

T.C
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ŞEYHÎZÂDE ABDURRAHMAN EFENDİ’NİN MECMA‘U’L-ENHUR
ADLI ESERİNDE İMAM ŞÂFÎ’YE NİSPET EDİLEN GÖRÜŞLER-
TAHÂRET VE SALÂT BÖLÜMLERİ-**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Muharrem BAYRAM

Enstitü Ana Bilim Dalı: TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
Enstitü Bilim Dalı: TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Pehlul DÜZENLİ

HAZİRAN-2020

T.C
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ŞEYHÎZÂDE ABDURRAHMAN EFENDİ'NİN MECMA'U'L-ENHUR
ADLI ESERİNDE İMAM ŞÂFİÎ'YE NİSPET EDİLEN GÖRÜŞLER-
TAHÂRET VE SALÂT BÖLÜMLERİ-**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Muharrem BAYRAM (177213005)

Enstitü Ana Bilim Dalı: TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
Enstitü Bilim Dalı: TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

Bu tez 18/06/2020 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Adı-SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı (Danışman)	Doç. Dr. Pehlul DÜZENLİ	☒ Kabul	☐ Düzeltilme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Muharrem ÖNDER	☒ Kabul	☐ Düzeltilme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Muhittin ÖZDEMİR	☒ Kabul	☐ Düzeltilme	☐ Ret	

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Şeyhîzâde Abdurrahman Efendi'nin Mecma'ı'l-enhur Adlı Eserinde İmam Şâfiî'ye Nispet Edilen Görüşler- Tahâret ve Salât Bölümleri-

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 121 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 18/06/2020 tarihinde aşağıda ismi yazılı öğretim üyesi tarafından şahsıma iletilen Turnitin intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı %22'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı Soyadı : Muharrem BAYRAM
Öğrenci Numarası : 177213005
Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Programı : Temel İslam Bilimleri
Türü : () Proje (X) Yüksek Lisans Tezi () Doktora Tezi

Taramayı Yapan Öğr.Üyesi

(Adı Soyadı, İmzası, Tarih)

Doç. Dr. Pehlul DÜZENLİ

Danışman

(Adı Soyadı, İmzası, Tarih)

Doç. Dr. Pehlul DÜZENLİ

ÖNSÖZ

İslam dini bir hukuk sistemi olmasının yanı sıra inanç, amel ve ahlak ilkelerini de düzenleyen bir yapıdır. Onun bu özelliği, kendisini diğer sistemlerden ayıran en bariz vasıftır. Zira diğer hukuk sistemlerinde hukuk ve ahlak ayrı ayrı şeyler iken, İslam’da bu iki kavram iç içedir. Yerleşik tasnife göre İslami hükümler, itikadi ameli ve ahlaki olarak sınıflandırılmış, amelle ilgili olan kısmı fıkıh ilminin sahasında yer almıştır. Fıkıh; kişinin kendisi ve diğer bireylerle olan ilişkilerini düzenlediği gibi, toplumların diğer toplumlarla olan münasebetlerini de düzenler. Bunun yanı sıra bireyin mükellefiyet vasfını haiz olmasıyla Rabbine karşı olan sorumluluklarının çerçevesini belirleyerek, kulluk bilincinde olma şuurunu canlı tutar. Yaşamın her alanına müdahil olur; doğumla başlayıp ölümle biten hayat serüvenine yön verir.

Fıkhın insana olan rehberliğinin ameli boyutunun ilk aşaması olan tahâret ise, kişiye maddi temizliğin yanı sıra manevi bir arınma da yaşatarak onu, yükümlülükleri arasında yaratıcısını en yakından hissettiren namaz ibadetine hazır hale getirir. Nihayetinde mükellef, edindiği bu pak olma halini namazla taçlandırarak kulluk görevini yerine getirir. Bu sayede ibadetin vermiş olduğu hazzı tadarken, kendisini her türlü kötülüklerden alıkoyma imkanına mazhar olur.

İşte bu çalışma, bu denli öneme sahip olan tahâret ve salât bahislerini ele almakta, mezhebini takip edenlerin bir bölümünün de ülkemizde yaşadığı İmam Şâfiî’nin her iki meseleyle ilgili olan görüşlerini incelemektedir.

Çalışmanın her safhasında tecrübe ve birikimini bizden esirgemeyen muhterem hocam Doç. Dr. Pehlul DÜZENLİ’ye şükranlarımı sunarken, tavsiye ve değerlendirmeleriyle bize yol gösterip katkıda bulunan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Muharrem ÖNDER ve Doç. Dr. Muhittin ÖZDEMİR’e teşekkürü borç bilirim.

Muharrem BAYRAM

Yalova 2020

İÇİNDEKİLER

BEYANBELGESİ.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	ix
ÖZET.....	x
SUMMARY.....	xi
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Konusu.....	1
2. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı.....	1
3. Araştırmanın Metodu.....	2
BÖLÜM 1.....	4
ŞEYHÎZÂDE'NİN HAYATI VE MECMA'U'L-ENHUR ADLI ESERİ.....	4
1.1. Hayatı.....	4
1.2. Mecma'u'l-Enhur Adlı Eseri.....	5
1.3. Eserin Kaynakları.....	7
1.3.1. Eserde zikri geçen kaynaklar.....	7
1.3.2. Eserde zikri geçen şahsiyetler.....	21
BÖLÜM 2.....	27
TAHÂRETLE İLGİLİ MESELELER.....	27
2.1. Tahâretin Hükümleri.....	27
2.1.1. Başın mesh edilmesinde farz olan miktar.....	27
2.1.2. Sakalda çenenin alt kısmına uzanan kısma suyu ulaştırmanın farziyeti.....	28
2.1.3. Ayrı sularla ağız ve burnu yıkamak.....	28
2.1.4. Abdest ve gusûldeki mazmaza ve istinşâkın hükmü.....	29
2.1.5. Abdest ve teyemmümde niyet etmek.....	29
2.1.6. Tertip üzere abdest almak.....	30
2.1.7. Başın mesh edilmesi.....	31
2.1.8. Başın mesh edildiği su ile kulakların mesh edilmesi.....	31
2.1.9. Rükû ve secdeli namazlarda kahkahayla gülmek.....	32
2.1.10. Uyumanın abdesti bozması.....	32
2.1.11. Dokunma sebebiyle abdest almanın gerekliliği.....	33
2.1.12. Bedenden çıkan necâsetin abdesti bozmaması.....	33
2.1.13. Ağız ve burnu yıkamak.....	33
2.1.14. Meninin şehvetle gelmesi.....	34
2.1.15. Gusûl abdesti olmayanın mescide girmesi.....	34
2.2. Mutlak Sularla Tahâret.....	35
2.2.1. Mukayyed sularla abdest almak.....	35
2.2.2. Az suyla çok suyun ayırımı.....	35
2.2.3. Müsta'mel suyun hükmü.....	36
2.2.4. Suyun müsta'mel hükmü alması.....	36
2.2.5. Çeşitli canlıların suda ölmeleriyle suyun alacağı hüküm.....	37
2.2.6. Ölen hayvanın bazı cüzlerinin hükmü.....	37

2.2.7. Ölen insanın kılı ve kemiğinin hükmü.....	38
2.3. Kuyuların Boşaltılması.....	38
2.3.1. Pislik sebebiyle kuyunun boşaltılması.....	38
2.3.2. Güvercin ve serçenin pisliğinin hükmü	39
2.3.3. Artığın hükmü.....	39
2.4. Teyemmüm	39
2.4.1. Hurma suyu ile abdest alınması	39
2.4.2. Teyemmümde telef olma korkusu	39
2.4.3. Teyemmümün toprağa has kılınması	40
2.4.4. Namaz vaktinden önce teyemmüm etmenin hükmü.....	40
2.4.5. Teyemmüm eden kişinin kılabilceği namaz.....	41
2.4.6. Teyemmüm eden kişinin namazda suyu bulması	41
2.4.7. Yükünde suyu unutan kimsenin namazını iade etmesi	42
2.5. Mestler Üzerine Mesh Etmek	42
2.5.1. Mestlerin giyilmesinde abdestin kâmil olması	42
2.5.2. Mestlerde bulunan yırtık.....	42
2.5.3. Mesh müddetinin sona ermesiyle abdest almak/Abdestte muvâlât	43
2.5.4. Çizmeler üzerine mesh etmek.....	44
2.5.5. Çoraplar üzerine mesh etmek	45
2.5.6. Mesh de niyet etmek.....	45
2.6. Hayız ve Nifas.....	45
2.6.1. Âdet süresi	45
2.6.2. Âdet hâlinde iken kadına yaklaşmak	46
2.6.3. Âdet süresinin bitiminden sonra cinsî münasebetin hükmü	46
2.6.4. Nifas müddetinin en çoğu	46
2.7. Özürlük.....	47
2.8. Necâsetler.....	47
2.8.1. Hakiki pisliğin azının affedilmesi.....	47
2.8.2. Meninin hükmü.....	48
2.8.3. Bazı eşyaların temizlenmesi	48
2.8.4. Pis olan yerin temizlenmesi	48
2.8.5. Gözle görülmeyen necâsetlerin temizlenmesi	49
2.8.6. Namaza engel olan necâset	49
2.8.7. Giderilmesi mümkün olan necâsetlerin muaf tutulmaması	50
2.8.8. Pislik üzerine gelen suyun hükmü	50
2.8.9. İstincânın hükmü.....	51
2.8.10. İstincâda taşların adedi.....	51
2.8.11. Tuvalette kibleye yönelmek.....	51
BÖLÜM 3.....	53
NAMAZLA İLGİLİ MESELELER.....	53
3.1. Namaz Vakitleri	53
3.1.1. Öğle namazının son vakti	53
3.1.2. Akşam namazının vakti ve şafağın keyfiyeti.....	53

3.1.3. Yatsı namazının son vakti.....	54
3.1.4. Sabah namazının kılınmasının müstehap olduğu vakit.....	54
3.1.5. Mekruh vakitlerde namaz kılmak	55
3.1.6. Namazların birleştirilmesi/cem‘	55
3.1.7. İkinci veya yatsı vaktinde âdetten kesilen kadının namazı.....	56
3.2. Ezan ve Kâmet	56
3.2.1. Sabah ezanı	56
3.2.2. Kazâya kalan namazlarda ezan ve kâmet.....	57
3.2.3. Kâmetin icra edilişi.....	58
3.2.4. Ezanda tercî‘	58
3.2.5. Ezanda tesvîb	59
3.3. Namazın Şartları.....	59
3.3.1. Erkeğin örtmesi gereken yerler.....	59
3.3.2. Örtülmesi gerekli olan yerlerin namazda açılması.....	60
3.3.3. Pis olan elbiseyle namaz kılmak	60
3.3.4. Kible yönünü bilmeyen kişinin kılmış olduğu namaz	61
3.3.5. Namazdaki niyet	62
3.4. Namazın Sıfatları	62
3.4.1. Tahrîmenin hükmü.....	62
3.4.2. Namazda fâtiha sûresini okumanın hükmü.....	62
3.4.3. Fâtiha’ya bir sûre ilave etmek.....	63
3.4.4. Kıraatin bütün rek‘atlarda farz olması	63
3.4.5. Ta‘dîl-i erkânın hükmü	64
3.4.6. Üç ve dört rek‘atlı namazlardaki ilk oturuşun hükmü	64
3.4.7. Namazın sonunda selam lafzını söylemek.....	65
3.4.8. Vitir namazındaki kunut	65
3.4.9. Bayram namazı tekbirleri.....	66
3.4.10. Namazda kıraati gizli ve âşikâr yapmak	66
3.4.11. Rükûdan kalkmak	67
3.4.12. Son oturuştaki teşehhüdden sonra salât etmek	67
3.4.13. Kâmet bittikten sonra namaza başlamak	67
3.5. Namaza Başlama Şeklinin Beyanı	68
3.5.1. Elleri omuz hizasına kaldırmak	68
3.5.2. Namaza başlarken zikredilen lafızlar.....	68
3.5.3. Namazda ellerin bağlanması	69
3.5.4. Namaza başlayan kişinin okuyacağı dua	69
3.5.5. Cehrî olan namazlarda bismelenin sesli okunması	70
3.5.6. Bismelenin Kur’ân’dan âyet olma(ma)sı	70
3.5.7. Fâtiha’dan sonra “âmin” demek	71
3.5.8. Rükûdan başını kaldırırken söylenecek kelimeler	71
3.5.9. Secdede ellerin omuz hizasında olması	72
3.5.10. Secdenin yapılışı	72
3.5.11. Sarığın dolamına secde etmek	72

3.5.12. Burun üzerine secde etmek	73
3.5.13. Secdeden kalkarken ellerin yere konulması	73
3.5.14. Rükûda ellerin kaldırılması	74
3.5.15. Şehadet anında parmakların şekli	74
3.5.16. Son oturuşta teverruk yapmak	75
3.5.17. Son oturuşta salavat getirmenin hükmü	75
3.5.18. Namazda yapılan dualar	75
3.6. Namazdaki Kıraat	76
3.6.1. Namazda fâtiha sûresinin tayini	76
3.6.2. Namazda sûre tayin etmenin hükmü	76
3.6.3. Muktedînin kıraati	77
3.7. Cemaat	77
3.7.1. Cemaatle namaz kılmanın hükmü	77
3.7.2. Namazda kadınların erkeklerle aynı hizada olması	77
3.7.3. Çocukların imameti	78
3.7.4. Elbisesi olmayan ve îmâ ile namaz kılanın imameti	78
3.7.5. Farz namaz kılanın nâfile veya başka bir farz namaz kılana uyması	79
3.7.6. İktidânın mahiyeti	79
3.8. Namazda Abdestin Bozulması	80
3.9. Namazı Bozan ve Namazda Mekruh Olan Şeyler	81
3.9.1. Namazda unutarak veya yanılarak konuşmanın hükmü	81
3.9.2. Namazda insan kelamına benzeyen sözlerle dua etmek	81
3.9.3. Namazda Kur'ân-ı Kerîm'e bakarak kıraat etmek	81
3.9.4. Namazda iken selâma mukabelede bulunmak	82
3.9.5. İmamın hususi bir mekânda bulunması	82
3.10. Vitir ve Nâfile Namazları	82
3.10.1. Vitir namazının hükmü	82
3.10.2. Vitir namazının kılınışı	83
3.10.3. Vitir namazında kunut yapmak	83
3.10.4. Vitir namazında kunûtun rükûdan sonra yapılması	84
3.10.5. Sabah namazında kunut yapmak	84
3.10.6. Cuma namazında dört rek'atlı sünnetin tek selâmla kılınması	85
3.10.7. Gece ve gündüz kılınan nâfile namazlardaki rek'at sayısı	85
3.10.8. Bütün rek'atlarda kıraatin farz olması	86
3.10.9. Başlanılan nâfile namazın tamamlanması	86
3.11. Teravih Namazı	87
3.12. Güneş Tutulması Namazı	87
3.12.1. Kûsûf namazının kılınış keyfiyeti	87
3.12.2. Kûsûf namazından sonra hutbe okunması	88
3.12.3. Kûsûf ve husûf namazlarının cemaatle kılınmasının hükmü	88
3.13. Farz Namazlara Yetişmek	88
3.14. Geçmiş Namazların Kazâsı	89
3.14.1. Namazlardaki tertip	89

3.14.2. Mürted olan kişinin müslüman olduktan sonra namazını iade etmesi.....	90
3.14.3. İrtidad halindeki namazların müslüman olduktan sonra kaza edilmesi	90
3.15. Sehiv Secdesi.....	90
3.16. Hasta Olan Kişinin Namazı	90
3.16.1. Oturarak namaz kılması mümkün olmayan kişinin namazı.....	90
3.16.2. Rükû ve secde yapamayan kişinin namazı	91
3.16.3. Baygınlık veya cinnet hali geçiren kimselerin namazlarının kazâsı	92
3.17. Tilâvet Secdesi	92
3.17.1. Tilâvet secdesinin hükmü	92
3.17.2. Hac sûresindeki secdenin adedi	93
3.17.3. Sâd sûresinde tilâvet secdesinin varlığı/yokluğu	93
3.17.4. Fussilet sûresindeki secde mahalli	93
3.17.5. Tilâvet secdesinin keyfiyeti	94
3.17.6. Secde âyetini yerde okuyanın binek üzerinde secde etmesi	94
3.18. Misafirin Namazı	95
3.18.1. Sefer müddeti	95
3.18.2. Seferde namazı kısaltmanın hükmü	96
3.18.3. İkamet müddeti	96
3.18.4. Âsi olan kimselere sefer hükümlerinin uygulanması.....	96
3.19. Cuma Namazı	97
3.19.1. Cuma namazının köyde kılınması.....	97
3.19.2. Cuma namazında izn-i âmmın gerekliliği.....	97
3.19.3. Cuma hutbesinin farzı	98
3.19.4. Cuma namazını kılanların sayısı	98
3.19.5. Gözleri görmeyen kişiye cuma namazının vâcip olma(ma)sı.....	99
3.19.6. Yolcu, köle ve hasta olan kimselerin cuma namazı kılması	99
3.20. Bayram Namazları.....	100
3.20.1. Bayram namazının kılınışı	100
3.20.2. Bayram namazlarının kazâsı	100
3.20.3. Teşrik tekbirlerinin başlangıç ve bitiş vakti	101
3.20.4. Teşrik tekbirlerinin keyfiyeti	101
3.21. Korku Namazı	102
3.22. Cenaze Namazı	102
3.22.1. Telkin	102
3.22.2. Meyyitin yıkanması	103
3.22.3. Meyyite mazmaza ve istinşâk yaptırmak	103
3.22.4. Cenazeyi soğuk suyla yıkamak	104
3.22.5. Meyyitin abdestinin iade edilmesi	104
3.22.6. Meyyitin saçlarının taranması ve tırnaklarının kesilmesi	105
3.22.7. Erkekten sünnet olan kefen	105
3.22.8. Kadınların kefenlenmesi	106
3.22.9. Cenaze namazını kıldırılmaya takdim edilecek kişi	106
3.22.10. Cenaze namazının tekrarı.....	106

3.22.11. Cenaze namazında kıraat	107
3.22.12. Mescidde cenaze namazı kılmak	107
3.22.13. Meyyitin uzvu üzerine cenaze namazı kılmak.....	107
3.22.14. Gâib olan kişinin cenaze namazı	108
3.22.15. Cenazenin önünde veya arkasında yürümenin fazileti.....	108
3.22.16. Mezarın üzerinin örtülmesi	108
3.22.17. Mezarın dört köşeli yapılması.....	109
3.23. Şehid	109
3.23.1. Şehidin cenaze namazı.....	109
3.23.2. Şehidin defni	109
3.24. Kâbe İçerisinde Namaz Kılmak.....	110
3.24.1. Kâbe içerisinde farz ve nâfile namaz kılmanın hükmü ve keyfiyeti.....	110
3.24.2. Kâbe'nin üzerinde namaz kılmak	111
SONUÇ	112
KAYNAKÇA.....	113
ÖZGEÇMİŞ.....	121

KISALTMALAR

b.	: Bin, ibn
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
haz.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazreti
krş.	: Karşılaştırınız
nr.	: Numara
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallâhu ‘aleyhi ve sellem
sy.	: Sayı
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
tsh.	: Tashih Eden
v. dğr.	: Ve diğerleri
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı
vr.	: Varak
y.y.	: Yayın Yeri Yok

ÖZET

Tezin Başlığı: Şeyhîzâde Abdurrahman Efendi'nin Mecma'ı'l-enhur Adlı Eserinde İmam Şâfiî'ye Nispet Edilen Görüşler-Tahâret ve Salât Bölümleri-	
Tezin Yazarı: Muharrem BAYRAM	Danışman: Doç. Dr. Pehlul DÜZENLİ
Kabul Tarihi: 18/06/2020	Sayfa Sayısı: xi (ön kısım) + 121 (tez)
Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri	Bilim Dalı: Temel İslam Bilimleri
Şeyhîzâde Abdurrahman Efendi Osmanlı döneminde yaşamış kıymetli bir İslâm hukukçusudur. Görev yaptığı zaman zarfında değişik hizmetlerde bulunmuş, ilmi ve üstün ahlakıyla tanınmıştır. Vefatından bir yıl önce tamamlamış olduğu Mecma'ı'l-enhur isimli eseri, İbrâhim el-Halebi'nin Mülteka'l-ebhur adlı fıkıh kitabının en muteber şerhlerindendir. Mecma'ı'l-enhur aynı zamanda Mecelle'nin kaynakları arasında da yer almaktadır. Temelde bir Hanefî fıkıh metninin şerhi olan eserde Hanefî mezhebinin görüşleri aktarıldığı gibi, diğer mezheplerin görüşlerine de yer verilmiştir. Şeyhîzâde'nin Mecma'ı'l-enhur isimli eserinin tahâret ve salât bölümlerinde İmam Şâfiî'ye nispet edilen görüşler, başta İmam Şâfiî'nin el-Üm isimli eseri olmak üzere Müzenî'nin el-Muhtasar, Mâverdi'nin el-Hâvi'l-kebîr, Merverrûzî'nin et-Ta'lîka, Şîrâzî'nin el-Mühezzeb, Cüveynî'nin Nihâyetü'l-maṭlab, Rûyânî'nin Baḥrû'l-mezheb, Gazzâlî'nin el-Vasîṭ, eş-Şâşî'nin Hilyetü'l-ulemâ', İmrânî'nin el-Beyân, Râfiî'nin Fetḥu'l-'azîz, Nevevî'nin el-Mecmû', Ravzatü't-tâlibîn, Demîrî'nin en-Necmü'l-vehhâc ve Şîrbînî'nin Muḡni'l-muḥtâc isimli eserleri çerçevesinde incelenmiş, sonuç olarak 180 adet nispet tespit edilmiştir. Bunların 54 tanesi tahâret, 126 tanesi ise salât bölümünde yer almaktadır. Tahâret bölümündeki nispetlerin 50'sinin doğrudan İmam Şâfiî'ye ait olduğu görülürken, salât bölümündeki 126 nispetin 109'unun ona ait olduğu tespit edilmiştir.	
Anahtar Kelimeler: Hanefî, Şâfiî, el-Üm, İbrâhim el-Halebî, Mülteka'l-ebhur, Şeyhîzâde, Mecma'ı'l-enhur, Nispet.	

SUMMARY

Thesis Title: The Opinions Attributed to Imam Shāfi‘ī in Seyhizade Abdurrahman Efendi’s Majma’ al-anhur: Chapters of ritual cleaning (taharah) and regular prayers (salaah)	
Thesis Author: Muharrem BAYRAM	Advisor: Associate Professor Dr. Pehlul DÜZENLİ
Date of Acceptance: 18/06/2020	Total Number of Pages: xi(pre text) +121(main body)
Department: Islamic Sciences	Field of Study: Islamic Sciences
Seyhizade Abdurrahman Efendi was a distinguished Muslim jurist of the Ottoman era. Having served in various positions, he was known for his scholarship and high moral character. His commentary Majma’ al-anhur, which he completed a year before he passed away, is considered one of the best commentaries on Ibrāhīm Ḥalabī’s legal compendium Multaqā al-abḥur. Majma’ al-anhur also constitutes one of the sources of the Majalla. Although it is a commentary on a Hanafi compendium, the work also incorporates the opinions of other schools. The thesis investigates the views attributed to Imam Shāfi‘ī in the books of purity and salat of Seyhizade’s Majma’ al-anhur mainly in relation to Imam Shāfi‘ī’s al-Umm as well as Muzani’s al-Mukhtaṣar, Mawardī’s al-Ḥawī al-kabīr, Marwarrūzī’s al-Ta’liqah, Shirāzī’s Muḥadhdhab, Juwaynī’s Nihāyat al-maṭlab, Ruyanī’s Baḥr al-madḥhab, Ghazālī’s al-Wasiṭ, al-Shāshī’s Ḥilyat al-‘ulamā’, ‘Imranī’s al-Bayan, Rāfi‘ī’s Fath al-‘Azīz, Nawawī’s al-Majmū‘ and Rawḍat al-ṭālibīn, Damīrī’s al-Najm al-wahḥāj and Sirbinī’s Muḥnī l-muḥtāj. In total the thesis identifies 180 attributions. Of these, 54 are in purity and 126 are in the book of salat. The thesis demonstrates that 50 attributions in the book of purity and 109 of the 126 attributions in the book of salat are directly Imam Shāfi‘ī’s positions.	
Keywords: Ḥanafī, Shāfi‘ī, al-Umm, Ibrāhīm al-Ḥalabī, Multaqā al-abḥur, Seyhizade, Majma’ al-anhur, attribution.	

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

“Şeyhîzâde Abdurrahman Efendi’nin *Mecma’u’l-enhur* Adlı Eserinde İmam Şâfiî’ye Nispet Edilen Görüşler-Tahâret ve Salât Bölümleri-” isimli çalışmamızda bir Osmanlı hukukçusu olan Şeyhîzâde’nin hayatı, eseri ve *Mecma’u’l-enhur* adlı fıkıh kitabının tahâret ve salât bahislerinde İmam Şâfiî’ye nispet ettiği görüşler incelenmektedir.

2. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

İslâm’ın ana kaynaklarını pratik hayata doğrudan yansıtan fıkıh ekollerinin tedvin ve teşekkülü, hicri II. asrın başından başlayıp IV. asrın ortalarına kadar devam etmiştir. Bu ekollerin başlıca gayeleri, naslara bağlı kalarak yorum gerektiren hususlarda ictihadî faaliyetler geliştirmek ve yine bu çerçevede çözüm gerektiren meselelere çareler üretmektir. Üstlenmiş oldukları bu misyon sayesinde bazılarının müntesipleri giderek artarak değişik coğrafyalara yayılırken kimileri, süreç içerisinde varlıklarını koruyamamıştır. Canlılığını koruyanlar arasında günümüz Türkiye’inde en çok mensubu bulunanlar Hanefî ve Şâfiî mezhepleri iken bazı mezhepler, ülkemizde uygulanma alanı bulamamıştır.

Hanefî ve Şâfiî mezheplerinin ilk başvuru kaynakları Kur’an ve Sünnettir. Her ikisi de meseleleri bu naslar çerçevesinde ele almış ve vardıkları sonuçları bu iki ana kaynağa dayandırmışlardır. Aralarındaki ihtilaflar ise, temelde nasların delaleti ve ifade ettikleri manaların değerlendirilme yöntemlerine dayanmaktadır. İşte bu durum aynı meseleye dair farklı hükümlerin ortaya çıkmasına yol açmış, konu etrafında birden fazla görüşün oluşmasına sebebiyet vermiştir. Ortaya çıkan bu görüş farklılıklarına özellikle şerh türü eserlerde yer verilmiş, süreç içerisinde konuyla ilgili müstakil çalışmalar da kaleme alınmıştır.

Mezheplere ait olan görüşler bazı eserlerde yalın halde, bazılarında ise delilleriyle birlikte aktarılmıştır. Bu sayede ilgili meseleye dair görüş ve delillerin bir arada görülüp değerlendirilmesi mümkün olurken bu durum, birtakım problemlerin doğmasına da yol açmıştır. Nakillerdeki dikkatsizlik, delillerin sunumundaki ön yargı ve bunun sonucunda ortaya çıkan yersiz itham ve eleştiriler bunların başlıcalarıdır.

İşte bu çalışmada, Hanefîler’e ait olan bir fıkıh kitabının tahâret ve salât bölümlerinde İmam Şâfiî’ye yöneltelen nispetler incelenmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümde Şeyhîzâde Abdurrahman Efendi’nin hayatı hakkında bilgi verilmiş, *Mecma’u’l-enhur* isimli eseri tanıtılarak, eserde yer alan kaynaklar kronolojik olarak sıralanmıştır.

İkinci bölümde temizlik, üçüncü bölümde ise namazla ilgili meselelerde Şeyhîzâde tarafından İmam Şâfiî’ye nispet edilen görüşler tespit edilerek, bu görüşlerin İmam Şâfiî’ye aidiyetleri incelenmiştir.

Eserle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde ise şu sonuçlar elde edilmiştir:

- Şükrü Selim Has, “A Study of Ibrahim Al-Halabi with Special Reference to the *Multaqa*”, (Doktora Tezi, University of Edinburg, 1981).
- Salim Erdem, “*İslam Hukuk tarihinde Halebi ve Mültekadaki Metodu*”, (Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 1998).
- Aamir Shazada Khan, “*Multaqa al-abhur of Ibrahim al-halabi (d. 1549): A Hanafi Legal Text Sixteenth Century Ottoman context*”, (Yüksek Lisans Tezi, Central European University, Budapest, 2014).
- Süleyman Sürat, “*Molla Hüsrev'in Gururu'l-Ahkâm'ı ile İbrahim el-Halebî'nin Mülteka'l-Ebhur'unun Muâmelât hukuku bağlamında karşılaştırılması (Buyu, icâre, şirket, vekâlet, havâle, kefâlet, rehin konuları örneği)*”, (Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi, 2019).

İbrâhim el-Halebî ve *Mülteka'l-ebhur* isimli eserine yönelik olan bu çalışmalara karşın Şeyhîzâde'nin *Mecma'u'l-enhur* isimli eseri üzerine herhangi bir akademik çalışmaya rastlanılmamıştır. Bizde bu çalışmamızda Şeyhîzâde'nin *Mecma'u'l-enhur* isimli eserinde İmam Şâfiî'ye nispet ettiği görüşleri ve bu görüşlerin ona olan aidiyetleri konusunu ele alarak incelemeye çalıştık.

3. Araştırmanın Metodu

Yaptığımız çalışmada ilk olarak Şeyhîzâde'nin *Mecma'u'l-enhur* adlı eserinin tahâret ve salât bölümlerinde İmam Şâfiî'ye nispet edilen görüşler tespit edilmiş, daha sonra bu görüşler Şâfiî kaynaklarından araştırılmıştır. Çalışmamızda başta İmam Şâfiî'nin (ö. 204/820) *el-Üm* isimli eseri olmak üzere Müzenî'nin (ö.264/878) *el-Muhtaşar*, Mâverdî'nin (ö.450/1058) *el-Hâvi'l-kebîr*, Merverrûzî'nin (ö.462/1069) *et-Ta'likâ*, Şîrâzî'nin (ö.476/1083) *el-Mühezzebe*, Cüveynî'nin (ö.478/1085) *Nihâyetü'l-ma'âlab*, Rûyânî'nin (ö.502/1108) *Bahrü'l-mezheb*, Gazzâlî'nin (ö.505/1111) *el-Vasîf*, eş-Şâfiî'nin (ö.507/1114) *Hilyetü'l-ulemâ*, İmrânî'nin (ö. 558/1163) *el-Beyân*, Râfiî'nin (ö. 623/1226) *Fethu'l-azîz*, Nevevî'nin (ö.676/1277), *el-Mecmû*, *Ravzatü't-tâlibîn*, Demîrî'nin (ö. 808/1405) *en-Necmü'l-vehhâc* ve Şîrbînî'nin (ö.977/1570) *Muğni'l-muhtâc* isimli eserlerinden sıkça yararlanılmıştır.

Çalışmamızda şöyle bir metot takip edilmiştir: Önce Şeyhîzâde tarafından Şâfiî'ye nispet edilen görüşler *Mecma'u'l-enhur*'da hangi bapta zikredilmişse isimlendirmeler ona göre yapılmış, nispet başlıkları tarafımızca belirlenmiştir. Ancak tahâret bahsinde özür, salât bahsinde ise, namazda abdestin bozulması, teravih namazı, farz namazlara yetişmek, sehiv secdesi ve korku namazı bapları altında Şâfiî'ye birer mesele nispet edildiğinden dolayı, aktarılan bu yerlerde nispet başlıklandırması yapılmamış, Şâfiî'ye atfedilen görüşün hangi meseleyle ilgili olduğu belirtilerek ilgili babın altında zikredilmiştir.

Her bir başlık altında ilk olarak Şeyhîzâde'nin İmam Şâfiî'ye nispet ettiği görüş verilmiş, devamında, yukarıda belirtilen kaynaklar doğrultusunda ilgili görüşün İmam Şâfiî'ye olan aidiyeti incelenmeye çalışılmıştır. Özellikle Şeyhîzâde'nin nispetlerinin yorumunda Hanefî

kaynaklarından Kudûrî'nin (ö.428/1037) *et-Tecrîd*, Kâsânî'nin (ö. 587/1191) *Bedâ'i' u'ş-şanâ'i'*, Mergînânî'nin (ö.593/1197) *el-Hidâye*, Burhânüşşerîa'nın (ö.616/1219) *el-Muhîtü'l-Burhânî*, Zeylaî'nin (ö.743/1343) *Tebyînü'l-hakâ'ik* ve Aynî'nin (ö.855/1451) *el-Binâye* isimli eserlerinden de yararlanılmıştır. Ayrıca her iki mezhebin görüşlerini dayandırdıkları hadisler Kütübi't-tis'a' çerçevesinde tahrîc edilmiştir.

BÖLÜM 1

ŞEYHÎZÂDE'NİN HAYATI VE MECMA'U'L-ENHUR ADLI ESERİ

1.1. Hayatı

Biyografi kaynaklarında hayatı hakkında gerekli bilgi bulunmayan Şeyhîzâde'nin tam adı Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman'dır.¹ Babası Gelibolulu Şeyhî Mehmed Efendi'ye nispetle Şeyhîzâde diye şöhret bulduğu gibi, Şeyhülislâm Hoca Abdurrahim Efendi'nin damadı olmasından dolayı Damad Efendi olarak da tanınmıştır. Kendisi gibi ilim adamı olan Şeyhîzâde Şerif Mehmed Efendi, Abdurrahman Efendi'nin kardeşidir.² Öğrenimini tamamladıktan sonra uzun bir zaman Şeyhülislâm Zekeriyyâzâde Yahya Efendi'nin mülâzemetinde bulunmuş, Temmuz 1050/1640'da Bosnevî Îsâ Efendi yerine Merdûmiye Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. Burada belli bir süre görev yaptıktan sonra 1052/1642'de Hâmidî Abdürrahim Efendi yerine Şeyhülislâm Hüseyin Efendi Medresesine, 1056/1646'da ise Ebüssuûdzâde Mehmed Sâdık Efendi yerine Kâsım Paşa Medresesine nakledilmiştir.³

İdarî görev olarak Kâsım Paşa Medresesine tayin olduğu sene Hüsrev Paşa imamı Mustafa Efendi yerine Selanîk kadılığına getirilmiş, bir yıl sonra azledilerek Kebîrî Mehmed Efendi yerine Edirne kadılığına atanmıştır. Fakat 1058/1648 yılında bu görevden de alınmış, bu tarihten yedi yıl sonra Necâtîzâde Mehmed Efendi yerine İstanbul kadısı olmuştur.⁴ Bir yıl sonra bu görevinden de alınan Şeyhîzâde, 1071/1661 yılında Kadrî Efendi'nin yerine ikinci kez İstanbul kadılığına atanmış, ancak bu makamda bir yıl görev yaptıktan sonra Anadolu kazaskerliğiyle vazifelendirilmiştir.⁵ Yaklaşık olarak iki yıl hizmet etmesinin ardından 1073/1663 yılında emekliye ayrılan Şeyhîzâde, 1076/1665 yılında tekrar Anadolu kazaskerliğine getirilmiş, bir yıl sonra getirildiği Rumeli kazaskerliği görevine aynı yıl içerisinde son verilmiştir.⁶

¹ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, (haz. Ramazan Ekinci), I-IV, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018, I, 945; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, I-IV, İstanbul: Matba'a-i 'Âmire, 1308-1315, III, 314; Zirikî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd, *el-A'lâm*, I-VIII, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002, III, 332; Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-müellifîn*, I- XV, Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, ts, V, 175; Nüveyhiz, Âdil, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, I-II, Beyrut: Müessesetü Nüveyhizi's-Sekâfiyye, 1988, I, 277-278.

² Özcan, Tahsin, "Şeyhîzâde", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIX, 86.

³ Uşşâkîzâde İbrâhim, *Zeyl-i Şekâik*, (nşr. H. J. Kissling), Wiesbaden :1965, s. 335-336; Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, I, 945; Özel, Ahmet, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, Ankara: T. D. V. 2013, s. 308.

⁴ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, I, 945; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, III, 314; Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, s. 309.

⁵ Özcan, "Şeyhîzâde", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIX, 86.

⁶ Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, s. 309. Osmanlı devletinin kuruluş aşamasının ilk dönemlerinde kadı tayinleri belirli sürelerle sınırlandırılmıştır. Kadıların görev süreleri on altıncı asırdan itibaren üç, daha sonra iki ve on yedinci asrın sonlarına doğru bir yıl şeklinde düzenlenmiştir. Bir yılla sınırlı tutulanlar "mevleviyet" denilen büyük kadılıklardır. Küçük kadılıkların görev süreleri ise, aşamalı olarak iki yıldan yirmi aya indirilmiştir. Bkz. Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988, s.94-103; Aydın, Mehmet Âkif, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2013, s. 78.

Şeyhîzâde Abdurrahman Efendi fıkıh birikimin yanı sıra üstün ahlakıyla da tanınmaktadır. Aynı zamanda cömert bir kişiliğe de sahip olan Şeyhîzâde, malının büyük bir bölümünü vasiyet ederek Hüsrev Bey Mescidi'ni camiye çevirtmiştir.⁷

Tespit edilebildiği kadarıyla Şeyhîzâde'nin *Mecma'u'l-enhur* isimli fıkıh kitabı dışında bir eseri bulunmamaktadır. Bazı kaynaklarda kendisine nispet edilen *Naẓmü'l-ferâ'id ve cem'u'l-fevâ'id*⁸ isimli eser Bafra müftüsü Şeyhîzâde Abdürrahim b. Ali el-Amâsî'ye ait olduğu gibi, *Şerhu Kaşîdeti'l-Bürde* ve *Hâşiye alâ Envâri't-tenzîl*⁹ isimli eserlerde Şeyhîzâde Muhyiddin Mehmed Kocevî'ye aittir.¹⁰

Şeyhîzâde Abdurrahman Efendi Ağustos 1667/1078 tarihinde vefat etmiş, naaşı Edirnekapi dışındaki Emir Buhâri Tekkesi'nin civarında defnedilmiştir.¹¹

1.2. Mecma'u'l-Enhur Adlı Eseri

Osmanlı döneminin temel fıkıh kitapları arasında yer alan *Mecma'u'l-enhur* isimli eser, İbrahim Halebi'nin (ö. 956/1549) *Mülteka'l-ebhur* adlı meşhur kitabının şerhidir. Şeyhîzâde Abdurrahman Efendi'ye nispetle Dâmâd olarak da bilinen¹² eserin ön sözünde müellif, *Mülteka'l-ebhur*'un muhtelif şerhlerinin bulunduğunu, şârihlerden birçok kimselerin kitabın gizli kalmış manalarını açıkladığını, bazılarının ise gereksiz kısaltmalara gitmelerinden dolayı eserlerinin faydalı olmadığını ifade ederek, kendisinin usandıran uzatmalara ve manayı bozacak kısaltmalara yer vermeyen bir eser kaleme aldığını ve bu eseri 'nehirlerin buluşma yeri' anlamına gelen *Mecma'u'l-enhur* diye isimlendirdiğini belirtmiştir.¹³

Mecma'u'l-enhur'da alışlagelmiş şerh metodu takip edilmiş,¹⁴ konular yaygın şekliyle kitâb, bâb ve fasıl şeklinde tasnif edilmiştir. Her bir konunun birbirleriyle olan bağlantıları belirtildiği gibi, öncelik ve sonralık ilişkilerine de temas edilmiştir. Ayrıca eserde geçen terimlerin lugavi ve ıstılahî anlamları verilmiş ve böylece okuyucuya her iki mana arasında mukayese yapma imkânı sağlanmıştır. Bu bağlamda eserin, İslam hukuk terimleri bakımından ayrı bir öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Eserde Arap dili ve belâgatından oldukça istifade edilmiş, kelimelerin morfoloji, sentaks ve semantik açılarından kullanılış şekilleri incelenmiştir. Bunun yanı sıra eserde usûl-i fıkıh ilminden de yararlanılarak, yeri geldikçe ilgili meselenin usûl ilmiyle olan bağlantısı ortaya konulmuştur.

⁷ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, III, 314; Özcan, "Şeyhîzâde", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIX, 86.

⁸ Zirikî, *el-A'lâm*, III, 332.

⁹ Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-müellifin*, V, 175; Nüveyhiz, Âdil, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, I, 277-278.

¹⁰ Özcan, "Şeyhîzâde", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIX, 86; Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, s. 309.

¹¹ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, I, 946.

¹² Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, s. 309.

¹³ Şeyhîzâde, Abdurrahmân b. Muhammed b. Süleyman, *Mecma'u'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, (nşr. Ahmed Hulûsi), I-II, İstanbul: Şirket-i Sahafiye-i Osmaniyye, 1309, I, 3.

¹⁴ Özcan, "Şeyhîzâde", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIX, 86.

Şeyhîzâde, fer‘î meselelerin delillerini âyeti kerimenin yalnızca ilgili bölümüyle, delil olarak hadis getirdiğinde ise, konuyla alakalı olan hadisi genellikle Hz. Peygamber’e isnat ederek, yer yer ilk râviyi zikretmekle, zaman zamanda hadisin rivayet edildiği eseri belirtmek suretiyle aktarmıştır.

Eserde Hanefî mezhebine ait olan görüşler veciz bir üslupla nakledilmiş, Ebû Hanîfe’nin (ö.150/767) görüşü ön planda tutulmaya çalışılsa da müftâ bih olan görüşlerin zikredilmesinden geri durulmamıştır. Hasan b. Ziyâd’ın (ö. 204/819) görüşlerine de temas edilen eserde Züfer’e (ö.158/775) sıklıkla atıfta bulunulmuştur. Bunun yanı sıra belli başlı meselelerde, günümüze kadar varlığını sürdürememiş mezhep imamlarının kavilleri nakledilmiş, tabiin dönemi fakihlerinden de yararlanılmıştır. Aynı zamanda eserde, bölgesel tercihlere de yer verilmiş Belh, Buhara, Irak, Semerkand ve Mâverâünnehir gibi ilim havzalarında yaşayan âlimlerin görüşleri “meşâyîh”¹⁵ terimi ile aktarılmıştır.

Şeyhîzâde *Mecma‘u’l-enhur* da diğer mezhep imamlarının görüşlerine de değinmiştir. Üç mezhep arasında sıralama yapmak gerekirse kendisine en çok atıfta bulunan, Şâfiî mezhebidir. Bunu Mâlikî mezhebi takip ederken, Hanbelî mezhebi en son sırada yer almaktadır. Ayrıca eserde, her meselede olmasa da üç mezhebin görüşlerini delilleriyle birlikte görmek de mümkündür. Fakat genellikle atıflar, ilgili meseleye dair diğer mezhep imamlarının delilleri zikredilmeden, sadece farklı bir görüşte olduklarından bahsedilerek yapılmıştır.

Hanefî mezhebine ait olan kaynakların bol miktarda yer aldığı eserde, Mâlikî ve Hanbelî mezhebinin temel fıkıh kitaplarına değinilmemiştir. İmam Şâfiî’nin kavli-i kadîm ve cedîdine vurgu yapılsa da, herhangi bir eserine temas edilmemiştir.

Eserde zikredilen kaynaklara yapılan atıflarda bazen kitabın tam ismi, bazen kısa ismi, bazen de müellifinin adı verilmekle yetinilmiştir. Zikredilen bu kaynaklarla, ilgili meseleyi zenginleştirmenin yanı sıra, İbrâhim el-Halebî’nin Mülteķâ’daki görüşlerini takviye amacı da güdülmüştür.

Yazıldığı döneme ışık tuttuğu gibi sonraki devirlerde de başvuru kaynaklarından biri olan *Mecma‘u’l-enhur*, *Mülteķâ* üzerine yapılan şerh ve haşiyeler¹⁶ arasında seçkin bir konuma sahiptir. Ayrıca eser, Mecelle’nin kaynakları arasında da yer almaktadır.¹⁷ Öyle ki,

¹⁵ Bardakoğlu bu dönemin “mütেকaddimînin son halkasını oluşturan üçüncü nesil fakihlerle örneğin, III. (IX.) yüzyılın ikinci yarısından başlayan ve yaklaşık IV. (X.) yüzyılın sonlarına kadar devam eden bir zaman dilimi olduğunu” belirtir. Bkz. Bardakoğlu, Ali, “Hanefî Mezhebi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XVI, 1-21. Eyyüp Said Kaya ise, Hanefîler’de “meşâyîh” adı verilen kimselerin beşinci tabakada teşekkül ettiğini” söylemiştir. Bkz. Kaya, E. S. *Mezheplerin Teşekkülünden Sonra Fıkhi İstidlâl*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul, 2001, s. 179.

¹⁶ Mülteķâ üzerine yapılan çalışmalar için bkz. Kâtip Çelebi, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah, *Keşfü’z-ẓunûn*, (haz. Şereffetin Yaltkaya, Rifat Bilge) I-II, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, II, 1814-1816; Has, Şükrü Selim, “Mülteķa’l-Ebhur”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXI, 549-552; Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, s. 247-250.

¹⁷ Ebu’l-Ula el-Mardin, *Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*, Ankara: T.D.V. 2009, s. 167; Yıldız, Kemal- Nacar, Tayyip, “Mir‘ât-ı Mecelle’de Belirtilen Mecelle Kaynakları” *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 20, 2012, s.98.

Mecelle'deki 270 maddede doğrudan, yaklaşık seksen maddede ise *Mülteḳā* ile birlikte *Mecma 'u'l-enhur*'dan yararlanılmıştır.¹⁸ Gerek başlı başına, gerekse Haskefî'nin (ö.1088/1677) *ed-Dürrü'l-müntekā* isimli eseriyle birçok kez baskısı yapılan¹⁹ *Mecma 'u'l-enhur*'un, farklı kütüphanelerde yazma nüshaları bulunmaktadır.²⁰ İlk cildi 1070/1660 yılında tamamlanan eserin ikinci cildi, müellif vefat etmeden bir yıl önce Edirne'de tamamlanmıştır.²¹

1.3. Eserin Kaynakları

Şeyhîzâde Abdurrahman Efendi *Mecma 'u'l-enhur* isimli eserinde, gerek mütekaddim gerekse müteahhir döneme ait birçok kaynaktan yararlanmıştır. Bu kaynakların bazılarını kitabın ismini vermek suretiyle atıfta bulunurken, kimi zaman ilgili eserin ismi zikretmeyip sadece müellifinin adını vermekle yetinmiştir. İşte bu sebepten dolayı *Mecma 'u'l-enhur*'da yer alan kaynakların iki başlık altında toplanması uygun görülmüş, liste halinde sunulurken de kronolojik sıralama esas alınmıştır.

1.3.1. Eserde zikri geçen kaynaklar

1) Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî (ö. 182/798) *el-İmlâ*.²²

¹⁸ Has, "Mülteḳa'l-Ebhur", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXI, 549- 552.

¹⁹ Özcan, "Şeyhîzâde", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIX, 86; Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, s. 309.

²⁰ Yapılan araştırmalar neticesinde eserin müellif hattı ile yazılan nüshasının iki cilt halinde Süleymaniye Kütüphanesi 00403 ve 00404 numaralı Kılıç Ali Paşa koleksiyonunda yer aldığı tespit edilmiştir. Diğer yazma nüshalar için bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, Atıf Efendi, 00922, 00923, 00924, 00929; Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 01285; Süleymaniye Kütüphanesi, Erzincan, 00052; Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 00761, 00762, 00767, 00769, 00777; Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 00801, 00802, 00803, 00804, 00805, 00806, 00807, 00808; Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Selim Ağa, 00342, 00344, 00345; Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, 00112-001, 00112-002; Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, 00513; Süleymaniye Kütüphanesi, Hasan Hüsnü Paşa, 00428-001; Süleymaniye Kütüphanesi, Hüseyin Paşa, 0096; Süleymaniye Kütüphanesi, İzmir, 00170, 00171; Süleymaniye Kütüphanesi, Kılıç Ali Paşa, 00408, 00409, 00410; Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, 01018; Süleymaniye Kütüphanesi, Mehmed Asım Bey, 00088, 00090; Süleymaniye Kütüphanesi, Mehmed Hilmi- Fethullah Fehmi, 00102; Süleymaniye Kütüphanesi, Murad Molla, 00912, 00916; Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye, 001626, 001627, 001628, 01629, 01630; Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, 00195; Süleymaniye Kütüphanesi, Ragıp Paşa, 00529, 00530; Süleymaniye Kütüphanesi, Serez, 00834; Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 00674, 06011; Süleymaniye Kütüphanesi, Yozgat, 00174, 00894.

²¹ Şeyhîzâde, *Mecma 'u'l-enhur*, II, 781; Özcan, "Şeyhîzâde", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIX, 86.

²² Bkz. Saymerî, Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Alî, *Aḥbâru Ebî Ḥanîfe ve aşḥâbih*, (thk. Ebû'l-Vefâ el-Afgânî), Beyrut: Alimü'l-Kûtub, 1985, s. 97-108; İbn Kutluboğa, Ebû'l-Adl Zeynüddîn (Şerefüddîn) Kâsım, *Tâcû't-Terâcim*, (thk. Muhammed Hayr-Ramazan Yûsuf), Dimaşk: Dârü'l-Kalem, 1992, s.315-317; Leknevî, Ebû'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed, *el-Fevâ'idü'l-behiyye fî terâcimi'l-Hanefiyye*, (tsh. Muhammed Bedreddin Ebû Firas en-Na'sani), Mısır: Darüssaâde, 1324, s. 225; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 193; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XIII, 240-241; Özel, Ahmet, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, s. 20-23.

- 2) Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî (ö. 189/805) *el-Asl*²³, *el-Câmi 'u's-şagîr*²⁴, *el-Câmi 'u'l-kebîr*²⁵, *es-Siyerü's-şagîr*²⁶, *es-Siyerü'l-kebîr*²⁷, *Kitâbü'l-Âsâr*²⁸, *el-Keysâniyyât*²⁹, *ez-Ziyâdât*.³⁰
- 3) Ebû Abdillâh Muhammed b. Semâa b. Ubeydillâh et-Temîmî el-Kûfî (ö. 233/848) *Nevâdirü'l-mesâ'il 'an Muḥammed b. el-Ḥasan*.³¹

- ²³ Bkz. Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî, *Târîhu Bağdâd*, (thk. Mustafa Abdulkadir Ata), I-XXIV, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1417/1996, II, 169-179; Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*, I-IV, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, ts, I,80-82; Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *Siyeru a'lâmi'n- nûbelâ'*, (thk. Şuayb el-Arnâûd), I-XXV, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1985, IX, 134-136; Kureşî, Ebû Muhammed Muhyiddîn Abdülkâdir b. Muhammed, *el-Cevâhirü'l-muḍîyye fî ṭabaḳâti'l-Ḥanefiyye*, I-II, Karaçi: Mir Muhammed Kütüphanesi, ts, II, 42-44; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 237-240; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 80-81; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, IX, 207-208.
- ²⁴ Bkz. Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 169-179; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*, I,80-82; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n- nûbelâ'*, IX, 134-136; Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍîyye*, II, 42-44; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 237-240; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, I, 561-565; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 80-81; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, IX, 207-208.
- ²⁵ Bkz. Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 169-179; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*, I,80-82; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n- nûbelâ'*, IX, 134-136; Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍîyye*, II, 42-44; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 237-240; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, I, 567-570; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 80-81; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, IX, 207-208.
- ²⁶ Bkz. Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 169-179; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*, I,80-82; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n- nûbelâ'*, IX, 134-136; Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍîyye*, II, 42-44; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 237-240; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1013-1014; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 80-81; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, IX, 207-208.
- ²⁷ Bkz. Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 169-179; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*, I,80-82; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n- nûbelâ'*, IX, 134-136; Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍîyye*, II, 42-44; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 237-240; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1013-1014; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 80-81; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, IX, 207-208.
- ²⁸ Bkz. Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 169-179; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*, I,80-82; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n- nûbelâ'*, IX, 134-136; Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍîyye*, II, 42-44; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 237-240; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 80-81; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, IX, 207-208.
- ²⁹ Bkz. Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 169-179; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*, I,80-82; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n- nûbelâ'*, IX, 134-136; Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍîyye*, II, 42-44; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 237-240; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1525; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 80-81; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, IX, 207-208.
- ³⁰ Bkz. Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 169-179; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*, I,80-82; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n- nûbelâ'*, IX, 134-136; Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍîyye*, II, 42-44; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 237-240; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 962-964; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 80-81; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, IX, 207-208.
- ³¹ Bkz. es-Sâ'î, Ali b. Enceb, *ed-Durru's-semîn fî esmâi'l-musannifîn*, (thk. Ahmed Şevkî Binebîn, Muhammed Sa'îd Haneşî), Tunus: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2009, s. 171; Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍîyye*, II, 58-60; Kâtip Çelebi, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah, *Süllemü'l-vüṣûl ilâ ṭabaḳâti'l-fuḥûl*, (thk. Mahmud Abdülkâdir el-Arnaut), I-V, İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 2010, III,123; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 170-171; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 153-154; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, X, 57.

- 4) Ebû Bekr Ahmed b. Ömer (Amr) b. Müheyr el-Hassâf eş-Şeybânî (ö.261/875) *Aḥkâmü'l-vakf*.³²
- 5) Ebü'l-Fazl Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Mervezî el-Belhî el-Hâkim eş-Şehîd (ö. 334/945) *el-Kâfî*³³, *el-Müntekâ*.³⁴
- 6) Ebü'l-Hasen Ubeydullah b. el-Hüseyn b. Dellâl el-Kerhî (ö. 340/952) *el-Muhtasar*.³⁵
- 7) Ebû İbrahim İshak b. İbrahim el-Fârâbî (ö. 350/961) *Dîvânü'l-edeb*.³⁶
- 8) Muhammed b. Ahmed el-Ezherî (ö.370/980) *Tehzîbü'l-luğa*.³⁷
- 9) Ebü'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî (ö. 373/983) *en-Nevâzil*³⁸, *Hizânetü'l-fikh*³⁹, *Muḥtelefü'r-rivâye (Muḥtelefü'r-rivâye)*.⁴⁰
- 10) Ebû Alî Hüseyin b. Yahya el-Buhârî (ö.382/922) *en-Nazm*.⁴¹
- 11) Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî (ö. 393/1002-1003) *eş-Şihâh*.⁴²

³² Bkz. Saymerî, *Aḥbâru Ebî Ḥanîfe ve aşhâbih*, s.164; Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍîyye*, I, 87-88; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, 97-98; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 21; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 29-30; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 185; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, II, 35.

³³ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍîyye*, II, 112-113; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 272-274; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1378; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 185-186; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 19-20.

³⁴ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍîyye*, II, 112-113; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 272-274; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1801-1802; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 185-186; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 19-20.

³⁵ Bkz. Saymerî, *Aḥbâru Ebî Ḥanîfe ve aşhâbih*, s. 166; Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî, *Ṭabakâtü'l-fukahâ*, (thk. İhsan Abbas), Beyrut: Dârü'r-Râidi'l-Arabi, 1970, s. 142; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 108-109; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 193; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, VI, 239; Boynukalın, Mehmet, *Fıkıh Usulü Alimleri ve Eserleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017, s.81.

³⁶ Bkz. Enbârî, Ebü'l-Berekât Kemâlüddîn Abdurrahmân b. Muhammed, *Nüzhetü'l-elibbâ' fî ṭabakâti'l-üdebâ'*, (thk. İbrahim es-Sâmîrî), Beyrut: Mektebetü'l-Menâr, 1985, s. 252; Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Buğyetü'l-vu'ât fî ṭabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nühât*, (thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim), I-II, Lübnan: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts, I, 437-438; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 306; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, II, 227.

³⁷ Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, XVI, 315-317; Safedî, Ebü's-Safâ Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, (thk. Ahmed el-Arnâvud- Türkî Mustafa), I-XXIX, Beyrut: Daru İhyai't-Türas, 2000, II, 34-35; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 515; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 310; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, VIII, 230-231.

³⁸ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍîyye*, II, 196; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 220; Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebîr, *Fihrisü'l-fehâris*, (thk. İhsan Abbas), I-II, Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1982, II, 988; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 27; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XIII, 91.

³⁹ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍîyye*, II, 196; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 703; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 220; Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 988; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 27; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XIII, 91.

⁴⁰ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍîyye*, II, 196; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1636; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 220; Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 988; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 27; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XIII, 91.

⁴¹ Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 928; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 225.

⁴² Bkz. Enbârî, *Nüzhetü'l-elibbâ' fî ṭabakâti'l-üdebâ'*, s.252-254; İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî, *Lisânü'l-Mîzân*, (thk. Abdülfettâh Ebû Gudde), I-X, Beyrut: Mektebetü'l-Matbuati'l-İslamiyye, 2002, II, 115; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 446-447; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 171-174; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 313; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, II, 267-268.

- 12) Ebü'l-Kâsım İsmail b. Hüseyin (Hasan) b. Abdullah el-Beyhakî (ö.402/1011) *el-Kifâye (Kifâyetü'l-fukahâ)*.⁴³
- 13) Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî (428/1037) *et-Tecrîd* ⁴⁴, *el-Muhtasar*.⁴⁵
- 14) Ebû Zeyd Abdullâh (Ubeydullâh) b. Muhammed b. Ömer b. Îsâ ed-Debûsî (ö.430/1039) *el-Esrar fî'l-furû'*.⁴⁶
- 15) Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ömer en-Nâtîfî et-Taberî (ö.446/1054) *Vâkıâtü'n-Nâtîfî* ⁴⁷, *el-Ecnâs ve'l-furûk*.⁴⁸
- 16) Ebû Muhammed Abdullâh b. Hüseyin en-Nâsîhî en-Nisâbûrî (ö. 447/1055) *el-Mes'ûdî fî'l-fürû' i'l- Hanefiyye*.⁴⁹
- 17) Ebû Ali es-Semerkindî (ö.450/1058'den sonra) *Mecmûu'l-fetâvâ (el-Fetâvâ)*.⁵⁰
- 18) Ebû Bekr Ahmed b. El-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî (ö. 458/1066) *es-Sünenü'l-kübrâ*.⁵¹
- 19) Ebû Nasr Ahmed b. Mansûr el-İsbîcâbî (ö.480/1087) *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*.⁵²
- 20) Ebü'l-Hasen Ebü'l-Usr Fahrû'l-İslâm Alî b. Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdilkerîm el-Pezdevî (ö. 482/1089) *Şerhu'l-Câmi i's-şagîr*.⁵³

⁴³ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 147; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 312; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1498; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, II, 264.

⁴⁴ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 93-94; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 98-99; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 346; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 30-31; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 212; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, II, 66-67.

⁴⁵ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 93-94; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 98-99; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1631-1635; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 30-31; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 212; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, II, 66-67.

⁴⁶ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, II, 252-253; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s.192; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 84; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 109; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 109; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, VI, 96-97; Kavakçı, Yusuf Ziya, *XI ve XII. Asırlarda Karahanlılar Devrinde Mâvârâ' al-Nahr İslâm Hukukçuları*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1976, s. 33-35.

⁴⁷ Bkz. İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 102; Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 113-114; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1999; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 36-37; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 213; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, II, 140-141.

⁴⁸ Bkz. İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 102; Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 113-114; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 11; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 36-37; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 213; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, II, 140-141.

⁴⁹ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 274-275; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 178-179; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 102-103; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 9; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, VI, 49.

⁵⁰ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, II, 141; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s.202; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, XII, 96.

⁵¹ Bkz. İbnü's-Salâh, Ebu Amr Takiyüddin Osman b. Salâhiddîn, *Tabakâtü'l-fukahâ i's-Şâfi'iyye*, (thk. Muhyiddin Ali Necîb), I-II, Beyrut: Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1992, I, 332-337; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1007; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 116; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, I, 206-207.

⁵² Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 227; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II,1378; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 42; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, II, 183.

⁵³ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 372; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 205-206; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 563; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 124-125; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 328-329; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, VII, 192.

- 21) Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî (ö. 483/1090) *el-Mebsût*.⁵⁴
- 22) Ebû Abdullah Yûsuf b. Ali b. Muhammed el-Cürcânî (ö.522/1128'den sonra) *Hizânetu'l-ekmel*.⁵⁵
- 23) Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî (ö. V/XI. yüzyılın ilk çeyreği) *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*.⁵⁶
- 24) Ebû Hafs (Ebû Muhammed) Hüsâmüddîn es-Sadrü's-şehîd Ömer b. Abdilazîz b. Ömer b. Mâze el-Buhârî (ö. 536/1141) *el-Vâkı'ât (Vâkı'âtü'l-Hüsâmî)*⁵⁷, *el-Fetâva's-suğrâ*⁵⁸ *Umdetü'l-fetâvâ*⁵⁹, *el-Fetâva'l-kübrâ*.⁶⁰
- 25) Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî (ö. 538/1144) *el-Keşşâf 'an hağâ'iki ğavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eğâvîl fî vücûhi't-te'vîl*⁶¹, *el-Mufassal*.⁶²

⁵⁴ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, II, 28-29; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 234-235; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1580; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s.158-159; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 315; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, VIII, 267-268.

⁵⁵ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, II, 228-229; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 318; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, I, 702; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 231; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 242; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, XIII, 319.

⁵⁶ Bkz. Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb, *el-Bulğa fî terâcimi e'immeti'n-nağv ve'l-luğa*, (thk. Muhammed el-Mısırî), Dimaşk: Dâru's-Sa'duddîn, 2000, s. 121-122; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, II, 56; Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 255; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, IV, 59.

⁵⁷ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 391-392; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 217-218; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1998-1999; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 149; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 51; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, VII, 291.

⁵⁸ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 391-392; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 217-218; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1224-1225; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 149; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 51; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, VII, 291.

⁵⁹ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 391-392; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 217-218; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1169; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 149; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 51; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, VII, 291.

⁶⁰ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 391-392; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 217-218; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1228-1229; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 149; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 51; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, VII, 291.

⁶¹ Bkz. İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân mimma şebete bi'n-nağl evi's-semâ' ev eşbete hü'l-ayân*, (thk. İhsan Abbas), I-VII, Beyrut: Dâru Sâdır, 1978, V, 168-174; Zehebî, *Siyeru'lâmi'n-nübelâ'*, XX, 151-156; Fîrûzâbâdî, *el-Bulğa fî terâcimi e'immeti'n-nağv ve'l-luğa*, s. 11; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1475-1484; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 209-210; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 178; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, XII, 186.

⁶² Bkz. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, V, 168-174; Zehebî, *Siyeru'lâmi'n-nübelâ'*, XX, 151-156; Fîrûzâbâdî, *el-Bulğa fî terâcimi e'immeti'n-nağv ve'l-luğa*, s. 11; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1774-1777; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 209-210; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 178; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, XII, 186.

- 26) Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkindî (ö. 539/1144) *Tuhfetü'l-fukahâ'*.⁶³
- 27) Ebü'l-Feth Zahîrüddîn Abdürreşîd b. Ebî Hanîfe b. Abdirrezzâk el-Velvâlicî (540/1146'dan sonra) *Fetâva'l-Velvâlicî (el-Fetâva'l-Velvâliciyye)*.⁶⁴
- 28) İftihârüddîn Tahir b. Ahmed. Abdurreşîd el-Buhârî (ö. 542/1147) *Hulâsatu'l-fetâvâ*.⁶⁵
- 29) Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî (ö. 544/1149) *eş-Şifâ' bi-ta'rîfi hukûkî (fi şerefi)'l-Muştafâ*.⁶⁶
- 30) Ebü'l-Kâsım Nâsırüddin Muhammed b. Yusuf b. Muhammed b. Ali el-Alevî el-Hüseynî el-Medenî es-Semerkindî (ö.556/1161) *el-Mültekat fi'l-fetâva'l-Hanefiyye*.⁶⁷
- 31) Ebü'l-Mefâhir Tâcüddin Abdülğafûr (Abdülğaffâr) b. Lokman b. Muhammed el-Kerderî (ö.562/1166-1167) *el-Mufîd ve'l-mezîd*.⁶⁸
- 32) Muhammed b. Abdurreşîd b. Nasr b. Muhammed el-Kirmânî (ö.565/1170) *Cevâhiru'l-fetâvâ*.⁶⁹
- 33) Ebû Abdillâh Radıyyüddîn Burhânü'l-İslâm Muhammed b. Muhammed es-Serahsî et-Tûsânî (ö. 571/1176) *el-Vecîz*.⁷⁰
- 34) Ebû Nasr Zeynüddin Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Attâbî el-Buhârî (ö.586/1190) *Câmi (Cevâmi)u'l-fikh*.⁷¹

⁶³ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, II, 243; İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî, *ed-Dürerü'l-kâmine fi a'yâni'l-mi'eti's-sâmine*, (thk. Muhammed Abdulmuîd Dân), I-VI, Haydarabad, 1392/1972, V, 310; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 252-253; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 371; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 158; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 317; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, VIII, 228.

⁶⁴ Bkz. Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed, *et-Taḥbîr fi'l-Mu'cemi'l-kebîr*, (thk. Münîre Nâcî Sâlim), I-II, Bağdat: Rîâsetu Dîvani'l-Evkâf, 1975, I, 445-447; Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 313-315; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 188; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1230-1231; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 94-98; Ziriklî, *el-A'lâm*, III, 353-354; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, V, 220.

⁶⁵ Bkz. İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 172-173; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 84; Ziriklî, *el-A'lâm*, III, 220; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, V, 32-33.

⁶⁶ Bkz. Dâvûdî, Şemsüddîn Muhammed b. Alî, *Ṭabaḳâtü'l-müfessirîn*, I-II, Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmıyye, II, 21-26; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1052-1055; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 99; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, VIII, 16-17; Kâsım Ali Sa'd, *Cemheretü terâcimi'l-fukahâ'i'l-Mâlikıyye*, I-III, Dübey: Dârü'l-Buhus li'd-Dirasati'l-İslâmiyye ve İhyai't-Türas, 2002, I, 26-38.

⁶⁷ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, II, 263; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1813; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s.219-220; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 149-150; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, XII, 137.

⁶⁸ Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 345; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 98-99.

⁶⁹ Bkz. Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüſûl ilâ ṭabaḳâti'l-fuḥûl*, III, 68; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 176; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 204; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, X, 166.

⁷⁰ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, II, 128-130; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 248-249; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 2002; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 188-191; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 24-25; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, XI, 278-279.

⁷¹ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 114; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 103; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1227; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 36-37; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 216; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, II, 140.

- 35) Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî (ö.587/1191) *Bedâ'i 'u's-sanâ'i 'fî tertîbi 'ş-şerâ'i*.⁷²
- 36) Ebü'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd el-Özkendî el-Fergânî (ö. 592/1196) *Fetâvâ Kâdîhân (el-Fetâva 'l-Hâniyye)*.⁷³
- 37) Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî (ö. 593/1197) *Bidâyetü 'l-mübtedî*⁷⁴, *Mecmuu'n-nevâzil*⁷⁵, *el-Hidâye*⁷⁶, *et-Tecnîs ve 'l-mezîd fî 'l-fetâvâ*.⁷⁷
- 38) Cemâlüddin Ahmed b. Muhammed b. Mahmud el-Ğaznevî (ö.593/1197'den sonra) *el-Hâvi 'l-Kudsî*.⁷⁸
- 39) Ebü Tâhir Sirâcüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdirreşîd es-Secâvendî (ö.596/1200'den sonra) *es-Sirâciyye (el-Ferâizu's-Sirâciyye)*.⁷⁹
- 40) Ebü Mansûr Zeynüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Sufyân (Şa'bân) el-Kirmânî (ö.597/1201) *Menâsiku 'l-Kirmânî*.⁸⁰
- 41) Ebü'l-Hasan Husâmüddin Ali b. Ahmed b. Mekkî, İbn Mekkî er-Râzî (ö.598/1201) *Hulâsatü 'd-delâil fî tenkîhi 'l-mesâil*.⁸¹

⁷² Bkz. Kureşî, *Cevâhirü 'l-muḍiyye*, II, 244; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s.327-328; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, I, 371; Leknevî, *el-Fevâ'idü 'l-behiyye*, s.53; Serkîs, Yûsuf b. İlyân, *Mu'cemü 'l-maḥbû'âti 'l-'Arabîyye ve 'l-mu'arreb*, I-II, Kahire: Matbaatu Serkîs, 1928, II, 1540; Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 70; Kehhâle, *Mu'cemü 'l-müellifîn*, III, 76.

⁷³ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü 'l-muḍiyye*, I, 205; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 151-152; Kâtip Çelebi, *Süllemü 'l-vüṣûl ilâ ṭabakâti 'l-fuḥûl*, II, 41; Leknevî, *el-Fevâ'idü 'l-behiyye*, s. 64-65; Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 224; Kehhâle, *Mu'cemü 'l-müellifîn*, III, 297.

⁷⁴ Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lâmi 'n-nübelâ*, XXI, 232; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s.206-207; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, I, 227-228; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 266; Leknevî, *el-Fevâ'idü 'l-behiyye*, s.141-144; Kehhâle, *Mu'cemü 'l-müellifîn*, VII, 45-46.

⁷⁵ Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lâmi 'n-nübelâ*, XXI, 232; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s.206-207; Kâtip Çelebi, *Süllemü 'l-vüṣûl ilâ ṭabakâti 'l-fuḥûl*, II, 344-345; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 266; Leknevî, *el-Fevâ'idü 'l-behiyye*, s. 42, 141-144; Kehhâle, *Mu'cemü 'l-müellifîn*, VII, 45-46.

⁷⁶ Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lâmi 'n-nübelâ*, XXI, 232; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s.206-207; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 2031; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 266; Leknevî, *el-Fevâ'idü 'l-behiyye*, s.141-144; Kehhâle, *Mu'cemü 'l-müellifîn*, VII, 45-46.

⁷⁷ Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lâmi 'n-nübelâ*, XXI, 232; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 206-207; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 2031; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 266; Leknevî, *el-Fevâ'idü 'l-behiyye*, s.141-144; Kehhâle, *Mu'cemü 'l-müellifîn*, VII, 45-46.

⁷⁸ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü 'l-muḍiyye*, I, 120-121; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, I, 627; Leknevî, *el-Fevâ'idü 'l-behiyye*, s. 101; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 217.

⁷⁹ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü 'l-muḍiyye*, II, 119-120; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1247-1250; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 27; Kehhâle, *Mu'cemü 'l-müellifîn*, XI, 233.

⁸⁰ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü 'l-muḍiyye*, II, 135; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1663; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 108; Kehhâle, *Mu'cemü 'l-müellifîn*, XII, 46.

⁸¹ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü 'l-muḍiyye*, I, 358; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 718; Leknevî, *el-Fevâ'idü 'l-behiyye*, s. 118; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 256; Kehhâle, *Mu'cemü 'l-müellifîn*, VI, 30.

- 42) Ebû Hafs Nizâmüddin Ömer b. Ali Ebubekr el-Merğînânî (ö. 600/1023'dan sonra) *Cevâhiru'l-fikh*.⁸²
- 43) Ebû'l-Feth Burhânüddîn Nâsır b. Abdisseyyid b. Alî el-Mutarrizî el-Hârizmî (ö.610/1213) *el-Muğrib fî tertîbi'l-Mu'rib*.⁸³
- 44) Burhânüddîn (Burhânüşşerîa) Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz el-Buhârî el-Merğînânî (ö. 616/1219) *el-Muhîtü'l-Burhânî*.⁸⁴
- 45) Ebû Bekr Zahîruddin Muhammed b. Ahmed b. Ömer el-Buhârî (ö.619/1222) *el-Fetava'z-Zahîriyye*.⁸⁵
- 46) Ebû Bekr Zahîruddin Muhammed b. Ahmed b. Ömer el-Buhârî (ö.619/1222) *el-Fevâidü'z-Zahîriyye fî'l-fetâvâ*.⁸⁶
- 47) Yusuf b. Ebî Said Ahmed es-Sicistânî (ö.639/1240) *Münyetü'l-müftî*.⁸⁷
- 48) Ebû'r-Recâ Necmüddin Muhtar b. Mahmud b. Muhammed ez- Zâhidî el-Ğazmînî (ö.658/1260) *el-Müctebâ*⁸⁸, *Kunyetü'l-Münye li-tetmîmi'l-ğunye*.⁸⁹
- 49) Hamîdüddin Ali b. Muhammed b. Ali ed-Darîr er-Râmişî el-Buhârî (ö.666/1268) *Hâşiyetü'l-Hidâye (el-Fevâid)*.⁹⁰

⁸² Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, II, 99; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, IV, 68; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 149; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, VII, 298.

⁸³ Bkz. İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 309; İbn Ğâzzî, Ebû'l-Meâlî Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman, *Dîvânü'l-İslâm*, (thk. Seyyid Kevserî Hasan), I-IV, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, 1990, IV, 185-186; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-żunûn*, II, 1708; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 348-349; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, V, 232.

⁸⁴ Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-żunûn*, II, 1619; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 205-207; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 161; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XII, 147.

⁸⁵ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, II, 20; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s.232; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-żunûn*, II, 1226; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s.122, 156-157; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 320; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, VIII, 303.

⁸⁶ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, II, 20; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s.232; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-żunûn*, II, 1298; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 320; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s.122, 156-157; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, VIII, 303.

⁸⁷ Bkz. İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 319; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-żunûn*, II, 1887; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 214-215; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XIII, 270.

⁸⁸ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 322-323; İbn Nâsıruddin, Ebû Bekr Şemsüddîn Muhammed b. Abdillâh, *Tavzîhu'l-Müştebih fî zabı esmâ'i'r- ruvât ve ensâbihim ve elğâbihim ve künâhüm*, (thk. Muhammed Naîm el-Araksûsî), I-X, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993, IV, 262; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 295-296; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-żunûn*, II, 1092; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 212-213; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XII, 211.

⁸⁹ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 322-323; İbn Nâsıruddin, *Tavzîhu'l-Müştebih*, IV, 262; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 295-296; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-żunûn*, II, 1357; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 212-213; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XII, 211.

⁹⁰ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, II, 310; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 215; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, II, 387; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 125; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 333; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, VII, 217.

- 50) Ebü'l-Feth Zeynüddin Abdurrahim b. Ebubekr İmâdüddin b. Ali el-Merğînânî (ö.670/1271) *el-Fusûlü'l-İmâdiyye*(*Fusûlü'l-İmâdî*).⁹¹
- 51) Ebü'l-Mehâmid Mahmud b. Muhammed b. Dâvud el-Efsencî el-Buhârî el-Lü'lûî (ö.671/1272) *el-Hakâik*.⁹²
- 52) Ebü'l-Abbâs Muvaffakuddîn Ahmed b. Yûsuf b. el-Hasen el-Kevâşî el-Mevsilî (ö. 680/1281) *Tefsîrû'l-Kevâşî*.⁹³
- 53) Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî (ö. 683/1284) *el-Muhtâr li'l-fetvâ* ⁹⁴, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*.⁹⁵
- 54) Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî (ö. 685/1286) *el-Ğâyetü'l-kusvâ fî dirâyeti'l-fetvâ*.⁹⁶
- 55) Ebü'l-Abbâs Muzafferüddin Ahmed b. Ali b. Tağlib el-Ba'lebekî el-Bağdâdî (ö.694/1295) *Mecma'u'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn*.⁹⁷
- 56) Burhânüşşerîa Mahmud b. Ubeydullah b. Mahmud el-Mahbûbî (VII/XIV. asır) *el-Vikâye* (*Vikâyetü'r-rivâye fî mesaili'l-Hidâye*).⁹⁸

⁹¹ Bkz. Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, I, 82-83; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 93-94; Ziriklî, *el-A'lâm*, III, 344; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, V, 203.

⁹² Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, II, 161; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 293-294; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, III, 316; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 210; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 182-183; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XII, 195.

⁹³ Bkz. İbnü'l-Adîm, Ebü'l-Kâsım Kemâlüddîn Ömer b. Ahmed, *Buğyetü't-taleb fî târîhi Haleb*, (thk.Süleyh Zekkâr), I-XII, Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts, III, 1261-1262; İbn Râfî', Ebü'l-Meâlî Takıyyüddîn Muhammed b. Râfî', *el-Vefeyât*, (thk. Sâlih Mehdî Abbas, Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-II, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1402/1982, I, 330; Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed, *Ğâyetü'n-Nihâye fî tabakâti'l-kurrâ*, (nşr.Gotthelf Bergstraesser), I-III, Kahire: y.y, 1351/1932, I, 151; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 401-402; Dâvûdî, *Tabakâti'l-müfessirîn*, I, 100; Bâ Mahreme, Ebû Muhammed Abdullâh et-Tayyib b. Abdillâh, *Kılâdetü'n-nahr fî vefeyâti a'yâni'd-dehr*, (nşr. Bû Cum'a Mükri-Hâlid Zevârî), I-VI, Cidde: Dârü'l-Minhâc, 2008,V, 369; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, I, 267-268; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 274; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, II, 209.

⁹⁴ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muđıyye*, I, 291; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-żunûn*, II, 1622; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 106-107; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, VI, 147.

⁹⁵ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muđıyye*, I, 291; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-żunûn*, II, 1622; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 106-107; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, VI, 147.

⁹⁶ Bkz. İbn Tağrıberdî, Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf, *el-Menhelü's-şâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-Vâfi*, (thk. Muhammed Muhammed Emin), I- VII, Kahire: el-Hey'etü'l-Misriyyeti'l-Âmme li'l-Kitâb, 1984, VII, 110-111; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-żunûn*, II, 1192-1193; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 110; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, VI, 96-98.

⁹⁷ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 80; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 95; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s.26-27; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 175-176; Kehhale, *Mu'cemü'l-müellifin*, II, 4.

⁹⁸ Bkz. Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 109-112; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-żunûn*, II, 2020-2024; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XII, 178.

- 57) Ebû Abdillâh Tâcüşşerîa Ömer b. Sadrişşerîa el-Evvel Ubeydillâh b. Mahmûd el-Mahbûbî el-Buhârî (ö. 709/1309) *Nihâyetü 'l-kifâye*.⁹⁹
- 58) Ebû'l-Berekât Hâfizüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî (ö. 710/1310) *el-Kâfi fî Şerhi 'l-Vâfi*¹⁰⁰, *el-Müstaşfa*.¹⁰¹
- 59) Hüsâmüddîn Hüseyin b. Alî b. Haccâc el-Buhârî es-Siğnâkî (ö. 714/1314) *en-Nihâye*.¹⁰²
- 60) İsa b. Muhammed b. İnanç el-Kırşehrî er-Rûmî (ö.734/1334) *el-Mübteğâ fî 'l-furû*.¹⁰³
- 61) Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Alî b. Mihcen b. Yûnus es-Sûfî el-Bârî ez-Zeylâî (ö. 743/1343) *Tebyînü 'l-hakâ'ik*.¹⁰⁴
- 62) Ubeydullâh b. Mes'ûd b. Ömer b. Ubeydillâh b. Mahmûd el-Mahbûbî, Sadrişşerîa es-Sânî (ö. 747/1346) *Şerhu 'l-Vikâye*¹⁰⁵, *et-Tavdîh fî halli gavâmidî't-Tenkîh*.¹⁰⁶
- 63) Kivâmüddin Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Hucendî el-Kâkî (ö.749/1348) *Uyûnü 'l-mezâhib*¹⁰⁷, *Mi'râcü 'd-dirâye ilâ şerhi 'l-Hidâye*.¹⁰⁸
- 64) Ebû Hanîfe Kivâmüddin Emir Kâtib b. Emîr Ömer b. Emîr Ğâzî el-İtkânî el-Fârâbî (ö.758/1357) *Ğâyetü 'l-beyân ve nâdiretü 'l-akrân*.¹⁰⁹

⁹⁹ Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1997; Leknevî, *el-Fevâ'idü 'l-behiyye*, s. 110-112; Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, s. 121-122.

¹⁰⁰ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü 'l-muğıyye*, I, 270-271; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s.174-175; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1378; Leknevî, *el-Fevâ'idü 'l-behiyye*, s.101-102; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 67-68; Kehhâle, *Mu'cemü 'l-müellifîn*, VI, 32.

¹⁰¹ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü 'l-muğıyye*, I, 270-271; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s.174-175; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1867; Leknevî, *el-Fevâ'idü 'l-behiyye*, s.101-102; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 67-68; Kehhâle, *Mu'cemü 'l-müellifîn*, VI, 32.

¹⁰² Bkz. Kureşî, *Cevâhirü 'l-muğıyye*, I, 212- 214; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelü 'ş-şâfi ve 'l-müstevfi ba'de 'l-Vâfi*, V, 163-166; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 160-161; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 2031-2032; Leknevî, *el-Fevâ'idü 'l-behiyye*, s. 62; Kehhâle, *Mu'cemü 'l-müellifîn*, IV, 28.

¹⁰³ Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1579; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 108-109; Kehhâle, *Mu'cemü 'l-müellifîn*, VIII, 31.

¹⁰⁴ Bkz. İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 204; Kâtip Çelebi, *Süllemü 'l-vüşûl ilâ ıtabakâti 'l-fuhûl*; II, 332, Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, I, 1515; Leknevî, *el-Fevâ'idü 'l-behiyye*, s. 115-116.

¹⁰⁵ Bkz. İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 203; Leknevî, *el-Fevâ'idü 'l-behiyye*, s. 109-112; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 197-198; Kehhâle, *Mu'cemü 'l-müellifîn*, VI, 246.

¹⁰⁶ Bkz. İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 203; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, I, 496; Leknevî, *el-Fevâ'idü 'l-behiyye*, s. 109-112; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 197-198; Kehhâle, *Mu'cemü 'l-müellifîn*, VI, 246.

¹⁰⁷ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü 'l-muğıyye*, II, 340; Kâtip Çelebi, *Süllemü 'l-vüşûl ilâ ıtabakâti 'l-fuhûl*, III, 229; Leknevî, *el-Fevâ'idü 'l-behiyye*, s. 186; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 36; Kehhâle, *Mu'cemü 'l-müellifîn*, XI, 182.

¹⁰⁸ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü 'l-muğıyye*, II, 340; Kâtip Çelebi, *Süllemü 'l-vüşûl ilâ ıtabakâti 'l-fuhûl*, III, 229; Leknevî, *el-Fevâ'idü 'l-behiyye*, s. 186; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 36; Kehhâle, *Mu'cemü 'l-müellifîn*, XI, 182.

¹⁰⁹ Bkz. İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 138-139; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 2033; Leknevî, *el-Fevâ'idü 'l-behiyye*, s.50-52; Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 14; Kehhâle, *Mu'cemü 'l-müellifîn*, III, 4.

- 65) Ebû İshâk Necmüddîn İbrâhîm b. Alî b. Ahmed et-Tarsûsî (ö. 758/1357) *Enfau'l-vesâil ilâ tahrîri'l-mesâil*.¹¹⁰
- 66) Ebû Muhammed Emînüddîn Abdülvehhâb b. Ahmed b. Vehbân ed-Dımaşkî (ö. 768/1367) *Kaydû's-şerâ'id ve nazmü'l-ferâ'id (Manzûmetü İbn Vehbân, el-Manzûmetü'l-Vehbâniyye)*.¹¹¹
- 67) Ebü'l-Abbâs Hatîbüddehşe Ahmed b. Muhammed b. Alî el-Feyyûmî el-Hamevî (ö. 770/1368-69) *el-Mişbâhu'l-münîr fî ğarîbi's-şerhi'l-kebîr li'r-Râfi'*.¹¹²
- 68) Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî er-Rûmî el-Mısrî (ö.786/1384) *el-İnâye*.¹¹³
- 69) Ferîdüddîn Âlim b. Alâ' el-Enderpetî (ö.786/1384) *el-Fetâva't-Tâtârhâniyye*.¹¹⁴
- 70) Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî et-Teftâzânî (ö. 792/1390) *et-Telvih fî keşfi hakâiki't-Tavdîh*¹¹⁵, *Şerhu Telhîşi'l-Câmi'i'l-kebîr*.¹¹⁶
- 71) Hüseyin b. Muhammed es-Semenkânî (es-Sem'ânî?) (VIII./XIV. Asır) *Hizânetü'l-müftîn*.¹¹⁷

¹¹⁰ Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 183; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 10; Bağdâdî, İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifîn*, I-II, Tahran: y.y, 1955, I, 16; Bursalı, M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, (haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen), I-III, İstanbul: Meral Yayınevi, 1972, I, 454; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 51, 52; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, I, 62-63.

¹¹¹ Bkz. İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 198-199; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 746; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s.113-115; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 180; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, VI, 220-221.

¹¹² Bkz. İbnü'l-Kâdî, Ebü'l-Abbâs Şehâbeddin Ahmed b. Muhammed, *Dürretü'l-hicâl fî esmai'r-ricâl*, (thk. Muhammed el-Ahmedî Ebü'n-Nûr), I-III, Kahire: Dârü't-Türas, 1971, I, 27; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 389-390; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1710; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 224; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, II, 132.

¹¹³ Bkz. İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 276-277; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 239-240; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 195-196; Bursalı M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 305; Serkîs, *Mu'cemü'l-ma'bu'âtü'l-Arabiyye ve'l-mu'arreb*, I, 503; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 42; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, XI, 298.

¹¹⁴ Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 280; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, V, 52; Özel, *Hanefî Fıkah Alimleri*, s. 154-155.

¹¹⁵ Bkz. İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine fî a'yâni'l-mi'eti's-sâmine*, VI, 112-113; İbnü'l-Kâdî, *Dürretü'l-hicâl fî esmai'r-ricâl*, III, 13-14; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, II, 285; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 496; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 134-135; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 219; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, XII, 228-229.

¹¹⁶ Bkz. İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine fî a'yâni'l-mi'eti's-sâmine*, VI, 112-113; İbnü'l-Kâdî, *Dürretü'l-hicâl fî esmai'r-ricâl*, III, 13-14; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, II, 285; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 473-474; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 134-135; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 219; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, XII, 228-229.

¹¹⁷ Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 703; Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 256-257; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, IV, 52; Özel, *Hanefî Fıkah Alimleri*, s.131.

- 72) Radiyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed el-Haddâd (ö. 800/1398) *es-Sirâcü'l-vehhâc el-mûdîh li-küllî tâlibin ve muhtâc*.¹¹⁸
- 73) Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî (ö.817/1415) *el-Ķâmûsü'l-muhîr*.¹¹⁹
- 74) İzzuddîn Abdüllatif b. Abdülaziz b. Melek (Firişte) (ö.821/1418'den sonra) *Şerhu Mecma'i'l-bahreyn*.¹²⁰
- 75) Bedruddin Mahmud b. İsrâil b. Abdülaziz, İbn Kâdî Simâvne (İbn Kâdî Semâve) (ö.823/1420) *et-Teshîl*.¹²¹
- 76) Hâfizuddin Muhammed b. Muhammed b. Şihâb b. Yusuf el-Hârizmî el-Kerderî el-Bezzâzî (ö.827/1424) *el-Fetâva'l-Bezzâziyye*.¹²²
- 77) Yusuf b. Ömer b. Yusuf es-Sûfî el-Kâdûrî el-Bezzâr, Nebîre-i Ömer (ö. 832/1429) *Câmiu'l-muzmerât ve'l-müşkilât*.¹²³
- 78) Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449) *ed-Dirâye fî tahrîci ahâdîsi'l-Hidâye*.¹²⁴
- 79) Ebü'l-Bekâ Bahâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ziyâiddîn Muhammed el-Ömerî es-Sâgânî (ö. 854/1450) *Şerhu'l-Vâfî fî'l-furû'*.¹²⁵
- 80) Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî (ö. 855/1451) *Şerhu'l-Kenz (Remzü'l-hakâik)*.¹²⁶

¹¹⁸ Bkz. İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 141-142; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, I, 83-84, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1367; Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 67; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, III, 67.

¹¹⁹ Bkz. Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, IV, 138; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 146-147; Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, s. 628-630.

¹²⁰ Bkz. İbn Ğazzî, *Dîvânü'l-İslâm*, IV, 93; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1601; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 107-108; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 59-60.

¹²¹ Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 566; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s.127; Bursalı, M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 64-65; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 165-166; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XII, 152.

¹²² Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 242; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 187-188; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 45; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XI, 223-224.

¹²³ Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1632; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 230; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 244-245; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XIII, 320-321.

¹²⁴ Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 730; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 178-179; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, II, 20-23.

¹²⁵ Bkz. Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, III, 94; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1601; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 332; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, IX, 15.

¹²⁶ Bkz. Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Nazmü'l-ikyan fî a'yânî'l-a'yân*, (thk. Philip Khuri Hitti), Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, ts, s.174-175; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1515; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 207-208; Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 839; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 163; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XII, 150-151.

- 81) Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî (ö.861/1457) *et-Tahrîr*¹²⁷, *Fethu'l-kadîr li'l-âcizi'l-fakîr*.¹²⁸
- 82) Muhammed b. Ferâmuz b. Ali, Molla Husrev (ö.885/1480) *Düreru'l-hukkâm*¹²⁹, *Ğureru'l-ahkâm*.¹³⁰
- 83) Ebü'l-Yüsr Bedrüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Kâhirî (ö. 894/1489) *el-Fevâkihü'l-Bedriyye fi'l-akdiyeti'l-hukmiyye*.¹³¹
- 84) Ebü'l-Berekât Seriiyüddîn Abdülber b. Muhammed b. Muhammed el-Halebî (ö. 921/1515) *Teşnîfü'l-mesma' bi-şerhi'l-Kenz ve'l-Vikâye ve'l-Mecma'*.¹³²
- 85) Ebü'l-Vefâ (Ebü'l-Fazl) Burhânüddîn İbrâhîm b. Abdirrahmân b. Muhammed el-Kerekî el-Kâhirî (ö. 922/1516) *Feyzu'l-Kerekî (el-Feyz)*.¹³³
- 86) Burhânüddîn İbrâhîm b. Mûsâ b. Ebî Bekr b. Alî et-Trablusî ed-Dımaşkî (ö. 922/1516) *el-Burhân*¹³⁴, *Mevâhibü'r-rahmân fi mezhebi'n-Nu'mân*¹³⁵, *el-İs'âf fi ahkâmî'l-evkâf*.¹³⁶
- 87) Abdurrahman b. Ali, Müeyyedzâde (İbnü'l-Müeyyed) (ö.922/1516) *Mecmûatu İbni'l-Müeyyed*.¹³⁷

¹²⁷ Bkz. Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 166-170; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 385; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 180-181; Bursalı, M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 351; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 255; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, X, 264-265.

¹²⁸ Bkz. Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 166-170; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, III, 182; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 180-181; Bursalı, M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 351; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 255; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, X, 264-265.

¹²⁹ Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1199; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s.184; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 328; Bursalı, M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 339-340; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, IV, 99; Ednevî, Ahmed b. Muhammed, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, (thk. Süleyman b. Sâlih Hazzî), Medine: Mektebetü'l-Ülûm ve'l-Hikem, 1997, s. 347.

¹³⁰ Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1199-1200; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s.184; Bursalı, M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 339-340; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 328; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, IV, 99; Ednevî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, s. 347.

¹³¹ Bkz. Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân, *eğ-Đav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, I-XII, Beyrut: Daru Mektebeti'l-Hayat, ts, IX, 220-221; İbn Ğâzzî, *Dîvânü'l-İslâm*, III, 397; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1293-1294; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 52; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XI, 277-278.

¹³² Bkz. Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, II, 240-241; Ziriklî, *el-A'lâm*, III, 272-274; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, V, 77-78.

¹³³ Bkz. Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, I, 35; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 46; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, I, 46-47; Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, s.230-231.

¹³⁴ Bkz. Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, I, 62; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 76; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, I, 117-118; Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, s. 227-228.

¹³⁵ Bkz. Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, I, 62; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 76; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, I, 117-118; Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, s. 227-228.

¹³⁶ Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 85; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 76; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, I, 117-118; Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, s. 227-228.

¹³⁷ Bkz. Gazzî, Necmüddîn Muhammed b. Muhammed, *el-Kevâkibü's-sâ'ire bi-menâkıbia'yâni'l-mi'eti'l-âşire*, (thk. Halil el-Mansûr), I-III, Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1997, I, 233; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-*

- 88) Şemsüddin Ahmed b. Süleyman b. Kemal Paşa, İbn Kemâl (ö.940/1534) *Şerhu'l-Hidâye*¹³⁸, *İslâhu'l-Vikâye*.¹³⁹
- 89) Sa'dullah b. İsa b. Emirhân, Sa'di Çelebi (Efendi) (ö.945/1539) *Hâşiyetü'l- İnnâye*.¹⁴⁰
- 90) Ebû Abdillâh Muhammed b. Mübârekşâh (ö.954/1548) *ed-Dirâye*.¹⁴¹
- 91) Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî (ö. 970/1563) *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*¹⁴², *el-Bahrü'r-râ'ik*.¹⁴³
- 92) Ebü's-Suûd Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İmâdî (ö.982/1574) *el-Ma'rûzât*.¹⁴⁴
- 93) Sirâcüddîn Ömer b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî (ö. 1005/1596) *en-Nehrü'l-fâ'ik*.¹⁴⁵
- 94) Şihâbüddîn (Şemsüddîn) Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed el-Ömerî et-Timurtâşî el-Gazzî (ö. 1006/1598) *Tenvîrû'l-ebşâr ve câmi'u'l-bihâr*¹⁴⁶, *Minehu'l-gaffâr şerhu Tenvîri'l-ebşâr*¹⁴⁷, *Müşlilâtü'l-mesâil*.¹⁴⁸

zunûn, II, 1606-1607; Bursalı, M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 255; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, V, 155.

¹³⁸ Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 109; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s.21-22; Bursalı, M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 352-353; Serkîs, *Mu'cemü'l-maṭbû'âtü'l-Arabîyye ve'l-mu'arreb*, I, 227; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, I,238.

¹³⁹ Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 109; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s.21-22; Bursalı, M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 352-353; Serkîs, *Mu'cemü'l-maṭbû'âtü'l-Arabîyye ve'l-mu'arreb*, I, 227; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, I,238.

¹⁴⁰ Bkz. Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüṣûl ilâ ṭabaḳâti'l-fuḥûl*, II, 128; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s.78; Bursalı, M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 432; Ziriklî, *el-A'lâm*, III, 88-89; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, IV, 216.

¹⁴¹ Bkz. Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüṣûl ilâ ṭabaḳâti'l-fuḥûl*, III, 226, *Keşfü'z-zunûn*, II, 2038.

¹⁴² Bkz. İbn Ğazzî, *Dîvânü'l-İslâm*, IV, 338; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 98-100; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 135; Ziriklî, *el-A'lâm*, III, 64; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, IV, 192.

¹⁴³ Bkz. İbn Ğazzî, *Dîvânü'l-İslâm*, IV, 338; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1515; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 135; Ziriklî, *el-A'lâm*, III, 64; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, IV, 192.

¹⁴⁴ Bkz. Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire bi-menâkıbia'yâni'l-mi'eti'l-âşire*, III, 30-31; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 81-83; Bursalı, M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 306; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 59; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XI, 301-302.

¹⁴⁵ Bkz. İbn Ğazzî, *Dîvânü'l-İslâm*, IV, 338-339; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1516; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s.135; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 39; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, VII, 271-271.

¹⁴⁶ Bkz. Muhibbî, Muhammed el-Emîn b. Fazlillâh, *Hulâşatü'l-eşer fî a'yâni'l-karni'l-hâdî'aşer*, I-IV, Beyrut: Dâru Sâdır, ts, IV, 19-20; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 501; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 239-240; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, X, 196-197.

¹⁴⁷ Bkz. Muhibbî, *Hulâşatü'l-eşer fî a'yâni'l-karni'l-hâdî'aşer*, IV, 19-20; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüṣûl ilâ ṭabaḳâti'l-fuḥûl*, III, 155; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 239-240; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, X, 196-197.

¹⁴⁸ Bkz. Muhibbî, *Hulâşatü'l-eşer fî a'yâni'l-karni'l-hâdî'aşer*, IV, 19-20; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüṣûl ilâ ṭabaḳâti'l-fuḥûl*, III, 155; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 239-240; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, X, 196-197.

- 95) Mustafa b. Pîr Mehmed, Azmizâde Hâletî (ö.1040/1631) *Divân*¹⁴⁹, *Hâşiyetü Düreri'l-hukkâm (Hâşîye ale'd-Dürer)*.¹⁵⁰
- 96) İsmâil b. Sinâneddin Sivâsî (ö.1047/1637) *Ferâ'idü Mülteka'l-ebhur*.¹⁵¹
- 97) Mecdüddin Es'ad b. Yusuf b. Ali es-Sayrafî el-Buhârî, Âhû (ö.1088/1067?) *el-Fetâva's-Sayrafiyye*.¹⁵²
- 98) Muhammed b. Ahmed el-İsbîcâbî (ö.?) *Zâdü'l-fukahâ*.¹⁵³

1.3.2. Eserde zikri geçen şahsiyetler

- 1) Ebû Muhammed Saîd b. el-Müseyyeb (el-Müseyyib) b. Hazn el-Kureşî el-Mahzûmî (ö.94/713)¹⁵⁴
- 2) Ebû İmrân İbrâhîm b. Yezîd b. Esved en-Nehaî el-Kûfî (ö. 96/714)¹⁵⁵
- 3) Ebû Abdillâh Mekhûl b. Ebî Müslim Şehrâb b. Şâzel eş-Şâmî ed-Dımaşkî el-Hüzelî (ö.112/730)¹⁵⁶
- 4) Ebû İsmâil Hammâd b. Ebî Süleymân Müslim b. Yezîd el-İsfahânî el-Kûfî (ö.120/738)¹⁵⁷
- 5) Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742)¹⁵⁸

¹⁴⁹ Bkz. Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâtü'l-fuhûl*, IV, 341; Bursalı, M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, II, 48-49; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 240-241; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XII, 279-280.

¹⁵⁰ Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1199; Bursalı, M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, II, 48-49; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 240-241; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XII, 279-280.

¹⁵¹ Ayrıntılı bilgili için bk. Bursalı, M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 356; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 314; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, II, 271.

¹⁵² Bkz. Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâtü'l-fuhûl*, I, 299; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 318; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, II, 251.

¹⁵³ Bkz. İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 256-257; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâtü'l-fuhûl*, III, 99; *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1632.

¹⁵⁴ Bkz. İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân, *Meşâhîru 'ulemâ'i'l-emşâr ve a'lâmü 'ulemâ'i'l-aqtâr*, (thk. Merzûk Ali İbrâhim), Mansure: Dârü'l-Vefa, 1991, s. 57; Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 57-58; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*, I, 219-220; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, II, 375-380; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, IV, 217-246; İbn Ğâzzî, *Dîvânü'l-İslâm*, IV, 249; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâtü'l-fuhûl*, II, 133; Ziriklî, *el-A'lâm*, III, 102.

¹⁵⁵ Bkz. İbn Hibbân, *Meşâhîru 'ulemâ'i'l-emşâr ve a'lâmü 'ulemâ'i'l-aqtâr*, s. 163; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, I, 25-26; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, IV, 520-529; Bâ Mahreme, *Kılâdetü'n-naḥr fî vefeyâti a'yâni'd-dehr*, I, 499-500; İbn Ğâzzî, *Dîvânü'l-İslâm*, IV, 318.

¹⁵⁶ Bkz. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, V, 280-283; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, V, 155-160; Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Tabakâtü'l-huffâz*, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1982, s. 49; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâtü'l-fuhûl*, III, 348; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 284-285.

¹⁵⁷ Bkz. İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî, *el-Kâmil fî du'afâ'i'r-ricâl*, (thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavvez), I-IX, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1997, III, 3-9; Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, (thk. Ali Muhammed el-Bicâvî), I-IV, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1963, I, 595-596; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, XIII, 84-85; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz*, s. 55; Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍîyye*, I, 226; Bâ Mahreme, *Kılâdetü'n-naḥr fî vefeyâti a'yâni'd-dehr*, II, 70-71.

¹⁵⁸ Bkz. Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 63-64; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, IV, 177-179; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz*, s. 49-50; Bâ Mahreme, *Kılâdetü'n-naḥr fî vefeyâti a'yâni'd-dehr*, II, 131; İbn Ğâzzî,

- 6) Ebû Abdîrrahmân Muhammed b. Abdîrrahmân b. Ebî Leylâ el-Ensârî el-Kûfî (ö.148/765)¹⁵⁹
- 7) Ebû Amr Abdurrahmân b. Amr b. Yuhmid el-Evzâî (ö. 157/774)¹⁶⁰
- 8) Ebü'l-Hüzeyl Züfer b. el-Hüzeyl b. Kays el-Anberî el-Basrî (ö. 158/775)¹⁶¹
- 9) Ebû Abdillâh Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî (ö. 161/778)¹⁶²
- 10) Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî (el-Fürhûdî) (ö.175/791)¹⁶³
- 11) Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795)¹⁶⁴
- 12) Ebû Bîşr (Ebû Osmân, Ebü'l-Hasen, Ebü'l-Hüseyn) Sîbeveyhi Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî (ö. 180/796)¹⁶⁵
- 13) Ebû Abdîrrahmân Abdullâh b. Mübârek b. Vâzih el-Hanzalî el-Mervezî (ö. 181/797)¹⁶⁶
- 14) Ebû Mutî' el-Hakem b. Abdillâh b. Mesleme el-Belhî (ö. 199/814)¹⁶⁷

Dîvânü'l-İslâm, II, 393; Kâtîp Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, III, 267; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 97; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, XII, 21.

¹⁵⁹ Bkz. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, IV, 179-181; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, VI, 310-316; İbn Ğâzzî, *Dîvânü'l-İslâm*, IV, 103; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 189; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, X, 150.

¹⁶⁰ Bkz. Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâye fî'l-Kütübî's-sitte* (thk. Ahmed Muhammed Nemir el-Hafîb, Muhammed Avvâme), I-II, Cidde: Dârü'l-Kible li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1992, I, 638; Ziriklî, *el-A'lâm*, III, 320; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, V, 163.

¹⁶¹ Bkz. Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*, I, 197; Kureşî, *Cevâhirü'l-muğiyye*, I, 243-244; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s.169-171; İbn Ğâzzî, *Dîvânü'l-İslâm*, II, 369; Kâtîp Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, II, 111; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 75-77; Ziriklî, *el-A'lâm*, III, 45; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, IV, 181.

¹⁶² Bkz. Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, XV, 174-176; Bâ Mahreme, *Kılâdetü'n-naħr fî vefeyâti a'yânî'd-dehr*, II, 213-214; Kâtîp Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, II, 134-135; Ziriklî, *el-A'lâm*, III, 104-105; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, IV, 234-235.

¹⁶³ Bkz. Zübeydî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen, *Tabakâtü'n-naħviyyîn ve'l-lugaviyyîn*, (thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim), Kahire: Dârü'l-Maârif, ts, s.47-51; İbnü'l-Kıftî, Ebü'l-Hasen Cemâlüddîn Alî b. Yûsuf, *İnbâhü'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nühât*, (thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim), I-IV, Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabi, 1982, I, 376-382; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, II, 244-249; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, VII, 429-433; Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 314-315; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, IV, 112-113.

¹⁶⁴ Bkz. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, IV, 135-139; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, VIII, 48-135; Bâ Mahreme, *Kılâdetü'n-naħr fî vefeyâti a'yânî'd-dehr*, II, 250-252; İbn Ğâzzî, *Dîvânü'l-İslâm*, IV, 105; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 257-258; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, VIII, 168-170.

¹⁶⁵ Bkz. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, III, 463-466; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, VIII, 351-353; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, II, 229-231; İbn Ğâzzî, *Dîvânü'l-İslâm*, III, 11; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 81; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, VIII, 10-11.

¹⁶⁶ Bkz. İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Ali b. el-Hasen, *Târîhu Dimaşk*, (thk. Amr b. Garâme el-Amrâvî), I-XLIV, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1995, XXXII, 396-XXXIII, 3; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, III, 32-34; İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XII, Hindistan: Matbaatu Meclis-i Dâireti'l-Maârifî'n-Nizamiyye, 1326/1908, V, 382-387; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz*, s. 123-124; Kâtîp Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, II, 222; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 115; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, VI, 106.

¹⁶⁷ Bkz. İbn Adî, *el-Kâmil fî du'afâ'i'r-ricâl*, II, 501; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, IV, 246; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s.331-333; Vâdî'i, Mukbil b. Hâdî, *Terâcimu Ricâli'd-Dârekutnî fî Sünenihi*, San'â:

- 15) Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî (ö. 204/820)¹⁶⁸
- 16) Ebû Alî el-Hasen b. Ziyâd el-Ensârî el-Kûfî el-Lü'lûî (ö. 204/820)¹⁶⁹
- 17) Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absî el-Ferrâ' (ö.207/822)¹⁷⁰
- 18) Ebû Ya'lâ Muallâ b. Mansûr er-Râzî (ö. 211/826)¹⁷¹
- 19) Ebû Hafs Ahmed b. Hafs b. ez-Zibrikân el-İclî el-Buhârî (ö. 217/832)¹⁷²
- 20) Ebû Abdirrahmân Bişr b. Gıyâs b. Ebî Kerîme el-Merîsî el-Bağdâdî (ö. 218/833)¹⁷³
- 21) Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855)¹⁷⁴
- 22) Ebû Bekr Hilâl b. Yahyâ b. Müslim el-Basrî (ö. 245/860)¹⁷⁵
- 23) Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl el-Müzenî el-Mısırî (ö. 264/878)¹⁷⁶
- 24) Ebû Abdillâh Muhammed b. Şücâ'es-Selcî el-Bağdâdî (ö. 266/880)¹⁷⁷
- 25) Ebû Süleymân Dâvûd b. Alî b. Halef el-İsfahânî (ö. 270/884)¹⁷⁸

-
- Dâru'l-Âsâr, 1999, s.205; İbn Ğâzzî, *Dîvânü'l-İslâm*, IV, 171; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, IV, 264; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 68-69.
- ¹⁶⁸ Bkz. Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 54-70; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*, I, 49-67; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, IV, 163-169; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n- nûbelâ'*, X, 5-99; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, II, 121-129; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 26-27; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, IX, 32-33.
- ¹⁶⁹ Bkz. Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ'*, s. 136; İbn Ğâzzî, *Dîvânü'l-İslâm*, II, 122; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 60-61; Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 191; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, III, 226-227.
- ¹⁷⁰ Bkz. Zübeydî, *Tabakâtü'n-naḥviyyîn ve'l-lugaviyyîn*, s.130-133; İbn Ğâzzî, *Dîvânü'l-İslâm*, III, 425; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 635; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XIII, 198.
- ¹⁷¹ Bkz. İbn Adî, *el-Kâmil fî du'afâ'i'r-ricâl*, VIII, 107-108; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n- nûbelâ'*, X, 365-371; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 271; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XII, 309.
- ¹⁷² Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍiyye*, I, 67; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 94-95; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, I, 142; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 18-19.
- ¹⁷³ Bkz. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, I, 277-279; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n- nûbelâ'*, X, 199-203; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, X, 94; Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍiyye*, I, 164-166; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 142-143; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, I, 377-378; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 54; Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 55-56.
- ¹⁷⁴ Bkz. Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ'*, s. 91-92; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, V, 252-340; Enbârî, *Nüzhetü'l-elibbâ' fî tabakâti'l-üdebâ'*, s. 299; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*, I, 110-113; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 203; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, II, 96-98; Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, s.529-531.
- ¹⁷⁵ Bkz. Saymerî, *Aḥbâru Ebî Hanîfe ve aşḥâbih*, s. 163; Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ'*, s. 139; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 312-313; İbn Ğâzzî, *Dîvânü'l-İslâm*, IV, 348; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 223; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 92-93; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, XIII, 152.
- ¹⁷⁶ Bkz. Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ'*, s. 97-98; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, I, 217-219; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n- nûbelâ'*, XII, 492-497; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, IX, 142-145; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 329; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, II, 299-300.
- ¹⁷⁷ Bkz. Saymerî, *Aḥbâru Ebî Hanîfe ve aşḥâbih*, s. 164; Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ'*, s.140; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n- nûbelâ'*, XII, 379-380; Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍiyye*, II, 60-61; Bâ Mahreme, *Kılâdetü'n-naḥr fî vefeyâtü a'yânî'd-dehr*, II, 588; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 171-172; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 157; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, X, 64-65.
- ¹⁷⁸ Bkz. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, II, 255-257; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n- nûbelâ'*, XIII, 97-109; Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍiyye*, II, 419; Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 333; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, IV, 139.

- 26) Ebû Abdillâh Muhammed b. Seleme el-Belhî (ö.278/892)¹⁷⁹
- 27) Ebû Said Ahmed b. Hüseyin el-Berdaî (ö. 317/929)¹⁸⁰
- 28) Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî et-Tahâvî (ö.321/933)¹⁸¹
- 29) Ebû'l Kâsım Ahmed b. İsmet es-Sâffâr (ö.326/938)¹⁸²
- 30) Muhammed b. Ahmed Ebû Bekr el-İşkâfî el-Belhî (ö.333/945)¹⁸³
- 31) Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî (ö.333/944)¹⁸⁴
- 32) Ebû Ca'fer Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hinduvânî el-Belhî (ö.362/973)¹⁸⁵
- 33) Ebû Bekr Ahmed b. Alî el-Cessâs er-Râzî (ö. 370/981)¹⁸⁶
- 34) Ebû Ali b. Hüseyin b. Hıdır b. Muhammed en-Nesefî el-Feşîdiyyecî (ö.424/1033)¹⁸⁷
- 35) Ebû Alî el-Hüseyn b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ (ö. 428/1037)¹⁸⁸

¹⁷⁹ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍıyye*, II, 56-57; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 168.

¹⁸⁰ Bkz. Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IV, 321; Safedî, *el-Vâfî bi'l-vefeyât*, VI, 207; Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍıyye*, I, 66-67; Fâsî, Ebû't-Tayyib Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed, *el-İkdü's-semîn fî târîhi'l-beledi'l-emîn*, (thk. Muhammed Abdulkadir Atâ), I-VII, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmıyye, 1998, III, 20-22; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ ṭabaḳâti'l-fuḥûl*, I, 141-142; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 19-21.

¹⁸¹ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍıyye*, I, 102-105; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ ṭabaḳâti'l-fuḥûl*, I, 213-214; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 31-34; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 206; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, II, 107-108.

¹⁸² Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍıyye*, I, 78; İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî, *Nüzhetü'l-elbâb fî'l-elḳâb*, (thk. Abdülazîz b. Muhammed es-Sedîdî), I-II, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1989, I, 209; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ ṭabaḳâti'l-fuḥûl*, IV, 367; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 26; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, VIII, 104.

¹⁸³ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍıyye*, II, 28; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ ṭabaḳâti'l-fuḥûl*, IV, 124; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 160; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, VIII, 232-233.

¹⁸⁴ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍıyye*, II, 130-131; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. I, 249-250; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 195; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ ṭabaḳâti'l-fuḥûl*, IV, 153; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 19; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, XI, 300-301.

¹⁸⁵ Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, XVI, 131; Safedî, *el-Vâfî bi'l-vefeyât*, III, 278; Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍıyye*, II, 67-68; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 264-265; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ ṭabaḳâti'l-fuḥûl*, III, 161-162; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 179.

¹⁸⁶ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍıyye*, I, 84-85; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 96-97; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ ṭabaḳâti'l-fuḥûl*, I, 185; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s.27; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 371; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, II, 7-8.

¹⁸⁷ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muḍıyye*, I, 211; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 66; Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 237; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, IV, 6; Özel, *Haneî Fıkıh Alimleri*, s. 47-48.

¹⁸⁸ Bkz. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, II, 157-162; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, XVII, 531-537; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, III, 176; Bâ Mahreme, *Ḳılâdetü'n-naḥr fî vefeyâti a'yânî'd-dehr*, III, 390; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ ṭabaḳâti'l-fuḥûl*, V, 75; Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 241; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, IV, 20-21.

- 36) Ebû Muhammed Abdülaziz b. Ahmed b. Nasr b. Salih, Şemsüleimme el-Halvânî el-Buhârî (452/1060)¹⁸⁹
- 37) Ebû'l-Fazl Muhammed b. Ebi'l-Kâsım b. Bâbcûk (Baycûk) el-Hârizmî el-Bakkâlî (ö.562/1167)¹⁹⁰
- 38) Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî (ö. 606/1210)¹⁹¹
- 39) Ebû Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr (b.) Muhammed b. Alî el-Hârizmî es-Sekkâkî (ö. 626/1229)¹⁹²
- 40) Ebû Muhammed Celâleddîn Ömer b. Muhammed el-Hucendî el-Habbâzî (ö.691/1292)¹⁹³
- 41) Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed eş-Şümunnî el-Kusantînî el-Kâhirî (ö. 872/1468)¹⁹⁴
- 42) Alâüddin Ali b. Muhammed el-Beterekânî et-Tûsî (ö. 887/1482)¹⁹⁵
- 43) Ya'kûb Paşa b. Hızır Bey b. Celâlüddin (ö. 891/1486)¹⁹⁶
- 44) Yusuf b. Cüneyd et-Tokadî, Ahi Çelebi (ö. 905/1500)¹⁹⁷

¹⁸⁹ Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n- nûbelâ*, XVIII, 177-178; Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 318; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 189-190; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l- fuḥûl*, II, 281; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 95-97; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 13.

¹⁹⁰ Bkz. Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 215; Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, II, 372; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l- fuḥûl*, IV, 259; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 161-162; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 335-336; *Kehhâle*, *Mu'cemü'l-müellifin*, XI, 137-138.

¹⁹¹ Bkz. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, IV, 248-253; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n- nûbelâ*, XXI, 500-502; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, IV, 175-177; Bâ Mahreme, *Ḳılâdetü'n-naḥr fî vefeyâti a'yânî'd-dehr*, V, 23-26; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l- fuḥûl*, V, 177; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 313; *Kehhâle*, *Mu'cemü'l-müellifin*, XI, 79-80.

¹⁹² Bkz. Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, II, 364-365; Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, II, 225-226; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 317-318; İbn Ğâzzî, *Dîvânü'l-İslâm*, III, 89-90; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l- fuḥûl*, III, 425; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 231-232; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 222; *Kehhâle*, *Mu'cemü'l-müellifin*, XIII, 282.

¹⁹³ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muğıyye*, I, 398; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 220-221; İbn Ğâzzî, *Dîvânü'l-İslâm*, II, 220-221; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l- fuḥûl*, II, 423; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 151; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 63; *Kehhâle*, *Mu'cemü'l-müellifin*, VII, 315-316.

¹⁹⁴ Bkz. İbn Tağrıberdî, *el-Menhelü's-şâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-Vâfi*, II, 100-105; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l- fuḥûl*, I, 228-229; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s.37-40; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 230-231; *Kehhâle*, *Mu'cemü'l-müellifin*, II, 149-150.

¹⁹⁵ Bkz. Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 145-146; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 9; *Kehhâle*, *Mu'cemü'l-müellifin*, VII, 185.

¹⁹⁶ Bkz. İbn Ğâzzî, *Dîvânü'l-İslâm*, IV, 398-399; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l- fuḥûl*, II, 78; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 228; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 197-198.

¹⁹⁷ Bkz. Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l- fuḥûl*, III, 428; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 226-227; Bursalı, M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 463; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 223; *Kehhâle*, *Mu'cemü'l-müellifin*, XIII, 286-287.

- 45) Şemsüddin Muhammed b. Hüsâmiddin el-Horasânî el- Kuhîstânî (ö.962/1555)¹⁹⁸
- 46) Necmüddin Muhammed b. Şemsüddin Muhammed b. Receb el-Behnesî ed-Dımaşkî, İbnü'l-Behnesî (ö.986/1578)¹⁹⁹
- 47) Kadızâde Şemsüddin Ahmed b. Bedreddin Mahmud (ö.988/1580)²⁰⁰
- 48) Nûruddin Mahmud b. Berekât b. Muhammed el-Bâkânî el-Kâdirî el-Ensârî ed-Dımaşkî (ö.1003/1594)²⁰¹
- 49) Nûruddin Ali b. Muhammed b. Ali b. Halil, İbn Ğânim el-Makdisî el-Hazrecî es-Sa'dî el-Ubâdî (ö.1004/1596)²⁰²
- 50) Ebû Tâhir Muhammed b. Muhammed b. Süfyân ed-Debbâs (ö.?)²⁰³
- 51) Ebû Abdillâh Hasan b. Ahmed ez- Za'ferânî (ö.?)²⁰⁴

-
- ¹⁹⁸ Bkz. İbn Ğâzzî, *Dîvânü'l-İslâm*, IV, 35; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z- zûnûn*, II, 1971; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII,11; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, IX, 179.
- ¹⁹⁹ Bkz. İbn Tolun, Şemsüddîn Muhammed b. Alî, *İnbu'l-Ümerâ bi Enbâi'l-Vüzerâ*, (thk. Mühennâ Hamd el-Mühennâ), Beyrut:Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiyye,1998,s.9; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire bi-menâkıbia 'yâni'l-mi'eti'l- âşire*, II, 33-34; İbn Ğâzzî, *Dîvânü'l-İslâm*, I, 311-312; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, XI, 217.
- ²⁰⁰ Bkz. Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire bi-menâkıbia 'yâni'l-mi'eti'l- âşire*, III, 99; Bursalı, M. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 372; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 254-255; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, II, 171.
- ²⁰¹ Bkz. İbn Ğâzzî, *Dîvânü'l-İslâm*, I, 241-242; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eşer fî a'yâni'l-karni'l-hâdî aşer*, IV, 317-318; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 166; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, XII, 154-155; Özel, *Haneî Fıkıh Alimleri*, s. 278-279.
- ²⁰² Bkz. Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî, *Bedrü't-tâli' bi-meâsini men ba'de'l-karni's-sâbi'*, I-II, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts, I, 491; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l- fuḥûl*, II, 378-379; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 12; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, VII, 195.
- ²⁰³ Bkz. Saymerî, *Aḥbâru Ebî Hanîfe ve aşḥâbih*, s. 168; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, I, 137; Kureşî, *Cevâhirü'l-muḥıyye*, II, 116-117; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 336-337; Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fî kavâ'id ve fîrû'î fıkhi's-Şâfi'iyye*, (thk. Muhammed Hasan İsmail), Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2010, s. 29; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l- fuḥûl*, III, 236; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 187; Zerkâ, Ahmed b. Muhammed, *Şerhu'l-kavâ'idü'l-fıkhiyye*, (nşr. Abdüssettâr Ebû Gudde), Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 2009, s. 37-38.
- ²⁰⁴ Bkz. Kureşî, *Cevâhirü'l-muḥıyye*, I, 189; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-Terâcim*, s. 153; Kâtip Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l- fuḥûl*, II, 18; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 60.

BÖLÜM 2

TAHÂRETLE İLGİLİ MESELELER

Şeyhîzâde bu bölümle 15 tanesi tahâretin hükümleri, 7 tanesi mutlak sularla tahâret, 3 tanesi kuyuların boşaltılması, 7 tanesi teyemmüm, 6 tanesi mestler üzerine mesh etmek, 4 tanesi hayız ve nifas, 1 tanesi özür ve 11 tanesi necâsetler başlığı altında olmak üzere Şâfiî'ye toplamda 54 nispette bulunmuştur. Bu nispetlerin Şâfiî nezdindeki karşılıkları ise şu şekildedir:

2.1. Tahâretin Hükümleri

2.1.1. Başın mesh edilmesinde farz olan miktar

“Başın mesh edilmesinde farz olan miktar, başın dörtte biridir. Şâfiî'ye göre başın mesh edilmesinde farz olan miktar -tek bir kıl üzerine olsa bile -kendisine mesh ismi verilebilen en az miktarla takdir olunandır.”²⁰⁵

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde “*Ey İman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın. Ve başlarınıza mesh edip....*”²⁰⁶ âyetini delil getirerek şöyle açıklamıştır: “Bu âyetin ifade ettiği manaların en zahir olanı, başından her hangi bir şeye mesh eden kişinin, başını mesh etmiş sayılmasıdır. Bir kimse tek bir parmağı veya parmağının bir kısmıyla veya avuç içi ile başından herhangi bir yere mesh ederse yeterli olur.”²⁰⁷

Kendisine mesh ismi verilebilecek vâcip miktarla ilgili olarak Mâverdî *el-Hâvi'l-kebîr* isimli eserinde bunun “üç saç teli ve fazlası”²⁰⁸ olduğunu belirtirken, ilgili meseleye Nevevî “bunun için herhangi bir adet yoktur. Kendisine mesh ismi verilebilecek en az miktarla takdir olunur” şeklinde değinmiştir.²⁰⁹

²⁰⁵ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 11.

²⁰⁶ Mâide, 5/6.

²⁰⁷ Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs, *el-Üm*, (thk. Rifat Fevzi Abdulmuttalib), I-XI, Mensûra: Dâru'l-Vefâ, 2001, II, 56-57.

²⁰⁸ Mâverdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed, *el-Hâvi'l-kebîr*, (thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Muhammed Muavviz), I-IX, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1999, I, 114.

²⁰⁹ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref, *el-Mecmû'*, I-XX, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts, I, 398. Ayrıca bkz. Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî, *el-Muhezzeb fî fıkhi'l-İmâm eş-Şâfi'i*, I-III, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, ts, I, 40; Cüveynî, Ebû'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh, *Nihâyetü'l-ma'âlab fî dirâyeti'l-mezheb*, (thk. Abdülazîm Mahmud ed-Dîb), I-XX, Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2007, I, 79-80; Rûyânî, Ebû'l-Mehâsin Fahrü'lislâm Abdülvâhid b. İsmâîl, *Bahrü'l-mezheb fî fûrû'î mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'i*, (thk. Târik Fethi es-Seyyid), I-XIV, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 2009, I, 106; Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *el-Vasîf fî'l-mezheb*, (thk. Ahmed Mahmûd İbrâhîm- Muhammed Muhammed Tâmir), I-VII, Kahire: Dâru's-Selâm, 1417/1997, I, 268; Şâfiî, Ebû Bekr Fahrü'l-islâm Muhammed b. Ahmed, *Hilyetü'l-'ulemâ' fî ma'rifeti mezâhibi'l-fukahâ'*, (thk. Yâsîn Ahmed İbrâhîm Derârdike), I-III, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980, I, 122; İmrânî, Ebû'l-Hüseyn Yahyâ b. Ebî'l-Hayr, *el-Beyân fî mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'i*, (thk. Kâsım Muhammed en-Nûrî), I-XIII, Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2000, I, 124; Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref, *Ravzatü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-mütta'kin*, (thk. Zühre eş-Şâvîş), I-XII, Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1991, I, 53; İbnü'r-Rif'a, Ebû'l-Abbâs Necmüddîn Ahmed b. Muhammed, *Kifâyetü'n-nebih fî şerhi't-Tenbih*, (thk. Mecdî Muhammed Baslûm), I-XXI, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 2009, I- 320-322; İbnü'n-Nakîb, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Lü'lü', *Umdetü's-sâlik ve 'uddetü'n-nâsik*, Katar: eş-Şuun ed-Diniyye, 1982, s. 13; İbnü'l- Mülakkın,

2.1.2. Sakalda çenenin alt kısmına uzanan kısma suyu ulaştırmanın farziyeti

“Çeneden aşağıya doğru sarkan sakala suyu ulaştırmak vâcib değildir. Şâfiî ise bu görüşe muhalefet etmiştir.”²¹⁰

Şeyhîzâde bu cümlede, Hanefîler’e göre çeneden aşağı doğru sarkan sakala suyu ulaştırmanın vâcib olmadığını, Şâfiî’nin ise bu konuda Hanefîler’den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde bahse konu olan meseleye dair İmam Şâfiî’nin iki görüşü olduğu tespit edilmiştir. Bu görüşlerden ilki ve aynı zamanda Mâverîdî’nin ifadesiyle en sahih olanı “yüz bölgesinden aşağıda kalan sakala suyu ulaştırmanın vâcib olduğu” görüşü iken, ikinci görüş “yüz bölgesinden aşağıda kalan sakala suyu ulaştırmak vâcib değildir” şeklindedir.²¹¹

2.1.3. Ayrı sularla ağız ve burnu yıkamak

“Abdest alırken ağız ve burun ayrı ayrı sularla yıkanır. Şâfiî ise bu görüşe muhalefet etmiştir.”²¹²

Şeyhîzâde burada, Hanefîler’e göre mazmaza ve istinşâkın ayrı ayrı sularla yapılacağını, Şâfiî’nin ise bu konuda Hanefîler’den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Büveytî’nin (ö. 231/846) *el-Muhtasar* isimli eserinde belirttiğine göre İmam Şâfiî, “bir avuç suyla mazmaza ve istinşâk yapmak yeterli olur. Ancak bana daha uygun gelen aralarını ayırmaktır”²¹³ şeklinde açıklamış ve aynı konuya *el-Üm* isimli eserinde şöyle değinmiştir: “Abdest alan kişinin ellerini yıkadıktan sonra üç kere mazmaza ve istinşâk yapması bana daha uygun gelir. Bunu yaparken ağız ve burnu için bir avuç su alır.”²¹⁴ İmam Şâfiî’nin bu ifadesi mezhep içerisindeki âlimler tarafından farklı şekillerde yorumlanmış, bazıları, Şâfiî’nin bu sözüne dayanarak “mazmaza ve istinşâkın tek avuç suyla üçer kere yapılacağını söylerken kimileri, bir avuç su alıp üç

Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî, *et-Tezkire fi'l-fikhi's-Şâfi'i*, (thk. Muhammed Hasan İsmail), Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye, 2006, s. 12; Hisnî, Takıyyüddîn Ebû Bekr b. Muhammed, *Kifâyetü'l-ahyâr fi halli Gâyeti'l-ihtisâr*, (thk. Ali Abdülhamid Baltacı- Muhammed Vehbi Süleyman), Dimaşk: Dârü'l-Hayr, 1994, s. 25; Ensârî, Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekerıyyâ b. Muhammed, *Esne'l-meâlib şerhu Ravzi't-tâlib*, I-IV, Kahire: Dârü'l-kütübü'l-İslâmî, ts, I, 31-32; Remlî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ahmed, *Fethu'r-rahmân bi-şerhi Zübedi İbn Reslân*, Beyrut: Dârü'l-Minhâc, 2009, s. 169; İbn Hacer, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc*, (Şîrvânî ve Abbâdî haşiyesiyle), I-X, Mısır: Matbaatü Mustafa Muhammed, 1983, I, 209; Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni elfâzi'l-Minhâc*, I-VI, Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye, 1994, I, 176-177.

²¹⁰ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 12.

²¹¹ Mâverîdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, I, 130. Ayrıca bkz. Şâfiî, *el-Üm*, II, 56; Müzenî, Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ, *el-Muhtasar*, Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye, 1998, s. 9; Merverrûzî (Kadı Hüseyin), Ebû Alî el-Hüseyin b. Muhammed, *et-Ta'likâ*, (thk. Ali M. Muavvaz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd), I-II, Mekke: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, ts, I, 283-284; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 39; Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, I, 101-102; Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyin b. Mes'ûd, *et-Tehzib fi fikhi'l-İmâm eş-Şâfi'i*, (thk. Ali M. Muavvaz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd), I-VIII, Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye, 1997, I, 240; İmrânî, *el-Beyân*, I, 118; Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 379; *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 112; Hisnî, *Kifâyetü'l-ahyâr*, s. 60; İbn Hacer, *Tuhfetü'l-muhtâc*, I, 205; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 174-175.

²¹² Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 13.

²¹³ Büveytî, Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Yahyâ, *el-Muhtasar*, Süleymaniye Kütüphanesi, Murad Molla, 1189, vr. 2/a.

²¹⁴ Şâfiî, *el-Üm*, II, 54.

kere mazmaza yapılacağını, ardından tekrar bir avuç su alıp üç kerede istinşâk yapılacağını söylemişlerdir.”²¹⁵

2.1.4. Abdest ve gusüldeki mazmaza ve istinşâkın hükmü

“Hanefîler’e göre ağız ve burnu yıkamak abdestte sünnet, gusülde ise farzdır. Şâfiî, her ikisinde de sünnet olduğunu söylemiştir.”²¹⁶

Ağız ve burnu yıkamanın abdestte sünnet olmasıyla ilgili olarak Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Müzenî *el-Muhtasar* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: Abdestte mazmaza, istinşâk ve kulakları mesh etmeyi terk eden kişi, sünneti terk etmiş olur.”²¹⁷ Müzenî’nin aktarmış olduğu bu ifadenin bir benzerini *el-Üm*’de de görmek mümkündür.²¹⁸ Ancak İmam Şâfiî’nin *el-Üm* isimli eserinde, gusüldeki mazmaza ve istinşâkın sünnet olduğunu ifade eden sarıh bir beyanına rastlanılmamıştır. Nitekim bu konuda İmam Şâfiî mezkûr eserinde “abdest veya gusül alan bir kimse mazmaza ve istinşâkı terk edip namaz kılsa, namazını iade etmesi gerekmez. Fakat terk etmemesi bana daha uygun gelir” diyerek, ilgili hükmü tam olarak yansıtmadığı söylenebilecek bir ifade kullanmıştır.²¹⁹ Fakat Müzenî’nin Şâfiî’ye nispetle “gusül alan kişi abdest almayı, mazmaza ve istinşâk yapmayı terk ederse kötü bir iş yapmış olur” şeklindeki aktarımını²²⁰ değerlendiren bazı âlimler bu ifadeyi “Şâfiî, sünnet terk edildiğinden dolayı mazmaza ve istinşâkın yapılmamasını kötü olarak isimlendirmiştir” diyerek yorumlamışlardır.²²¹

Şeyhîzâde’nin aktarmış olduğu meseleye Mâverdî ise *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde şöyle değinmiştir: “Tahâret-i suğrâ ve tahâret-i kübrâ da ağız ve buruna su vermenin sünnet oluşu, Şâfiî’nin görüşüdür.”²²²

2.1.5. Abdest ve teyemmümde niyet etmek

“Niyet etmek abdestin sünnetlerindendir. Ancak diğer üç imama göre abdestte niyet tıpkı teyemmümde olduğu gibi farzdır.”²²³

Abdestte niyet etmenin hükmüyle ilgili olarak Şeyhîzâde’nin zikrettiği bu görüşü İmam Şâfiî şöyle açıklamıştır: “Abdest ancak niyetle kifayet eder.”²²⁴, “Niyet olmadan

²¹⁵ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 37-38. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 106-107; İmrânî, *el-Beyân*, I, 110-112; Râfiî, Ebü’l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed, *Fethu’l-‘azîz fî Şerhi’l-Vecîz*, I-XII, Kahire: Dârü’l-Fikr, ts, I, 397-400; Nevevî, *el-Mecmû’*, I, 355-363; *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 58-59; Ensârî, *Esne’l-meîlâlib*, I, 38-40; İbn Hacer, Ebü’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî, *el-Minhâcî’l-kavîm*, Beyrut: Dârü’l-kütübî’l-ilmiyye, 2000, s.27-28; *Tuhfetü’l-muhtâc*, I, 227-229; Şîrbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 187-188.

²¹⁶ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhûr*, I, 13.

²¹⁷ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 9.

²¹⁸ Şâfiî, *el-Üm*, II, 54.

²¹⁹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 54.

²²⁰ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 13.

²²¹ Nevevî, *el-Mecmû’*, II, 197.

²²² Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 103. Ayrıca bkz. Cüveynî, *Nihâyetü’l-maîlâb*, I, 66; Gazzâlî, *el-Vasîl*, I, 282; Şâfiî, *Hilyetü’l-‘ulemâ’*, I, 116; İmrânî, *el-Beyân*, I, 113; Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, II, 166; İbnü’l-Mülakkın, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî, *Ucâletü’l-muhtâc ilâ tevcihi’l-Minhâc*, I-IV, Ürdün: Dârü’l-kitâb, 2001, I, 117; Şîrbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 219; Remlî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *Nihâyetü’l-muhtâc ilâ şerhi’l-Minhâc*, I-VIII, Beyrut: Dârü’l-Fikr, 1984, I, 225.

²²³ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhûr*, I, 15.

²²⁴ Şâfiî, *el-Üm*, II, 62-63.

teyemmüm olmaz.”²²⁵ Aynı konuda Müzenî ise *el-Muhtasar* isimli eserinde İmam Şâfiî’nin şöyle dediğini nakletmiştir: “Gusül, abdest ve teyemmümle tahâret, ancak niyetle gerçekleşir.”²²⁶ Ayrıca diğer Şâfiî kaynaklarında da abdest ve teyemmümde niyet etmenin farz ve rükün olduğu açıkça beyan edilmiştir.²²⁷

2.1.6. Tertip üzere abdest almak

“Tertib üzere abdest almak abdestin sünnetlerindendir. Ancak, abdest alırken ayette geçen tertibe riayet etmek, Şâfiî’ye göre şarttır. Çünkü ‘فَغَسَلُوا وُجُوهَكُمْ’ âyetindeki ‘ف’ harfi takip içindir ve namaza kalktıktan hemen sonra hiç beklemeksizin yüzü yıkamanın gerekliliğine delalet eder. Harfin ifade ettiği mana bu şekilde olduğundan dolayı, yüzü yıkamak diğer abdest azalarının önüne alınmıştır.”²²⁸

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde, “*Ey İman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve- başlarınıza mesh edip- topuklara kadar da ayaklarınızı yıkayınız....*”²²⁹ âyetini delil getirerek şöyle açıklamıştır: “Peygamber (s.a.v.), Allah’ın emrettiği şekilde abdest almış ve abdestine Allah’ın âyete başladığıyla başlamıştır. Dolayısıyla bir kimse yüzünden önce eliyle veya elinden önce başıyla veya başından önce ayaklarıyla abdeste başlasa, her birini kendi yerinde yıkamadığı müddetçe abdesti kendisine kifayet etmez.”²³⁰

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ederek abdestteki tertibin şart olmasının illeti mesabesinde zikrettiği ifadeler gelince, bu illetin-her ne kadar bazı Şâfiî âlimler tarafından zikredilse de-bâtıl bir istidlâl olduğu Nevevî tarafından açıkça belirtilmiştir.²³¹ Dolayısıyla bu istidlâlin İmam Şâfiî’ye nispet edilmesi problemlili olduğu gibi, mezhebe isnat edilmesinin de problemlili olduğunu söylemek mümkündür.

²²⁵ Mâverdî, *el-Hâvi l-kebîr*, I, 87. Ayrıca bkz. İbnü’l-Mehâmilî, Ebü’l-Hasen Ahmed b. Muhammed, *el-Lübâb fi l-fıkh*, (thk. Abdülkerîm b. Suneytân el-Amrî), Medine: Dâru’l-Buhârâ, 1416/1995, I, 74; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 35; Cüveynî, *Nihâyetü l-ma’lâb*, I, 51; Gazzâlî, *el-Vasît*, I, 245; Şâfiî, *Hilyetü l-‘ulemâ*, I, 184; Nevevî, *el-Mecmû*, I, 311; İbnü’l-Mülakkın, *et-Tezkire*, s.20; Hısnî, *Kifâyetü l-ahyâr*, s. 58; Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *el-İknâ fî halli elfâzi Ebî Şücâ*, I-II, Beyrut: Dâru’l-Fikr, ts, I, 37; Heyet, (Mustafa el- Hınn, Mustafa el- Buğa, Ali eş-Şerbecî), *el-Fıkhü l-menhecî alâ mezhebi l-İmâmî ş- Şâfiî*, I-VIII, Dimaşk: Dâru’l-Kalem, 1992, I, 94.

²²⁶ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 8.

²²⁷ İbnü’l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, s.60, 74; Mâverdî, Ebü’l-Hasen Alî b. Muhammed, *el-İknâ*, (thk. Hıdır Muhammed Hıdır), Tahrân: Dâru İhsân, 1420/1999, s.23, 31; Rûyânî, *Bahrü l-mezheb*, I, 71, 72; Nevevî, *Ravzatü t-tâlibîn*, I, 47, 110; Hısnî, *Kifâyetü l-ahyâr*, s. 22, 58; Ensârî, Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekerîyyâ b. Muhammed, *Fethü l-vehhâb bi-şerhi Menhecî t-tullâb*, I-II, Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1994, I, 14, 28; Şîrbînî, *Muğni l-muhtâc*, I, 67, 261.

²²⁸ Şeyhîzâde, *Mecma u l-enhür*, I, 15.

²²⁹ Mâide, 5/6.

²³⁰ Şâfiî, *el-Üm*, II, 65. Ayrıca bkz. İbnü’l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 60; Mâverdî, *el-İknâ*, s.23; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 42; Sem’ânî, Mansûr b. Muhammed, *el-İşlâm fi l-hilâf beyne l-imâmeyn eş-Şâfiî ve Ebî Hanîfe*, (thk. Nâyif b. Nâfi el-Ömerî), I-II, Kahire: Dâru’l-Menâr, 1992, I, 72; Rûyânî, *Bahrü l-mezheb*, I, 111; Begavî, *et-Tehzîb*, I, 272; Gazzâlî, *el-Vasît*, I, 381; Şâfiî, *Hilyetü l-‘ulemâ*, I, 127; İmrânî, *el-Beyân*, I, 135; Râfiî, *Fethü l-‘azîz*, I, 360; Nevevî, *Ravzatü t-tâlibîn*, I, 55; İbnü’r- Rif’a, *Kifâyetü n-nebîh*, I, 326-327; İbnü’l-Mülakkın, *et-Tezkire*, s. 12-13; Hısnî, *Kifâyetü l-ahyâr*, s. 26; Ensârî, Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekerîyyâ b. Muhammed, *el-Ğurerü l-behiyye fi şerhi l-Behceti l-Verdiyye*, (thc. Muhammed Abdülkadir Atâ), I-XI, Beyrut: Dâru’l-kütübi l-ilmiyye, ts, I, 278; *Esne l-me’âlîb*, I, 38; el-Bugâ, Mustafa Dîb, *et-Tezhîb fi edilleti metni l-Ğâye ve t-Takrîb*, Dimaşk: Dâru İbn Kesîr, 1989, s.15-16.

²³¹ Nevevî, *el-Mecmû*, I, 445.

Tertibin farz olmasıyla ilgili olarak bazı Şâfiî kaynaklarında zikredilen ifadeler ise şu şekildedir: “Söz konusu âyette, yıkanacak uzuvların arasında mesh zikredilmiştir. Araplar ancak bir faydadan dolayı aynı cinsten olan şeyler arasını o cinsten olmayan başka bir şeyle ayırırlar. İşte mezkûr âyetteki bu fayda, âyetin ifade ettiği tertibe uymanın zorunluluğudur.”²³² Diğer bir delil ise “Peygamber (s.a.v)’in, hac sırasında sa’yin nereden başlayacağını soranlara “*Allah’ın başladığı ile başlarız*” kavlidir.²³³ Her ne kadar konu hac ile alakalı olsa da buradaki itibar, lafzın umumunadır.”²³⁴

2.1.7. Başın mesh edilmesi

“Başın tamamını kapsayacak şekilde tek bir defa mesh etmek, abdestin sünnetlerindendir. Ancak Şâfiî başın mesh edilmesinde sünnet olanın, üç ayrı suyla mesh etmek olduğunu söylemiştir.”²³⁵

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Bir kimse başını üç defa mesh ederse, bunu hoş karşılarım. Bir defa mesh etmesi de yeterli olur.”²³⁶ Her ne kadar İmam Şâfiî’nin bu açıklaması başın mesh edilmesinde sünnet olan keyfiyeti tam olarak yansıtmasa da, İmrânî *el-Beyân* isimli eserinde İmam Şâfiî’nin şu sözüne yer vererek, ilgili meseleye netlik kazandırmıştır: “Her defasında yeni su kullanmakla başın üç defa mesh edilmesi sünnettir.”²³⁷

2.1.8. Başın mesh edildiği su ile kulakların mesh edilmesi

“Başın mesh edildiği su ile kulakların mesh edilmesi, abdestin sünnetlerindendir. Ancak Şâfiî, kulakların yeni bir suyla mesh edilmesinin sünnet olduğunu söylemiştir.”²³⁸

Kulakların yeni bir suyla mesh edilmesinin sünnet olmasıyla ilgili olarak Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Bir kimsenin başını mesh ettiği suyun dışındaki bir suyla kulaklarının içini ve dışını mesh etmesini uygun bulurum.”²³⁹ Aynı konuda Mâverdî ise *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde İmam Şâfiî’nin şöyle dediğini naklederek, bu amelin İmam Şâfiî nezdinde sünnet olduğunu açıkça ifade etmiştir: “Abdest alan kişi yeni bir suyla kulaklarının içini ve dışını mesh eder.”²⁴⁰

²³² Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 139-140; Şirbînî, *el-İknâ’*, I, 445; Muğni’l-muhtâc, I, 180; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, I, 175; Ensârî, *el-Gurerü’l-behiyye*, I, 278.

²³³ Müslim, “Hac”, 19.

²³⁴ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 139-140; Ensârî, *Fethu’l-vehhâb*, I, 16; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muhtâc*, I, 211-212; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 180; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, I, 175.

²³⁵ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 15.

²³⁶ Şâfiî, *el-Üm*, II, 59.

²³⁷ İmrânî, *el-Beyân*, I, 128. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-İknâ’*, s. 21; *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 117; Şâfiî, *Hilyetü’l-ulemâ’*, I, 123; Nevevî, *el-Mecmû’*, I, 432; İbnü’n-Nakîb, *‘Umdetü’s-sâlik ve ‘uddetü’n-nâsik*, s. 13; İbnü’l-Mülakkın, *‘Ucâletü’l-muhtâc*, I, 404-405; Hisnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 30; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 188-189; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, I, 188.

²³⁸ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 16.

²³⁹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 59.

²⁴⁰ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 119-121. Ayrıca bkz. İbnü’l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 60; Şirâzî, *el-Mühezzebe*, I, 44; Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma’lâb*, I, 83; İmrânî, *el-Beyân*, I, 129; Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, I, 427-430; Nevevî, *el-Mecmû’*, I, 409-410; Ravzatü’l-tâlibîn, I, 61; İbnü’r-Rif’a, *Kifâyetü’n-nebîh*, I, 304; Ensârî, *Esne’l-*

2.1.9. Rükû ve secdeli namazlarda kahkahayla gülmek

“Rükû ve secdeli namazlarda bilerek veya unutarak kahkahayla gülmek hem namazı, hem de abdesti bozar. Fakat Şâfiî'nin kahkahayla gülmekle abdestin bozulacağı görüşüne muhalefeti vardır.”²⁴¹

Şeyhîzâde bu cümlede, Hanefî mezhebine göre rükû ve secdeli namazlarda kahkahayla gülen kişinin abdest ve namazının bozulacağını ifade etmiş, Şâfiî'nin ise kahkahayla gülen kişinin abdestinin bozulması hususunda Hanefîler'den farklı bir görüş benimsediğinden bahsetmiştir. Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Müzenî *el-Muhtasar* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî, namaz kılanın kahkahası ve ateşte pişen şeyden dolayı abdest yoktur demiştir.”²⁴²

2.1.10. Uyumanın abdesti bozması

“Ayakta olanın, oturanın, rükû veya secde edenin namazın içinde veya dışında uyuması, Hanefî mezhebinde sahih olan görüşe göre abdesti bozmaz. Ancak Şâfiî, zikredilen duruma mutlak olarak muhalefet etmiştir.”²⁴³

Şeyhîzâde bu cümlede, bir kimsenin namazın içinde veya dışında ayakta, oturarak, rükû veya secde halinde uyumasının abdestini bozmayacağını ifade etmiş, Şâfiî'nin ise söz konusu duruma muhalif bir görüş benimsediğinden bahsetmiştir.

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği “mutlak olarak muhalefet etmiştir” sözünün ne anlam ifade ettiği tam olarak anlaşılamadığından dolayı ilgili nispet diğer Hanefî kaynaklarından da araştırılmış ve bu ifadenin, Kâsânî'nin *Bedâ'i' u's-sanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'* isimli eserinde “namazın içinde ve dışında abdesti bozar” şeklinde yer aldığı tespit edilmiştir.²⁴⁴

Mezkûr nispetin Şâfiî kaynaklarından araştırılması neticesinde ise, söz konusu isnattaki görüşün İmam Şâfiî'nin kavli-i cedîdi olduğu tespit edilmiştir.²⁴⁵ Zira İmam Şâfiî'nin kavli-i kadîmine göre “namaz kılanların şekli üzerine uyuyan bir kimsenin abdesti bozulmaz.”²⁴⁶

meñâlib, I, 41; *Fethu'l-vehhâb*, I, 17; İbn Hacer, *el-Minhâcü'l-kavîm*, s. 29; *Tuhfetü'l-muhtâc*, I, 233; Şîrbînî, *el-İknâ'*, I, 49; *Muğni'l-muhtâc*, I, 190.

²⁴¹ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 20.

²⁴² Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 11. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, I, 202-203; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 53; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, I, 135-136; Rûyânî, *Bahrü'l-meṣṣeb*, I, 157; Begavî, *et-Tehzîb*, I, 312; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, I, 313; İmrânî, *el-Beyân*, I, 195; Râfiî, *Fethu'l-'azîz*, II, 2; Nevevî, *el-Mecmû'*, II, 60; *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 72; İbnü'n-Nakîb, *'Umdetü's-sâlik ve 'uddetü'n-nâsik*, s. 18; Ensârî, *Esne'l-meñâlib*, I, 55; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, I, 109.

²⁴³ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 21.

²⁴⁴ Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd, *Bedâ'i' u's-sanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'*, (Adil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavvez), I-X, Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye, 2003, I, 252. Ayrıca bkz. Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl, *el-Mebsûṭ*, I-XXX, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1993, I, 78.

²⁴⁵ Şâfiî, *el-Üm*, II, 35-36. Ayrıca bkz. Nevevî, *el-Mecmû'*, II, 12-15; İbnü'l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 63; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, I, 178-180; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, I, 123-124; Rûyânî, *Bahrü'l-meṣṣeb*, I, 142-143; Begavî, *et-Tehzîb*, I, 300-302; Şâsî, *Hilyetü'l-'ulemâ'*, I, 146; İmrânî, *el-Beyân*, I, 175-179; Râfiî, *Fethu'l-'azîz*, II, 21-24; İbnü'r-Rif'a, *Kifâyetü'n-nebiḥ*, I, 389-392; Bulkînî, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Reslân, *et-Tedrib fî'l-fürû'*, (thk. Ebû Ya'kub Neş'et b. Kemal), I-IV, Riyad: Dârü'l-Kıbleteyn, 2012, I, 93.

²⁴⁶ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, I, 181. Ayrıca bkz. Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, I, 316.

2.1.11. Dokunma sebebiyle abdest almanın gerekliliği

“Avuç içi ile tenâsül uzvuna dokumakla abdest bozulmayacağı gibi kadının cildine, ön veya arka bölgeye dokunmakla da abdest bozulmaz. Ancak Şâfiî, bunların tamamına muhalefet etmiştir.”²⁴⁷

İlgili satırlarda Şeyhîzâde, Hanefîler’e göre zikredilen durumların tahakkuk etmesi halinde abdestin bozulmayacağını, ancak Şâfiî’nin söz konusu durumların tamamında Hanefîler’den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşün ön ve arka bölgeye dokunmakla ilgili olan kısmını İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Herhangi bir örtü olmaksın avuç içi ile tenâsül uzvuna dokunan bir kimsenin abdest alması vâcib olduğu gibi, kadının ön veya arkasına dokunan kimsenin abdest alması da vâciptir.”²⁴⁸ Bu konuda Şîrbînî ise *Muğni’l-muhtâc* isimli eserinde “arka tarafa dokunmak Şâfiî’nin kavli-i kadîmine göre abdesti bozmaz” diyerek İmam Şâfiî’nin önceki görüşüne dikkat çekmiştir.²⁴⁹

Mezkûr nispetin kadının cildine dokunmakla ilgili olan kısmına gelince, bu konuda Müzenî *el-Muhtasar* isimli eserinde İmam Şâfiî’nin şöyle dediğini nakleder: “Arada bir engel olmaksızın kadının cildine dokunmak, abdest almayı vâcib kılan şeylerdendir.”²⁵⁰

2.1.12. Bedenden çıkan necâsetin abdesti bozmaması

“Züfer, aksın veya akmasın ön ve arkanın haricinde bedenden çıkan necâsetin abdesti bozacağını söylerken Şâfiî, bozmayacağını söylemiştir.”²⁵¹

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Cüveynî *Nihâyetü’l-matlab fî dirâyeti’l-mezheb* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî’ye göre burun kanaması, hacamat yaptırmak, kusmak ve mûtat olan çıkış yerinin dışında bedenden hiçbir şeyden dolayı abdest bozulmaz.”²⁵²

2.1.13. Ağız ve burnu yıkamak

“Hanefî mezhebine göre, gusûlde ağız ve burnun yıkanması itikat bakımından olmasa da amel açısından farz kabul edilmiştir. Ancak Şâfiî, boy abdestinde ağız ve burnun yıkanmasının sünnet olduğunu söylemiştir.”²⁵³

²⁴⁷ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 21.

²⁴⁸ Şâfiî, *el-Üm*, II, 44.

²⁴⁹ Şîrbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 146-147.

²⁵⁰ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 10. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 51-52; İmrânî, *el-Beyân*, I, 179-180; Nevevî, *el-Mecmû’*, II, 22-27; *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 75-76; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s.38-39; Ensârî, *Esne’l-meftâlib*, I, 57-58; *Fethu’l-vehhâb*, I, 10; İbn Hacer, *el-Minhâcû’l-kavîm*, s. 37-38; *Tuhfetü’l-muhtâc*, I, 137.

²⁵¹ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 18.

²⁵² Cüveynî, *Nihâyetü’l-matlab*, I, 119. Ayrıca bkz. Şâfiî, *el-Üm*, II, 38-41; Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 11; İbnü’l-Mehâmîlî, *el-Lübâb*, I, 65; Mâverdî, *el-Hâvî’l-kebîr*, I, 176-178; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 49-51; Gazzâlî, *el-Vasîf*, I, 313; İmrânî, *el-Beyân*, I, 172-174; Nevevî, *el-Mecmû’*, II, 2-10; *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 72-74; İbnü’l-Mülâkkin, *et-Tezkire*, s. 11-12; Demîrî, Ebü’l-Bekâ Kemâlüddîn Muhammed b. Mûsâ, *en-Necmü’l-vehhâc fî şerhi’l-Minhâc*, I-X, Cidde: Dârü’l-Minhâc, 2004, I, 266-269; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 36-37; Ensârî, *Esne’l-meftâlib*, I, 54-56; İbn Hacer, *el-Minhâcû’l-kavîm*, s. 36-37; Şîrbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 141-143.

²⁵³ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 21.

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Boy abdesti alan kimsenin mazmaza ve istinşâkı terk etmesini hoş karşılamam. İstinşâkı yapmadığı takdirde mazmaza yapmasını arzularım. Şayet bunu da yapmayıp namaz kılarsa, kılmış olduğu namazı iade etmesi gerekmez.”²⁵⁴ Aynı konuda Müzenî ise *el-Muhtasar* isimli eserinde İmam Şâfiî'nin şöyle dediğini nakleder: “Gusül alan kişi abdest almayı, mazmaza ve istinşâk yapmayı terk ederse, kötü bir iş yapmış olur.”²⁵⁵ Müzenî'nin İmam Şâfiî'ye nispetle aktardığı bu açıklamayı değerlendiren bazı âlimler bu ifadeyi “Şâfiî, sünnet terk edildiğinden dolayı, zikredilenlerin terkini kötü olarak isimlendirmiştir” şeklinde yorumlamışlardır.²⁵⁶ Bu konuda Mâverdî ise *el-Hâvi'l-kebîr* isimli eserinde şu açıklamaya yer vererek, İmam Şâfiî'ye daha kapsayıcı bir atıfta bulunmuştur: “Tahâret-i suğrâ ve tahâret-i kübrâ da ağız ve buruna su vermenin sünnet oluşu, Şâfiî'nin görüşüdür.”²⁵⁷

2.1.14. Meninin şehvetle gelmesi

“Meninin fişkırlarak çıkmasıyla guslün farz olması Ebû Yûsuf'un görüşü iken, şehvetle çıkması halinde guslün gerekliliği, Hanefî mezhebinde ittifak edilen görüştür. Ancak Şâfiî “*Su (yıkanmak) sudan (menin) gelmesinden dolayıdır*” hadisinden dolayı bu görüşe muhalefet etmiştir.”²⁵⁸

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Haz alsın veya almasın, fişkırın suyu gören bir kimseye gusül vâcib olur.”²⁵⁹ Aynı konuya Nevevî ise *el-Mecmû'* isimli eserinde şöyle değinmiştir: “Uykuda veya uyanık halde şehvetli veya şehvetsiz gelen meniden dolayı gusül vâcib olur. Çünkü Hz. Peygamber ‘*Su (yıkanmak), sudan (menin) gelmesinden dolayıdır*’²⁶⁰ buyurmuştur.”²⁶¹

2.1.15. Gusül abdesti olmayanın mescide girmesi

“Zaruret hali dışında, gusül abdesti olmayan bir kimsenin mescide girmesi-içerisinden geçmek suretiyle olsa da-câiz değildir. Ancak Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir.”²⁶²

Yukarıdaki satırlarda Şeyhîzâde, Hanefîler'e göre boy abdesti olmayan bir kimsenin zaruret hali dışındaki hiçbir surette mescide giremeyeceğini, Şâfiî'nin ise mescitten geçme hususunda Hanefîler'den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde'nin

²⁵⁴ Şâfiî, *el-Üm*, II, 88.

²⁵⁵ Müzenî, *el-Muhtasar*, s.13.

²⁵⁶ Nevevî, *el-Mecmû'*, II, 197.

²⁵⁷ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, I, 103. Mazmaza ve istinşâkın abdest ve gusülde sünnet olmasıyla ilgili olarak ayrıca bkz. Cüveynî, *Nihâyetü'l-ma'âlad*, I, 66; Gazzâlî, *el-Vasîl*, I, 282; Şâfiî, *Hilyetü'l-ulemâ'*, I, 116; İmrânî, *el-Beyân*, I, 113; Râfiî, *Fethu'l-azîz*, II, 166; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 58; İbn Ferah, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ferah, *Muhtaşaru Hilâfiyyâti'l-Beyhakî*, (thk. Ziyâb Abdülkerim Ziyâb Akl), I-V, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1997, I, 344; İbnü'l-Mülakkın, *Ucâletü'l-muhtâc*, I, 117; Hisnî, *Kifâyetü'l-aşyâr*, s.28; Şirbînî, *el-İknâ'*, I, 69; Muğni'l-muhtâc, I, 219; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, I, 225.

²⁵⁸ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhûr*, I, 23.

²⁵⁹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 81.

²⁶⁰ Müslim, “Hayız”, 80.

²⁶¹ Nevevî, *el-Mecmû'*, II, 139. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, I, 212; Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, I, 163-164; Şâfiî, *Hilyetü'l-ulemâ'*, I, 170; Râfiî, *Fethu'l-azîz*, II, 125-130; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 83-84; İbn Ferah, *Muhtaşaru Hilâfiyyâti'l-Beyhakî*, I, 342.

²⁶² Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhûr*, I, 26.

Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Cünüp olan kimsenin mescitte ikamet etmeden geçmesinde bir beis yoktur.”²⁶³

2.2. Mutlak Sularla Tahâret

2.2.1. Mukayyed sularla abdest almak

“Yağmur, pınar, kuyu, dere ve deniz suları gibi mutlak sularla temizlik câizdir. Toprak, za‘feran ve sabun gibi temiz olan şeyler suya karışıp suyun bazı vasıflarını değiştirmesi halinde -şayet su tabiî inceliğinde kalırsa- bu sularla da temizlik câiz olur. Ancak karışan şeyler suyun renk, tat ve koku gibi bütün vasıflarını değiştirirse, bu gibi sularla temizlik olmaz. Şâfiî, mukayyed su olduğu gerekçesi ile toprak cinsinden olmayan za‘feran ve benzeri sularla abdest almanın câiz olmadığını söylemiştir.”²⁶⁴

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Müzenî *el-Muhtasar* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: Deniz, kuyu, yağmur, dolu ve kar suyuyla temizlenmek câizdir. Bunların dışında kendisine mutlak su ismi verilemeyen ağaç, usfûr, za‘feran ve gül sularıyla temizlenmek câiz değildir.”²⁶⁵

2.2.2. Az suyla çok suyun ayırımı

“İçine pislik düşen az suyla temizlik câiz değildir. Âlimler, az olan suyun içerisine pisliğin düşmesi halinde suyun pisleneceği görüşünde ittifak etmişlerdir. Fakat çok suyla az suyun arasını ayıran ölçüde ihtilaf söz konusudur. Şâfiî bunu, iki kulle olarak takdir etmiştir.”²⁶⁶

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde Hz. Peygamber'in “*Su iki kulle olunca pislik taşımaz*”²⁶⁷ hadisini delil getirerek şöyle açıklamıştır: “Bu hadis delalet etmiştir ki, su iki kullenin²⁶⁸ altında olunca pislik taşır.”²⁶⁹ Gazzâlî ise *el-Vâsî fî'l-mezheb* isimli eserinde “Şâfiî, az ve çok olan suyun arasını mezkûr hadise dayanarak tefrik etmiştir” diyerek, çok su ile az suyun miktarının Şâfiî nezdindeki karşılığını açıkça ifade etmiştir.²⁷⁰

²⁶³ Şâfiî, *el-Üm*, II, 114. Ayrıca bkz. Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 32; Merverrûzî (Kadı Hüseyin), *et-Ta'likâ*, II, 954; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 265; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 63; Gazzâlî, *el-Vasîf*, I, 331; Şâşî, *Hilyetü'l-ulemâ'*, I, 173; İmrânî, *el-Beyân*, I, 250; Râfiî, *Fethu'l-'azîz*, II, 145-146; Nevevî, *el-Mecmû'*, II, 155; Ravzatü't-tâlibîn, I, 86; Hısnî, *Kifâyetü'l-ahyâr*, s.78; Ensârî, *Fethu'l-vehhâb*, I, 22; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 215-216.

²⁶⁴ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 26-27.

²⁶⁵ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 7. Ayrıca bkz. Şâfiî, *el-Üm*, II, 8; Büveytî, *el-Muhtasar*, vr. 6/b; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, I, 52; İmrânî, *el-Beyân*, I, 16-17; İbnü'r-Rif'a, *Kifâyetü'n-nebih*, I, 118; Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 98; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 117.

²⁶⁶ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 28.

²⁶⁷ Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs, *el-Müsned*, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, 1980, s. 165; İbn Mâce, “Tahâret”, 75; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 33.

²⁶⁸ Kulleteyn yaklaşık olarak 200 litre suya tekabül etmektedir. Bkz. Zuhaylî, Muhammed, *el-Mu'temed fî'l-fikhi's-Şâfiî*, I-V, Beyrut: Dârü'l-Kalem, 2010, I, 41.

²⁶⁹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 23.

²⁷⁰ Gazzâlî, *el-Vasîf*, I, 168-169. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, I, 325-326; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 19; Cüveynî, *Nihâyetü'l-ma'âlab*, I, 229; Şâşî, *Hilyetü'l-ulemâ'*, I, 69-71; Begavî, *et-Tehzîb*, I, 151-153; İmrânî, *el-Beyân*, I, 27-28; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 19-20; İbnü'l-Mülakkın, *Ucâletü'l-muhtâc*, I, 67; Bulkînî, *et-Tedrib*, I, 80-82; Demîrî, *en-Necmü'l-vehhâc*, I, 237-238; İbn Kâdî Şühbe, Ebû'l-Fazl Bedrüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Ahmed, *Bidâyetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, I-IV, Cidde: Dârü'l-Minhâc, 2011, I, 109; Ensârî, *Esne'l-me'âlib*, I, 14-15.

2.2.3. Müsta‘mel suyun hükmü

“Mezhep içerisinde tercih edilen görüşe göre, müsta‘mel su temiz olmakla birlikte temizleyici değildir. Bu aynı zamanda Muhammed’in de görüşüdür. Bu meselede Şâfi‘i’ye ait üç görüş vardır. Bu görüşler içerisinde en zahiri, Muhammed’in görüşü ile aynı olmaktadır. Diğer bir görüşe göre ise, bu su temiz ve temizleyicidir. Şâfi‘i’ye ait son görüş ise, suyu kullanan abdestli ise suyun temiz ve temizleyici olduğu, suyu kullanan muhdis ise suyun temiz, fakat temizleyici olmadığıdır.”²⁷¹

Bu başlık altında Şeyhîzâde, müsta‘mel suyun hükmüyle ilgili olarak Şâfi‘i’ye ait üç görüş olduğundan bahsetmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde söz konusu görüşlerin tamamının İmam Şâfi‘i’ye ait olduğu tespit edilmiştir. Zira konuyla ilgili olarak Gazzâlî *el-Vasît* isimli eserinde “Şâfi‘i’ye göre, hadeste kullanılan su temiz fakat temizleyici değildir” şeklinde açıklamada bulunarak, Şeyhîzâde’nin Şâfi‘i’ye nispet ettiği ilk görüşe temas etmiştir.²⁷² İlgili kaynaklarda sahih olan görüşün bu şekilde olduğu belirtilmekle birlikte “Şâfi‘i’nin, hadesten temizlenmede kullanılan su temiz ve temizleyicidir” dediği de nakledilmiş ve konuya dair İmam Şâfi‘i’nin diğer bir görüşüne işaret edilmiştir.²⁷³ Hatta Nevevî’nin *Ravzatü’l-tâlibîn* adlı eserinde belirttiğine göre bu görüş İmam Şâfi‘i’nin kavli kadîmidir.²⁷⁴

Şeyhîzâde’nin Şâfi‘i’ye nispet ettiği son görüşe ise Rûyânî *Bahrü’l-mezheb* isimli eserinde İbn Süreyc’in şu naklini zikrederek değinmiştir: “Bu konuda iki vecih vardır. Bu vecihlerden ilki, suyun hem temiz hem de temizleyici olmasıdır. İkincisi ise suyun temiz, fakat temizleyici olmamasıdır. Şâfi‘i her ikisine de işaret etmiştir.”²⁷⁵

2.2.4. Suyun müsta‘mel hükmü alması

“Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf’a göre suyun kullanılmış hükmünü alması, kurbet ve hadesin giderilmesiyle olur. Şâfi‘i’ye göre ise su, hadesin giderilmesiyle müsta‘mel hükmünü alır. Fakat Şâfi‘i’ye göre gerek hades-i asgar gerekse ekber olanın izalesi, ancak kurbet niyetiyle gerçekleşir.”²⁷⁶

Şeyhîzâde’nin Şâfi‘i’ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfi‘i’nin kadîm ve cedîd kitaplarında geçtiği üzere, abdestsiz olan kişinin azalarından ayrılan su ile, cünüp olan kimsenin bedeninden ayrılan su, müsta‘meldir.”²⁷⁷

²⁷¹ Şeyhîzâde, *Mecma‘u’l-enhur*, I, 30.

²⁷² Gazzâlî, *el-Vasît*, I, 114.

²⁷³ İmrânî, *el-Beyân*, I, 43.

²⁷⁴ Nevevî, *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 7.

²⁷⁵ Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, I, 240. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 296-302; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 22-23; Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma‘tab*, I, 231-233; Şâşî, *Hilyetü’l-‘ulemâ*, I, 81-82; Râfi‘î, *Fethu’l-‘azîz*, I, 97-100; Nevevî, *el-Mecmû‘*, I, 149-153; Hısnî, *Kifâyetü’l-a‘hyâr*, s.13-15; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muhtâc*, I, 77-78; Şîrbînî, *el-İknâ‘*, I, 22-23; Muğnî’l-muhtâc, I, 120-122; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, I, 72-73.

²⁷⁶ Şeyhîzâde, *Mecma‘u’l-enhur*, I, 31.

²⁷⁷ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 296. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 22-25; Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma‘tab*, I, 234-235; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, I, 239-242; Gazzâlî, *el-Vasît*, I, 123-128; Şâşî, *Hilyetü’l-‘ulemâ*, I, 82-83; İmrânî, *el-Beyân*, I, 43-47; Nevevî, *el-Mecmû‘*, I, 149-165; *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 7-10; Hısnî, *Kifâyetü’l-a‘hyâr*, s.14-15.

Hades-i asgar ve ekber olanın izalesi meselesine gelince, bu konuya da Mâverdî İmam Şâfiî'nin şöyle dediğini naklederek değinmiştir: “Abdest ve gusûlden tahâret, ancak niyetle gerçekleşir.”²⁷⁸

2.2.5. Çeşitli canlıların suda ölmeleriyle suyun alacağı hüküm

“Balık, kurbağa ve yengeç gibi suda yaşayan hayvanların suyun içerisinde ölmeleriyle su pis olmayacağı gibi, kendilerinde akıcı kan olmayan sivri sinek, kara sinek, arı ve akrep gibi hayvanların suda ölmeleri durumunda da su, pis olmaz. Şâfiî'nin balık dışında zikredilenlere muhalefeti vardır.”²⁷⁹

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşün bir bölümünün isabetli, diğer bölümünün ise İmam Şâfiî'nin mezheb-i kadîmi itibariyle isabetli olmakla birlikte, mezheb-i cedîdi itibariyle problemli olduğu tespit edilmiştir. Zira ilgili meseleyi İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde “az su içerisinde balık ve çekirge ölü olarak bulunduğu takdirde su, necis olmaz”²⁸⁰ diyerek açıklarken, kendilerinde akıcı kan bulunan kara ve deniz hayvanlarının suda ölmeleri hususunda şu ifadeyi kullanmıştır: “Kendisinde akıcı kan bulunan kara veya deniz hayvanlarının az suda ölü olarak bulunması durumunda su, necis olur.”²⁸¹

Sinek ve pire gibi kendilerinde akıcı kan bulunmayan hayvanların suda ölü olarak bulunmaları meselesine ise Cüveynî *Nihâyetü'l-matlab* isimli eserinde şöyle değinmiştir: “Şâfiî'nin mezheb-i cedîdine göre, kendilerinde akıcı kan bulunmayan hayvanların suda ölmeleri halinde su necis olmazken, mezheb-i kadîmine göre necis olur.”²⁸²

2.2.6. Ölen hayvanın bazı cüzlerinin hükmü

“Domuz haricinde leş/ölen hayvanın kılları, kemikleri, sinirleri, boynuzları ve tırnakları temizdir. Ancak Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir.”²⁸³

İlgili satırlarda Şeyhîzâde, Hanefiler'e göre, ölen hayvanın zikredilen cüzlerinin temiz olduğunu, ancak bu konuda Şâfiî'nin Hanefiler'den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi'l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Kemik, boynuz, diş ve tırnak gibi, ölen hayvandan alınan şeylerin necis olduğu Şâfiî'den rivayet edilmiştir.”²⁸⁴

Benzer ifadeler *el-Beyân* isimli eserinde yer veren İmrânî ise bu rivayetin kimler tarafından nakledildiğini şöyle açıklamıştır: “Yün, kıl, boynuz, kemik, toynak ve tırnağın

²⁷⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, I, 87.

²⁷⁹ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 32.

²⁸⁰ Şâfiî, *el-Üm*, II, 12.

²⁸¹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 12.

²⁸² Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, I, 249. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, I, 320-323; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 18-20; Şâfiî, *Hilyetü'l-ulemâ*, I, 73-75; İmrânî, *el-Beyân*, I, 32-35; Nevevî, *el-Mecmû*, I, 128-129; Demîrî, *en-Necmü'l-vehhâc*, I, 241; Hısnî, *Kifâyetü'l-ağhyâr*, s.68.

²⁸³ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 33.

²⁸⁴ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, I, 66.

ölümle birlikte necis olacağını Şâfiî'den, Müzenî, Rebî' b. Süleyman el-Murâdî, Harmele ve Büveytî rivayet etmiştir.”²⁸⁵

2.2.7. Ölen insanın kılı ve kemiğinin hükmü

“Ölen insanın kılı ve kemiği temizdir. Ancak Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir.”²⁸⁶

Bu başlık altında Şeyhîzâde, Hanefîler'e göre meyyitin kılı ve kemiğinin temiz olduğunu, Şâfiî'nin ise bu meselede Hanefîler'den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Mâverîdî *el-Hâvi'l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Müzenî'den gelen bir rivayete göre Şâfiî, ölmüş insanın kıllarının necis olduğu görüşünden dönmüştür.”²⁸⁷ Müzenî'den gelen bu rivayeti Şîrâzî *el-Mühezzeb* isimli eserinde “bazı âlimlere göre bu rivayet sabit değildir. Onlar, ölümle birlikte kılların necis olacağını söylemişlerdir” şeklinde değerlendirmiştir.²⁸⁸ Gazzâlî ise *el-Vâsît* isimli eserinde “Şâfiî'nin bu görüşünden dönmemesinin sabit olduğunu” ifade etmiştir.²⁸⁹

2.3. Kuyuların Boşaltılması

2.3.1. Pislik sebebiyle kuyunun boşaltılması

“Alanı ona on olmayan kuyunun içerisine pislik düşmesi durumunda, kuyunun suyu boşaltılır. Zira alanı ona on olan kuyunun içerisindeki suyun rengi, tadı ve kokusu değişmedikçe su, pis olmaz. Ancak Şâfiî'ye göre, pis olan şey kuyudan çıkartılır ve su temiz olarak kalır.”²⁹⁰

Yukarıdaki satırlarda Şeyhîzâde, Hanefîler'e göre alanı yaklaşık olarak yirmi beş metre karenin altında olan kuyuya pislik düşmesi halinde kuyunun suyunun boşaltılması gerektiğini ifade etmiş, Şâfiî'ye göre ise, pis olan şey çıkartıldıktan sonra suyun temiz kalacağını belirtmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî'ye ait olduğu tespit edildiği gibi, Şâfiî nezdinde suyun temiz olarak kalmasındaki ölçünün, Hanefîler'in baz aldığı miktardan büyük oranda farklılık arzettiği de tespit edilmiştir. Zira bahse konu olan meseleyi İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde “iki kullenden az olan suyun içerisine necis olan bir şeyin düşmesi durumunda su, necis olur.”; “Kuyuda bir meyte bulunur ve kuyunun kovası ile çıkartılırsa, kovanın içerisindeki su ile beraber atılır. Çünkü kovanın içerisindeki su, iki kullenden azdır” şeklinde açıklamış ve suyun temiz hükmü almasındaki temel ölçüyü, suyun iki kullenden fazla olmasıyla ifade etmiştir.²⁹¹

²⁸⁵ İmrânî, *el-Beyân*, I, 74. Ayrıca bkz. Şâfiî, *el-Üm*, II, 30; Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 17; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 29; Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 230, 231-236; Remlî, *Fethu'r-rahmân*, I, 132; İbn Hacer, *Tuhfetü'l-muhtâc*, I, 299-300; Şîrbînî, *el-İknâ'*, I, 29.

²⁸⁶ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 33.

²⁸⁷ Mâverîdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, I, 66-67.

²⁸⁸ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 28-29. Ayrıca bkz. Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, I, 59-60; Şâşî, *Hilyetü'l-ulemâ'*, I, 96-98; Begavî, *et-Tehzîb*, I, 177-178; İmrânî, *el-Beyân*, I, 75; Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 231-232; Ravzatü'l-ıâlibîn, I, 43; İbn Hacer, *Tuhfetü'l-muhtâc*, I, 308.

²⁸⁹ Gazzâlî, *el-Vasît*, I, 237-238.

²⁹⁰ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 33.

²⁹¹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 9-12. Ayrıca bkz. Büveytî, *el-Muhtasar*, vr. 6/a; Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 17-18; Merverrûzî (Kadı Hüseyin), *et-Ta'likâ*, I, 418; Mâverîdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, I, 335-342; Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, I, 258-264; Şâşî, *Hilyetü'l-ulemâ'*, I, 75-76; Begavî, *et-Tehzîb*, I, 184.

2.3.2. Güvercin ve serçenin pisliğinin hükmü

“Güvercin ve serçe pisliği sebebiyle kuyunun suyu boşaltılmaz. Çünkü güvercin ve serçenin pisliği temizdir. Ancak Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir. Zira ona göre bunların pisliği suyu ifsat eder.”²⁹²

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Eti yenen veya yenmeyen kuşların pislikleri suya karıştığında suyu pisletir.”²⁹³

2.3.3. Artığın hükmü

“Etlerinin pis olması sebebiyle köpeğin, domuzun ve yırtıcı hayvanların artıkları necistir. Ancak Şâfiî, köpek ve domuzun dışındakilerin temiz olduğunu söylemiştir.”²⁹⁴

Şeyhîzâde bu cümlede, Hanefîler’e göre zikri geçen hayvanların etlerine nispetle artıklarının necis olduğunu belirtmiş, Şâfiî’nin ise mezkûr hükme tam olarak iştirak etmediğini ifade etmiştir. Bahse konu olan meseleyi Rebî‘ b. Süleyman el-Murâdî’nin *el-Üm* isimli eserde belirttiğine göre İmam Şâfiî şöyle açıklamıştır: “Domuz, köpek dışındaki hayvanların ve yırtıcı kuşların artığı temizdir.”²⁹⁵

2.4. Teyemmüm

2.4.1. Hurma suyu ile abdest alınması

“Ebû Yûsuf’a göre hurma suyundan başka su bulamayan bir kimse teyemmüm eder, hurma suyu ile abdest almaz. Ebû Yûsuf’un bu görüşüyle fetva verilmektedir. Şâfiî’de hurma suyuyla abdest alınmayacağı görüşüyle hüküm vermiştir.”²⁹⁶

Hurma suyu ile abdest alınmayacağıyla ilgili olarak Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: Hurma suyu ile tahâret câiz değildir.” Ayrıca Mâverdî aynı eserinde şu açıklamada da bulunmuştur: “Şâfiî’nin de dediği gibi, gerek çiğ gerek pişmiş olan hurma suyu ile necâset giderilemeyeceği gibi, ne lûgat, ne de ıstilahî mânada mutlak su kategorisinde olmadığı için kendisiyle abdestte alınmaz.”²⁹⁷

2.4.2. Teyemmümde telef olma korkusu

“Misafir ve şehir dışında olan bir kimse, suya bir mil uzakta olması veya hasta olup suyu kullanması veyahut hareketi sebebiyle hastalığının artmasından korktuğunda teyemmüm

²⁹² Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 34.

²⁹³ Şâfiî, *el-Üm*, II, 13. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 91; Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma’lâb*, II, 307; Şâfiî, *Hilyetü’l-‘ulemâ*, I, 237; Begavî, *et-Tehzîb*, I, 182; İmrânî, *el-Beyân*, I, 418; Nevevî, *el-Mecmû’*, II, 520.

²⁹⁴ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 35.

²⁹⁵ Şâfiî, *el-Üm*, II, 13. Ayrıca bkz. Müzenî, *el-Muhtasar*, s.17; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 317; Şâfiî, *Hilyetü’l-‘ulemâ*, I, 243-244; Begavî, *et-Tehzîb*, I, 161; Nevevî, *el-Mecmû’*, I, 172-173.

²⁹⁶ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 37.

²⁹⁷ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 47-52. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 21; Sem‘ânî, *el-İştîlâm*, I, 57-63; Şâfiî, *Hilyetü’l-‘ulemâ*, I, 61-63; Begavî, *et-Tehzîb*, I, 148-151; İmrânî, *el-Beyân*, I, 16-17; Nevevî, *el-Mecmû’*, I, 92-95; İbnü’r-Rif‘a, *Kifâyetü’n-nebih*, I, 122-126.

edebilir, telef olma korkusu şart değildir. Ancak Şâfiî, teyemmümde telef olma korkusunun şart olmaması hususunda muhalefet etmiştir.”²⁹⁸

İlgili satırlarda Şeyhîzâde, Hanefîler’e göre hastalığının artmasından korkan bir kimsenin teyemmüm edebileceğini, teyemmümde telef olma korkusunun şart olmadığını, bu konuda Şâfiî’nin Hanefîler’den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde “şiddetli hastalığa duçar olan bir kimse ancak güçlü kanaatine telef olacağını düşünmesi durumunda teyemmüm edebilir” şeklinde açıklamıştır.²⁹⁹ Aynı konuya Mâverdî ise *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde şöyle değinmiştir: “Şâfiî kavli kadîminde, suya temas ettiğinde hastalığının şiddetlenmesinden korkan bir kimsenin teyemmüm edebileceğini söylemiştir.”³⁰⁰ Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere İmam Şâfiî’nin mezheb-i kadîmine göre, hastalığının şiddetlenmesinden korkan bir kimsenin teyemmüm etmesi câizdir. Fakat mezheb-i cedîdine göre, teyemmüm edebilmek için telef olma düşüncesi şarttır.

2.4.3. Teyemmümün toprağa has kılınması

“Toprak, kum ve taş gibi yer cinsinden olan şeylerle teyemmüm yapılabilir. Ebû Yûsuf, teyemmümü toprak ve kuma has kılmıştır. Ancak daha sonra bu görüşünden döndüğü ve teyemmümün sadece halis toprak ile câiz olacağı hükmünü verdiği söylenmiştir. Bu görüş aynı zamanda Şâfiî’nin kavidir.”³⁰¹

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Necâsetle karışmayıp kendisine yer ismi verilebilen şey üzerine teyemmüm etmek câizdir. Kendisine yer ismi verilebilen şey topraktır ve teyemmüm ancak toprakla yapılır.”³⁰²

2.4.4. Namaz vaktinden önce teyemmüm etmenin hükmü

“Namaz vakti girmeden teyemmüm etmek câizdir. Ancak Şâfiî buna muhalefet etmiştir. Çünkü teyemmüm zaruri bir temizliktir. Dolayısıyla vaktinden önce teyemmüm etmek sahih değildir. Zira bunda herhangi bir zaruret yoktur.”³⁰³

Bu başlık altında Şeyhîzâde, namaz vakti girmeden teyemmüm etmenin Hanefîler’e göre câiz olduğunu, Şâfiî’nin ise bu konuda Hanefîler’den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Vakti girmemiş bir namaz için suyu talep etmeden ve namaz vakti girmeden teyemmüm eden bir kimse, almış olduğu bu teyemmüm ile o namazı kılamaz.”³⁰⁴ Şu kadar var ki, Şeyhîzâde’nin aktarmış olduğu “çünkü teyemmüm zaruri bir temizliktir.

²⁹⁸ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 38.

²⁹⁹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 93. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 71-72; Şâfiî, *Hilyetü’l-‘ulemâ’*, I, 201-202; İmrânî, *el-Beyân*, I, 305-308; Nevevî, *el-Mecmû’*, II, 282-285; Şîrbînî, *el-İknâ’*, I, 30.

³⁰⁰ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 269.

³⁰¹ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 39.

³⁰² Şâfiî, *el-Üm*, II, 105. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 234; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 67; Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma’lâb*, I, 158-163; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, I, 179; İmrânî, *el-Beyân*, I, 272; Nevevî, *el-Mecmû’*, II, 214; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s.57; Şîrbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 259.

³⁰³ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 40.

³⁰⁴ Şâfiî, *el-Üm*, II, 97.

Dolayısıyla vaktinden önce teyemmüm etmek sahih değildir. Zira bunda herhangi bir zaruret yoktur” kaydının, mezhep içerisindeki bazı âlimler tarafından söz konusu hükmün illeti mesabesinde zikredildiği tespit edilmiştir.³⁰⁵ Bu bakımdan mezkûr nispetteki görüşün İmam Şâfiî’ye, hükmün illetinin ise, mezhep içerisindeki bazı âlimlere ait olduğunu söylemek mümkündür.

2.4.5. Teyemmüm eden kişinin kılableceği namaz

“Kişi tek bir teyemmümle dilediği kadar farz ve nâfile namaz kılabilir. Ancak Şâfiî’ye göre teyemmüm zaruri bir temizlik olduğundan dolayı, onunla sadece bir farz namaz kılınır ve her bir farz namaz için teyemmüm edilmesi gerekir. Bununla birlikte teyemmüm eden kişi, vakit devam ettiği müddetçe dilediği kadar nâfile namaz kılabilir.”³⁰⁶

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde “teyemmüm zaruri bir temizlik olduğunu belirterek”³⁰⁷ şöyle açıklamıştır: “Farz namaz için teyemmüm eden kişinin öncesinde nâfile namaz kılmasında bir beis olmadığı gibi, Kur’ân-ı Kerîm okuması ve şükür secdesi yapmasında da bir beis yoktur. Bir teyemmümle iki farz namaz kılan kişinin sonrakini iade etmesi gerekir.”³⁰⁸

2.4.6. Teyemmüm eden kişinin namazda suyu bulması

“Teyemmüm eden kişinin namaz içerisinde yeterli miktarda suyu kullanmaya kudret bulması durumunda namazı bâtil olur. Şâfiî buna muhalefet etmiştir.”³⁰⁹

Yukarıdaki açıklamasında Şeyhîzâde, Hanefîler’e göre teyemmüm eden bir kimsenin namaz içerisinde yeterli miktarda suyu kullanmaya imkân bulması halinde namazının bâtil olacağını, Şâfiî’nin ise bu konuda Hanefîler’den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Teyemmüm edip farz namaza başladıktan sonra su gören kimse namazını kesmez, tamamlar. Kılmış olduğu namazı tamamladıktan sonra, diğer namaz için abdest alır.”³¹⁰

³⁰⁵ Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, II, 349; Hîsnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 55-56; Remlî, *Fethu’r-rahmân*, I, 217; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muhtâc*, I, 375. Ayrıca bkz. İbnü’l-Mehâmîlî, *el-Lübâb*, I, 77; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 262-263; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 69; Gazzâlî, *el-Vasîf*, I, 387; Şâsî, *Hilyetü’l-‘ulemâ*, I, 189; İmrânî, *el-Beyân*, I, 286-288; Nevevî, *el-Mecmû’*, II, 239-241; *Ravzatü’l-‘âlibîn*, I, 121-122; Ensârî, *Esne’l-me‘âlib*, I, 72.

³⁰⁶ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhûr*, I, 41.

³⁰⁷ Şâfiî, *el-Üm*, II, 99-100.

³⁰⁸ Şâfiî, *el-Üm*, II, 99-100. Ayrıca bkz. Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 15; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 258; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 73; Gazzâlî, *el-Vasîf*, I, 385; Şâsî, *Hilyetü’l-‘ulemâ*, I, 205-206; İmrânî, *el-Beyân*, I, 277-278, 315; Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, II, 341-342; Nevevî, *el-Mecmû’*, II, 293-295; *Ravzatü’l-‘âlibîn*, I, 116-117; Hîsnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s.63; Ensârî, *Esne’l-me‘âlib*, I, 90.

³⁰⁹ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhûr*, I, 43.

³¹⁰ Şâfiî, *el-Üm*, II, 101. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 74-75; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 252; Rûyânî, *Bahrü’l-me‘zheb*, I, 196-197; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 158; İmrânî, *el-Beyân*, I, 328; Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, II, 337; Nevevî, *el-Mecmû’*, II, 310-311; *Ravzatü’l-‘âlibîn*, I, 115; Hîsnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 61-62.

2.4.7. Yükünde suyu unutan kimsenin namazını iade etmesi

“Yükünde suyu unutan yolcu teyemmüm edip namaz kılsa, Ebû Hanîfe ve Muhammed’e göre namazını iade etmesi gerekmez. Ancak Ebû Yûsuf, bu kişinin namazını iade edeceğini söylemiştir. Bu aynı zamanda Şâfiî’nin de görüşüdür.”³¹¹

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî kavlı-i cedîdinde, suyu aramasının akabinde teyemmüm edip namaz kıldıktan sonra yükünde su bulan kimsenin namazını iade edeceğini söylemiştir. Kavlı-i kadîminde ise Şâfiî, bu kişinin namazını iade etmeyeceğini belirtmiştir.”³¹² Benzer açıklamalara *Ravzatü’t-tâlibîn* isimli eserinde yer veren Nevevî ise bu konuya şöyle değinmiştir: “Bir uzvun tahâretini veya setri avreti unutan kimse gibi bu kişinin de namazını iade etmesi vâciptir.”³¹³

2.5. Mestler Üzerine Mesh Etmek

2.5.1. Mestlerin giyilmesinde abdestin kâmil olması

“Bir kimse abdestteki tertibe riayet etmeksizin önce ayaklarını yıkayıp sonra mestlerini giyse ve diğer abdest azalarını yıkadıktan sonra abdestini bozsa, ya da tertip üzere abdest alıp sağ ayağını yıkadıktan sonra mestini giyse, sonra sol ayağını yıkasa, mestini giyse ve abdestini bozsa, birinci surette tam bir abdest üzere olmadığı gibi, ikinci surette de tam bir abdest üzere değildir. Fakat abdest bozulduğunda, her iki surette de mestler kâmil bir abdest üzere giyilmiş kabul edilir. İşte burada, mestlerin giyilmesi esnasında tam bir abdest üzere olmanın şart olmadığına işaret vardır. Şâfiî ise bu görüşe muhalefet etmiştir.”³¹⁴

Yukarıdaki satırlarda Şeyhîzâde, Hanefîler’e göre mestler üzerine mesh edilebilmesi için abdestin kâmil olmasının şart olmadığını, Şâfiî’nin ise bu konuda Hanefîler’den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Namaz kendisine helal olduktan sonra (kâmil bir abdest aldıktan sonra) mestlerini giyen kimse için mestleri üzerine mesh etmek vardır. Dolayısıyla abdestini kâmil bir şekilde aldıktan sonra mestlerini giyen kimse şayet abdestini bozarsa, mestleri üzerine mesh eder. Namaz kendisine helal olmadan önce mestlerini giyen bir kimse abdestini bozduğu takdirde, mestleri üzerine mesh yapamaz.”³¹⁵

2.5.2. Mestlerde bulunan yırtık

“Mestlerde bulunan yırtıkla ilgili olarak dört görüş vardır. Bunlardan ilki, hem az hem de çok olan yırtığın meshe mâni olmasıdır ki bu görüş, Şâfiî’nin mezhebidir.”³¹⁶

³¹¹ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 43.

³¹² Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 286.

³¹³ Nevevî, *Ravzatü’t-tâlibîn*, I, 102. Ayrıca bkz. İbnü’l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 71; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 70; Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma’lâb*, I, 219-220; Gazzâlî, *el-Vasîf*, I, 368; Şâfiî, *Hilyetü’l-‘ulemâ’*, I, 195; İmrânî, *el-Beyân*, I, 295; Nevevî, *el-Mecmû’*, II, 264-267; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muhtâc*, I, 339-340; Şîrbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 251; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, I, 275.

³¹⁴ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 46.

³¹⁵ Şâfiî, *el-Üm*, II, 71. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 361; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 47; Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma’lâb*, I, 288; Şâfiî, *Hilyetü’l-‘ulemâ’*, I, 137; İmrânî, *el-Beyân*, I, 160; Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, II, 364-365; Nevevî, *el-Mecmû’*, I, 511; *Ravzatü’t-tâlibîn*, I, 124; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s.49.

³¹⁶ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 47.

Şeyhîzâde bu cümlede, Şâfiî'ye göre mestlerde bulunan az veya çok olan yırtığın mesh etmeye engel teşkil ettiğini ifade etmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî'nin kavli-i cedîdi olduğu tespit edilmiştir. Zira Mâverdî'nin *el-Hâvi'l-kebîr* isimli eserinde belirttiği üzere bu konuda İmam Şâfiî şöyle demiştir: “Mestte bulunan yırtıktan ayak (ta yıkanan bölge) görüldüğü takdirde, bu yırtık ne kadar küçük olursa olsun meshe mânidir.”³¹⁷ İmam Şâfiî'nin kavli-i kadîmine göre ise “yırtığı olsa da kendisiyle düzenli yürüme imkânı olan mestler üzerine mesh etmek câizdir.”³¹⁸

2.5.3. Mesh müddetinin sona ermesiyle abdest almak/Abdestte muvâlât

“Abdestli olduğu halde mestlerini çıkaran veya mesh müddeti sona eren kimse -önceki abdestsizlik hâli ayaklara sirayet edeceğinden dolayı- sadece ayaklarını yıkar. Eğer bu şekilde olmasaydı, diğer abdest azalarının da yıkanması gerekli olurdu. Çünkü yıkanan yerleri bir daha yıkamanın bir manası yoktur. Hanefîler'e göre muvâlât, şart da değildir. Şâfiî buna muhalefet etmiştir.”³¹⁹

Yukarıdaki satırlarda Şeyhîzâde, Hanefîler'e göre abdestli olup mestlerini çıkaran veya mesh müddeti sona eren kimsenin yeniden abdest almasına gerek olmadığını, bu kişinin sadece ayaklarını yıkamasının yeterli olacağını gerekçesiyle birlikte zikretmiştir. Fakat söz konusu nispetin sonunda belirttiği “Hanefîler'e göre muvâlât, şart da değildir. Şâfiî buna muhalefet etmiştir” ibaresi, Şâfiî'nin hangi hususa muhalefet ettiğini belirtmesi açısından kapalılık arz etmektedir. Zira mezkûr nispete göre Şâfiî “abdestteki muvâlâta” muhalefet edebileceği gibi, “mestlerini çıkaran veya mesh müddeti dolan bir kişinin ayaklarını yıkaması” hükmüne de muhalefet etmiş olabilir. İşte bu sebepten dolayı ilgili mesele diğer Hanefî kaynaklarından da araştırılmış ve mezkûr nispetin bir benzerinin Zeylaî'nin *Tebyînü'l-hakâ'ik* isimli eserinde yer aldığı tespit edilmiştir.³²⁰ Ancak bu eserden de Şâfiî'nin muhalefetin hangi tarafa yönelik olduğu tam anlamıyla netleştirilememiştir. Bu sebeple her iki meselenin Şâfiî kaynaklarındaki karşılığı araştırılmış ve şöyle bir netice elde edilmiştir:

Abdestteki muvâlâtla ilgili olarak Mâverdî'nin *el-Hâvi'l-kebîr* isimli eserinde belirttiğine göre İmam Şâfiî şu açıklamada bulunmuştur:“ Şayet kişi abdest ve gusûlde tefrik yaparsa/azaları peş peşe yıkamazsa, abdest ve gusûl geçerli olur.”³²¹Bu ifadenin şerhi mahiyetinde Cüveynî ise *Nihâyetü'l-matlab* isimli eserinde “az olan tefrikin abdest ve gusûl iptal etmeyeceğini, Şâfiî'nin kavli-i cedîdine göre, çok olan tefrikinde abdest ve gusûl

³¹⁷ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, I, 362-363. Ayrıca bkz. Şâfiî, *el-Üm*, II, 72; Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, I, 294; Rûyânî, *Bahri'l-mezheb*, I, 289-290; Şâfiî, *Hilyetü'l-ulemâ*, I, 133; Râfiî, *Fethu'l-azîz*, II, 370; Nevevî, *el-Mecmû*, I, 495-496; *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 125; Demîrî, *en-Necmü'l-vehhâc*, I, 265; Hısnî, *Kifâyetü'l-aşyâr*, s. 50-51.

³¹⁸ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 46; İmrânî, *el-Beyân*, I, 154.

³¹⁹ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 48.

³²⁰ Zeylaî, Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Alî, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, (Şelebî hâşiyesiyle birlikte), I-VI, Bulak: el-Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1313, I, 51.

³²¹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, I, 136.

iptal etmeyeceğini ifade ederek, İmam Şâfiî'nin mezheb-i kadîmine ait olan şu sözünü nakletmiştir: “Çok olan tefrik abdest ve guslü iptal eder.”³²²

Tefrikle ilgili olarak Mâverdî *el-Hâvi 'l-kebîr* isimli eserinde “tefrikin yakın ve uzak olmak üzere iki kısım olduğunu, yakın olan tefrikin, normal hava şartlarında abdest azaları kurumadığı müddetçe abdesti iptalinde bir tesirinin olmadığını belirtmiş, uzak olan tefriki de, normal hava şartlarında abdest azalarının kuruma süresinin aşılması şeklinde tarif ederek, İmam Şâfiî'nin kavl-i cedîdine göre, uzak olan tefrikle abdestin geçerli olacağını” belirtmiştir.³²³

Netice olarak, Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye atfetmiş olduğu görüşün abdestteki muvâlâtla ilgili olduğu kabul edilmesi halinde mezkûr nispetin, İmam Şâfiî'nin kavl-i kadîmi itibariyle doğru, kavli cedîdi itibariyle ise problemli olduğunu söylemek mümkündür.

Abdestli olan kişinin mestlerini çıkarması veya mesh müddetinin sona ermesi meselesine gelince, Şâfiî kaynaklarında bu meseleye dair İmam Şâfiî'nin iki görüşü olduğu zikredilmektedir. Zira ilgili eserlerde “abdestli olduğu halde mesh müddeti içerisinde veya bitiminde mestlerini çıkaran bir kimsenin ayaklarını yıkamasının vâcip olduğu, Şâfiî'nin kavl-i kadîmine göre, bu kişinin abdestine baştan başlaması vâcip iken, kavli-i cedîdine göre abdeste baştan başlamasının vâcip olmadığı ve sadece ayaklarını yıkamasının yeterli olacağı” belirtilmektedir.³²⁴

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği görüşün yukarıda ifade edilen meseleyle ilgili olduğu kabul edilmesi durumunda söz konusu isnadın -tıpkı abdestteki muvâlât meselesinde olduğu gibi- İmam Şâfiî'nin kavl-i kadîmi itibariyle doğru, kavli-i cedîdi itibariyle ise problemli olduğunu söylemek mümkündür.

2.5.4. Çizmeler üzerine mesh etmek

“Kişinin abdestini bozmadan önce mestleri üzerine giymiş olduğu çizmelere mesh etmesi câizdir. Bir görüşünde Şâfiî, çizmeler üzerine mesh etmenin câiz olmadığını söylemiştir.”³²⁵

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî'nin kavl-i cedîdi olduğu tespit edilmiştir. Nitekim ilgili kaynaklarda “mestler üzerine giyilen çizmelere mesh etmek Şâfiî'nin kavl-i kadîmine göre câiz, kavli-i cedîdine göre ise câiz değildir”³²⁶ şeklinde ifade edilen meseleyi İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle

³²² Cüveynî, *Nihâyetü 'l-maḥlab*, I, 91.

³²³ Mâverdî, *el-Hâvi 'l-kebîr*, I, 136. Ayrıca bkz. İbnü'l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 60; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 44; İmrânî, *el-Beyân*, I, 136-137; Râfiî, *Fethu 'l-'azîz*, I, 438-439; İbnü's-Salâh, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn, *Şerhu müşkili 'l-Vasîf*, (thk. Abdülmün'im Halîfe Ahmed Bilâl), I-IV, Riyad: Dâru Küñûzi İşbiliyyâ, 2011, II, 276; Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 452-455; *Ravzatü 't-tâlibîn*, I, 64; Hısnî, *Kifâyetü 'l-ahyâr*, s.31.

³²⁴ Mâverdî, *el-Hâvi 'l-kebîr*, I, 367-368; Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 523-524. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 48; Cüveynî, *Nihâyetü 'l-maḥlab*, I, 301-303; Begavî, *et-Tehzîb*, I, 428-429; İbn Hacer, *Tuhfetü 'l-muhtâc*, I, 256; Şîrbînî, *Muḡni 'l-muhtâc*, I, 211.

³²⁵ Şeyhîzâde, *Mecma 'u 'l-enḥur*, I, 49.

³²⁶ Mâverdî, *el-Hâvi 'l-kebîr*, I, 366; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 47; Râfiî, *Fethu 'l-'azîz*, II, 378-379; Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 503-505. Ayrıca bkz. Cüveynî, *Nihâyetü 'l-maḥlab*, I, 297-300; Gazzâlî, *el-Vasîf*, I, 401; Şâfiî, *Hilyetü 'l-'ulemâ'*, 135-136; İmrânî, *el-Beyân*, I, 157-159; Nevevî, *Ravzatü 't-tâlibîn*, I, 127; İbnü'r-Rif'a, *Kifâyetü 'n-nebîh*, I, 363-364; İbn Hacer, *Tuhfetü 'l-muhtâc*, I, 252-253; Şîrbînî, *Muḡni 'l-muhtâc*, I, 208-209.

açıklamıştır: “Kâmil bir şekilde abdest alan kişi, mestleri üzerine çizme giydikten sonra abdestini bozarsa, çizmelerini çıkartıp mestleri üzerine mesh eder. Eğer çizmeler üzerine mesh edip namazını kılarsa, namaz da mesh de câiz değildir.”³²⁷

2.5.5. Çoraplar üzerine mesh etmek

“Üstü ve altı veya sadece altı deriyle kaplı olan çoraplar üzerine mesh etmek câiz olduğu gibi, Ebû Hanîfe’den gelen sahih bir rivayete göre incikte bağlanmaksızın durabilen kalın çoraplar üzerine mesh etmekte câizdir. Şâfiî, ancak topuklara kadar ciltlenmiş olan çoraplara mesh etmenin câiz olduğunu söylemiştir.”³²⁸

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Müzenî *el-Muhtasar* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: Çoraplara mesh, ancak topuklara kadar ciltlenmiş olanlara yapılır.”³²⁹

2.5.6. Mesh de niyet etmek

“Kişi, baş ve mestler üzerine mesh etmekte niyete muhtaç değildir. Şâfiî buna muhalefet etmiştir.”³³⁰

Bu başlık altında Şeyhîzâde, Hanefîler’e göre bir kimsenin baş ve mestler üzerine mesh ederken niyet etmesine gerek olmadığını, Şâfiî’nin ise bu konuda Hanefîler’den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Abdest ancak niyetle kifayet eder. Bir kimse niyet etmeden bazı azalarına abdest aldırarsa ve daha sonra geri kalan azalarında niyet etse, niyet etmeden abdest aldırıldığı azalarına dönüp yeniden niyet etmediği takdirde, abdesti geçerli olmaz.”³³¹

2.6. Hayız ve Nifas

2.6.1. Âdet süresi

“Âdet süresinin en azı, geceleriyle birlikte üç gün üç gecedir. Ebû Yûsuf’a göre âdet süresinin en azı, iki gün ve üçüncü günün ekseri iken, Şâfiî’ye göre bir gün bir gecedir. Âdet süresinin en çoğu ise on gündür. Şâfiî’ye göre ise bu süre on beş gündür.”³³²

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Rebî’ b. Süleyman el- Murâdî *el-Üm* isimli eserde şöyle açıklamıştır: “Hayızın en azı bir gün bir gece, en çoğu ise on beş gündür. Bu görüş İmam Şâfiî’nin son kavlidir.”³³³

³²⁷ Şâfiî, *el-Üm*, II, 73.

³²⁸ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 50.

³²⁹ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 19. Ayrıca bkz. Merverrûzî (Kadı Hüseyin), *et-Ta’lîk*, I, 515; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 364; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, I, 290; İmrânî, *el-Beyân*, I, 156; Nevevî, *el-Mecmû’*, I, 499; İbnü’r-Rif’a, *Kifâyetü’n-nebih*, I, 360.

³³⁰ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 51.

³³¹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 62-62. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 87-88; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 35-36; Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭṭab*, I, 51; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, I, 245; Nevevî, *el-Mecmû’*, I, 316-317; Ravzatü’l-tâlibîn, I, 47-49.

³³² Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 52.

³³³ Şâfiî, *el-Üm*, II, 147. Ayrıca bkz. İbnü’l-Mehâmîlî, *el-Lübâb*, I, 89; Mâverdî, *el-İknâ’*, s. 28; *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 389; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 78-79; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, I, 411; Şâfiî, *Hilyetü’l-ulemâ’*, I, 218-219; İmrânî, *el-Beyân*, I, 344-345; Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, II, 409; Nevevî, *el-Mecmû’*, II, 367-376; Ravzatü’l-

2.6.2. Âdet hâlinde iken kadına yaklaşmak

“Aybaşı hâli, vücudun belden aşağı kısmını kapatan örtünün altındaki bölgeye yaklaşmayı men eder. Muhammed’e göre bu durum, sadece ferce yaklaşmayı yasaklar. Bu aynı zamanda Şâfiî’nin de görüşüdür.”³³⁴

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî’ye aidiyetinin problemlili olduğu tespit edilmiştir. Zira konuyla ilgili olarak Rûyânî *Bahrü’l-mezheb* isimli eserinde “âdetli kadının göbekte diz kapağı arasındaki bölgesine izâr üzerinden yapılan mübaşeretin haram olmadığını” belirttikten sonra “Şâfiî, izâr altında kalan bölgeyle mübaşeretin haram olduğunu zikretmiştir” şeklinde açıklamada bulunarak, söz konusu meselenin İmam Şâfiî nezdindeki hükmünü açıkça beyan etmiştir.³³⁵

2.6.3. Âdet süresinin bitiminden sonra cinsî münasebetin hükmü

“On gün tamamlandıktan sonra âdet kesildiği takdirde, yıkanmadan önce kadınla cinsî münasebet kurmak helal olur. Ancak Şâfiî, yıkanmadan önce kadınla cinsî münasebetin helal olmadığını söylemiştir.”³³⁶

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî, âdet kanı kesilen fakat gusletmeyen kadınla cinsî münasebet kurmanın haram olduğu görüşündedir.”³³⁷

2.6.4. Nifas müddetinin en çoğu

“Nifas müddetinin en çoğu kırk gündür. Şâfiî, nifas müddetinin en çoğunun altmış gün olduğunu söylemiştir.”³³⁸

Nifas müddetiyle ilgili olarak Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Müzenî *el-Muhtasar* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: Hayızın en çoğu on beş, nifasın en çoğu ise altmış gündür.”³³⁹

tâlibîn, I, 134; İbnü’l-Mülakkın, *et-Tezkire*, s. 21; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 75; Ensârî, Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyâ b. Muhammed, *Menhecü’l-tullâb*, (thk. Salâh b. Muhammed b. Uveyda), Beyrut: Dârü’l-kütübî’l-ilmîyye, 1997, s. 12; *Fethu’l-vehhâb*, I, 31; Heyet, (Mustafa el- Hınn, Mustafa el- Buğa, Ali eş-Şerbecî), *el-Fıkhu’l-menhecî*, I, 83.

³³⁴ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 53.

³³⁵ Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, I, 311. Ayrıca bkz. İbnü’l-Mehâmîlî, *el-Lübâb*, I, 317; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 76-77; Şâşî, *Hilyetü’l-‘ulemâ’*, I, 215; İmrânî, *el-Beyân*, I, 339; Nevevî, *el-Mecmû’*, II, 361-364; Ensârî, *Esne’l-meâlîb*, I, 99-100; Remlî, *Fethu’r-rahmân*, I, 239-240; Şîrbînî, *el-İknâ’*, I, 102; Muğni’l-muhtâc, I, 279-280; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, I, 330-331.

³³⁶ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 54.

³³⁷ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 386. Ayrıca bkz. Şâfiî, *el-Üm*, II, 130; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, I, 311; Şâşî, *Hilyetü’l-‘ulemâ’*, I, 216; İmrânî, *el-Beyân*, I, 342-343; Nevevî, *el-Mecmû’*, II, 370-371; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü’l-muhtâc*, I, 189; Ensârî, *Fethu’l-vehhâb*, I, 32; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muhtâc*, I, 393; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, I, 333.

³³⁸ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 55.

³³⁹ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 21. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-İknâ’*, s. 29; *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 436; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 89; Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma’lâb*, I, 443; Gazzâlî, *el-Vasîf*, I, 477; Şâşî, *Hilyetü’l-‘ulemâ’*, I, 232; İmrânî, *el-Beyân*, I, 404; Nevevî, *el-Mecmû’*, II, 522; *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 174; İbnü’r- Rif’a, *Kifâyetü’n-nebîh*, II, 211; İbnü’l-Mülakkın, *et-Tezkire*, s. 22; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s.76; Ensârî, *Fethu’l-vehhâb*, I, 34.

2.7. Özür

Bu başlık altında Şeyhîzâde, Şâfiî'ye sadece bir görüş nispet etmiştir. Zikredilen bu isnat özürlü olan kimselerin namazlarıyla ilgili olup şöyle aktarılmıştır: “İstihâze/hastalık kanı gelen, idrar geldiğinde tutamayan, ishal olan, devamlı burnu kanayan ve iyileşmeyen yarası olan kişiler her namaz vakti için abdest alıp, vakit içerisinde diledikleri kadar farz ve nâfile namaz kılabilirler. Şâfiî ise bu kimselerin her farz namaz için abdest alacağını ve bu farz namaza bağlı olarak diledikleri kadar nâfile namaz kılacaklarını söylemiştir.”³⁴⁰

Aktarılan meseleyle ilgili olarak Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Nevevî *el-Mecmû'* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “İdrar tutamamak, mezi gelmesi, devamlı hades ve akıcı kan hali, müstehâza ile aynı hükümdedir.”³⁴¹ Aynı konuda Mâverdî *el-Hâvî'l-kebîr* isimli eserinde şu açıklamada bulunmuştur: “Şâfiî der ki: Kendisinden sürekli olarak mezi gelen kimse -tıpkı müstahâza gibi- her farz namaz için abdest alır.”³⁴²

Şeyhîzâde'nin aktarmış olduğu meseleye *Bahrü'l-mezheb* isimli eserinde yer veren Rûyânî ise “bu kimselerin bir farz ve diledikleri kadar nâfile namaz kılacaklarını” belirterek, mezkûr meselenin İmam Şâfiî nezdindeki hükmünü açıkça beyan etmiştir.³⁴³

2.8. Necâsetler

2.8.1. Hakiki pislüğün azının affedilmesi

“Şâfiî'ye göre hakiki pislüğün azı affedilmiştir. Bize göre, galiz olan pislikten dirhem miktarı, hafif olan da ise elbisenin dörtte birinden az olan miktar affedilmiştir.”³⁴⁴

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî'ye aidiyetinin problemli olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu meselenin Şâfiî nezdindeki açıklamasına geçmeden önce belirtmek gerekir ki, Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye atfettiği bu görüşü Kâsânî *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i* isimli eserinde “Şâfiî'ye göre hakiki olan necâsetin azı affedilmez” şeklinde aktarmış ve Şâfiî'ye, Şeyhîzâde'nin isnat ettiği görüşün tam aksini nispet etmiştir.³⁴⁵

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşün ilgili Şâfiî kaynaklarındaki açıklaması ise şu şekildedir: “Dışkı, idrar, şarap ve kendisinden kaçınılması zor olmayan necâsetlerin azı ve çoğu, namazı iptal etme hususunda eşittir.”³⁴⁶ Hatta İmam Şâfiî'ye göre, miktarı az da olsa üzerine bu türden necâsetlerin bulaştığı kimsenin namazını iade etmesi gerekmektedir.³⁴⁷ Fakat pire ve bit kanının azının affedilmesinin yanı sıra, sivilce ve kaşıntı gibi sebeplerle insanın bedeninden çıkan az miktarda kanın affedildiği İmam Şâfiî'nin mezheb-i cedîdidir. İmam Şâfiî'nin mezheb-i kadîmine göre ise, avuç içinden az miktarda

³⁴⁰ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 56.

³⁴¹ Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 516.

³⁴² Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, I, 441. Ayrıca bkz. Merverrûzî (Kadı Hüseyin), *et-Ta'likâ*, I, 562; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 91; İbnü'r-Rif'a, *Kifâyetü'n-nebîh*, II, 227-228.

³⁴³ Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, I, 366.

³⁴⁴ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 58.

³⁴⁵ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i'*, I, 183.

³⁴⁶ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, II, 242-243.

³⁴⁷ Müzenî, *el-Muhtasar*, s.31.

olan kan affedilmiştir. Ancak *el-İmlâ* isimli eserinde İmam Şâfiî, bu kanın azının ve çoğunun necis olduğunu söylemiştir.”³⁴⁸

2.8.2. Meninin hükmü

“Hanefîler’e göre meni necistir. Ancak Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir.”³⁴⁹

Aktarılan meseleyle ilgili olarak Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Meni necis değildir. Şayet necis değilse neden dolayı siliniyor ve kazınıyor diye söylenirse, cevaben şöyle denir: Yemek elbiseye bulaştığında necis olduğu için değil, temizlemek amacıyla silinir. Tıpkı çamur gibi şeylerin silinip kazındığı gibi.”³⁵⁰

2.8.3. Bazı eşyaların temizlenmesi

“Pürüzsüz olan kılıç vb. şeyler (ayna ve bıçak) pislendiğinde, silmekle temiz olur. Ancak Şâfiî, bu gibi şeylerin sadece yıkamakla temiz olacağını söylemiştir.”³⁵¹

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde “kılıç, ok ucu ve demirden olan şeylerin üzerine kan bulaştığında silmekle temiz olmaz. Çünkü necis olan bu gibi şeyler ancak suyla temiz olurlar” şeklinde açıklamıştır.³⁵² İlgili diğer Şâfiî kaynaklarında da “bıçak, kılıç ve ayna gibi şeylere necâset bulaşması halinde bu gibi şeylerin silmekle değil, yıkamakla temiz olacağı” açıkça beyan edilmiştir.³⁵³

2.8.4. Pis olan yerin temizlenmesi

“Pis olan yerin namaz kılmak için temiz sayılması, yerin kuruması ve necâset eserinin gitmesiyle mümkün olur. Ancak Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir.”³⁵⁴

Şeyhîzâde bu cümlede, Hanefîler’e göre pis olan yerin kuruyup necâset eserinin kaybolmasıyla temiz sayılacağını, Şâfiî’nin ise bu konuda Hanefîler’den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Mezîkür nispetteki görüş Şîrâzî’nin *el-Mühezzeb* isimli eserinde belirttiğine göre İmam Şâfiî’nin kavli-i cedîdîdir. Zira Şîrâzî zikri geçen eserinde şu ifadelerle yer vermiştir: “Necis olan bir yer güneş veya rüzgâr sebebiyle kuruyup necâset

³⁴⁸ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 116-118. Ayrıca bkz. Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 183-184; Şâşî, *Hilyetü’l-‘ulemâ’*, II, 42-43; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 199- 201; İmrânî, *el-Beyân*, II, 90-92; Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 133-136; İbnü’r- Rif’a, *Kifâyetü’n-nebîh*, II, 520-524; İsnevî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdürrahîm b. el-Hasen, *el-Mühimmât fî şerhi’r-Râfi’i ve’r-Ravza*, (nşr. Ebû’l-Fazl ed-Dimyâtî), I-X, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2009, III, 159-163.

³⁴⁹ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 59.

³⁵⁰ Şâfiî, *el-Üm*, II, 119. Ayrıca bkz. İbnü’l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 77; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 212; Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî, *et-Tenbîh fî fûrû’i’l-fikhi’ş-Şâfi’i*, Beyrut: Âlemü’l-Kütüb, 1983, s. 23; *el-Mühezzeb*, I, 49; Cüveynî, *Nihâyetü’l-meâlib*, II, 209; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, I, 192; Gazzâlî, *el-Vasîf*, I, 160; Şâşî, *Hilyetü’l-‘ulemâ’*, I, 238-239; İmrânî, *el-Beyân*, I, 419; Râfiî, *Fethu’l-‘aziz*, I, 188-189; Nevevî, *el-Mecmû’*, II, 546-547; *Ravzatü’t-tâlibîn*, I, 17; İbnü’l-Mülakkın, *‘Ucâletü’l-muhtâc*, I, 125; Bulkînî, *et-Tedrib*, I, 131-132; Demîrî, *en-Necmü’l-vehhâc*, I, 411; Hîsnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 66; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü’l-muhtâc*, I, 157.

³⁵¹ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 59.

³⁵² Şâfiî, *el-Üm*, II, 458.

³⁵³ Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 186; İmrânî, *el-Beyân*, I, 445; Nevevî, *el-Mecmû’*, II, 559; *Ravzatü’t-tâlibîn*, I, 30; Ensârî, *Esne’l-meâlib*, I, 19; Şîrbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 243; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, I, 258.

³⁵⁴ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 59.

eseri kaybolduğunda Şâfiî'nin kavlı kadîmine göre temiz olurken, kavlı cedîdine göre temiz olmaz.”³⁵⁵

2.8.5. Gözle görülmeyen necâsetlerin temizlenmesi

“Gözle görülmeyen necâsetler üç veya yedi defa yıkamak ve sıkılması mümkün ise her defasında sıkılmakla temiz olur. Üçüncü seferde, damla kesilene kadar aşırı davranılır. Burada muteber olan, yıkayan kişinin sıkmasıdır. Şâfiî, gözle görülmeyen necâsetlerin bir defa yıkamakla temiz olacağını söylemiştir.”³⁵⁶

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Elbisesine kan, idrar veya şarap bulaşan bir kimsenin-farkında olduğu takdirde-necâsetin bulaştığı tarafı yıkaması vâciptir. Şayet necâsetin bulaştığı taraf kendisine şüpheli gelirse, elbisenin tamamını yıkar.”³⁵⁷ Aynı konuya Nevevî ise *el-Mecmû'* isimli eserinde şöyle değinmiştir: “Dışkı gibi (جامد) olan pislikler, necâset eserinin giderilip bulaştığı yerin yıkanmasıyla temiz olur. İdrar, kan ve şarap gibi (ذائب) pisliklere gelince, bunların bulaştığı yerin üç defa yıkanması müstehaptır. Bir defa yıkamakla yetinmek ise câizdir.”³⁵⁸

Bahse konu olan meseleyle ilgili olarak Rûyânî *Bahrü'l-mezheb* isimli eserinde bu gibi necâsetleri (ذائب) üç defa yıkamanın müstehap oluşunun İmam Şâfiî'nin görüşü olduğunu ifade ederken³⁵⁹ İmrânî, *el-Beyân* isimli eserinde, bu necâsetleri bir defa yıkamanın vâcip olduğunu belirtmiştir.³⁶⁰ Fakat bazı kaynaklarda, kuruyup eseri kalmamış, varlığı kesin olarak bilindiği halde rengi, tadı ve kokusu hissedilemeyen necâsetler şeklinde tanımlanan “hükmi necâsetlerin” temizliği için vâcip bir sayı olmadığı, bir rivayete göre bu gibi necâsetlerin temizliği için, yıkayanın zann-ı gâlibinin şart olduğu vurgulanmıştır.³⁶¹

2.8.6. Namaza engel olan necâset

“Sıvı olan pisliklerde ölçü bakımından avuç içi, katı olan pisliklerde ise ağırlık bakımından bir miskal kadarı affedilmiştir. Şâfiî'ye göre, kendisinden kaçınılması mümkün olan necâset az veya çok, muğallaza veya muhaffefe olsun namaza mânidir.”³⁶²

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Müzenî'nin *el-Muhtasar* isimli eserinde belirttiğine göre İmam Şâfiî, “elbisesinde pire kanı gibi az olan irin veya kan olduğu halde

³⁵⁵ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 97. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 259; Şîrâzî, *et-Tenbîh*, s. 28; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 323; Şâfiî, *Hilyetü'l-ulemâ'*, I, 253; İmrânî, *el-Beyân*, I, 446; Râfiî, *Fethu'l-azîz*, I, 249; Nevevî, *el-Mecmû'*, II, 596; *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 29; İbnü'n-Nakîb, *Umdetü's-sâlik ve 'uddetü'n-nâsik*, s. 34; İsnevî, *el-Mühimmât*, II, 81-82; Demîrî, *en-Necmü'l-vehhâc*, I, 224.

³⁵⁶ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, I, 60.

³⁵⁷ Şâfiî, *el-Üm*, II, 118.

³⁵⁸ Nevevî, *el-Mecmû'*, II, 590-592.

³⁵⁹ Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, I, 247.

³⁶⁰ İmrânî, *el-Beyân*, I, 438.

³⁶¹ Râfiî, *Fethu'l-azîz*, I, 235-237; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 28. Ayrıca bkz. Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 300-302; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, I, 191; Begavî, *et-Tehzîb*, I, 93; İbnü's-Salâh, *Şerhu müşkili'l-Vasîṭ*, I, 84; Demîrî, *en-Necmü'l-vehhâc*, I, 427; Hısnî, *Kifâyetü'l-aḥyâr*, s.67; Ensârî, *Esne'l-meṭâlib*, I, 19; İbn Hacer, *Tuhfetü'l-muḥtâc*, I, 316-317; Şîrbînî, *el-İknâ'*, I, 89; Muğnî'l-muḥtâc, I, 241-242.

³⁶² Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, I, 61.

namaz kılan bir kimsenin namazını iade etmesi gerekmez. Fakat elbisesinde dışkı, idrar ve şarap gibi şeyler az veya çok olduğu halde namaz kılsa, namazını iade etmesi gerekir” şeklinde açıklamış ve mâzur görülenlerin dışındaki diğer necâsetlerin azı veya çoğunun namaza mâni olduğunu ifade etmiştir.³⁶³ Ayrıca Mâverdî’de *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde “namazı iptal eden necâsetlerin dışkı, idrar, şarap ve kendisinden kaçınılması meşakkatli olmayan şeyler olduğunu, bu gibi şeylerin azı veya çoğunun namazı iptal etme hususunda aynı seviyede bulunduğunu” belirtmiştir.³⁶⁴

Şeyhîzâde’nin zikretmiş olduğu meseleyle ilgili olarak Şîrâzî ise *el-Mühezzebe* isimli eserinde şu açıklamaya yer vererek, mezkûr meseleye dair İmam Şâfiî’nin diğer bir görüşüne dikkat çekmiştir: “Şâfiî, insanların genellikle sivilce ve kaşıntıya maruz kalmasından dolayı, bu sebeple çıkan kandan az olan miktarın affedildiğini söylediği gibi, *el-İmlâ* isimli eserinde, çıkan kanın azının ve çoğunun necis olduğunu ifade etmiş, avuç içinden az olan miktarın affedildiği hükmünü mezheb-i kadîminde zikretmiştir.”³⁶⁵

2.8.7. Giderilmesi mümkün olan necâsetlerin muaf tutulmaması

“İğne ucu gibi olan idrar serpintileri affedilmiştir. Şâfiî’ye göre, giderilmesi mümkün olanlarda muaf tutulmak yoktur.”³⁶⁶

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde “Şâfiî, idrar üzerine konan bir sineğin daha sonra elbise üzerine konması durumunda, isabet ettiği yerin yıkanması gerektiğini söylemiştir” şeklinde açıklayarak, İmam Şâfiî’ye göre giderilmesi mümkün olan necâsetlerin yıkanması gerektiğine işaret etmiştir.³⁶⁷

2.8.8. Pislik üzerine gelen suyun hükmü

“Az olan suya pisliğin düşmesiyle su necis olduğu gibi, pislik üzerine gelen su da aynı şekilde necistir. Hatta böyle bir suyun elbiseye bulaşması durumunda elbise, ancak üç defa yıkanmakla temiz olur. Şâfiî, pislik üzerine gelen suyun fazla olmasından dolayı temiz olduğunu söylemiştir.”³⁶⁸

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî’ye ait olduğu ve fakat Şeyhîzâde’nin mezkûr görüşü herhangi bir ayrıntıya yer vermeksizin zikrettiği tespit edilmiştir. Bahse konu olan meseleyi özetle ifade etmek gerekirse, Mâverdî’nin *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde belirttiğine göre bu hususta İmam Şâfiî şöyle demiştir: “Necâsetin bulunduğu mahalde kalması halinde, necâset üzerine gelen su pistir.

³⁶³ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 31.

³⁶⁴ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 295; II, 242-243.

³⁶⁵ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 116-118. Ayrıca bkz. Rûyânî, *Baḥrû’l-mezheb*, II, 183-184; Şâşî, *Hilyetü’l-‘ulemâ*, II, 42-43; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 199-201; İmrânî, *el-Beyân*, II, 90-92; Nevevî, *el-Mecmû*, III, 133-136; İbnü’r- Rif’a, *Kifâyetü’n-nebîh*, II, 520-524; İsnevî, *el-Mühimmât*, III, 159-163.

³⁶⁶ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḥur*, I, 63.

³⁶⁷ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 293. Ayrıca bkz. Rûyânî, *Baḥrû’l-mezheb*, I, 237-239; İmrânî, *el-Beyân*, II, 91; Nevevî, *el-Mecmû*, I, 125-127; III, 133; Ravzatü’l-ṭâlibîn, I, 21; Hısnî, *Kifâyetü’l-aḥyâr*, s. 69.

³⁶⁸ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḥur*, I, 63.

Eğer necâset bulunduğu mahalden izale olmuş ise, su temiz fakat temizleyici değildir.”³⁶⁹ Görüldüğü üzere İmam Şâfiî, suyun temiz olarak kalmasını necâsetin bulunduğu mahalden izale edilmesine bağlamış, fakat bu detaya Şeyhîzâde tarafından yer verilmemiştir.

2.8.9. İstincânın hükmü

“İstincâ, necâsetin çıktığı yeri silmektir. Taşla yapıldığı gibi suyla da yapılır. İstincâ, Peygamber (s.a.v.)’in sürekli devam etmesinden dolayı müekked sünnettir. Ancak Şâfiî, istincânın farz olduğunu ve yapılmadığı takdirde namazın câiz olmayacağını söylemiştir.”³⁷⁰

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “İdrar ve dışkı gibi insanın ön ve arkasından çıkan necâsetten dolayı, su veya taşla istincâ yapılması vâciptir.”³⁷¹ Aynı konuda Rûyânî ise *Bahrü’l-mezheb* isimli eserinde “Şâfiî’ye göre suyla veya taşla istincâ yapmak vâciptir. Dolayısıyla istincâ yapmadan namaz kılan bir kimsenin namazı câiz değildir” diyerek, ilgili meselenin İmam Şâfiî nezdindeki hükmünü açıkça beyan etmiştir.³⁷²

2.8.10. İstincâda taşların adedi

“İstincâdaki taşların adedinde sünnet olan belirli bir sayı yoktur. Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir. Çünkü ona göre istincâda taşları üçlemek gerekmektedir.”³⁷³

Şeyhîzâde bu cümlede, Hanefiler’e göre bir kimsenin tuvalette bile olsa kibleye yönelmesinin veya arkasını dönmesinin tahrîmen mekruh olduğunu, Şâfiî’nin ise bu konuda Hanefiler’den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Büyük veya küçük abdestini yapan bir kimseye, ancak üç taşla üç defa istincâ yapması kifayet eder.”³⁷⁴

2.8.11. Tuvalette kibleye yönelmek

“Küçük abdest vb. durumlar için kibleye yönelmek veya arkayı dönmek -helada bile olsa- tahrîmen mekruhtur. Ancak Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir.”³⁷⁵

³⁶⁹ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 302. Ayrıca bkz. Merverrûzî (Kadı Hüseyin), *et-Ta’lîk*, I, 471-472; Begavî, *et-Tehzîb*, I, 198-199; İmrânî, *el-Beyân*, I, 50; Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, I, 271-272; Nevevî, *el-Mecmû’*, II, 600; *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 31.

³⁷⁰ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 65.

³⁷¹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 48.

³⁷² Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, I, 121. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 159; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 57; Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, I, 104-105; Şâşî, *Hilyetü’l-‘ulemâ’*, I, 161-163; İmrânî, *el-Beyân*, I, 213; Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, I, 456; Nevevî, *el-Mecmû’*, II, 94-95; *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 65-67; İbnü’r-Rif’a, *Kifâyetü’l-nebîh*, I, 446; İbnü’l-Mülakkın, *et-Tezkire*, s. 14-15; Demîrî, *en-Necmü’l-vehhâc*, I, 299; Hisnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 31-32; Şîrbînî, *el-İknâ’*, I, 53-55; *Mugni’l-muhtâc*, I, 160-163; el-Bugâ, *et-Tezhîb*, s. 19.

³⁷³ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 65.

³⁷⁴ Şâfiî, *el-Üm*, II, 49. Ayrıca bkz. İbnü’l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 81; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, I, 160-162; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 58; Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, I, 113-114; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, I, 308-309; İmrânî, *el-Beyân*, I, 218-219; Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, I, 502; Nevevî, *el-Mecmû’*, II, 104; *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 69; Hisnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 31-32; Ensârî, *Esne’l-meṭâlib*, I, 49-52; *Fethu’l-vehhâb*, I, 13-14; İbn Hacer, *el-Minhâcü’l-kavîm*, s. 46; Şîrbînî, *el-İknâ’*, I, 54.

³⁷⁵ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 67.

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Müzenî'nin *el-Muhtasar* isimli eserinde belirttiğine göre İmam Şâfiî şöyle açıklamıştır: “Sizden biriniz büyük veya küçük abdest bozacağı zaman kibleye arkasını veya önünü dönmessin”³⁷⁶ buyruğundaki nehiy, kişinin sahrada olduğu durumla alakalıdır. Binanın hükmü ise sahra ile aynı değildir.”³⁷⁷ Aynı konuda Rûyânî ise *Bahrü'l-mezheb* isimli eserinde “insanların defi hacet için tuvalette diledikleri gibi oturmalarının câiz olduğunu” söyleyerek, ilgili meselenin hükmünü daha belirgin hale getirmiştir.³⁷⁸

³⁷⁶ İbn Mâce, “Tahâret”, 16; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 4; Nesâî, “Tahâret”, 20.

³⁷⁷ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 10.

³⁷⁸ Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, I, 119. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, I, 52; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 55; Şâfiî, *Hilyetü'l-ulemâ'*, I, 159; İmrânî, *el-Beyân*, I, 206; Râfiî, *Fethu'l-azîz*, I, 459; Nevevî, *el-Mecmû'*, II, 81; *Ravzatü'l-fâlibîn*, I, 65; İbn Ferah, *Muhtasarü'l-Hilâfiyyâti'l-Beyhakî*, I, 223; Hısnî, *Kifâyetü'l-ahyâr*, s. 33; Ensârî, *Esne'l-meâlîb*, I, 46; Remlî, *Fethu'r-raḥmân*, I, 193-194; Şîrbînî, *Muḡni'l-muhtâc*, I, 156; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, I, 135.

BÖLÜM 3

NAMAZLA İLGİLİ MESELELER

Şeyhîzâde bu bölümde 7 tanesi namaz vakitleri, 5 tanesi ezan ve kâmet, 5 tanesi namazın şartları, 13 tanesi namazın sıfatları, 18 tanesi namaza başlama şeklinin beyanı, 3 tanesi namazda kıraat, 6 tanesi cemaat, 1 tanesi namazda abdestin bozulması, 5 tanesi namazı bozan ve namazda mekruh olan şeyler, 9 tanesi vitir ve nâfile namazları, 1 tanesi terâvih namazı, 3 tanesi güneş tutulması namazı, 1 tanesi farz namazlara yetişmek, 3 tanesi geçmiş namazların kazâsı, 1 tanesi sehiv secdesi, 3 tanesi hasta olan kişinin namazı, 6 tanesi tilâvet secdesi, 4 tanesi misafirin namazı, 6 tanesi cuma namazı, 4 tanesi bayram namazları, 1 tanesi korku namazı, 17 tanesi cenaze namazı, 2 tanesi şehid, 2 tanesi de Kâbe içerisinde namaz kılmak başlığı altında olmak üzere, Şâfiî'ye toplamda 126 nispette bulunmuştur. Bu nispetlerin Şâfiî nezdindeki karşılıkları ise şu şekildedir:

3.1. Namaz Vakitleri

3.1.1. Öğle namazının son vakti

“Öğle namazı vaktinin sona ermesi, zevaldeki gölgenin dışında her şeyin gölgesi iki misline ulaşana kadardır. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre öğle namazının nihayeti, her şeyin gölgesi bir misli olana kadardır. Şâfiî'nin de kabul ettiği görüş budur.”³⁷⁹

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Öğle namazının son vakti, her şeyin gölgesi misli olana kadardır.”³⁸⁰

3.1.2. Akşam namazının vakti ve şafağın keyfiyeti

“Akşam namazının vakti, güneşin batışından itibaren şafağın kaybolmasına kadardır. Şafak, ufukta kırmızılıktan sonra meydana gelen beyazlıktır. Ebû Yûsuf ve Muhammed, şafağın kırmızılığın kendisi olduğunu söylemişlerdir. Şâfiî, Hz. Peygamber'in “*Şafak kırmızılığın kendisidir*”³⁸¹ hadisinden dolayı bu son görüşle amel etmiştir.”³⁸²

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Zira akşam namazının vaktiyle ilgili olarak “akşam namazının tek bir vakti vardır. O da güneşin battığı zamandır”³⁸³ şeklinde açıklamada

³⁷⁹ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 69.

³⁸⁰ Şâfiî, *el-Üm*, II, 157. Ayrıca bkz. İbnü'l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 112; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 14; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 101; *et-Tenbîh*, s. 25; Şâşî, *Hilyetü'l-ulemâ*, II, 13-14; İmrânî, *el-Beyân*, II, 25; Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 32; *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 180; İbnü'l-Mülakkın, *Ucâletü'l-muhtâc*, I, 161; Hisnî, *Kifâyetü'l-ahyâr*, s. 83; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü'l-muhtâc*, I, 201; Ensârî, *Esne'l-meâtlib*, I, 116; *Fethu'l-vehhâb*, I, 35; İbn Hacer, *el-Minhâcü'l-kavîm*, s. 70; *Tuhfetü'l-muhtâc*, I, 417; Şîrbînî, *el-İknâ*, I, 109; *Muğni'l-muhtâc*, I, 299.

³⁸¹ Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer, *es-Sünen*, (thk. Şuayb Arnaût, Hasan Abdülmün'im Şelebi, Abdüllatif Hırzullah, Ahmed Berhûm), I-V, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2004, 1: 506 (1056); Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, (thk. Muhammed Abdülkadir Atâ), I-X, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2003, 1: 548 (1744).

³⁸² Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 70.

³⁸³ Şâfiî, *el-Üm*, II, 162. Ayrıca bkz. İbnü'l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 112; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 102; *et-Tenbîh*, s. 25-26; Rûyânî, *Bahrü'l-mezzebe*, I, 381-384; İmrânî, *el-Beyân*, II, 27; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 80;

bulunan İmam Şâfiî, şafakla ilgili olarak şöyle demiştir: “Şafak, güneşin battığı yerdeki kırmızılığın kendisidir.”³⁸⁴ Şu kadar var ki bazı kaynaklarda, şafağın kırmızılıktan ibaret olmasının delili olarak Hz. Peygamber’in “*Akşam namazının vakti, şafaktaki kırmızılığın gitmesiyledir*”³⁸⁵ şeklindeki kavlinin yer aldığı tespit edilmiştir.³⁸⁶

3.1.3. Yatsı namazının son vakti

“Yatsı namazının nihayetiyle ilgili olarak Şâfiî’ye ait iki görüş vardır. Bir görüşe göre yatsı namazının son vakti gecenin üçte biri, diğer bir görüşe göre ise, gecenin yarısı geçene kadardır.”³⁸⁷

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği görüşlerin her ikisinin de İmam Şâfiî’ye ait olduğu tespit edilmiştir. Zira bahse konu olan meseleye dair İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şu açıklamada bulunmuştur: “Yatsı namazının son vakti gecenin üçte birine kadardır.”³⁸⁸ Ayrıca diğer Şâfiî kaynaklarında da ilgili meseleye temas edilmiş ve bu konuda İmam Şâfiî’nin kadîm ve cedîd olmak üzere iki kavli olduğu, kavli-i kadîmine göre yatsı namazının son vakti gecenin yarısı geçene kadar iken, kavli-i cedîdine göre “gecenin üçte biri geçene kadardır” şeklindeki açıklamanın yer aldığı tespit edilmiştir.³⁸⁹

3.1.4. Sabah namazının kılınmasının müstehap olduğu vakit

“Sabah namazını gün aydınlığında kılmak müstehaptır. Şâfiî’nin ise bu konuda itibar ettiği tağlîs vaktidir.”³⁹⁰

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Fecr-i sâdığın doğduğundan emin olan kişi sabah namazına vaktin evvelinde başlar ki, namazını tağlîs”³⁹¹ vaktinde tamamlamış olsun.”³⁹²

Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 84; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü’l-muhtâc*, I, 202; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 300-301.

³⁸⁴ Şâfiî, *el-Üm*, II, 164. Ayrıca bkz. İbnü’l-Mehâmîlî, *el-Lübâb*, I, 112; Şirâzî, *el-Mühezzebe*, I, 102; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 17; Şâşî, *Hilyetü’l-ulemâ*, II, 16; Râfiî, *Fethu’l-azîz*, III, 27; Nevevî, *Ravzatü’l-îlâbîn*, I, 181-182; Ensârî, *Fethu’l-vehhâb*, I, 36.

³⁸⁵ İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk, *Şahîhu İbn Huzeyme*, (thk. Muhammed Mustafa el-A‘zamî), I-IV, Beyrut: el-Mektebetü’l-İslâmî, 1975, I: 182 (354).

³⁸⁶ Nevevî, *el-Mecmû*, III, 35-36; İbn Ferah, *Muhtaşaru Hilâfiyyâti’l-Beyhakî*, I, 452.

³⁸⁷ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhûr*, I, 70.

³⁸⁸ Şâfiî, *el-Üm*, II, 164.

³⁸⁹ İbnü’l-Mehâmîlî, *el-Lübâb*, I, 112-113; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 25; Şirâzî, *el-Mühezzebe*, I, 103; *et-Tenbîh*, s. 26; Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma‘lâb*, II, 21-22; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 10-11; İmrânî, *el-Beyân*, II, 30-31; Nevevî, *el-Mecmû*, III, 39; İbnü’r-Rif’a, *Kifâyetü’n-nebîh*, II, 350-351; İsnevî, *el-Mühimmât*, II, 413; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü’l-muhtâc*, I, 203.

³⁹⁰ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhûr*, I, 71.

³⁹¹ Fecr ile güneşin doğuşu arasındaki karanlıktan ibaret olan tağlîs, sabah namazının fecrin hemen sonrasında ortalık karanlık iken kılınmasıdır. Bkz. Şerîşî, Ebû’l-Abbâs Kemâlüddîn Ahmed b. Abdilmü’min, *Şerhu Ma‘âmâtü’l-Harîrî*, I-III, Beyrut: Dârü’l-kütübi’l-ilmîyye, 2006, I, 377; Konevî, Kâsım b. Abdullah, *Enîsü’l-fukahâ fî ta’rifâti’l-elfâzi’l-mütedâvile beyne’l-fukahâ*, (thk. Yahya Hasan Murad), Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmîyye, 2004, s. 18; Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010, s. 533.

³⁹² Şâfiî, *el-Üm*, II, 165. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 64; Şirâzî, *el-Mühezzebe*, I, 103; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, I, 438; Şâşî, *Hilyetü’l-ulemâ*, II, 20; İmrânî, *el-Beyân*, II, 37-38; IV, 324-325; Nevevî, *el-Mecmû*, III, 51; Demîrî, *en-Necmü’l-vehhâc*, III, 520; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, II, 265.

3.1.5. Mekruh vakitlerde namaz kılmak

“Güneşin doğduğu andan yükselinceye kadar, istivâ anından zâil olana kadar, batmaya doğru meyledip, batıncaya kadar namaz kılmak yasaklanmıştır. Şâfiî, mekruh vakitlerde farz namaz kılmanın bütün beldelerde câiz olduğunu söylediği gibi, Mekke’de nâfile namaz kılmanın kerâhetsiz câiz olduğunu da söylemiştir.”³⁹³

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşle ilgili olarak İmam Şâfiî, “İkindi namazından sonra güneş batıncaya kadar, sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar namaz yoktur”³⁹⁴ hadisi ile, “Peygamber (s.a.v.) cuma günü hariç, güneş zâil oluncaya değin gündüzün ortasında namaz kılmayı nehyetti” hadisini³⁹⁵ zikrettikten sonra, mekruh vakitlerde namaz kılmakla ilgili olan nehyin, Mekke dışında kılınan nâfile namazlara yönelik olduğunu ifade etmiş, farz namazları ise zikredilen bu vakitlerde kılınmasının câiz olduğunu belirtmiştir.³⁹⁶

3.1.6. Namazların birleştirilmesi/cem‘

“Arafat ve Müzdelife dışında, herhangi bir özürden dolayı bir vakitte iki namazı birleştirmek/cem‘ yasaklanmıştır. Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir. Çünkü ona göre hastalık, yağmur ve yolculuk gibi sebeplerle öğleyle-ikindi, akşamla-yatsı namazları birleştirilebilir.”³⁹⁷

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî’nin *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde belirttiğine göre İmam Şâfiî “Peygamber (s.a.v.) Medîne’de, korku ve sefer dışındaki bir nedenden dolayı cem‘ yapmıştır”³⁹⁸ hadisini delil getirip, bu hadis hakkında İmam Mâlik’in ‘ben bu durumun yağmur sebebiyle olduğunu düşünüyorum’ sözüne şöyle mukabelede bulunarak açıklamıştır: “Yağmurdan dolayı sünnet olan, seferden dolayı sünnet olan gibidir.”³⁹⁹ Benzer ifadeler diğer Şâfiî kaynaklarında da yer almaktadır.⁴⁰⁰

Söz konusu meseleye dair şu hususu belirtmek gerekir ki, yağmurdan dolayı namazlar birleştirilmek istenildiğinde, İmam Şâfiî’nin kavî-i kadîmine göre ikinci vakitte cem‘ yapmak câiz iken, kavî-i cedîdine göre câiz değildir. Aynı şekilde, yolculuktan dolayı namazları cem‘ etmek isteyen kişinin namazlarını birleştirmesi, yolculuğu, namazlarını

³⁹³ Şeyhîzâde, *Mecma‘u’l-enhur*, I, 72.

³⁹⁴ Buhârî, “Namaz Vakitleri”, 31; Müslim, “Misafirin Namazı”, 51.

³⁹⁵ Şâfiî, *el-Müsneid*, s. 63; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 2: 652 (4122).

³⁹⁶ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 32-33; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 271- 273; Merverrûzî (Kadı Hüseyin), *et-Ta‘lîka*, II, 960-964. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Mühazzebe*, I, 174-175; Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma‘lâb*, II, 336-343; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 210-216; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 33-39; İmrânî, *el-Beyân*, II, 351-359; Nevevî, *el-Mecmû‘*, IV, 164-169; *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 192-193; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 126-128; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muhtâc*, I, 441-443; Şîrbînî, *el-İknâ‘*, I, 161-163; *Muğni’l-muhtâc*, I, 309-313; Buceyremî, Süleyman b. Muhammed, *Tuhfetü’l-habîb alâ Şerhi’l-Hatîb*, I-IV, Beyrut: Dârü’l-Fikr, 1995, II, 117-118.

³⁹⁷ Şeyhîzâde, *Mecma‘u’l-enhur*, I, 74.

³⁹⁸ Müslim, “Misafirin Namazı”, 50.

³⁹⁹ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 397.

⁴⁰⁰ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 41. Ayrıca bkz. Şâfiî, *el-Üm*, II, 167-168; İbnü’l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 119-120; Merverrûzî (Kadı Hüseyin), *et-Ta‘lîka*, II, 119; Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma‘lâb*, II, 465-466; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 346-350; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 256; İmrânî, *el-Beyân*, II, 489-490; İbnü’l-Mülakkın, *‘Ucâletü’l-muhtâc*, I, 354-355; Bulkînî, *et-Tedrib*, I, 201-203; Demîrî, *en-Necmü’l-vehhâc*, II, 438-439; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 140; Şîrbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 529-530.

kısaltabileceği bir mesafede olması durumunda mümkündür. Kısa mesafeli yolculuklarda ise, İmam Şâfiî'nin kavli kadîmine göre namazları cem' etmek câiz iken, kavli cedîdine göre câiz değildir.⁴⁰¹

Hastalık sebebiyle namazların cem' edilmesi meselesine gelince, her ne kadar Nevevî *el-Mecmû'* isimli eserinde “mezhepteki meşhur olan görüşe göre karanlık, rüzgar, hastalık ve korku gibi sebeplerle namazların cem' edilmesi câiz değildir”⁴⁰² diye açıklamada bulunsa da İsnevî, (ö.772/1370) *el-Mühimmât fî şerhi'r-Râfi'î ve'r-Ravza* isimli eserinde şu ifadelerle yer vermiştir: “Hastalık, yolculuk ve sefer gibi sebeplerle iki namazın cem' edilmesinin câiz olması Şâfiî'nin kavlidir.”⁴⁰³

3.1.7. İkinci veya yatsı vaktinde âdetten kesilen kadının namazı

“İkinci veya yatsı vaktinde âdetten kesilen kadın, sadece temizlendiği vakitteki namazı kılar. Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir.”⁴⁰⁴

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi'l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: Güneş batmadan bir rek'at kılablecek kadar bir sürede hayız veya nifastan temizlenen kadın, öğle ve ikinci namazını iade eder. Fecirden önce bir rek'at kılablecek kadar bir sürede temizlendiği takdirde ise, akşam ve yatsı namazını iade eder.”⁴⁰⁵

3.2. Ezan ve Kâmet

3.2.1. Sabah ezanı

“Vakti girmeden hiçbir namaz için ezan okunmaz. Okunduğu takdirde, vakit girdiğinde iadesi gerekmektedir. Ancak Ebû Yûsuf, sabah namazı hususunda muhalefet etmiştir. Zira ona göre sabah ezanı, gecenin son yarısından itibaren okunabilir. Bir rivayete göre bu görüş, Şâfiî'nin görüşüdür. Diğer bir rivayete göre ise sabah ezanının vakti, gecenin son yarısında değil, bütün zaman dilimindedir.”⁴⁰⁶

İlgili satırlarda Şeyhîzâde, Hanefîler'e göre vaktinden önce ezan okunmayacağını, okunduğu takdirde iade edilmesinin gerekli olduğunu, sabah namazının ezanıyla ilgili olarak Şâfiî'nin Hanefîler'den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde “uykuda olan kimselerin uyanması ve cemaatte bulunmak isteyenlerin hazırlanabilmelerinden ötürü, sabah namazı için gece ezan okumak sünnettir” şeklinde açıkladığı gibi⁴⁰⁷ aynı eserinde şu ifadelerle de

⁴⁰¹ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 196-198; Râfiî, *Fethu'l-'azîz*, IV, 469-471. Ayrıca bkz. Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 399-400; Ensârî, *Fethu'l-vehhâb*, I, 84-86.

⁴⁰² Nevevî, *el-Mecmû'*, IV, 381. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 198; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 319; İmrânî, *el-Beyân*, II, 493; Râfiî, *Fethu'l-'azîz*, IV 480-481; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 401; Bulkînî, *et-Tedrib*, I, 201-203; Hısnî, *Kifâyetü'l-ahyâr*, s. 140; İbn Hacer, *Tuhfetü'l-muhtâc*, II, 404.

⁴⁰³ İsnevî, *el-Mühimmât*, III, 336.

⁴⁰⁴ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 74.

⁴⁰⁵ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 33. Ayrıca bkz. İbnü'l-Mehâmîlî, *el-Lübâb*, I, 393-395; Merverrûzî (Kadı Hüseyin), *et-Ta'lîkâ*, II, 626; Cüveynî, *Nihâyetü'l-ma'âb*, I, 366; Şâşî, *Hilyetü'l-'ulemâ'*, II, 25-27; İmrânî, *el-Beyân*, II, 48-50; Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 65-66; İsnevî, *el-Mühimmât*, II, 430-431; Büceyremî, *Tuhfetü'l-habîb*, I, 410-411.

⁴⁰⁶ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 75.

⁴⁰⁷ Şâfiî, *el-Üm*, II, 182.

yer vermiştir: “Bana en uygun gelen, müezzinin fecirden sonra ezan okumasıdır. Şayet bunu terk ederse bir beis görmem.”⁴⁰⁸ Aynı konuda Mâverdî ise *el-Hâvi'l-kebîr* isimli eserinde İmam Şâfiî'nin şöyle dediğini nakleder: “Sabah namazının dışında, vaktinden önce ezan okumak yoktur.”⁴⁰⁹

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşe diğer Şâfiî kaynaklarında da temas edildiği ve bu kaynaklarda ilgili meseleye dair farklı görüşlerin zikredildiği tespit edilmiştir. Nevevî'nin ifadesiyle bunlardan en sahih olan ve tercih edileni, Şeyhîzâde'nin de ilk olarak aktardığı gibi “sabah ezanı, gecenin son yarısından itibaren okunabilir” görüşü iken, “sabah ezanının vakti, gecenin tüm zaman dilimidir” görüşü, son derece zayıf bir görüş olarak nitelendirilmiştir. Hatta Nevevî'nin ifadesiyle bu görüş galattır.⁴¹⁰

3.2.2. Kazâya kalan namazlarda ezan ve kâmet

“Kazâya kalan tek bir namaz için hem ezan okunur, hem de kâmet getirilir. Çünkü Hz. Peygamber'in konakladığı gecenin sabahında kazâya kalan sabah namazını ezan ve kâmetle kazâ ettiği rivayet edilmiştir.”⁴¹¹ Bu rivayet aynı zamanda, kazâya kalan namazda sadece kâmetle yetinileceğini söyleyen Şâfiî'nin aleyhine de bir hüccettir.”⁴¹²

Şeyhîzâde bu cümlede, Hanefîler'e göre kazâya kalan tek bir namaz için ezan okunup kâmet getireceğini belirtmiş, Şâfiî'nin ise aynı meselede sadece kâmetle yetinileceği yönünde görüş beyan ettiğini ifade etmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî'nin kavli-i cedîdi olduğu tespit edilmiştir. Zira ilgili kaynaklarda, İmam Şâfiî'nin kavli-i kadîmine göre, Hz. Peygamber'in Hayber'de kazâya kalan sabah namazını ezan ve kâmetle kazâ etmesine binaen,⁴¹³ vaktinde kılınamayan namazın ezan ve kâmetle kazâ edileceği belirtildiği gibi, kavli-i cedîdine göre, müşriklerin Hz. Peygamber'i namaz kılmaktan alıkoymaları sebebiyle kazâya kalan namazların, Hz. Bilal'in ezan okumayıp sadece kâmet getirmesiyle kazâ edildiği,⁴¹⁴ bu sebeple vaktinde kılınamayan bir veya birden fazla namazın ezan okunmadan sadece kâmetle iktifa edilerek kazâ edilebileceği de belirtilmiştir.⁴¹⁵

⁴⁰⁸ Şâfiî, *el-Üm*, II, 182.

⁴⁰⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 26. Ayrıca bkz. Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 20; Râfiî, *Fethu'l-'azîz*, III, 36.

⁴¹⁰ Rüyânî, *Bahrü'l-mezheb*, I, 390-391; Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 87-90. Ayrıca bkz. İbnü'l-Mehâmîlî, *el-Lübâb*, I, 108-109; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 26; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 108; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 23-24; Şâşî, *Hilyetü'l-'ulemâ'*, II, 33; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 207-208; İbnü'n-Nakîb, *'Umdetü's-sâlik ve 'uddetü'n-nâsik*, s. 38; Ensârî, *Esne'l-meṭâlib*, I, 133; *Fethu'l-vehhâb*, I, 40-41; İbn Hacer, *el-Minhâcü'l-kavîm*, I, 78-79; Şîrbînî, *Muḡni'l-muḥtâc*, I, 326-328; Dimyâtî, Ebû Bekr Osman b. Muhammed, *Înânetü't-tâlibîn*, I-IV, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1997, I, 273.

⁴¹¹ Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, (thk. Şuayb el-Arnaût), I-XV, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994, 10: 154 (3988); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1: 593 (1894).

⁴¹² Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, I, 75.

⁴¹³ Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, 10: 154 (3988); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1: 593 (1894).

⁴¹⁴ Şâfiî, *el-Müsneḍ*, s. 32; Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed, *el-Müsneḍ*, (nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr.), I-XLV, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001, 18: 45 (11465); İbn Huzeyme, *Şahîhu İbn Huzeyme*, 2: 99 (996); İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân, *el-Müsneḍü's-şahîḥ*, (thk. Şuayb el-Arnaût), I-XVIII, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993, 7:147 (2890); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1: 591 (1891).

⁴¹⁵ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 47-48; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 108-109. Ayrıca bkz. İbnü'l-Mehâmîlî, *el-Lübâb*, I, 111; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 52-54; Şâşî, *Hilyetü'l-'ulemâ'*, II, 32-33; Begavî, *et-*

3.2.3. Kāmetin icra edilişi

“Kāmetin icra edilişi tıpkı ezan gibidir. Ancak Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir. Zira ona göre kāmet, ‘قد قامت الصلاة’ haricindeki kelimeler teker teker söylenerek icra edilir.”⁴¹⁶

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Ezan ve kāmet, Ebû Mahzûre’den nakledildiği gibidir. Bir kimse bundan bir şey eksiltir veya aktarılan şeklinde herhangi bir değişiklik yaparsa, iade eder.”⁴¹⁷ Ayrıca ilgili eserlerde “Şâfiî’nin kavl-i kadîmine göre, kāmetin ‘قد قامت الصلاة’ lafzı bir kez söylenerek icra edileceği” belirtildiği gibi,⁴¹⁸ *Nihâyetü’l-matlab* isimli eserde “kāmetin bütün lafızları teker teker söylenir” görüşünün, İmam Şâfiî’ye ait diğer bir görüş olduğu da belirtilmiştir.⁴¹⁹

3.2.4. Ezanda tercî‘

“Hanefîler’e göre tercî‘⁴²⁰ ezanın sünnetlerinden değildir. Ancak Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir.”⁴²¹

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Rûyânî *Baḥrû’l-mezheb* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî, tercî‘i terk edenin sünneti terk etmiş olacağını söylemiştir.”⁴²² Şeyhîzâde’nin aktarmış olduğu bu meseleye diğer Şâfiî kaynaklarında da temas edilmiş ve bu kaynaklarda, ezanda tercî‘ yapmanın sünnet olduğu açıkça beyan edilmiştir.⁴²³

Tehzîb, II, 44-47; Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, III, 152-154; Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 82-87; İbnü’l-Mülakkın, *Ucâletü’l-muḥtâc*, I, 178; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü’l-muḥtâc*, I, 214; Şirbînî, *Muḡni’l-muḥtâc*, I, 319-320; Remlî, *Nihâyetü’l-muḥtâc*, I, 405.

⁴¹⁶ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḥur*, I, 76.

⁴¹⁷ Şâfiî, *el-Üm*, II, 187. Ebû Mahzûre’den nakledilen ve İmam Şâfiî’nin *el-Üm* isimli eserinde zikretmiş olduğu kāmet şu şekildedir: *الله اكبر الله اكبر، اشهد ان لا اله الا الله، اشهد ان محمدا رسول الله، حي على الصلاة، حي على*

⁴¹⁸ Mâverîdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 53; Şîrâzî, *el-Mühezzeḥ*, I, 111; Rûyânî, *Baḥrû’l-mezheb*, I, 422; Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 90-92. Ayrıca bkz. Merverrûzî (Kadı Hüseyin), *et-Ta’lîkâ*, II, 654; Şîrâzî, *et-Tenbîh*, s. 27; Sem’ânî, *el-İşṭilâḥ*, I, 172-173; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, II, 50; Şâşî, *Hilyetü’l-‘ulemâ’*, II, 35; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 37-42; İmrânî, *el-Beyân*, II, 64-66; Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, III, 157-159; Demîrî, *en-Necmü’l-vehhâc*, II, 48; Şirbînî, *Muḡni’l-muḥtâc*, I, 322, 328.

⁴¹⁹ Cüveynî, *Nihâyetü’l-matlab*, II, 57-58.

⁴²⁰ Ezanda tercî‘, her iki şهادeti önce kısık, daha sonra yüksek sesle okumaktır. Bkz. Nesevî, Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed, *Ṭilbetü’l-ṭalebe*, (nşr. Halit Abdurrahman el-Ak), Beyrut: Dârü’n-Nefâis, 2015, s. 81; Cürcânî, Ebû’l-Hasen Alî b. Muhammed, *et-Ta’rîfât*, Beyrut: Dârü’l-kütübi’l-ilmiyye, 1983, s.56; Tehânevî, Muhammed A’lâ b. Alî, *Keşşâfû’l-işṭilâḥâtî’l-fünûn ve’l-‘ulûm*, (thk. Ali Dehruç), I-II, Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996, I, 416; Kal’acî, Muhammed Revvâs- Kuneybî, Hâmid Sâdık, *Mu’cemu luḡati’l-fukahâ*, Beyrut: Dârü’n-Nefâis, 1985, s. 128; Ebû Hâbib, Sa’dî, *el-Kâmûs’ul-Fıkhiyyu Luḡaten ve-İstılâhen*, Dimaşk: Dârü’l-Fikr, 1988, s. 144.

⁴²¹ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḥur*, I, 76.

⁴²² Rûyânî, *Baḥrû’l-mezheb*, I, 403.

⁴²³ İbnü’l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 110; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 36; İmrânî, *el-Beyân*, II, 63-64; Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 91; Ravzatü’l-ṭâlibîn, I, 199; Bulkînî, *et-Tedrib*, I, 164; İbn Hacer, *el-Minhâcû’l-kavîm*, I, 81; Remlî, *Nihâyetü’l-muḥtâc*, I, 408.

3.2.5. Ezanda tesvîb

“Hanefî müteahhir âlimleri bütün namazlarda tesvîbi⁴²⁴ hoş karşılamışlardır. Hanefî mütekaddim âlimleri ise, sabah ezanının dışında tesvîbin mekruh olduğunu söylemişlerdir. Ancak Şâfiî’nin kavî-i cedîdine göre, sabah ezanında tesvîb mekruhtur.”⁴²⁵

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî’ye ait olduğu tespit edilmiştir. Zira ilgili kaynaklarda belirtildiği üzere “sabah namazında tesvîb yapmak Şâfiî’nin kavî-i kadîmine göre sünnet iken, kavî-i cedîdine göre mekruhtur.”⁴²⁶ Şu kadar var ki, her ne kadar İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde “sabah ezanı ve diğer ezanlarda tesvîbi hoş karşılamam.”⁴²⁷; “Ezanda ziyadeyi ve ezandan sonra tesvîbi mekruh görürüm”⁴²⁸ şeklinde açıklamalarda bulunsada, Gazzâlî *el-Vasît* isimli eserinde bu konudaki fetvanın kavî-i kadîme göre olduğunu belirterek “sabah namazında tesvîb yapmanın sünnet olduğunu” ifade etmiştir.⁴²⁹

3.3. Namazın Şartları

3.3.1. Erkeğin örtmesi gereken yerler

“Erkeğin avret yeri, göbeğin altından diz kapaklarının altına kadar olan kısımdır. Ancak göbek avretten değildir. Şâfiî bu görüşe (göbeğin avret sayılmamasına) muhalefet etmiştir. Şâfiî, diz kapaklarının avret olmadığını da söylemiştir. Şâfiî’ye göre diz kapaklarının avret sayıldığı *Tebyîn* isimli eserde zikredilmektedir.”⁴³⁰

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî’ye aidiyetinin problemlili olduğu tespit edilmiştir. Zira bahse konu olan meseleyi İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Erkeğin avreti, göbeğinin altından diz kapaklarına kadardır. Göbek ve diz kapakları avret değildir.”⁴³¹

Şu hususu belirtmek gerekir ki, göbek ve diz kapaklarının avret sayılması, mezhep içerisinde zikredilen görüşler arasındadır.⁴³² Bu bakımdan ilgili nispetteki görüşün Şâfiî mezhebine ait olduğunu söylemekte mümkündür.

⁴²⁴ Tesvîb, ezan okunduktan sonra bazı kelimelerle namaza çağrıda bulunmaktır. Örneğin, “namaz kılın ki Allah size rahmet etsin” gibi. Sabah namazındaki tesvîb ise, müezzinin (حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ) dan sonra iki kez (الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ) sözünü tekrarlamasıdır. Detaylı bilgi için bkz. İbn Fâris, Ebü’l-Hüseyn Ahmed b. Fâris, *Hilyetü’l-fukahâ’*, (thk. Abdülmuhsin et-Türkî), Beyrut: y.y. 1983, s. 67-68; Neseî, *Tilbetü’t-talebe*, s. 81; Tehânevî, *Keşşâfû ıstılâhâtî’l-fünûn ve’l-’ulûm*, I, 380; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 573.

⁴²⁵ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 77.

⁴²⁶ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 122; Mâverî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 55; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 109-110; Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma’lâb*, II, 59; İmrânî, *el-Beyân*, II, 64-65; Râfiî, *Fethu’l-’azîz*, III, 169; Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 92, 97-98; *Ravzatü’t-tâlibîn*, I, 199; Demîrî, *en-Necmü’l-vehhâc*, II, 50-51.

⁴²⁷ Şâfiî, *el-Üm*, II, 187.

⁴²⁸ Şâfiî, *el-Üm*, II, 187.

⁴²⁹ Gazzâlî, *el-Vasît*, II, 50-51. Ayrıca bkz. Merverrûzî (Kadı Hüseyin), *et-Ta’lîk*, II, 655-656; Şâfiî, *Hilyetü’l-’ulemâ’*, II, 35; Şîrbînî, *el-İknâ’*, I, 140; Muğnî *l-muhtâc*, I, 322.

⁴³⁰ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 81.

⁴³¹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 199.

⁴³² Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 168. Ayrıca bkz. Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma’lâb*, II, 192; Gazzâlî, *el-Vasît*, II, 174-175; Şâfiî, *Hilyetü’l-’ulemâ’*, II, 53-55; Râfiî, *Fethu’l-’azîz*, IV, 84-91; Hîsnî, *Kifâyetü’l-ağyâr*, s. 119; Ensârî, *Esne’l-me’âlib*, I, 176-177; Şîrbînî, *Muğnî’l-muhtâc*, IV, 211-213.

Şeyhîzâde'nin *Tebyîn* isimli eser üzerinden aktarmış olduğu görüşe gelince, Zeylaî'nin bu eserinde -Şeyhîzâde'nin aktardığının aksine- erkeğin diz kapaklarının avret sayılması görüşüne Şâfiî'nin muhalefet ettiği vurgulanmaktadır.⁴³³

Netice olarak, Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği görüşün problemli olduğunu söylemek mümkün olduğu gibi, *Tebyîn* isimli eser üzerinden Şâfiî'ye atfetmiş olduğu görüşünde problemli olduğunu söylemek mümkündür.

3.3.2. Örtülmesi gerekli olan yerlerin namazda açılması

“Karın, uyluk, baldır gibi avret sayılan uzuvlardan birinin tamamı veya dörtte birinin açılması, namazın sıhhatini ortadan kaldırır. Ebû Yûsuf'tan gelen bir rivayete göre, uzvun ekserinin açılması ile namaz bozulur. Şâfiî'ye göre ise, namazda avret olan yerlerden az bir bölgenin açılması namazın sıhhatini engeller.”⁴³⁴

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Erkek veya kadının avretlerinden az bir bölgenin namazda açılması durumunda, namazlarını iade etmeleri gerekir. Fakat rüzgâr veya düşme sonucu avret bölgesinden bir yer açılır ve derhal örtülürse, namazı iade etmek gerekmez.”⁴³⁵

3.3.3. Pis olan elbiseyle namaz kılmak

“Dörtte biri temiz olan elbiseye sahip olan bir kimsenin çıplak olarak namaz kılması câiz değildir. Ancak dörtte birinden azı temiz bir elbiseye sahip olan kişi, namazı çıplak veya elbise ile kılmak arasında serbest bırakılmıştır. Muhammed'e göre, dörtte birinden azı temiz elbiseye sahip olan bir kişinin bu elbise ile namaz kılması gereklidir. Çünkü namazın o elbise ile kılınması durumunda tek bir farz ihmal edilecekken, çıplak olarak kılınması halinde birçok farz terk edilmiş olacaktır. Bu görüş aynı zamanda Şâfiî'nin iki kavlden biridir.”⁴³⁶

Bu başlık altında Şeyhîzâde, dörtte birinden azı temiz elbiseye sahip olan bir kimsenin çıplak olarak namaz kılmaması gerektiği görüşünün Şâfiî'nin iki kavlden biri olduğunu ifade etmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde söz konusu nispetteki görüşün mezhepteki bazı âlimlere ait olduğu tespit edilmiştir. Nitekim bu konuyu İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Elbisesine necâset bulaşan bir kimse -şayet elbisesini yıkayacak su bulamazsa- çıplak olarak namaz kılar ve namazını iade etmez. O kişi için pis elbise içinde namaz kılmak yoktur.”⁴³⁷ Hatta Büveytî *el-Muhtasar* isimli eserinde İmam Şâfiî'nin, “elbisesine necâset bulaşıp onu yıkayacak su bulamayan bir kimsenin necis olan o elbise ile namaz kılacağını ve daha sonra o namazı iade edeceğini” belirten görüşü sahih bulmadığını ifade etmiştir.⁴³⁸

⁴³³ Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, I, 96.

⁴³⁴ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 81-82.

⁴³⁵ Şâfiî, *el-Üm*, II, 201-202. Ayrıca bkz. İbnü'l-Mehâmîlî, *el-Lübâb*, I, 106-107; Mâverîdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, II, 169; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 164-165; Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, II, 94-97; Şâfiî, *Hilyetü'l-ulemâ*, II, 52-53; İmrânî, *el-Beyân*, II, 115-118; Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 166-170; *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 282-284; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 396-401.

⁴³⁶ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 82.

⁴³⁷ Şâfiî, *el-Üm*, II, 124.

⁴³⁸ Büveytî, *el-Muhtasar*, vr. 7/b.

Şeyhîzâde'nin zikrettiği bu meseleye diğer Şâfiî kaynaklarında da temas edilmiş ve bu konuda sahih olanın, çıplak olarak namaz kılınıp, kılınan bu namazın iade edilmesine gerek olmadığı açıkça beyan edilmiştir.⁴³⁹ Ancak Nevevî *el-Mecmû'* isimli eserinde şu ifadelerle yer vererek, Şeyhîzâde'nin atıfta bulunduğu görüşle de amel edildiğine dikkat çekmiştir: “Mezhepteki sahih olan görüş, sadece necis bir elbiseye sahip olan kimsenin çıplak olarak namaz kılmasıdır. Bu kimsenin namazını iade etmesi de gerekmez. Ancak Müzenî, bu kimsenin necis olan o elbise ile namaz kılacağını ve bu namazı daha sonra iade edeceğini söylemiştir.”⁴⁴⁰

3.3.4. Kible yönünü bilmeyen kişinin kılmış olduğu namaz

“Kible yönünü bilmeyen kişi, onu kendisine bildirecek bir kimse bulamadığı takdirde, kibleyi araştırır ve namazını kılar. Bu kimse namaz kıldıktan sonra hata ettiğini anlarsa, namazını iade etmez. Çünkü o kişi, kendisine vâcib olan araştırdığı tarafa yönelerek namaz kılma vazifesini yerine getirmiştir. Ancak Şâfiî'ye göre bu kişi -şayet sırtı kible tarafına gelmişse- namazını iade eder.”⁴⁴¹

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî'nin kavli-i cedîdi olduğu tespit edilmiştir. Şu kadar var ki, Şâfiî'nin mezheb-i cedîdinde, Şeyhîzâde'nin ifade ettiği “şayet sırtı kible tarafına gelmişse” kaydının varlığı tespit edilememiştir.⁴⁴² İlgili meseleyi Nevevî *el-Mecmû'* isimli eserinde şu ifadelerle açıklamıştır: “Şâfiî, namaz kıldıktan sonra kiblenin yönü hususunda kesin hata yaptığını bilen kimsenin namazını iade etmesi gerektiğini söylemiştir. Şâfiî'nin kavli-i kadîmine göre ise, bu kimsenin o namazı iade etmesi gerekmez.”⁴⁴³

Nevevî'nin açıkladığı bu meselede dikkat edilmesi gerekli olan husus, Cüveynî'nin *Nihâyetü'l-maṭlab* isimli eserinde belirttiği üzere “kişinin hata ettiğini kesin olarak veya zann-ı gâlible bilmesidir.” Zira zikredilen bu iki durumun dışında kişiye, namazı kazâ etmek vâcib değildir.⁴⁴⁴

⁴³⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 244; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 118-119; Şâfiî, *Hilyetü'l-'ulemâ'*, II, 45-46; Begavî, *et-Tehzîb*, I, 420; İmrânî, *el-Beyân*, II, 97-98; Râfiî, *Fethu'l-'azîz*, II, 363; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 123, 288-289; İbnü'n-Nakîb, *'Umdetü's-sâlik ve 'uddetü'n-nâsik*, s. 40-41; Bulkînî, *et-Tedrîb*, I, 168; İsnevî, *el-Mühimmât*, II, 341; Hısnî, *Kifâyetü'l-aḥyâr*, s. 93; İbn Hacer, *Tuhfetü'l-muḥtâc*, I, 121-122.

⁴⁴⁰ Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 143.

⁴⁴¹ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, I, 84.

⁴⁴² Bu kaydın bazı Hanefî kaynaklarında şu şekilde yer aldığı tespit edilmiştir: “لو صلى إنسان في ليلة مظلمة أو حالة الاشتباه بالتحري إلى جهة ثم تبين أنه أخطأ في اجتهاده لا يعيد الصلاة عند أبي حنيفة وأصحابه رضي الله عنهم وعند الشافعي رحمه الله يعيدها إذا استدبر القبلة” Bkz. Gaznevî, Ebû Hafs Sirâcuddîn Ömer b. İshâk, *el-Gurretü'l-münîfe fî tahkîki ba'zî mesâ'ili'l-İmâm Ebî Hanîfe*, Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekafiyye, 1986, s. 44. Ayrıca bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, X, 192; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i'*, I, 119.

⁴⁴³ Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 222-223. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 85-87; Rûyânî, *Baḥrû'l-mezheb*, I, 464-466; Şâfiî, *Hilyetü'l-'ulemâ'*, II, 63; Begavî, *et-Tehzîb*, I, 70-71; İmrânî, *el-Beyân*, II, 143-144; Râfiî, *Fethu'l-'azîz*, III, 232-233; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 219-220; İbnü'r-Rif'a, *Kifâyetü'n-nebîh*, III, 48-52; Hısnî, *Kifâyetü'l-aḥyâr*, s. 96-97; Şîrbînî, *Muḡni'l-muḥtâc*, I, 338-339; Zuhaylî, *el-Mu'temed*, I, 217.

⁴⁴⁴ Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 97.

3.3.5. Namazdaki niyet

“Niyetin iftitah tekbirinden sonra getirilmesi câiz değildir. Çünkü kıyamın ilk cüzünün niyetsiz olması düşünülemez. *Bahr* isimli eserde -tıpkı Şâfiî mezhebinde olduğu gibi- niyetin iftitah tekbiri ile beraber iç içe getirilmesinin en ihtiyatlı olduğu zikredilmektedir. Ancak Şâfiî’ye göre şart olan bu ihtiyat, Hanefîler’e göre müstehaptır.”⁴⁴⁵

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Niyet tekbirle beraber yapılmalıdır. Tekbirden önce veya sonra niyet edilemez.”⁴⁴⁶ Aynı konuda Müzenî ise *el-Muhtasar* isimli eserinde İmam Şâfiî’nin şu ifadelerine yer vermiştir: “İmam veya münferit olarak namaz kılacak kişi, tekbir içerisinde niyet eder. Öncesinde veya sonrasında değil.”⁴⁴⁷ Ayrıca ilgili diğer kaynaklarda da niyetin farz olduğu ve tekbirle beraber yapılması gerektiği belirtilmiş, niyetin tekbirden sonra câiz olmayacağı, şayet tekbirden önce getirilirse, tekbir anına kadar sürdürülmesinin gerekli olduğu açıkça ifade edilmiştir.⁴⁴⁸

3.4. Namazın Sıfatları

3.4.1. Tahrîmenin hükmü

“Tahrîme, Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf’a göre şart, Şâfiî’ye göre rükündür.”⁴⁴⁹

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî “kendisi ile namazın câiz olacağı şeylerin en azı, ihram tekbiri, Fâtiha sûresini okumak.....”⁴⁵⁰ diyerek açıklamıştır. Ayrıca diğer Şâfiî kaynaklarında da bu meseleye temas edilmiş ve tahrîmenin namazın bir rükünü olduğu açıkça beyan edilmiştir.⁴⁵¹

3.4.2. Namazda fâtiha sûresini okumanın hükmü

“Fâtiha sûresini okumak namazın vâciplerindendir. Diğer üç mezhep imamına göre ise “Fâtiha’yı okumayan bir kimsenin namazı yoktur”⁴⁵² hadisine binaen, namazda Fâtiha sûresinin okunması farzdır.”⁴⁵³

Şeyhîzâde bu cümlede, namazda Fâtiha sûresi okunmasının Hanefîler’e göre vâcib, diğer üç mezhep imamına göre ise farz olduğunu belirtmiştir. Mezkûr nispetteki görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde “Fâtiha’yı okumayan bir kimsenin namazı yoktur” hadisini delil

⁴⁴⁵ Şeyhîzâde, *Mecm a’u’l-enhur*, I, 85.

⁴⁴⁶ Şâfiî, *el-Üm*, II, 224.

⁴⁴⁷ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 25; İmrânî, *el-Beyân*, II, 160.

⁴⁴⁸ İbnü’l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 98; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 92; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 134; Şâfiî, *Hilyetü’l-‘ulemâ*, II, 75; Nevevî, *el-Mecmû*, III, 277; *Ravzatü’l-‘ilâlibîn*, I, 124; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 102; Ensârî, *Fethu’l-vehhâb*, I, 46; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, I, 464.

⁴⁴⁹ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 86-87.

⁴⁵⁰ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 30; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 170.

⁴⁵¹ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 95; Merverrûzî (Kadı Hüseyin), *et-Ta’lîka*, II, 913; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 149; İmrânî, *el-Beyân*, II, 259; Nevevî, *el-Mecmû*, III, 289; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 103; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muhtâc*, I, 415; Şîrbînî, *el-İknâ*, I, 131; Muğni’l-muhtâc, I, 344; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, I, 459.

⁴⁵² Buhârî, “Ezan”, 94; Müslim, “Namaz”, 34.

⁴⁵³ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 88.

getirerek şöyle açıklamıştır: “İmam veya münferit olarak farz veya nâfile namaz kılan bir kimsenin bütün rek‘atlarda Ümmü’l-Kitâb’ı/Fâtiha’yı okuması vâcibtir.”⁴⁵⁴

3.4.3. Fâtiha’ya bir sûre ilave etmek

“Fâtiha’ya uzun bir âyet veya üç kısa âyet miktarı bir sûre ilave etmek namazın vâciplerindendir. İlave edilen bu sûrenin terki halinde namaz fasit olmaz. Ancak unutulmuş olarak terk edildiği takdirde, sehiv secdesi yapmak vâcip olur. Fâtiha’ya bir sûre ilavede bulunmak Ebû Yûsuf, Muhammed ve Züfer’e göre sünnet, Şâfiî’ye göre müstehaptır.”⁴⁵⁵

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Namaz kılan bir kimsenin Fâtiha’dan sonra Kur’an’dan herhangi bir sûre okumasını uygun bulurum. Şayet sûrenin bir kısmını okursa, buda kifayet eder.”⁴⁵⁶ Aynı konuda Nevevî ise *el-Mecmû’* isimli eserinde şu ifadelerle yer vermiştir: “Şâfiî ve ashap şöyle demiştir: İmam ve münferit olarak namaz kılan bir kimsenin sabah namazı ve diğer namazların ilk iki rek‘atında Fâtiha’dan sonra Kur’an’dan bir sûre okuması müstehaptır.”⁴⁵⁷ Namazların ilk iki rek‘atındaki hüküm bu şekildedir.

Üçüncü ve dördüncü rek‘atlardaki duruma gelince, bu konuda İmam Şâfiî’nin iki görüşü olduğu *Ravzatü’t-tâlibîn* isimli eserde açıkça beyan edilmiştir. Zira Nevevî mezkûr eserinde şu açıklamada bulunmuştur: “Üçüncü ve dördüncü rek‘atta Fâtiha’dan sonra bir sûre okumak, Şâfiî’nin kavl-i cedîdine göre sünnet, kavl-i kadîmine göre ise sünnet değildir.”⁴⁵⁸

3.4.4. Kıraatin bütün rek‘atlarda farz olması

“Farz olan kıraati üç ve dört rek‘atlı namazların ilk iki rek‘atına tahsis etmek, namazın vâciplerindendir. Ancak Şâfiî’ye göre bütün rek‘atlarda kıraat farzdır.”⁴⁵⁹

⁴⁵⁴ Şâfiî, *el-Üm*, II, 243-244. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 103; Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, II, 139; İmrânî, *el-Beyân*, II, 181; Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 364; *Ravzatü’t-tâlibîn*, I, 242; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 106. Her ne kadar İmam Şâfiî ilgili meseleyi vâcip terimi ile açıklasa da bu konuda farz ve vâcip arasında herhangi bir fark yoktur. Bkz. Debûsî, Ebû Zeyd Abdullâh (Ubeydullâh) b. Muhammed, *Takvîmü’l-edille fi’l-usûl*, (thk. Halil Muhyiddin el-Meys), Beyrut: Dârü’l-kütübî’l-ilmiyye, 2001, s. 79; İbnü’l-Ferrâ, Ebû Ya’lâ Muhammed b. el-Hüseyn, *el-Udde fi’l-üşûl’l-fıkh*, (thk. Ahmed b. Ali Seyr Mübârekî), I-V, Riyad: y.y. 1990, II, 378; Gazzâlî, Hücetü’l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed, *el-Müstasfâ min ‘ilmi’l-üşûl*, (thk. Muhammed Abdüsselam), Beyrut: Dârü’l-kütübî’l-ilmiyye, 1993, s.53; İbn Akîl, Ebû’l-Vefâ Alî b. Akîl, *el-Vâzih fi’l-üşûl’l-fıkh*, (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), I-V, Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1999, III, 163; İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed, *Ravzatü’n-nâzir*, I-II, Beyrut: Müessesetü’r-Rayyân, 2002, I, 37.

⁴⁵⁵ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḥur*, I, 88.

⁴⁵⁶ Şâfiî, *el-Üm*, II, 250.

⁴⁵⁷ Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 385.

⁴⁵⁸ Nevevî, *Ravzatü’t-tâlibîn*, I, 247-248. Ayrıca bkz. İbnü’l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 101- 102; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 112; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 141; Rûyânî, *Baḥrû’l-meḡheb*, II, 35-36; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 101-102; Şâfiî, *Hilyetü’l-ulemâ’*, II, 92; İmrânî, *el-Beyân*, II, 199; İbnü’l-Mülakkın, *‘Ucâletü’l-muḥtâc*, I, 199; Bulkinî, *et-Tedrib*, I, 176-177; İbnü’r-Rif’a, *Kifâyetü’n-nebîh*, III, 132-133; İsnevî, *el-Mühimmât*, III, 63-64; Demîrî, *en-Necmü’l-vehhâc*, II, 125-126; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s.115; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü’l-muḥtâc*, I, 238.

⁴⁵⁹ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḥur*, I, 88.

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmrânî *el-Beyân* isimli eserinde “Şâfiî'ye göre bütün rek‘atlarda kıraat vâciptir” şeklinde açıklamıştır.⁴⁶⁰ Aynı konuda Nevevî ise *el-Mecmû‘* isimli eserinde şu ifadelerle yer vermiştir: “Cehrî olan namazlarda cemaatin Fâtiha sûresini okumasının vâcip olmadığını Şâfiî kavli-i kadîminde zikretmiştir.”⁴⁶¹

3.4.5. Ta‘dîl-i erkânın hükmü

“Ebû Hanîfe ve Muhammed’e göre ta‘dîl-i erkân, namazın vâciplerindendir. Ancak Ebû Yûsuf ve diğer üç imama göre ta‘dîl, farzdır. Bunun delili ise, Peygamber (s.a.v)’in namazda ta‘dîli terk eden birini gördüğünde “*Kalk namaz kıl. Çünkü sen namaz kılmadın*”⁴⁶² hadisidir.⁴⁶³

Şeyhîzâde bu cümlede, Ebû Yûsuf ve diğer üç mezhep imamına göre ta‘dîl-i erkânın farz olduğu ifade etmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde'nin zikrettiği bu görüşün İmam Şâfiî'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca mezkûr nispette yer alan hadisin, *el-Üm* ve diğer Şâfiî kaynaklarında ilgili meselenin hükmünün delilleri arasında zikredildiği de müşahade edilmiştir.⁴⁶⁴

Mezhep içerisinde farz olduğu açık bir şekilde belirtilen meseleye dair İmam Şâfiî'nin açıklaması şu şekildedir: “Kendisiyle namazın câiz olacağı şeylerin en azı, ihram tekbirinden sonra -eğer kıraati güzel yapabiliyorsa- besmeleyle birlikte Fâtiha sûresini okumak, ardından sukûnet buluncaya kadar rükû yapıp tam olarak doğrulduktan sonra sukûnet buluncaya kadar secde yapmaktır...”⁴⁶⁵

3.4.6. Üç ve dört rek‘atlı namazlardaki ilk oturuşun hükmü

“Üç ve dört rek‘atlı namazlardaki birinci oturuş namazın vâciplerindendir. Tahâvî ve Kerhî'ye göre ise sünnettir. Bu aynı zamanda diğer üç mezhep imamının da görüşüdür. Şâfiî, nâfile olan namazlardaki ilk oturuşun farz olduğunu söylemiştir.”⁴⁶⁶

İlgili satırlarda Şeyhîzâde, Hanefîler’e göre üç ve dört rek‘atlı namazlardaki ilk oturuşun vâcip, diğer mezhep imamlarına göre ise sünnet olduğunu belirterek Şâfiî'nin, nâfile namazlarındaki ilk oturuşun farz olduğu yönünde açıklamada bulunduğunu ifade etmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde mezkûr isnattaki görüşün bir bölümünün İmam Şâfiî'ye aidiyetinin problemlili olduğu tespit edilmiştir. Zira ilgili nispette yer alan “Şâfiî, nâfile olan namazlardaki ilk oturuşun farz olduğunu söylemiştir” şeklindeki ifade İmam Şâfiî'ye ait olmadığı gibi, Şâfiî kaynaklarında bu husus “namazlardaki ilk oturuş, eb‘âz diye

⁴⁶⁰ İmrânî, *el-Beyân*, II, 192.

⁴⁶¹ Nevevî, *el-Mecmû‘*, III, 364. Ayrıca bkz. Mâverîdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 109; Cüveynî, *Nihâyetü'l-ma‘tâb*, II, 153; Sem‘ânî, *el-İşlâm*, I, 197; Şâfiî, *Hilyetü'l-‘ulemâ‘*, II, 88; Râfiî, *Fethu'l-‘azîz*, II, 312-313; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 242.

⁴⁶² Buhârî, “Ezan”, 94; Müslim, “Namaz”, 45.

⁴⁶³ Şeyhîzâde, *Mecma‘u'l-enhur*, I, 88.

⁴⁶⁴ Şâfiî, *el-Üm*, II, 230; Mâverîdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 119; Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, II, 40; Hısnî, *Kifâyetü'l-ahyâr*, I, 107; Ensârî, *Fethu'l-vehhâb*, I, 46.

⁴⁶⁵ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 30. Ayrıca bkz. İbnü'l-Mehâmîlî, *el-Lübâb*, I, 99; Merverrûzî (Kadı Hüseyin), *et-Ta‘lîkâ*, II, 912; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 44; Şâfiî, *Hilyetü'l-‘ulemâ‘*, II, 97; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 86; İmrânî, *el-Beyân*, II, 214; Nevevî, *el-Mecmû‘*, III, 431; *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 251; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, I, 500.

⁴⁶⁶ Şeyhîzâde, *Mecma‘u'l-enhur*, I, 89.

isimlendirilen (terki halinde sehiv secdesi gerekli olan) sünnettir” şeklinde zikredilmiştir.⁴⁶⁷ Netice olarak, Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye atfetmiş olduğu görüşün bir bölümünün doğru olduğunu söylemek mümkün olduğu gibi, diğer bölümünün problemli olduğunu söylemekte mümkündür. Nitekim ilgili nispette, ka‘de-i ûlânın İmam Şâfiî’ye göre sünnet olduğunu belirten kısmı doğru iken, nâfile namazlarda farz olduğunu belirten kısmı problemlidir.

3.4.7. Namazın sonunda selam lafzını söylemek

“Hanefiler’e göre selam lafzını söylemek namazın vâciplerindedir. Ancak diğer üç mezhebe göre bu lafzı söylemek farzdır.”⁴⁶⁸

Şeyhîzâde burada, namazda selam lafzını söylemenin Hanefiler’e göre vâcip, diğer üç mezhebe göre ise farz olduğunu ifade etmiştir. Şeyhîzâde’nin zikrettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “İster imam, ister cemaat, ister münferit olsun, namaz kılan herkesin iki selamla selam vermelerini emrederiz.”⁴⁶⁹ Aynı meseleyi Müzenî ise şu cümleyle açıklamıştır: Şâfiî, kendisiyle namazın câiz olacağı şeylerin en azını beyan ederken bunların en sonuncusunu, teşehhüd ve Peygamber’e salâttan sonra “السلام عليكم” diyerek selam vermek olduğunu ifade etmiştir.⁴⁷⁰ Ayrıca diğer Şâfiî kaynaklarında da bu meseleye temas edilmiş ve namazda selam vermenin farz olduğu açıkça beyan edilmiştir.⁴⁷¹

3.4.8. Vitir namazındaki kunut

“Vitir namazında kunut yapmak namazın vâciplerindendir. Diğer üç imama göre ise vitir namazında kunut yapmak sünnet olmakla birlikte, sadece Şâfiî’ye göre ramazanın son yarısındaki vitir namazlarında kunut yapmak vâciptir.”⁴⁷²

Bu başlık altında Şeyhîzâde, Hanefiler’e göre vitir namazında kunut yapmanın vâcip olduğunu, diğer üç mezhep imamına göre sünnet olmakla birlikte, Şâfiî’ye göre ramazanın son yarısındaki vitir namazında kunut yapmanın vâcip olduğunu belirtmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî’ye aidiyetinin iki açıdan problemli olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi, vitir namazındaki kunûnun tüm sene boyunca yapılacağına yönelik olan nispettir. Zira İmam

⁴⁶⁷ İbnü’l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 100, 152; Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, II, 249-250; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, II, 87; Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, III, 256-257; Nevevî, *Ravzatü’l-ṭ-ṭâlibîn*, I, 223; Erdebîlî, Cemâluddîn (İzzüddîn) Yûsuf b. İbrâhîm, *el-Envâr li-a‘mâli’l-ebrâr*, I-II, Mısır: Matbaatu Mustafa Muhammed, ts, I, 76; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 125; Ensârî, *Fethu’l-vehhâb*, I, 61-62; Şirbînî, *Muḡni’l-muḥtâc*, I, 427-429; Remlî, *Nihâyetü’l-muḥtâc*, II, 68-69.

⁴⁶⁸ Şeyhîzâde, *Mecma‘u’l-enḥur*, I, 89.

⁴⁶⁹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 278.

⁴⁷⁰ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 30. Ayrıca bkz. Şirâzî, *el-Mühezzeb*, I, 151; Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, II, 184; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 132; Nevevî, *el-Mecmû‘*, III, 473; İbn Ferah, *Muḥtaşaru Ḥilâfiyyâti’l-Beyhakî*, II, 220; Ensârî, *Esne’l-meṭâlib*, IV, 183.

⁴⁷¹ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 146; Merverrûzî (Kadı Hüseyin), *et-Ta‘lîka*, II, 786; Rûyânî, *Baḥrû’l-meḡzeb*, II, 71; İmrânî, *el-Beyân*, II, 243;

⁴⁷² Şeyhîzâde, *Mecma‘u’l-enḥur*, I, 89.

Şâfiî “kişi ancak ramazanın son yarısında kunut yapar”⁴⁷³ diyerek, vitir namazındaki kunutun tüm sene boyunca olmadığını ifade etmiştir. Problemlili olan diğeri bir husus ise, mezkûr nispette yer alan ve Şâfiî’ye göre ramazan ayının son yarısında kunut yapmanın vâcip olduğunu belirten kısımdır. Çünkü Şâfiî’ye göre “ramazanın son yarısında kunut yapmak vâcip değil, sünnettir.”⁴⁷⁴

3.4.9. Bayram namazı tekbirleri

“Hanefî mezhebinde sahih olan görüşe göre, bayram namazlarının tekbirleri vâciptir. Zevâid diye isimlendirilen bu tekbirler üç mezhep imamı ve bir rivayette Ebû Yûsuf’a göre sünnettir.”⁴⁷⁵

Yukarıdaki satırlarda Şeyhîzâde, bayram namazlarının tekbirlerinin Hanefî mezhebine göre vâcip, diğeri üç mezhep imamına göre ise sünnet olduğunu ifade etmiştir. Şeyhîzâde’nin zikretmiş olduğu bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Bayram namazı tekbirlerini kasıtlı veya unutarak terk eden kimsenin sehiv secdesi yapması gerekmez. Çünkü bayram namazı tekbirleri, terki halinde sehiv secdesi gerektirmeyen bir zikirdir.”⁴⁷⁶ Ayrıca diğeri Şâfiî kaynaklarında da zevâid tekbirlerinin sünnet olduğu açıkça ifade edilmiştir.⁴⁷⁷

3.4.10. Namazda kıraati gizli ve âşikâr yapmak

“Namazda gizli okunması gereken yerde gizli, âşikâr okunması gereken yerde ise âşikâr okumak namazın vâciplerindendir. Esas maksut olanın kıraat olmasından dolayı, bu hususa riayet etmenin sünnet olduğu da söylenmiştir. Bu görüş, diğeri üç imamın da görüşüdür.”⁴⁷⁸

Namazda gizli okunması gereken yerde gizli, âşikâr okunması gereken yerde ise âşikâr okumakla ilgili olarak Şeyhîzâde’nin zikretmiş olduğu bu görüşü İmrânî *el-Beyân* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî, namazda gizli okunması gereken yerde âşikâr, âşikâr okunması gereken yerde gizli okunması durumunda sünnetin terk edileceğini söylemiştir. Hatta Şâfiî kavli-i kadîminde, böyle yapan bir kimsenin sünneti terk ettiğinden dolayı secde yapmasının gerekli olduğunu da belirtmiştir.”⁴⁷⁹

⁴⁷³ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 291. Ayrıca bkz. Merverrûzî (Kadî Hüseyin), *et-Ta’lîk*, II, 990; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 158; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 213; İmrânî, *el-Beyân*, II, 268-269; Râfî, *Fethu’l-‘azîz*, IV, 246-247; Nevevî, *el-Mecmû’*, IV, 15; *Ravzatü’l-‘îlâlibîn*, I, 330; İbnü’l-Mülakkın, *‘Ucâletü’l-muhtâc*, I, 279-280; Demîrî, *en-Necmü’l-vehhâc*, II, 298; Hısnî, *Kifâyetü’l-ağyâr*, s. 111-112; Şîrbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 452-454.

⁴⁷⁴ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 292; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 232; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 213; İmrânî, *el-Beyân*, II, 268; Nevevî, *Ravzatü’l-‘îlâlibîn*, I, 330.

⁴⁷⁵ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhûr*, I, 89.

⁴⁷⁶ Şâfiî, *el-Üm*, II, 508.

⁴⁷⁷ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 225; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 159; İmrânî, *el-Beyân*, II, 332; İbnü’r-Rif’a, *Kifâyetü’n-nebih*, V, 93; Nevevî, *el-Mecmû’*, V, 15; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muhtâc*, III, 43; Şîrbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 588-589; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, II, 390.

⁴⁷⁸ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhûr*, I, 89.

⁴⁷⁹ İmrânî, *el-Beyân*, II, 336-337. Ayrıca bkz. İbnü’l-Mehâmîlî, *el-Lübâb*, I, 101; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 149-150; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 172; *et-Tenbih*, s. 33; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 77; Şâfiî, *Hilyetü’l-‘ulemâ’*, II, 95; Nevevî, *el-Mecmû’*, IV, 123-125; Bulkînî, *et-Tedrib*, I, 181-182; Hısnî, *Kifâyetü’l-ağyâr*, s. 114-116.

3.4.11. Rükûdan kalkmak

“Rükûdan kalkmak namazın sünnetlerindendir. Ancak Şâfiî ve bir rivayette Ebû Hanîfe’ye göre ise farzdır.”⁴⁸⁰

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Ayakta durmaya güç yetiren bir kimsenin rükûdan kalkarken tam olarak doğrulmaması, namaz için yeterli değildir.”⁴⁸¹ Bu konuda Nevevî ise *el-Mecmû’* isimli eserinde şu ifadeye yer vermiştir: “Rükûdan doğrulmak bize göre farzdır; namazın bir rükûdudur. Onsuz namazın câiz olmayacağı hususunda ihtilaf yoktur.”⁴⁸²

3.4.12. Son oturuştaki teşehhüden sonra salât etmek

“Son oturuştaki teşehhütten sonra Hz. Peygamber’e salât etmek, namazın sünnetlerindendir. Ancak Şâfiî bunun farz olduğunu söylemiştir.”⁴⁸³

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde, namaz kılmakla mükellef olan kişinin teşehhüd ve Hz. Peygamber’e salât etmeyi öğrenmesinin vâcip olduğunu belirterek şöyle açıklamıştır: “Son oturuşta teşehhüt ve salâtı cem‘ etmeyen kişiye namazın iadesi vâciptir.”⁴⁸⁴ Aynı konuda İmrânî ise *el-Beyân* isimli eserinde İmam Şâfiî’nin şöyle dediğini nakleder: “Namazdan başka Hz. Peygamber’e salât etmenin vâcip olduğu daha evla bir yer yoktur.”⁴⁸⁵

3.4.13. Kâmet bittikten sonra namaza başlamak

“İmamın birinci ‘قد قامت الصلاة’ kavlinden sonra namaza başlaması, Ebû Hanîfe ve Muhammed’e göre namazın edeplerindendir. Ancak Ebû Yûsuf, müezzinin namaza imamla beraber başlamanın faziletini kaçırmaması için, kâmet bittikten sonra namaza başlanması gerektiğini söylemiştir. Kâmet bittikten sonra namaza başlamak, aynı zamanda Şâfiî’nin de görüşüdür.”⁴⁸⁶

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Cüveynî *Nihâyetü’l-matlab* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: Saflar aynı hizada olmadıkça imam tekbir almaz.”⁴⁸⁷

⁴⁸⁰ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 90.

⁴⁸¹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 258. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 122; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 155; Cüveynî, *Nihâyetü’l-matlab*, II, 155; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 45; Gazzâlî, *el-Vasît*, II, 86; Şâşî, *Hilyetü’l-ulemâ’*, II, 99; İmrânî, *el-Beyân*, II, 211; Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, III, 399; Nevevî, *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 299; Demîrî, *en-Necmü’l-vehhâc*, II, 152; Hîsnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 107; Şîrbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 35-351.

⁴⁸² Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 416.

⁴⁸³ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 90.

⁴⁸⁴ Şâfiî, *el-Üm*, II, 271.

⁴⁸⁵ İmrânî, *el-Beyân*, II, 238. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 138; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 150; Cüveynî, *Nihâyetü’l-matlab*, II, 177; Şâşî, *Hilyetü’l-‘ulemâ’*, II, 107; Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, III, 503; Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 465; *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 223; Ensârî, *Fethu’l-vehhâb*, I, 52; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muhtâc*, II, 78-80; Şîrbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 379; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, I, 523.

⁴⁸⁶ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 91.

⁴⁸⁷ Cüveynî, *Nihâyetü’l-matlab*, II, 135. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 59; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 134; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 16-17; Gazzâlî, *el-Vasît*, II, 236; Şâşî, *Hilyetü’l-‘ulemâ’*, II, 69; İmrânî, *el-Beyân*, II, 159; Nevevî, *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 369; İbnü’r-Rîf’a, *Kifâyetü’n-nebîh*, III, 57-60; Şîrbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 499-500.

Her ne kadar Şâfiî'nin bu açıklaması maksut meramı yansıtmaması bakımından kapalılık arz etse de, Nevevî *el-Mecmû'* isimli eserinde “müezzin kâmeti bitirmeden imam ve cemaatin kalkmamaları bizim mezhebimize göre müstehaptır”⁴⁸⁸ diyerek, İmam Şâfiî'nin bu ifadesindeki maksadın, kâmet bittikten sonra namaza başlanmasıyla ilgili olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca Şâfiî'nin açıklamasının bu anlama geldiğini, Şâfiî'nin görüşünü naklettikten hemen sonra “imam, müezzinin kâmetinden sonra tekbir alır” şeklinde beyanda bulunan Cüveynî'nin ilgili eserinde de görmek mümkündür.⁴⁸⁹

3.5. Namaza Başlama Şeklinin Beyanı

3.5.1. Elleri omuz hizasına kaldırmak

“Kişi namaz kılacağı zaman ellerini kaldırıp, parmaklarını kulaklarının yumuşak kısmına hizaladıktan sonra tekbir getirir. Kulakların yumuşak kısımlarına dokunarak tekbir alacağı da söylemiştir. Şâfiî, ellerin omuz hizasına kadar kaldırılacağını söylemiştir.⁴⁹⁰ Çünkü Peygamber (s.a.v.)'in namaza başlarken ellerini omuz hizasına kadar kaldırdığı rivayet edilmiştir.”⁴⁹¹

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşün isnat ve delil açısından doğru olduğu tespit edilmiştir. Zira Mâverî'nin *el-Hâvi'l-kebîr* isimli eserinde belirttiğine göre bu konuda İmam Şâfiî “kişi tekbir alırken ellerini omuzları hizasına kaldırır”⁴⁹² şeklinde açıklamada bulunmuş, ilgili hükmün delili olan hadisi ise *el-Üm* isimli eserinde zikretmiştir.⁴⁹³

3.5.2. Namaza başlarken zikredilen lafızlar

“Namaza başlamak isteyen bir kimsenin ‘الله اكبر’ yerine ‘الله اجل’، ‘الله اعظم’ gibi lafızları söyleyerek namaza başlaması sahih olduğu gibi, Ebû Hanîfe'ye göre, Arapça'yı bilsin veya bilmesin Farsça tekbir getirerek namaza başlaması da sahihtir. Şâfiî, ancak ‘الله الاكبر’ veya ‘الله اكبر’ lafızları ile namaza başlamanın câiz olacağını söylemiştir.”⁴⁹⁴

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Arapça bilen kişi, Arapça'nın dışında tekbir getirmekle namaza giriş yapamaz. Ancak Arapça bilmeyen /telaffuzu güzel olmayan bir kimse, kendi lisanıyla tekbir getirebilir. Tekbir ancak ‘الله اكبر’ ve ‘الله الاكبر’ lafızlarıyla getirilir. Hatta bir kimse

⁴⁸⁸ Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 252-253.

⁴⁸⁹ Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 135-136.

⁴⁹⁰ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, I, 92.

⁴⁹¹ Buhârî, “Ezan”, 83; Müslim, “Namaz”, 21.

⁴⁹² Mâverî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 116. Ayrıca bkz. İbnü'l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 101; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 136-138; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 133-134; Rûyânî, *Bahrü'l-meṣṣeb*, II, 17-18; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, II, 95-98; Şâşî, *Hilyetü'l-ulemâ'*, II, 81-82; İmrânî, *el-Beyân*, II, 172-173; Râfiî, *Fetḥu'l-azîz*, III, 269-271; Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 305-309; Ravzâtü't-tâlibîn, I, 231; İbnü'r-Rif'a, *Kifâyetü'n-nebih*, III, 90-91; İbnü'l-Mülakkın, *Ucâletü'l-muḥtâc*, I, 192; Hısnî, *Kifâyetü'l-aḥyâr*, s. 113; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü'l-muḥtâc*, I, 230; Ensârî, *Fetḥu'l-vehhâb*, I, 46.

⁴⁹³ Şâfiî, *el-Üm*, II, 234.

⁴⁹⁴ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, I, 93.

bir şey ekleyen veya ondan bir şey eksilteni hoş karşılamayız. Ancak kasten veya unutarak bunu yapan bir kimseye namazın iadesi veya sehiv secdesi gerekmez.”⁵⁰⁰

3.5.5. Cehrî olan namazlarda bismelenin sesli okunması

“İmama uyanın dışında namaz kılan kişi, her rek‘atın başında sessizce besmele çeker. Ancak Şâfiî’ye göre, cehrî olan namazlarda besmele sesli okunur.”⁵⁰¹

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü eş-Şâfiî *Hilyetü’l-‘ulemâ* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: Fâtiha sûresi ve ondan sonra okunan sûrenin başında besmele sesli okunur.”⁵⁰²

3.5.6. Bismelenin Kur’ân’dan âyet olma(ma)sı

“Besmele Kur’an’dan bir âyet olup, sûrelerin arasını ayırmak için indirilmiştir. Fâtiha sûresinden olmadığı gibi, hiçbir sûreden de değildir. Musannif bu açıklamayı, Neml sûresinin dışında bismelenin Kur’an’dan bir âyet olmadığını söyleyen Mâlik ve Evzâî’nin yanı sıra, bismelenin Fâtiha sûresinden sayılmakla birlikte, her sûrenin evvelinden bir âyet olduğunu söyleyen Şâfiî’nin görüşlerini reddetmek için getirmiştir.”⁵⁰³

Bismelenin Fâtiha sûresinden sayılmasıyla ilgili olarak Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Kişi kıraate besmele ile başlar. Şayet bismelenin tamamını veya bir kısmını terk ederse, bismelenin terk edildiği o rek‘at yerine gelmiş sayılmaz.”⁵⁰⁴ Bu konuda Mâverdî ise *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde İmam Şâfiî’nin şöyle dediğini nakleder: “Kişi Fâtiha sûresine besmeleyle başlar. Çünkü Peygamber (s.a.v.) Fâtiha sûresini okumuş ve besmeleyi Fâtiha sûresinden saymıştır.”⁵⁰⁵

Diğer sûrelerin başındaki bismelenin, o sûreden bir âyet olması meselesine gelince, bu konuyla alakalı olarak kaynaklarda farklı görüşlerin yer aldığı müşahede edilmiştir. Nitekim konuyla ilgili olarak İmrânî *el-Beyân* isimli eserinde şu açıklamada bulunmuştur: “Mezhepte zahir olan, bismelenin, Berâe sûresinin dışındaki diğer sûrelerin evvelinden bir âyet olduğudur. Ashaptan bazıları, bu konuda Şâfiî’ye ait başka bir söz naklederek şöyle demişlerdir: Besmele, bütün sûrelerin evvelinden bir âyet değildir. Çünkü Hz. Peygamber,

⁵⁰⁰ Şâfiî, *el-Üm*, II, 241. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 100-102; Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, II, 137; Rûyânî, *Bahrü’l-meṣṣeb*, II, 21-22; Şâfiî, *Hilyetü’l-‘ulemâ*, II, 82; İmrânî, *el-Beyân*, II, 176-177; Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, III, 300-303; Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 314-317; *Ravzatü’l-ṭâlibîn*, I, 239; İbnü’n-Nakîb, *Umdetü’s-sâlik ve ‘uddetü’n-nâsik*, s. 47; Demîrî, *en-Necmü’l-vehhâc*, II, 105-107; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 113; Şîrbînî, *el-İḥnâ’*, I, 142-143; *Muḡni’l-muḥtâc*, I, 352.

⁵⁰¹ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḥur*, I, 95.

⁵⁰² Şâfiî, *Hilyetü’l-‘ulemâ*, II, 86. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 108; Şîrâzî, *el-Müheṣṣeb*, I, 138; Rûyânî, *Bahrü’l-meṣṣeb*, II, 28-29; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 94; İmrânî, *el-Beyân*, II, 185; İbnü’s-Salâh, *Şerḥu müşkili’l-Vasîṭ*, II, 103-104; Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 333-334; *Ravzatü’l-ṭâlibîn*, I, 242; Sem‘ânî, *el-Işṭilâm*, I, 210; İbnü’r-Rif‘a, *Kifâyetü’n-nebîh*, III, 151-152.

⁵⁰³ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḥur*, I, 95.

⁵⁰⁴ Şâfiî, *el-Üm*, II, 244.

⁵⁰⁵ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 104-105. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Müheṣṣeb*, I, 138; Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, II, 137; Şâfiî, *Hilyetü’l-‘ulemâ*, II, 85; İmrânî, *el-Beyân*, II, 182; Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, III, 315-316; İbnü’s-Salâh, *Şerḥu müşkili’l-Vasîṭ*, II, 100; Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 332; *Ravzatü’l-ṭâlibîn*, I, 242; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 104; Şîrbînî, *Muḡni’l-muḥtâc*, I, 354.

‘İçinde otuz ayet bulunan bir sûre vardır ki, okuyana şefaât eder’⁵⁰⁶ buyurmuştur.⁵⁰⁷ Malumdur ki bu sûre, bismelenin dışında otuz âyettir.”⁵⁰⁸ Aynı konuya Nevevî ise *el-Mecmû* isimli eserinde şöyle değinmiştir: “Bizim mezhebimizde sahih olan görüşe göre, Tevbe sûresinin dışındaki bütün sûrelerin evvelinde zikredilen besmele, o sûrenin başından bir âyettir.”⁵⁰⁹

Bahsi geçen meseleyle ilgili olarak Rûyânî ise şu açıklamada bulunarak, bu konuda İmam Şâfiî’nin diğer bir görüşüne dikkat çeker: “Besmele sadece Fâtîha sûresindendir. Bazı âlimler bu görüşü Şâfiî’nin diğer bir kavli olarak nakletmişlerdir.”⁵¹⁰

3.5.7. Fâtîha’dan sonra “âmin” demek

“İmam, ‘ولا الضالين’ dedikten sonra hem kendisi hem de ona uyan cemaat, gizlice ‘âmin’ der. Şâfiî ise, cehrî olan namazlarda bu görüşe muhalefet etmiştir.”⁵¹¹

Bu başlık altında Şeyhîzâde, Hanefîler’e göre ‘âmin’ kelimesinin imam ve cemaat tarafından sessizce söyleneceğini, Şâfiî’nin ise, cehrî olan namazlarda Hanefîler’den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: İmam ‘ولا الضالين’ dedikten sonra yüksek sesle ‘âmin’ der.”⁵¹²

Mezkûr nispetin imamla ilgili olan kısmı yukarıda aktarıldığı şekildedir. Cemaatle ilgili olan tarafına gelince, Rafîî’nin ifadesiyle bu meselenin İmam Şâfiî nezdindeki açıklaması şöyledir: “Cehrî olan namazlarda cemaat, Şâfiî’nin kavli kadîmine göre sesli, kavli cedîdine göre ise sessiz bir şekilde ‘âmin’ der. Fakat en doğru olan, cemaatin sesli bir şekilde ‘âmin’ demeleridir.”⁵¹³ Aynı konuda Nevevî ise *Ravzatü’t-tâlibîn* isimli eserinde gerek imam, gerek cemaat, gerek münferit olarak namaz kılan kimselerin cehrî olan namazlarda sesli olarak ‘âmin’ demelerinin müstehap olduğunu ifade etmiştir.⁵¹⁴

3.5.8. Rükûdan başını kaldırırken söylenecek kelimeler

“İmam rükûdan başını ‘سمع الله لمن حمده’ diyerek kaldırır. Ebû Yûsuf ve Muhammed ise imamın ‘سمع الله لمن حمده’ lafzıyla birlikte gizli olarak ‘ربنا لك الحمد’ lafzını da ekleyeceğini

⁵⁰⁶ İbn Mâce, “Edeb”, 52; Ebû Dâvûd, “Namaz”, 327; Tirmizî, “Fezâilü’l-Kur’ân”, 9.

⁵⁰⁷ Hadiste ifade edilen sûreden maksat Mülk sûresidir. Bkz. İmrânî, *el-Beyân*, II, 182-183.

⁵⁰⁸ İmrânî, *el-Beyân*, II, 182-183.

⁵⁰⁹ Nevevî, *el-Mecmû*, III, 334. Ayrıca bkz. Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, II, 137-138; İbnü’r-Rif’a, *Kifâyetü’n-nebih*, III, 115-118; İbnü’n-Nakîb, *Umdetü’s-sâlik ve uddetü’n-nâsik*, I, 46-47; Ensârî, *Esne’l-meṭlib*, I, 150-153; Remlî, *Fethu’r-raḥmân*, I, 272; Şîrbînî, *Muḡni’l-muḥtâc*, I, 354-355; Remlî, *Nihâyetü’l-muḥtâc*, I, 479.

⁵¹⁰ Rûyânî, *Baḥrî’l-meḡheb*, II, 26-27.

⁵¹¹ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḡur*, I, 95-96.

⁵¹² Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 110.

⁵¹³ Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, III, 348-349. Ayrıca bkz. Şâfiî, *el-Üm*, II, 249-250.

⁵¹⁴ Nevevî, *Ravzatü’t-tâlibîn*, I, 247. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *et-Tenbîh*, I, 30; Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, II, 150-151; Rûyânî, *Baḥrî’l-meḡheb*, II, 32-33; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, II, 121; Begavî, *et-Tehḡîb*, II, 97; İbnü’r-Rif’a, *Kifâyetü’n-nebih*, III, 128-129; Demîrî, *en-Necmü’l-vehhâc*, II, 124-125.

söylemişlerdir. İmama uyan kimse ise ittifakla ‘ربنا لك الحمد’ lafzını söylemekle yetinir. Ancak Şâfiî, imam ve ona uyan kimselerin her iki lafzı birleştireceğini söylemiştir.”⁵¹⁵

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “İmam, cemaat veyahut münferit olarak namaz kılan kimse, rükûdan başını ‘سمع الله لمن حمده’ diyerek kaldırır. Bunun akabinde de ‘ربنا لك الحمد’ der.”⁵¹⁶

3.5.9. Secdede ellerin omuz hizasında olması

“Kişi secde edeceği zaman, yere önce sağ daha sonra sol dizini, akabinde de önce sağ, sonra sol elini koyar. Yüzünü, parmakları birbirine bitişik ve kulakları hizasında olan elleri arasına koyar. Şâfiî, ellerin omuz hizasında olacağını söylemiştir.”⁵¹⁷

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Rûyânî *Bahrü’l-mezheb* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî, kişinin secde edeceği zaman ayakları ve uyluklarının arasını ayıracağını ve ellerini yere omuz hizasında koyacağını söylemiştir.”⁵¹⁸ Benzer ifadeleri Nevevî’nin *el-Mecmû’* isimli eserinde de görmek mümkün iken Nevevî, bu amelin sünnet olduğunu da belirtmiştir.⁵¹⁹

3.5.10. Secdenin yapılışı

“Kişi secde edeceği zaman, yere önce dizlerini, daha sonra ellerini koyar. Şâfiî, yere önce ellerin daha sonra da dizlerin koyulmasının evlâ olduğunu söylemiştir.”⁵²⁰

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî’ye aidiyetinin problemlili olduğu tespit edilmiştir. Zira bahse konu olan meseleye dair İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şu açıklamada bulunmuştur: “Kişinin secde ederken yere önce dizlerini daha sonra ellerini koymasını uygun bulurum. Secde ederken yere önce ellerini daha sonra dizlerini koyarsa, bunu mekruh görürüm.”⁵²¹

3.5.11. Sarığın dolamına secde etmek

“Kişi secdeyi burnu ve alını ile yapar. Bunlardan bir tanesi ile veya sarığının dolamı üzerine secde etmekle yetinmesi, kerâhetle câizdir. Ancak Şâfiî’ye göre, sarığın dolamı üzerine secde etmek câiz değildir.”⁵²²

⁵¹⁵ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 96.

⁵¹⁶ Şâfiî, *el-Üm*, II, 257. Ayrıca bkz. Mâverîdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 132; Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, II, 161-162; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 45-47; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, II, 129; Şâṣî, *Hilyetü’l-ulemâ’*, II, 98; İmrânî, *el-Beyân*, II, 213; Râfiî, *Fethu’l-azîz*, III, 399; Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 419; Ravzatü’l-ṭâlibîn, I, 251.

⁵¹⁷ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 97.

⁵¹⁸ Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 52.

⁵¹⁹ Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 431. Ayrıca bkz. Mâverîdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 129; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 115; İbnü’n-Nakîb, *Umdetü’s-sâlik ve uddetü’n-nâsik*, I, 51; Ensârî, *Esne’l-meṭâlib*, I, 162; *Fethu’l-vehhâb*, I, 51-52; Remlî, *Fethu’r-raḥmân*, I, 306; Şirbînî, *el-İḫnâ’*, I, 136-137; *Mugni’l-muḥtâc*, I, 373.

⁵²⁰ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 97.

⁵²¹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 259. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *et-Tenbîh*, I, 31; *el-Muhezzeb*, I, 144, 145; Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, II, 159-160; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 47-48; Begavî, *et-Tehzîb*, I, 112-113; İmrânî, *el-Beyân*, II, 228; Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 422; İbnü’r-Rif’a, *Kifâyetü’n-nebîh*, III, 177-178; İsnevî, *el-Mühimmât*, III, 97; Bulkînî, *et-Tedrib*, I, 176-179; İbnü’l-Mülakkın, *Ucâletü’l-muḥtâc*, I, 208-209; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü’l-muḥtâc*, I, 246-247; Remlî, *Fethu’r-raḥmân*, I, 306.

⁵²² Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 97.

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde açıklarken secde mahallinin alın olduğunu, mazeretsiz olarak kapatılmaması gerektiğini ifade ederek “özürlü olmasının dışında, alnına elbise ve vb. şeyler saran kimsenin secdesinin kendisine kifayet etmeyeceğini” belirtmiştir.⁵²³ Ayrıca diğer Şâfiî kaynaklarında da, sarığın dolamı üzerine secde etmenin câiz olmadığı açıkça ifade edilmiştir.⁵²⁴

3.5.12. Burun üzerine secde etmek

“Ebû Yûsuf ve Muhammed, hiçbir özürlü olmayan bir kimsenin sadece burnu üzerine secde etmesinin câiz olmadığını söylemişlerdir. Bu hüküm diğer üç mezhep imamının görüşü ve aynı zamanda Ebû Hanîfe'den aktarılan bir rivayettir. Fetvada bu görüş üzeredir.”⁵²⁵

Yukarıdaki satırlarda Şeyhîzâde, hiçbir özürlü olmayan bir kimsenin burun üzerine secde etmesinin câiz olmadığını, bu görüşün Ebû Yûsuf, Muhammed ve diğer mezhep imamlarının görüşü olduğunu ifade etmiştir. Aktarılan nispetteki bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Bir kimsenin alnını yere koymaksızın burnu üzerine secde etmesi câiz değildir. Çünkü secde mahalli alındır.”⁵²⁶

3.5.13. Secdeden kalkarken ellerin yere konulması

“Kişi ikinci secdeden kalkmak için tekbir getirir. Önce yüzünü daha sonra ellerini ve akabinde de dizlerini kaldırır. İkinci secdeden, oturmadan ve elleri ile yere dayanmadan kalkar. Uyluk ve dizlerine dayanarak kalkmasında herhangi bir beis yoktur. Ancak Şâfiî, bu kimsenin secdeden sonra hafif bir oturuşla oturacağını ve kalkarken de Peygamber (s.a.v.)'in filinden dolayı, elleriyle yere dayanarak kalkacağını söylemiştir.”⁵²⁷

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Mâlik, ilk rek'atın ikinci secdesinden kalkarken oturur ve elleriyle yere dayanarak kalkardı. Biz de bu sünnete uymak için namazda secde ve celseden kalkan herkese elleriyle yere dayanarak kalkmasını emrederiz. Çünkü rivayet edilmiştir ki Peygamber (s.a.v.), namazda kalkacağı zaman elleriyle yere dayanarak kalkardı.”⁵²⁸

⁵²³ Şâfiî, *el-Üm*, II, 259-261.

⁵²⁴ Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 127; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 166, 167; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, II, 139; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 114; İmrânî, *el-Beyân*, II, 217; Râfiî, *Fethu'l-'azîz*, III, 450; Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 423-424; İbn Ferah, *Muhtaşaru Hilâfiyyâtü'l-Beyhakî*, IV, 169.

⁵²⁵ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, I, 98.

⁵²⁶ Şâfiî, *el-Üm*, II, 260-261. Ayrıca bkz. Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 226; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 167; Rûyânî, *Bahrü'l-meṣṣeb*, II, 48; Şâfiî, *Hilyetü'l-'ulemâ'*, II, 100-101; İmrânî, *el-Beyân*, II, 216-217; Râfiî, *Fethu'l-'azîz*, III, 451; Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 423-425; Demîrî, *en-Necmü'l-vehhâc*, II, 145; Şirbînî, *Muḡni'l-muḥtâc*, I, 374.

⁵²⁷ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, I, 99.

⁵²⁸ Şâfiî, *el-Üm*, II, 262-269. Ayrıca bkz. Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 131; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, I, 155-156; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 170; Rûyânî, *Bahrü'l-meṣṣeb*, II, 55-56; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, II, 141-142; Şâfiî, *Hilyetü'l-'ulemâ'*, 103, 139; İmrânî, *el-Beyân*, II, 229-230; Râfiî, *Fethu'l-'azîz*, III, 482-483; Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 441-443; Ravzatü'l-ḥâlibîn, I, 260-261; İbnü'n-Nakîb, *Umdetü's-sâlik ve 'uddetü'n-nâsik*, I, 52; Ensârî, *Fethu'l-vehhâb*, I, 51-52; İbn Hacer, *Tuḥfetü'l-muḥtâc*, II, 77-79; Şirbînî, *Muḡni'l-muḥtâc*, I, 376; Remlî, *Nihâyetü'l-muḥtâc*, I, 518-519. Şâfiî'nin delil getirdiği hadis için bkz. Şâfiî, *el-Müsned*, s. 41; Nesâî “Sehiv”, 137; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2: 178 (2760).

3.5.14. Rükûda ellerin kaldırılması

“Namazdaki ikinci rek‘at, birinci rek‘at gibidir. Ancak kişi ikinci rek‘atta Sübhâneke duasını okumadığı gibi, istiâzede de bulunmaz. Ellerini de ‘فقس صمغ’ harflerinin ifade ettiği yerler dışında kaldırmaz.⁵²⁹ Şâfiî, rükûa eğilirken yapıldığı gibi, rükûdan kalkarken de ellerin kaldırılacağını söylemiştir.”⁵³⁰

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “İster imam, ister cemaat, ister kadın, ister erkek, namaz kılan herkese iftitah tekberi alırken, rükûa eğilirken ve rükûdan kalkarken ellerini kaldırmalarını emrederiz.”⁵³¹

3.5.15. Şehadet anında parmakların şekli

“İkinci rek‘atın ikinci secdesinden başını kaldıran kişi, sol ayağını yere koyar ve üzerine oturur. Sağ ayağını ise, parmakları kibleye yönelik olduğu halde diker. Ellerini uyluklarına, parmakları açık ve kibleye doğru çevrilmiş bir şekilde koyar. Şâfiî’nin burada muhalefeti vardır. Zira ona göre sünnet olan, serçe ve yüzük parmaklarını avuç içine doğru düğümleyip, baş ve orta parmağını halka yaparak işaret parmağı ile her iki şehadetin telaffuzunda işaret etmektir.”⁵³²

İlgili satırlarda Şeyhîzâde, Hanefî mezhebine göre ilk celsede yapılması gerekli olan şeyleri zikretmiş ve oturuşta parmakların hangi şekilde olması gerektiği hususunda Şâfiî’nin muhalefetinden bahsetmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşün mezhep içerisinde zikredilen üç görüşten biri ve fakat en meşhuru olmadığı tespit edilmiştir. Zira mezkûr meseleyi İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde “kişi, ikinci rek‘atta sağ ayağını diker ve sol ayağı üzerine oturur. Sol elini açık bir vaziyette sol uyluğu üzerine koyar. Sağ elini, işaret parmağı haricindeki parmakları yumuk olduğu halde sağ uyluğuna koyar. Şehadette bu parmağı ile işarette bulunur” diyerek açıklamıştır.⁵³³

Şeyhîzâde’nin aktarmış olduğu bu meseleye diğer Şâfiî kaynaklarında da temas edilmiş ve bu kaynaklarda, ikinci rek‘atta oturan kişinin ellerinin keyfiyetine dair en meşhur olan görüş şöyle nakledilmiştir: “Kişi, sol elini açık bir şekilde sol uyluğu üzerine, sağ elini ise, parmaklarını Arapça olarak elli üç rakamı yaparcasına serçe, yüzük ve orta parmak kapalı olduğu halde baş parmağını şehadet parmağının altına, arada açıklık kalacak şekilde koyar.”⁵³⁴

⁵²⁹ Hanefîler’e göre ellerin kaldırılması sekiz yerden ibarettir. Yukarıda verilen harflerin ifade ettiği yerler sırasıyla şöyledir: 1) Namaza başlarken, 2) Vitir namazında kunut duası okuyacağı zaman, 3) Bayram tekbirleri alacakken, 4) Hacerülesved’i selamlayacakken, 5) Safâ’da, 6) Merve’de, 7) Arafat ve Müzdelife vakfelerinde, 8) İki cemrede şeytanı taşlarken. Bkz. Şeyhîzâde, *Mecma‘u’l-enhur*, I, 100.

⁵³⁰ Şeyhîzâde, *Mecma‘u’l-enhur*, I, 100.

⁵³¹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 238. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 116; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 148; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 37; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 129; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 83-84; İmrânî, *el-Beyân*, II, 171-172; Râfiî, *Fetḥu’l-‘azîz*, III, 390; Nevevî, *el-Mecmû‘*, III, 304-305; Demîrî, *en-Necmü’l-vehhâc*, II, 134; Hısnî, *Kifâyetü’l-aḥyâr*, s. 113; Ensârî, *Esne’l-meḥâlib*, I, 158; *Fetḥu’l-vehhâb*, I, 46-50; İbn Hacer, *el-Minhâcû’l-kavîm*, I, 97; *Tuḥfetü’l-muḥtâc*, III, 42; Şîrbînî, *Muḡni’l-muḥtâc*, I, 367-368.

⁵³² Şeyhîzâde, *Mecma‘u’l-enhur*, I, 100.

⁵³³ Şâfiî, *el-Üm*, II, 267; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 132.

⁵³⁴ Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, II, 175; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 59; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 146; Şâfiî, *Hilyetü’l-‘ulemâ‘*, 104-105; İbnü’s-Salâh, *Şerḥu müşkili’l-Vasîf*, II, 145; Nevevî, *el-Mecmû‘*, III, 452-453;

3.5.16. Son oturuşta teverruk yapmak

“İkinci oturuş ile birinci oturuş hüküm bakımından farklı olsa da şekil bakımından aynıdır. Şekil bakımından her iki oturuş arasında bir fark yoktur. Bu açıklama, Şâfiî’ye ait olan “namaz kılan kişi son oturuşta teverruk yapar” şeklindeki kavle karşı uyarı için getirilmiştir.”⁵³⁵

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Cüveynî *Nihâyetü’l-maṭlab* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî, namaz kılan kişinin ilk teşehhüdde iftirâş,⁵³⁶ ikinci teşehhüdde ise teverruk⁵³⁷ yapacağını söylemiştir.”⁵³⁸

3.5.17. Son oturuşta salavat getirmenin hükmü

“Son oturuşta teşehhüdü tamamlayan kişi Peygamber’e salât eder. Zira son oturuşta Peygamber’e salât etmek Hanefîler’e göre sünnet, Şâfiî’ye göre farzdır.”⁵³⁹

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde “Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Sizde ona salât ve selâm edin”⁵⁴⁰ âyetini delil getirerek şöyle açıklamıştır: “Namazda Peygamber’e salât etmek farzdır.”⁵⁴¹

3.5.18. Namazda yapılan dualar

“Namaz kılan kişi, Peygamber’e salât ettikten sonra Kur’an lafızlarına benzeyen ve me’sûr olan dualarla niyazda bulunur. İnsanların lafızlarına benzeyen şeylerle -ki bunun ölçüsü insanlardan istenmesi mümkün olan her şeydir- duada bulunduğu takdirde namazı bozulur. Ancak Şâfiî, namaz dışında câiz olan her lafızla namaz içerisinde dua edilebileceğini söylemiştir.”⁵⁴²

Ravzatü’l-tâlibîn, I, 261; İbnü’l-Mülakkın, *‘Ucâletü’l-muhtâc*, I, 213-214; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 116; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü’l-muhtâc*, I, 252; Remlî, *Fethu’r-rahmân*, I, 308-309; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muhtâc*, II, 80; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 378.

⁵³⁵ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḥur*, I, 101.

⁵³⁶ İftirâş: Sağ ayağı dik tutup sol ayağı yere yatırarak üzerine oturmak demektir. Bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 132; Nevevî, *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 261; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 117; Kal’acî, *Mu’cemu luğati’l-fukahâ*, s. 80; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 232.

⁵³⁷ Teverruk: Teverruk oturuşu iftirâş oturuşu gibidir. Fakat bu oturuşta sol ayak sağ kalça tarafından dışarı çıkartılıp kalça yere yerleştirilir. Bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 132; Nevevî, *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 261; İbnü’n-Nakîb, *‘Umdetü’s-sâlik ve ‘uddetü’n-nâsik*, I, 53; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 117; Kal’acî, *Mu’cemu luğati’l-fukahâ*, s. 151; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 576.

⁵³⁸ Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, II, 174. Ayrıca bkz. Şâfiî, *el-Üm*, II, 266-267; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 132; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 156; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 126; İmrânî, *el-Beyân*, II, 230; Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 451; *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 261; İbnü’r-Rif’a, *Kifâyetü’n-nebîh*, III, 196; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 117; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muhtâc*, II, 79; Ensârî, *Esne’l-meṭâlib*, I, 164; *Fethu’l-vehhâb*, I, 53-54; Nevevî, Ebû Abdilmu’tî Muhammed b. Ömer, *Nihâyetü’z-zeyn fi irşâdi’l-mübtedi’in*, Beyrut: Dârü’l-Fikr, ts, s.72-73; Heyet, (Mustafa el- Hınn, Mustafa el- Buğa, Ali eş-Şerbecî), *el-Fıkhu’l-menhecî*, I, 154.

⁵³⁹ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḥur*, I, 101.

⁵⁴⁰ Ahzâb, 33/56.

⁵⁴¹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 270. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 138; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 150; Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, II, 177; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 66; Şâsî, *Hilyetü’l-‘ulemâ’*, II, 294; İmrânî, *el-Beyân*, II, 238; Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 465; *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 223; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 109; Ensârî, *Fethu’l-vehhâb*, I, 52; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muhtâc*, II, 78; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 379; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, I, 519.

⁵⁴² Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḥur*, I, 102.

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Nevevî *el-Mecmû'* isimli eserinde “Şâfiî ve ashop, teşehhüd ve salâtın sonra kişinin dünya ve ahiret hayırlarından dilediğini istemek maksadıyla duada bulunmasının câiz olduğunu söylemişlerdir” diyerek açıklamış ve aynı eserinde, namaz dışında câiz olan her lafızla namazda dua edilmesinin câiz olduğunu belirterek, bu şekilde niyazda bulunan kişinin namazının bozulmayacağını ifade etmiştir.⁵⁴³

3.6. Namazdaki Kiraat

3.6.1. Namazda fâtiha sûresinin tayini

“Başkası câiz olmayacak şekilde namaz için Kur'an'dan herhangi bir şey tayin edilemez. Bu görüş Şâfiî mezhebinin görüşüne dikkat çekmek kabilinden zikredilmiştir. Çünkü Şâfiî, Peygamber (s.a.v.)'in “*Namaz ancak Fâtiha ile olur*”⁵⁴⁴ hadisinden dolayı, namazın câiz olması için Fâtiha sûresinin okunmasını tayin etmiştir.”⁵⁴⁵

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde “لا صلاة لمن لم يقرأ فاتحة الكتاب” hadisini delil getirerek şöyle açıklamıştır: “İmam veya münferit olarak namaz kılan herkesin, namazın bütün rek'atlarında Fâtiha sûresini okuması vâciptir. Fâtiha sûresinin dışında bir şey okumak kifayet etmez.”⁵⁴⁶

3.6.2. Namazda sûre tayin etmenin hükmü

“Herhangi bir namaz için bir sûreyi tayin etmek mekruhtur. Şâfiî'ye göre bu durum mekruh değil, bilakis müstehaptır.”⁵⁴⁷

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşe İmam Şâfiî “sabah namazında Fâtiha sûresiyle beraber tıvâl-i mufassal okunmasını uygun bulurum.”⁵⁴⁸, “İstiskâ namazında Nûh sûresinin okunmasını güzel bulurum” şeklindeki ifadelerle değinmiştir.⁵⁴⁹ Diğer Şâfiî kaynaklarında ise bu mesele “namazda sûre tayin etmek bize göre müstehaptır” şeklinde açıklanmıştır.⁵⁵⁰

⁵⁴³ Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 469-471. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 139; Cüveynî, *Nihâyetü'l-ma'âlab*, II, 180; Rûyânî, *Bahrü'l-me'zheb*, II, 68; Râfiî, *Fethu'l-'azîz*, I, 537; İbnü's-Salâh, *Şerhu müşkili'l-Vasîf*, II, 151-152; Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 469-471; İbnü'l-Mülakkın, *Ucâletü'l-muhtâc*, I, 217; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü'l-muhtâc*, I, 256; Ensârî, *Esne'l-me'âlib*, I, 166; *Fethu'l-vehhâb*, I, 54; İbn Hacer, *el-Minhâc*, I, 107.

⁵⁴⁴ Buhârî, “Ezan”, 94; Müslim, “Namaz”, 34.

⁵⁴⁵ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 106.

⁵⁴⁶ Şâfiî, *el-Üm*, II, 244. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 103-104; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 138; Cüveynî, *Nihâyetü'l-ma'âlab*, II, 153-155; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 109-110; Şâfiî, *Hilyetü'l-'ulemâ'*, II, 84-85; Râfiî, *Fethu'l-'azîz*, III, 309-310; Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 361-362.

⁵⁴⁷ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 106.

⁵⁴⁸ Merverrûzî (Kadı Hüseyin), *et-Ta'lika*, II, 916.

⁵⁴⁹ Rûyânî, *Bahrü'l-me'zheb*, II, 464-465.

⁵⁵⁰ Merverrûzî (Kadı Hüseyin), *et-Ta'lika*, II, 916. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 434; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 293; İmrânî, *el-Beyân*, II, 581-582; Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 385-386; *Ravzatü't-tâlibîn*, II, 45; İbnü'r-Rif'a, *Kifâyetü'n-nebîh*, IV, 525; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü'l-muhtâc*, I, 262-263.

3.6.3. Muktedînin kıraati

“İmama uyan kimsenin kıraat etmeyip susması gerekir. Ancak Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir. Zira Şâfiî’ye göre muktedînin, kıraatin cehrî yapıldığı namazlarda imamdan sonra, kıraatin gizli yapıldığı namazlarda ise imamla beraber Fâtiha sûresini okuması vâciptir.”⁵⁵¹

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî’nin kavî-i cedîdi olduğu tespit edilmiştir. Zira ilgili kaynaklarda, imamın kıraati cehrî olarak icra ettiği namazlarda muktedînin kıraatinin İmam Şâfiî’nin kavî-i kadîmine göre vâcip olmayıp, kavî-i cedîdine göre vâcip olduğu belirtildiği gibi, kıraatin gizli olduğu namazlarda muktedînin kıraatinin, İmam Şâfiî’nin hem kavî-i kadîmi, hem de kavî-i cedîdine göre vâcip olduğu da belirtilmiştir.⁵⁵²

3.7. Cemaat

3.7.1. Cemaatle namaz kılmanın hükmü

“Cemaatle namaz kılmak vâcibe yakın sünnet-i müekkededir. Hatta bir belde halkı onu terk ederse, onlarla savaşılabılır. Yağmur, çamur, şiddetli soğuk vb. sebepler dışındaki herhangi bir mazeretten dolayı hiçbir kimsenin cemaatle namaz kılmayı terk etmesine ruhsat verilmemiştir. Şâfiî’ye göre ise cemaatle namaz kılmak farzdır. Fakat farziyeti hususunda ihtilâf edilmiştir. Şâfiî’den nakledilen bir görüşe göre cemaatle namaz kılmak, farz-ı kifâyedir.”⁵⁵³

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü bazı Şâfiî âlimler “cemaatle namaz kılmanın farz-ı ayın olduğu görüşü Şâfiî’nin kavlidir” şeklinde açıklamış,⁵⁵⁴ bazıları ise bu meseleye şöyle değinmiştir: “Şâfiî *el-İmâle* isimli eserinde, cemaatle namaz kılmanın farz-ı kifâye olduğunu söylemiştir.”⁵⁵⁵

3.7.2. Namazda kadınların erkeklerle aynı hizada olması

“Tahrîme ve edası bir olan namazda, müstehât olan kadının arada perde bulunmaksızın erkeklerle aynı hizada bulunması durumunda -şayet imam kadınlara imâmete niyet ettiyse- erkeğin namazı istihşânen bozulur. Zira bu kişi, o yerde yapılması farz olan görevi terk etmiştir. Çünkü bu kimse, Hz. Peygamberin “Allah kadınları geriye aldığından dolayı sizde onları geriye alın”⁵⁵⁶ kavinden dolayı, kadınları namazda geride bırakmakla

⁵⁵¹ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 106.

⁵⁵² Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 141-142; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 139-140; Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, II, 139; Rûyânî, *Bahrü’l-meṣṣeb*, II, 263; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, II, 109; Şâşî, *Hilyetü’l-‘ulemâ’*, II, 174; İmrânî, *el-Beyân*, II, 194; Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 363-364; *Ravzatü’t-tâlibîn*, I, 349; İbnü’r-Rif’a, *Kifâyetü’n-nebîh*, IV, 32; Ensârî, *Esne’l-meṭâlib*, I, 193; Nehrâvî, Ahmed Abdusselam, *el-İmâmu’s-Şâfiî, fî mezhebeyhi’l-kadîmi ve’l-cedîdi*, I-II, Kahire: Mektebetü’s-Şebâb, 1988, I, 515-516.

⁵⁵³ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 107.

⁵⁵⁴ Nevevî, *Ravzatü’t-tâlibîn*, I, 339.

⁵⁵⁵ İmrânî, *el-Beyân*, II, 361. Ayrıca bkz. İbnü’l-Mehâmîlî, *el-Lübâb*, I, 162-163; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 297; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 166-167; Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, II, 364-365; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, II, 221; Şâşî, *Hilyetü’l-‘ulemâ’*, II, 155-156; Begavî, *et-Tehzîb*, I, 71-72; Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, IV, 282; Nevevî, *el-Mecmû’*, IV, 182-190; Ensârî, *Esne’l-meṭâlib*, I, 209; *Fethu’l-vehhâb*, I, 69-70; *Menhecü’t-tullâb*, s. 20; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muḥtâc*, II, 248-250; Şîrbînî, *Muḡni’l-muḥtâc*, I, 465-466.

⁵⁵⁶ Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemâm, *el-Musannef*, (nşr. Habîburrahman el-A‘zamî), I-XI, Beyrut: Mektebetü’l-İslâmî, 1983, 3:149 (5115); Taberânî, Ebû’l-Kâsım Müsnidü’d-dünyâ Süleymân b.

emrolunmuştur. Hükme muhatap olan kişi erkek olduğu için, kadınının namazı bozulmaz. Kıyasa göre erkeğin namazının bozulmaması gerekir. Kadınların namazına kıyasla erkeğin namazının bozulmayacağı görüşü Şâfiî'nin kavlidir.”⁵⁵⁷

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi'l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Erkeklerin saflarından geride durmak kadınlar için sünnettir. Şayet kadınlar erkeklerin önüne geçerlerse, hepsinin namazı geçerli olur.”⁵⁵⁸ Ayrıca Mâverdî aynı eserinde “Hanefiler'in zikretmiş olduğu “أخروهن من حيث آخرهن الله” hadisinin, namazın sıhhati ve fesadıyla ilgili olmadığını ifade ederek, konuya dair İmam Şâfiî'nin şu sözünü nakletmiştir: “Erkeğin yanında namaz kılmakla kadın, erkeğin namazını ifsad edemez.”⁵⁵⁹

3.7.3. Çocukların imametî

“Farz olan namazların edâsı veya kazâsında kadın ve çocukların erkeklere imam olması ittifakla câiz değildir. Şâfiî'ye göre ise, kadın ve erkeklerin farz olan namazların edâsı veya kazâsında çocuğa iktidâsı câizdir.”⁵⁶⁰

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Namazı ve kıraati bilen bulûğa ermemiş çocuğun (mümeyyiz), bâliğ olan erkeklere namaz kıldırması câizdir. Fakat bu konuda tercih edilen, imamlık yapacak kişinin bulûğ çağına ulaşmış olmasıdır.”⁵⁶¹

3.7.4. Elbisesi olmayan ve îmâ ile namaz kılanın imametî

“Elbisesi olan bir kimsenin çıplak olana, îmâ ile namaz kılmayanın îmâ ile namaz kılana iktidâsı fâsittir. Bir kavlinde Şâfiî, her ikisine de muhalefet etmiştir.”⁵⁶²

Şeyhîzâde bu cümlede, Hanefiler'e göre elbisesi olan kimsenin çıplak olana uyması fasit olduğu gibi, îmâ ile namaz kılmayanın îmâ ile namaz kılana uymasının da câiz olmadığını, Şâfiî'nin ise bu konuda Hanefiler'den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. İmâ ile namaz kılanın imametî hususunda Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği görüşü Nevevî *el-Mecmû'* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî ve ashap, rükû ve secde yapmaya güç yetiren bir kimsenin, rükû ve secdede îmâ edene uymasının câiz olduğunu söylemişlerdir.”⁵⁶³

Ahmed, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, (nşr.Hamdî Abdülmecîd es-Selefi), I-XXV, Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts, 9: 295 (9484).

⁵⁵⁷ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 111.

⁵⁵⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 199-200.

⁵⁵⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 199-200. Ayrıca bkz. Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, II, 130; Şâşî, *Hilyetü'l-ulemâ'*, II, 181; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 278; Râfiî, *Fethu'l-'azîz*, IV, 340-341; Nevevî, *el-Mecmû'*, IV, 297; *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 359-360.

⁵⁶⁰ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 111.

⁵⁶¹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 326. Ayrıca bkz. Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 524; Gazzâlî, *el-Vasît*, II, 226-228; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 265; Râfiî, *Fethu'l-'azîz*, IV, 327; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 353; İbnü'l-Mülakkın, *Ucâletü'l-muhtâc*, I, 320-321; Demîrî, *en-Necmü'l-vehhâc*, II, 465; Hısnî, *Kifâyetü'l-aḥyâr*, s.131; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü'l-muhtâc*, I, 334; Remlî, *Fethu'r-raḥmân*, I, 358; Nevevî, *Nihâyetü'z-zeyn fî irşâdi'l-mübtedi'in*, s. 130.

⁵⁶² Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 111.

⁵⁶³ Nevevî, *el-Mecmû'*, IV, 264. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 308; Şâşî, *Hilyetü'l-ulemâ'*, II, 173; İmrânî, *el-Beyân*, II, 205; İbnü'r-Rif'a, *Kifâyetü'n-nebîh*, IV, 31.

Çıplak olanın imametı meselesine gelince, bu konuya İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle değinmiştir: “Bir topluluğun denizde batması, elbiselerinin çalınması veya yanması sebebiyle elbise bulamamaları halinde, tek tek veya cemaat olarak namaz kılmaları câizdir. Aralarından bir kişi elbise bulursa -şayet kıraatı düzgün ise- diğerlerine imam olur. Eğer kıraatı düzgün değilse, namazını tek başına kılar ve geri kalanlara elbisesini ödünç verir. Bu kişiler de namazlarını tek başlarına kılarlar.”⁵⁶⁴ Görüldüğü üzere İmam Şâfiî mezkûr eserinde, çıplak olanın elbisesi olan kimselere imamlık yapabileceğini söylememiştir. Fakat Merverrûzî’nin (Kadı Hüseyin) *et-Ta’lîka* isimli eserinde “Şâfiî’nin kavlı-i kadîmine göre, çıplak olan kimseler arasındaki elbiseli kişinin imamlığa daha layık olduğu, çıplak olanın imam olması halinde ise, elbiselinin iktidasının câiz olduğu” belirtilmiştir.⁵⁶⁵

3.7.5. Farz namaz kılanın nâfile veya başka bir farz namaz kılana uyması

“Farz namaz kılan bir kimsenin nâfile namaz kılana uyması câiz olmadığı gibi, başka bir farz namazı kılana uyması da câiz değildir. Ancak Şâfiî’ye göre her iki durumda câizdir.”⁵⁶⁶

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: İkinci vakti imam cemaate öğlen namazı kıldırıldığı esnada başka bir cemaat ikinci namazına niyet ederek imamın arkasında namaz kılsa, hepsinin namazı geçerli olur. Çünkü Peygamber (s.a.v.), kendisiyle birlikte farz olan namazı kıldıktan sonra namaz kılmamış cemaatine imam olan Muâz b. Cebel’in bu ameline onay vermiştir.”⁵⁶⁷ Bu açıklamanın yanı sıra Mâverdî aynı eserinde şu ifadelerle de yer vermiştir: “İmam ve ona uyan kimselerin niyetlerinin farklı olması hususunda fakihler ihtilaf etmişlerdir. Şâfiî’ye göre farz namaz kılanın nâfile namaz kılana uyması câiz olduğu gibi, nâfile namaz kılanın farz namaz kılana uyması da câizdir.”⁵⁶⁸

3.7.6. İktidânın mahiyeti

“Cemaat halinde namaz kılındıktan sonra imamın abdestsiz olarak namaz kıldırıldığı anlaşılırsa, imam ve cemaatin namazlarını iade etmeleri gerekir. Bu meselede Şâfiî’nin muhalefeti vardır. Zira ona göre iktidâ, namazın sahihliğinde veya fesadında olmayıp, muvafakat üzere eda etmekten ibarettir.”⁵⁶⁹

⁵⁶⁴ Şâfiî, *el-Üm*, II, 204-205.

⁵⁶⁵ Merverrûzî (Kadı Hüseyin), *et-Ta’lîka*, II, 823. Ayrıca bkz. Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, II, 379; Rûyânî, *Bahrü’l-meṣṣeb*, II, 106; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 266; Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, IV, 98; Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 186-187; *Ravzatü’l-ṭâlibîn*, I, 285-286; Melîbârî, Zeynüddîn b. Abdilâzîz, *Fethu’l-mu’în bi-şerhi Kurreti’l-‘ayn*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, ts, s. 86; Dimyâtî, *İânetu’t-tâlibîn*, I, 135.

⁵⁶⁶ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḥur*, I, 112.

⁵⁶⁷ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 316.

⁵⁶⁸ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 316. Ayrıca bkz. Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 36; Sem’ânî, *el-İştîlâm*, I, 283; Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, II, 373; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, II, 235; Râfiî, *Fethu’l-‘azîz*, IV, 365; Nevevî, *el-Mecmû’*, IV, 269; *Ravzatü’l-ṭâlibîn*, I, 366; Remlî, *Fethu’r-raḥmân*, I, 363; Ensârî, *Esne’l-meṭâlib*, I, 226; *Fethu’l-vehhâb*, I, 78; Şîrbînî, *Muğni’l-muḥtâc*, I, 502-503; Remlî, *Nihâyetü’l-muḥtâc*, II, 213; Nevevî, *Nihâyetü’z-zeyn fî irşâdi’l-mübtedi’în*, s. 129-130.

⁵⁶⁹ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḥur*, I, 112.

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Cüveynî *Nihâyetü'l-maṭlab* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Cünüp olan bir kimse cemaate namaz kıldırıldığı takdirde, kendisinin o namazı iade etmesi gerekirken, cemaatin namazlarını iade etmeleri gerekmez.”⁵⁷⁰

Bahse konu olan meseleyle alakalı şu hususu belirtmek gerekir ki, burada dikkat edilmesi gerekli olan şey, cemaatin, imamın durumunu namazdan sonra öğrenmeleridir. Cemaatin namazdan önce imamın durumunu bilmeleri durumunda iktidâ, her hâlükârda sahih olmaz.⁵⁷¹

İmam Şâfiî'nin iktidâ ile ilgili görüşünü beyan etme sadedinde Zencânî ise (ö.656/1258) *Tahrîcü'l-fürû' ale'l-uşûl* isimli eserinde şu ifadelerle yer vermiştir: “Şâfiî'nin kanaati, herkesin namazını kendisi için kıldırmasıdır. İmam ve ona uyan arasında müşâreket yoktur. Bilakis namazın edâsı ve hükmü bakımından herkes kendi namazındadır. İmama uymanın anlamı, namazdaki hata ve yanlışlığı uzaklaştırmada daha ihtiyatlı olsun diye, zahir fiillerde tabi olmaktan ibarettir. Dolayısıyla tabi olmaya bağlı olan şeyler dışında, iktidâ ile namazın hükümlerinde herhangi bir değişiklik söz konusu değildir.”⁵⁷²

3.8. Namazda Abdestin Bozulması

Bu başlık altında Şeyhîzâde, Şâfiî'ye sadece bir görüş nispet etmiştir. Zikredilen bu isnat namazda kendisine abdestsizlik hali arız olan kimseyle ilgili olup şöyle aktarılmıştır: “Cünüplük vb. (üzerine namaz bina edilmesi mümkün olmayan) haller dışında, namazda kendisine abdestsizlik hali arız olan bir kimse beklemeksizin abdest alır ve kaldığı yerden namazına devam eder. Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir. Zira ona göre, bu kimsenin namaza baştan başlaması gerekmektedir.”⁵⁷³

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî'nin kavli-i cedîdi olduğu tespit edilmiştir. Zira Mâverî *el-Hâvi'l-kebîr* isimli eserinde, Şâfiî'nin kavli-i kadîmine göre, namazda kendisine abdestsizlik hali arız olan kimsenin namazının batıl olmayacağını, yemek ve konuşmak gibi namaza muhalif bir davranış yapmadığı ve uzun fasıla vermediği takdirde abdest alıp namazına kaldığı yerden devam edeceğini, kavli-i cedîdine göre ise, bu kimsenin abdest alıp namaza tekrardan başlaması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁷⁴

⁵⁷⁰ Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 289.

⁵⁷¹ Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 289. Ayrıca bkz. Şâfiî, *Hilyetü'l-ulemâ*, II, 171; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 266; Râfiî, *Fethu'l-azîz*, IV, 323-324; Nevevî, *el-Mecmû*, IV, 202, 260; *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 351; Demîrî, *en-Necmü'l-vehhâc*, II, 465; İbn Hacer, *Tuhfetü'l-muhtâc*, II, 284; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 484; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, II, 168.

⁵⁷² Zencânî, Ebü'l-Menâkıb Şihâbüddîn Mahmûd b. Ahmed, *Tahrîcü'l-fürû' ale'l-uşûl*, (thk. Muhammed Edib Sâlih), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1982, s. 102. Ayrıca bkz. Şirâzî, *el-Muhezzeb*, I, 185; Nevevî, *el-Mecmû*, IV, 269; Şirbînî, *el-İknâ*, I, 169; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, II, 213.

⁵⁷³ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 113.

⁵⁷⁴ Mâverî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 184. Ayrıca bkz. İbnü'l-Mehâmîlî, *el-Lübâb*, I, 106; Şirâzî, *el-Muhezzeb*, I, 164; *et-Tenbîh*, s. 35; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 196; Gazzâlî, *el-Vasîl*, II, 215-216; Şâfiî, *Hilyetü'l-ulemâ*, II, 127; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 162; İmrânî, *el-Beyân*, II, 301-302; İbnü's-Salâh, *Şerhu müşkili'l-Vasîl*, II, 156-159; Nevevî, *el-Mecmû*, IV, 74; *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 271; Bulkînî, *et-Tedrib*, I, 185.

3.9. Namazı Bozan ve Namazda Mekruh Olan Şeyler

3.9.1. Namazda unutarak veya yanılarak konuşmanın hükmü

“Namazda unutarak, yanılarak veya istemeyerek konuşmak namazı bozduğu gibi, uyku halinde konuşmakta namazı bozar. Ancak Şâfiî, unutarak ve yanılarak konuşmanın namazı bozmayacağını söylemiştir.”⁵⁷⁵

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi ’l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: Uzun olmadığı takdirde namazda unutarak veya yanılarak konuşan bir kimsenin namazı bozulmaz.”⁵⁷⁶ Şu kadar var ki bazı Şâfiî kaynaklarında, konuşmanın hangi surette namazı bozacağına dair belirleyici olan durumun örf olduğu ifade edilmiş, bazılarında ise bu miktar, altı kelimeyle sınırlandırılmıştır.⁵⁷⁷

3.9.2. Namazda insan kelimine benzeyen sözlerle dua etmek

“İnsanların kelimine benzeyen sözlerle dua etmek- ki bunlar, insanlardan istenilmesi mümkün olan şeylerdir- namazı bozar. Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir.”⁵⁷⁸

Şeyhîzâde bu cümlede, Hanefîler’e göre insanların kelimine benzeyen sözlerle dua etmenin namazı bozacağını, bu konuda Şâfiî’nin ise Hanefîler’den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Nevevî *el-Mecmû’* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî ve ashap, teşehhüd ve salâtın sonra kişinin dünya ve ahiret hayırlarından dileğini istemek maksadıyla duada bulunmasının câiz olduğunu söylemişlerdir.”⁵⁷⁹

3.9.3. Namazda Kur’ân-ı Kerîm’e bakarak kıraat etmek

“Namazda mushafa bakarak kıraat etmek namazı bozar. Ancak Ebû Yûsuf, Muhammed ve Şâfiî’ye göre mushafa bakarak kıraat etmek namazı bozmaz.”⁵⁸⁰

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Nevevî *el-Mecmû’* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “*el-İmlâ* isimli eserinde Şâfiî, -ezbere bilsin yahut bilmesin- namazda mushafa bakarak okuyan kişinin namazının bozulmayacağını söylemiştir.”⁵⁸¹

⁵⁷⁵ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 118.

⁵⁷⁶ Mâverdî, *el-Hâvi ’l-kebîr*, II, 177. Ayrıca bkz. Şâfiî, *el-Üm*, II, 281; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 165; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 108-109; İmrânî, *el-Beyân*, II, 303-304; Nevevî, *el-Mecmû’*, IV, 77-80; İbnü’r-Rif’a, *Kifâyetü’n-nebih*, III, 410-411; İbnü’n-Nakîb, *’Umdetü’s-sâlik ve ’uddetü’n-nâsik*, s. 56; İsnevî, *el-Mühimmât*, IV, 422; Demîrî, *en-Necmü’l-vehhâc*, III, 304; Ensârî, *Esne’l-me’âlib*, I, 180.

⁵⁷⁷ Nevevî, *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 290; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muhtâc*, II, 140; Heyet, (Mustafa el-Hinn, Mustafa el-Buğa, Ali eş-Şerbecî), *el-Fıkhu’l-menhecî*, I, 168.

⁵⁷⁸ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 118.

⁵⁷⁹ Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 469. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi ’l-kebîr*, II, 139; Cüveynî, *Nihâyetü’l-matlab*, II, 180; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 68; İbnü’s-Salâh, *Şerhu müşkili’l-Vasîl*, II, 151-152; İbnü’l-Mülakkın, *’Ucâletü’l-muhtâc*, I, 217; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü’l-muhtâc*, I, 256; Ensârî, *Esne’l-me’âlib*, I, 166; *Fethu’l-vehhâb*, I, 54; İbn Hacer, *el-Minhâcü’l-kavîm*, I, 107.

⁵⁸⁰ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 120.

⁵⁸¹ Nevevî, *el-Mecmû’*, IV, 95. Ayrıca bkz. Gazzâlî, *el-Vasîl*, II, 184; Şâfiî, *Hilyetü’l-ulemâ’*, II, 89; Nevevî, *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 294; İbn Ferah, *Muhtaşaru Hilâfiyyâtü’l-Beyhakî*, II, 186; Şîrbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 419.

3.9.4. Namazda iken selâma mukabelede bulunmak

“Namazda el ile selâm almak mekruhtur. Baş ile selâm almak hususunda iki rivayet vardır. Bir rivayete göre namazda baş ile selâm almak mekruh iken, diğer bir rivayete göre mekruh değildir. Bu son kavil Şâfiî’nin görüşüdür.”⁵⁸²

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü eş-Şâfiî *Hilyetü’l-‘ulemâ* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Namazda kendisine selâm verilen kişi, el veya başıyla işaret ederek mukabelede bulunur.”⁵⁸³ Aynı konuda Nevevî ise *el-Mecmû’* isimli eserinde şu ifadelerle yer vererek, ilgili meseleye dair İmam Şâfiî’nin her iki görüşüne de işaret etmiştir: “Şâfiî’nin kavli-i kadîm ve cedîdine göre, namazda kendisine selâm verilen kişinin işaretle mukabelede bulunması müstehaptır.”⁵⁸⁴

3.9.5. İmanın hususi bir mekânda bulunması

“Ehl-i kitaba benzeme gerekçesiyle, imanın cemaatten ayrı olarak hususi bir mekânda bulunması mekruhtur. Ancak diğer üç imama göre mekruh değildir.”⁵⁸⁵

Bu başlık altında Şeyhîzâde, Hanefî mezhebine göre imanın cemaatten ayrı olarak hususi bir yerde bulunmasının mekruh olduğunu, diğer üç mezhep imamına göre ise söz konusu durumun mekruh olarak görülmediğini ifade etmiştir. Mezkûr nispetin Şâfiî kaynaklarından araştırılması neticesinde Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye atfetmiş olduğu görüşün mezhepteki karşılığının, imanın, cemaatin bulunduğu yerden yüksek bir mekânda namaz kılmasıyla ilgili olduğu tespit edilmiştir. Zira ilgili kaynaklarda, imanın cemaatten yüksekçe bir yerde olmaması gerektiği, ancak cemaatin, imanın rûkû ve secdesini görebilmesi veya cemaate namazın fiillerini öğretmek gibi bir gaye taşıması halinde, söz konusu durumun mekruh olmadığı ifade edilmekte birlikte, İmam Şâfiî’nin tercihinin de bu yönde olduğu zikredilmiştir.⁵⁸⁶

3.10. Vitir ve Nâfile Namazları

3.10.1. Vitir namazının hükmü

“Ebû Hanîfe’ye göre vitir namazı vâciptir. Ebû Yûsuf ve Muhammed ise vitir namazının sünnet olduğunu söylemişlerdir. Bu görüş aynı zamanda Şâfiî’nin de kavlidir.”⁵⁸⁷

⁵⁸² Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 123.

⁵⁸³ Şâfiî, *Hilyetü’l-‘ulemâ*, II, 131.

⁵⁸⁴ Nevevî, *el-Mecmû’*, IV, 103-104, 609-610. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 163-165; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 167; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 87-88; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 39; İmrânî, *el-Beyân*, II, 315; Nevevî, *Ravzatü’l-‘âlibîn*, I, 292; İbnü’r-Rif’a, *Kifâyetü’n-nebîh*, III, 432; Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır, *Ĥabâya’z-zevâyâ*, (nşr. Abdülkâdir Abdullah el-Ânî), Kuveyt: y.y, 1982, s. 94; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 97; Melîbârî, *Fethu’l-mu’in bi-şerhi Kurretü’l-‘ayn*, I, 146; Dimyâtî, *İânetu’t-tâlibin*, IV, 217.

⁵⁸⁵ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 125.

⁵⁸⁶ Şâfiî, *el-Üm*, II, 331-332; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 188-189; Şâfiî, *Hilyetü’l-‘ulemâ*, II, 182-183; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 280; İmrânî, *el-Beyân*, II, 427-428; Nevevî, *el-Mecmû’*, IV, 294-295; İbnü’r-Rif’a, *Kifâyetü’n-nebîh*, IV, 66-67; İbnü’l-Mülakkın, *Ucâletü’l-muhtâc*, I, 331-332; Demîrî, *en-Necmü’l-vehhâc*, II, 384.

⁵⁸⁷ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 128. Bahse konu olan mesele Zeylaî’nin *et-Tebyîn* isimli eserinde “Şâfiî’ye göre vitir namazının en azı bir, en çoğu ise on bir veya on üç rek’attır” şeklinde yer almaktadır. Bkz. Zeylaî, *Tebyînü’l-ḥakā’ik*, I, 170-171.

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi 'l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Vitir namazı Şâfiî'ye göre sünnettir. Fukahânın tamamı da bu şekilde hükmetmişlerdir.”⁵⁸⁸

3.10.2. Vitir namazının kılınışı

“Vitir namazı tek selâmla üç rek'attır. Zeylaî'nin zikrettiği üzere, Şâfiî'ye göre vitir namazının en azı bir, en çoğu ise on bir veya on üç rek'attır. Şâfiî'ye göre kâmil olan vitrin en azı, iki selam vermekleedir. Selamlardan ilki, ilk iki rek'attan sonra, ikincisi ise, üçüncü rek'attan sonradır.”⁵⁸⁹

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde “birisi tek olmak üzere on bir rek'at vitir namazı kılmak müstehaptır” şeklinde açıklamıştır.⁵⁹⁰ Aynı konuda Müzenî'de *el-Muhtasar* isimli eserinde “bir rek'at vitir namazı kılmanın Şâfiî'ye göre câiz olduğunu” belirtmiştir.⁵⁹¹ İmrânî ise *el-Beyân* isimli eserinde “Şâfiî'ye göre vitir namazının en çoğunun on bir rek'at, kâmil olan vitrin en azının ise üç rek'at olduğunu” ifade etmiştir.⁵⁹² İmrânî'nin açıkladığı bu meseleye eş-Şâfiî, *Hilyetü'l-'ulemâ'* isimli eserinde şöyle değinmiştir: “Kâmil olan vitrin en azı, iki selamla üç rek'attır.”⁵⁹³

Şâfiî'ye göre vitir namazının en çoğunun on üç rek'at olması meselesine gelince, her ne kadar Râfiî *Fethu'l-'azîz* isimli eserinde “bazıları Şâfiî'ye göre vitir namazının en çoğunun on üç rek'at olduğunu zikretmiştir”⁵⁹⁴ şeklinde açıklamada bulunsa da, Nevevî *el-Mecmû'* isimli eserinde “vitir namazının en çoğunun on üç rek'at olduğunu Horasan âlimlerinden bir topluluğun naklettiğini, on bir rek'at olduğu görüşünün ise, mezhepte meşhur ve çoğunluğunun kesin olarak karar kıldığı görüş olduğunu ifade etmiştir.”⁵⁹⁵

3.10.3. Vitir namazında kunut yapmak

“Kişi vitir namazının üçüncü rek'atında devamlı olarak (senenin tamamında) kunut yapar. Şâfiî, kunûtun ancak ramazanın son yarısındaki vitir namazında yapılacağını söylemiştir.”⁵⁹⁶

⁵⁸⁸ Mâverdî, *el-Hâvi 'l-kebîr*, II, 278. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 135; Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, II, 235; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 209; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 227; İmrânî, *el-Beyân*, II, 265; Nevevî, *el-Mecmû'*, IV, 11; İbn Hacer, *el-Minhâcü'l-kavîm*, I, 136.

⁵⁸⁹ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 128.

⁵⁹⁰ Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs, *el-Üm*, (thk. Muhammed Zührî en-Neccâr), I-VIII, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1990, I, 140.

⁵⁹¹ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 35.

⁵⁹² İmrânî, *el-Beyân*, II, 265.

⁵⁹³ Şâfiî, *Hilyetü'l-'ulemâ'*, II, 118. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi 'l-kebîr*, II, 293-294; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 158; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 209; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 328; İbnü'n-Nakîb, *'Umdetü's-sâlik ve 'uddetü'n-nâsik*, s. 60; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü'l-muhtâc*, I, 310; Ensârî, *Fethu'l-vehhâb*, I, 66-67; İbn Hacer, *el-Minhâcü'l-kavîm*, I, 136; *Tuhfetü'l-muhtâc*, II, 226; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 452; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, II, 112.

⁵⁹⁴ Râfiî, *Fethu'l-'azîz*, IV, 226.

⁵⁹⁵ Nevevî, *el-Mecmû'*, IV, 12.

⁵⁹⁶ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 128.

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi'l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: Kişi ancak ramazanın son yarısında kunut yapar. İbn Ömer'de bu şekilde yapmıştır.”⁵⁹⁷ Görüldüğü üzere İmam Şâfiî, kunûtu mutlak olarak zikretmiştir. Fakat ilgili kaynaklarda İmam Şâfiî'nin bu sözdeki maksadının, vitir namazındaki kunut olduğu açıkça beyan edilmiştir.⁵⁹⁸

3.10.4. Vitir namazında kunûtun rükûdan sonra yapılması

“Vitir namazında kunut rükûdan önce yapılır. Ancak Şâfiî, kunûtun rükûdan sonra yapılacağını söylemiştir.”⁵⁹⁹

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Müzenî *el-Muhtasar* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî'nin vitir namazındaki kunûtun yerine dair ne söylediğini bilmiyorum. Fakat onun bu konudaki sözü, sabah namazındaki kunutla ilgili sözüne benziyor.”⁶⁰⁰ Aynı konuda Rûyânî ise, Şâfiî'nin vitir namazındaki kunûtun yeri hakkındaki beyanı hususunda Müzenî'nin haberdar olmadığını belirtmiş ve bu meseleyi *Bahrü'l-mezheb* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: Şâfiî, vitir namazındaki kunûtun rükûdan sonra yapılacağını tayin etmiştir.⁶⁰¹ Rûyânî'nin nakletmiş olduğu bu açıklamanın bir benzerini Nevevî'nin *el-Mecmû'* isimli eserinde de görmek mümkündür.⁶⁰²

3.10.5. Sabah namazında kunut yapmak

“Hanefîler'e göre vitir namazının dışında kunut yoktur. Ebû Hanîfe, sabah namazında yapılan kunûtun bid'at olduğunu söylemiştir. Ancak Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir. Zira ona göre, bütün sene boyunca sabah namazının ikinci rek'atının rükûundan sonra kunut yapmak sünnettir. Bunun delili ise, Hz. Enes'in rivayet etmiş olduğu “*Peygamber vefat edinceye kadar sabah namazında kunut yapmayı terk etmedi*” hadisidir.”⁶⁰³

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi'l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî, Hz. Enes'in rivayet etmiş olduğu “*Peygamber vefat edinceye kadar sabah namazında kunut yapmayı terk etmedi*”⁶⁰⁴ hadisine binaen, bütün sene boyunca sabah namazında kunut yapmanın sünnet olduğunu belirterek şöyle demiştir: Kişi sabah namazının ikinci rek'atında ‘سمع الله لمن حمده ربنا لك الحمد’ dedikten sonra, Allah'ım beni hidayet ettiğin , dost edindiğin ve afiyet verdiğin kimselerden kıl. Verdiğin şeyleri benim için mübarek eyle. Hükmettiğin şeylerin şerrinden beni koru. Şüphesiz hükmeden sensin.

⁵⁹⁷ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 291.

⁵⁹⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 291-292; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 158; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 362; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, II, 213; İmrânî, *el-Beyân*, II, 268; Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 517; *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 253; Ensârî, *Esne'l-meṭâlib*, I, 140; *Fethu'l-vehhâb*, I, 67.

⁵⁹⁹ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, I, 128.

⁶⁰⁰ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 35.

⁶⁰¹ Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, II, 240. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 293; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 158; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 362; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, II, 213; İmrânî, *el-Beyân*, II, 269; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 330; İbnü'r-Rif'a, *Kifâyetü'n-nebîh*, III, 323-324; Demîrî, *en-Necmü'l-vehhâc*, II, 298-299; Şîrbînî, *Muḡni'l-muhtâc*, I, 368.

⁶⁰² Nevevî, *el-Mecmû'*, IV, 15.

⁶⁰³ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, I, 129.

⁶⁰⁴ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 3: 109 (4964); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2:287 (3104).

Sana hiç kimse hüküm veremez. Senin dost olduğun kimseler zelil olmaz. Ey rabbimiz! Sen mübarek ve yücesin diyerek niyazda bulunur.”⁶⁰⁵

3.10.6. Cuma namazında dört rek‘atlı sünnetin tek selâmla kılınması

“Cuma namazından sonra tek selâmla dört rek‘at sünnet kılınır. İki selâmla namaz kılındığı takdirde sünnet yerine gelmiş sayılmaz. Ancak Şâfiî’nin burada muhalefeti vardır.”⁶⁰⁶

Şeyhîzâde bu cümlede, cuma namazından sonra tek selâmla dört rek‘at namaz kılmanın Hanefîler’e göre sünnet olduğunu, Şâfiî’nin ise bu konuda Hanefîler’den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, mezkûr nispet Şâfiî’nin hangi konuda farklı düşündüğünü açıklama hususunda kapalılık arz etmektedir. Zira bazı kaynaklarda “Şâfiî’nin cuma namazının farzından sonra dört rek‘at namaz kılınacağını söylediği belirtildiği gibi, iki rek‘at namaz kılınacağını söylediği, hatta bazı âlimlere göre Şâfiî’nin bu konuda herhangi bir tayininin olmadığı” da belirtilmektedir.⁶⁰⁷

Söz konusu kapalılığı gidermek adına Şeyhîzâde’nin zikretmiş olduğu nispet diğer Hanefî kaynaklarından da araştırılmış ve Şâfiî’nin ilgili meseleye dair muhalefetine “cuma namazından sonra kılınan dört rek‘atlı namazın tek selâmla kılınmasına yönelik olduğu” tespit edilmiştir. Nitekim bu kaynaklarda “Şâfiî’nin, cuma namazından sonra kılınan dört rek‘atlı namazın iki selâmla kılınacağını ifade ettiği” zikredilmektedir.⁶⁰⁸

Mezkûr nispetin tam olarak tespit edilmesinin ardından Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye atfetmiş olduğu görüş ilgili Şâfiî kaynaklarından araştırılmış ve bu meselenin Nevevî’nin *el-Mecmû’* isimli eserinde “Şâfiî, cuma namazından sonra dört rek‘at namaz kılınacağını tayin etmiştir” şeklinde yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca Nevevî, cuma namazından sonra kılınan nâfile namazın öğle namazından sonra kılınan nâfile namaz gibi olduğunu (en azı iki, kâmil olan ise dört rek‘at) belirterek, öğlen namazının evvelinde ve sonrasında dört rek‘at namaz kılan bir kimsenin iki rek‘atta bir selâm vermesinin sünnet olduğunu da ifade etmiştir.⁶⁰⁹

3.10.7. Gece ve gündüz kılınan nâfile namazlardaki rek‘at sayısı

“Gece ve gündüz kılınan nâfile namazlarda en faziletli olan, tek selamla dört rek‘at kılmaktır. Ancak Ebû Yûsuf ve Muhammed, gece kılınan nâfile namazlarda en faziletli

اللهم اهدني فيمن هديت وعافني فيمن عافيت وتولني فيمن توليت وبارك لي فيما أعطيت وقني شر ما قضيت إنك تقضي ولا يقضى " Bkz. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 150-152, 292. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 154; Şâfiî, *Hilyetü'l-'ulemâ'*, II, 111; İmrânî, *el-Beyân*, II, 252; Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 492-493; *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 223; İbnü's-Salâh, *Şerhu müşkili'l-Vasîf*, II, 124; İbnü'r-Rif'a, *Kifâyetü'n-nebîh*, III, 278; Hısnî, *Kifâyetü'l-ahyâr*, s. 112; İbn Hacer, *el-Minhâcü'l-kavîm*, I, 102; *Tuhfetü'l-muhtâc*, II, 12; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 428; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, I, 457; Dimyâtî, *Îânetu't-tâlibîn*, I, 185.

⁶⁰⁶ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 130.

⁶⁰⁷ İmrânî, *el-Beyân*, II, 595; Nevevî, *el-Mecmû'*, IV, 9-10.

⁶⁰⁸ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i'*, II, 265; Zeylâî, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, I, 172.

⁶⁰⁹ Nevevî, *el-Mecmû'*, IV, 9-10. Ayrıca bkz. İbnü'l-Mehâmîlî, *el-Lübâb*, I, 135; İmrânî, *el-Beyân*, II, 595; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 333; İbnü'r-Rif'a, *Kifâyetü'n-nebîh*, III, 309; İsnevî, *el-Mühimmât*, III, 275; Ensârî, *Esne'l-mejâlib*, I, 202; *Fethu'l-vehhâb*, I, 66; İbn Hacer, *Tuhfetü'l-muhtâc*, II, 224; Şîrbînî, *el-İknâ'*, I, 115-116.

olanın, her iki rek‘atta bir selam vermek olduğunu söylemişlerdir. Şâfiî’ye göre ise en faziletli olan, hem gece hem de gündüz kılınan nâfile namazları iki rek‘at kılmaktır.”⁶¹⁰

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi’l-kebir* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî, ‘Gece namazları ikişer ikişerdir’⁶¹¹ hadisinin, nâfile namazların iki rek‘atta bir selâm vermekle kılınacağına delalet ettiğini söylemiştir.”⁶¹² Aynı konuda Nevevî ise *el-Mecmû’* isimli eserinde şu ifadelere yer vermiştir: “Bizim mezhebimize göre en faziletli olan, gece ve gündüz kılınan nâfile namazlarda iki rek‘atta bir selâm vermektir.”⁶¹³

3.10.8. Bütün rek‘atlarda kıraatin farz olması

“Farz namazların iki rek‘atında kıraat farzdır. Ancak Şâfiî’ye göre kıraat, bütün rek‘atlarda farzdır.”⁶¹⁴

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî’ye ait olduğu tespit edilmiştir. Fakat şu hususu belirtmek gerekir ki, -her ne kadar Şeyhîzâde tarafından zikredilmese de- ibarede yer alan ‘kıraat’ ifadesinden maksadın Şâfiî kaynaklarındaki karşılığı “Fâtiha sûresini okumak” tır. Nitekim bu husus *el-Mu‘temed* isimli eserin ilgili bölümünde açıkça beyan edilmiştir.⁶¹⁵

Bütün rek‘atlarda kıraat etmekle ilgili olarak İmam Şâfiî’nin *el-Üm* isimli eserindeki açıklaması ise şu şekildedir: “İmam veya münferit olarak namaz kılan herkesin bütün rek‘atlarda Fâtiha sûresini okuması vâciptir.”⁶¹⁶

3.10.9. Başlanılan nâfile namazın tamamlanması

“Başlanılan nâfile namazı tamamlamak, bozulduğu takdirde de kazâ etmek gerekmektedir. Ancak Şâfiî’ye göre, başlanılmış olan nâfile namazı tamamlamak gerekmediği/lâzım olmadığı gibi, bozulduğu takdirde kazâ etmekte gerekmez.”⁶¹⁷

⁶¹⁰ Şeyhîzâde, *Mecma‘u’l-enhur*, I, 131.

⁶¹¹ Buhârî, “Vitr”, 1; Müslim, “Misafirin Namazı”, 145.

⁶¹² Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebir*, II, 288.

⁶¹³ Nevevî, *el-Mecmû’*, IV, 56. Ayrıca bkz. Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma‘lâb*, II, 349; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 227; İmrânî, *el-Beyân*, II, 283; Demîrî, *en-Necmü’l-vehhâc*, II, 314; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü’l-muhtâc*, I, 319; İbn Hacer, *el-Minhâcü’l-ğavîm*, I, 142; *Tuhfetü’l-muhtâc*, II, 245; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 462; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, II, 131.

⁶¹⁴ Şeyhîzâde, *Mecma‘u’l-enhur*, I, 132.

⁶¹⁵ Zuhaylî, *el-Mu‘temed*, I, 248.

⁶¹⁶ Şâfiî, *el-Üm*, II, 243- 244. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebir*, II, 103; Şirâzî, *el-Muhezzeb*, I, 139; Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma‘lâb*, II, 153; Şâşî, *Hilyetü’l-‘ulemâ’*, II, 87; İmrânî, *el-Beyân*, II, 192; Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 360; *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 242; İbnü’n-Nakîb, *Umdetü’s-sâlik ve ‘uddetü’n-nâsik*, s. 48-49; Ensârî, *Fetahu’l-vehhâb*, I, 47; İbn Hacer, *el-Minhâcü’l-ğavîm*, I, 90; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 354; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, I, 476.

⁶¹⁷ Şeyhîzâde, *Mecma‘u’l-enhur*, I, 132.

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi 'l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: Oruç veya namaza başlayan bir kimsenin bunları tamamlamasını uygun bulurum. Şayet tamamlamadan bırakırsa, iade etmesi gerekmez.”⁶¹⁸

3.11. Teravih Namazı

Bu başlık altında Şeyhîzâde, Şâfiî'ye sadece bir görüş nispet etmiştir. Zikredilen bu isnat Hz. Peygamber'e salât etmenin hükmüyle ilgili olup şöyle aktarılmıştır: “Kıraat açısından teravih namazında sünnet olan, bir kere bile olsa Kur'an'ın tamamının hatmedilmesidir. Cemaatin tembelliğinden dolayı hatim terk edilmemelidir. Fakat mazeret kabul edilebilecek gerekçelerle cemaate ağır gelmesi durumunda, hatim ile namaz kılmak terk edilebilir. Aynı şekilde cemaate ağır gelmesi halinde imam, teşehhüdden sonraki duaları tek edebilir. Lâkin bu hususta tercih edilen, Peygamber'e salâtın terk edilmemesidir. Çünkü namazda Peygamber'e salât etmek Şâfiî'ye göre farz, Hanefîler'e göre ise sünnettir.”⁶¹⁹

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde “*Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Sizde ona salât ve selâm edin*”⁶²⁰ âyetini delil getirerek şöyle açıklamıştır: “Namazda Peygamber'e salât etmenin farzietinden daha evlâ olan hiçbir yer yoktur.”⁶²¹

3.12. Güneş Tutulması Namazı

3.12.1. Kûsûf namazının kılınıp keyfiyeti

“Güneş tutulduğunda sultan veya onun görevlendirdiği kişi her rek'atta bir rûkû ile iki rek'at namaz kıldırır. Her rek'atta bir rûkû ile namaz kıldırılması, Hanefîler'in görüşüdür. Ancak Şâfiî'ye göre imam, Hz. Âişe'den rivayet edilen hadisten dolayı her rek'atta iki rûkû ile iki rek'at namaz kıldırır.”⁶²²

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde Hz. Âişe'den rivayet edilen “*Peygamber, güneş tutulduğunda her rek'atta iki rûkû ile iki rek'at namaz kıldı*”⁶²³ hadisini delil getirdikten sonra, kûsûf namazının keyfiyetinin hadiste zikredildiği surette olduğunu ifade ederek açıklamıştır.⁶²⁴

⁶¹⁸ Mâverdî, *el-Hâvi 'l-kebîr*, III, 468. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *et-Tenbîh*, s. 67-68; Rûyânî, *Bahrü 'l-mezheb*, III, 299; Şâşî, *Hilyetü 'l-'ulemâ'*, III, 177; İmrânî, *el-Beyân*, III, 555; Nevevî, *el-Mecmû'*, VI, 393; *Ravzatü 't-tâlibîn*, II, 386; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü 'l-muhtâc*, I, 594; Şîrbînî, *Muğni 'l-muhtâc*, II, 186-187.

⁶¹⁹ Şeyhîzâde, *Mecma 'u 'l-enhur*, I, 137.

⁶²⁰ Ahzâb, 33/56.

⁶²¹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 270. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi 'l-kebîr*, II, 138; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 150; Cüveynî, *Nihâyetü 'l-maṭlab*, II, 177; Rûyânî, *Bahrü 'l-mezheb*, II, 66; Şâşî, *Hilyetü 'l-'ulemâ'*, II 294; İmrânî, *el-Beyân*, II, 238; Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 465; *Ravzatü 't-tâlibîn*, I, 223; Hısnî, *Kifâyetü 'l-aḥyâr*, s. 109; Ensârî, *Fethu 'l-vehhâb*, I, 52; İbn Hacer, *Tuhfetü 'l-muhtâc*, II, 78; Şîrbînî, *Muğni 'l-muhtâc*, I, 379; Remlî, *Nihâyetü 'l-muhtâc*, I, 519.

⁶²² Şeyhîzâde, *Mecma 'u 'l-enhur*, I, 138.

⁶²³ Şâfiî, *el-Müsned*, s. 77-79; Buhârî, “Kûsûf”, 12; Müslim, “Kûsûf”, 10.

⁶²⁴ Şâfiî, *el-Üm*, II, 525-526. Ayrıca bkz. İbnü'l-Mehâmîlî, *el-Lübâb*, I, 113; Şîrâzî, *et-Tenbîh*, s. 46; *el-Muhezzeb*, 1 229; Cüveynî, *Nihâyetü 'l-maṭlab*, II, 635; Şâşî, *Hilyetü 'l-'ulemâ'*, II, 267; Nevevî, *el-Mecmû'*, V, 46-47; *Ravzatü 't-tâlibîn*, II, 83; İbnü'l-Mülakkın, *et-Tezkire*, s. 39; Hısnî, *Kifâyetü 'l-aḥyâr*, s. 151; Remlî, *Fethu 'r-raḥmân*, I, 401.

3.12.2. Kûsûf namazından sonra hutbe okunması

“İmam kûsûf namazını kıldırıktan sonra hutbe okumaz. Ancak Şâfiî, imamın namazdan sonra iki hutbe okuyacağını söylemiştir.”⁶²⁵

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “İmamın istiskâ ve kûsûf namazında iki hutbe vermesi sünnettir.”⁶²⁶

3.12.3. Kûsûf ve husûf namazlarının cemaatle kılınmasının hükmü

“Güneş tutulduğunda insanlar -şayet imam hazır bulunmazsa- mescitlerinde cemaat yapmaksızın iki veya dört rek‘at namaz kılarlar. Cemaatle namaz kılınmasının câiz, fakat sünnet olmadığı da söylenmiştir. Ancak Şâfiî, tıpkı kûsûf namazında olduğu gibi husûf namazının da cemaatle kılınmasının sünnet olduğunu söylemiştir.”⁶²⁷

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Kûsûf ve husûf namazları cemaatle kılınır.”⁶²⁸ Görüldüğü üzere İmam Şâfiî’nin bu ifadesinde “sünnet” kaydı yer almamaktadır. Fakat Mâverdî *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde “nâfile namaz iki türdür. Bunlardan birincisi, cemaatle kılınması müekked sünnet olanlardır. Bu kısımda olanlar bayram namazları, kûsûf ve husûf namazları ve istiskâ namazıdır” şeklinde açıklamada bulunarak, İmam Şâfiî’ye göre her iki namazında cemaatle kılınmasının sünnet olduğunu belirtmiştir.⁶²⁹

3.13. Farz Namazlara Yetişmek

Bu başlık altında Şeyhîzâde, Şâfiî’ye sadece bir görüş nispet etmiştir. Zikredilen bu isnat müdrik sayılmanın keyfiyetiyle ilgili olup şöyle aktarılmış: “İmam rûkûda iken tekbir alıp, imam rûkûdan doğruluncaya kadar ayakta bekleyen kimse o rek‘ata yetişmiş sayılmayacağı gibi, tekbirden sonra hiç beklemeksizin rûkûa eğilen kimsede - şayet kendi rûkûundan önce imam rûkûundan kalkarsa- imamları olan müşareketi kaçırdığından dolayı müdrik sayılamaz. Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir. Zira Şâfiî bu kişinin, kendisinde kıyam hükmü olan yerde imama yetişmiş sayılacağını söylemiştir.”⁶³⁰

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye atfetmiş olduğu bu görüşün İmam Şâfiî’ye aidiyetinin problemlili olduğu tespit edilmiştir. Zira mezkûr nispette, Şâfiî’ye göre kişinin kıyam hükmü olan yerde imama yetiştiği takdirde müdrik sayılacağı ifade

⁶²⁵ Şeyhîzâde, *Mecma‘u’l-enhur*, I, 139.

⁶²⁶ Şâfiî, *el-Üm*, II, 511. Ayrıca bkz. Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 467; İmrânî, *el-Beyân*, II, 628; Nevevî, *el-Mecmû‘*, V, 52; *Ravzatü’l-tâlibîn*, II, 85; İbnü’l-Mülakkın, *et-Tezkire*, s. 39; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 152; Bulkînî, *et-Tedrib*, I, 241; Remlî, *Fethu’r-rahmân*, I, 404; İbn Hacer, *el-Minhâcü’l-kavîm*, I, 196; *Tuhfetü’l-muhtâc*, III, 60; Şirbînî, *el-İknâ‘*, I, 187; *Muğni’l-muhtâc*, I, 600; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, II, 408.

⁶²⁷ Şeyhîzâde, *Mecma‘u’l-enhur*, I, 139.

⁶²⁸ Şâfiî, *el-Üm*, II, 523.

⁶²⁹ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 276. Ayrıca bkz. Merverrûzî (Kadı Hüseyin), *et-Ta’lîk*, II, 973; Şâfiî, *Hilyetü’l-ulemâ‘*, II, 269; İmrânî, *el-Beyân*, II, 663; Nevevî, *el-Mecmû‘*, IV, 4-5; İbnü’l-Mülakkın, *Ucâletü’l-muhtâc*, I, 286; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 149-152; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü’l-muhtâc*, I, 417; Ensârî, *Esne’l-me’tâlib*, I, 200-201; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 598-599.

⁶³⁰ Şeyhîzâde, *Mecma‘u’l-enhur*, I, 143.

edilmektedir. Oysa ilgili meseleyi İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde “bir rek‘ata yetişmek, imam rükûdan başını kaldırmadan rükûa varıp, onunla birlikte rükû yapmaktır” şeklinde açıklamış ve rükûu imamla birlikte yapan kişinin müdrik sayılacağını belirtmiştir.⁶³¹

3.14. Geçmiş Namazların Kazâsı

3.14.1. Namazlardaki tertip

“Vakit namazları ile kazâ namazları arasında tertip şart olduğu gibi, kazâ namazları arasında da tertip şarttır. Ancak Şâfiî’ye göre kazâ namazları arasında tertip şart olmadığı gibi, vakit namazları ile kazâ namazları arasındaki tertip şart değil, müstehaptır. Çünkü her farzın bizzat kendisi asıldır. Cevâzı başkasının cevâzına bağlı olamaz.”⁶³²

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: Kılammamış olduğu namazı başka bir namazı kılarken hatırlayan bir kimse, önce içinde bulunduğu namazı kılar, daha sonra kılmadığı namazı kazâ eder.”⁶³³ Bunun yanı sıra Mâverdî aynı eserinde, namazların tertip üzere kılınması hususunda fakihlerin ihtilaf ettiğini, Şâfiî’ye göre namazları tertip üzere kılmanın müstehap olduğunu da belirtmiştir.⁶³⁴

Diğer Şâfiî kaynaklarında da mezkûr meseleye temas edilmiş ve kazâyâ kalan namazlar arasındaki tertibin vâcip olmadığı, vaktin çıkmasından endişe edilmediği durumlarda önce kazâ, daha sonra vakit namazını kılmanın müstehap olduğu açıkça beyan edilmiştir. Ayrıca bu eserlerde “kazâyâ kalan namazların her birinin müstakil bir ibadet olduğu” da vurgulanmıştır.⁶³⁵ Şu kadar var ki, Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği “çünkü her farzın bizzat kendisi asıldır” kaydının Şâfiî kaynaklarındaki karşılığı “kazâyâ kalan namazların her biri müstakil bir ibadettir” ifadesi olduğu kabul edilse bile, mezkûr nispette yer alan “cevâzı başkasının cevâzına bağlı olamaz” ibaresinin karşılığı Şâfiî kaynaklarından tespit edilememiştir. İşte bu sebeple mezkûr nispet diğer Hanefî kaynaklarından da araştırılmış ve aynı manayı taşıyan ifadelerin *el-Hidâye* isimli eserde yer aldığı müşahade edilmiştir.⁶³⁶

⁶³¹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 425. Ayrıca bkz. İbnü’l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 162; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 122; Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma‘lâb*, II, 393; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 257; Nevevî, *el-Mecmû’*, IV, 215-216; Ravzatü’l-fâlibîn, I, 377; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü’l-muhtâc*, I, 355; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 468-469.

⁶³² Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-en‘hur*, I, 144.

⁶³³ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 158.

⁶³⁴ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 158.

⁶³⁵ Ensârî, *Esne’l-me‘âlib*, I, 169. Ayrıca bkz. Şirâzî, *el-Muhezzeb*, I, 106; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 82; Gazzâlî, *el-Vasî‘*, II, 154; İmrânî, *el-Beyân*, II, 51-52; Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 68-69; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü’l-muhtâc*, I, 207; Remlî, *Fethu’r-raḥmân*, I, 262; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muhtâc*, I, 438-439; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 309.

⁶³⁶ Mezkûr konu *el-Hidâye* isimli eserde şöyle aktarılmıştır: “ومن فائته صلاة قضاها إذا ذكرها وقدمها على فرض الوقت والأصل فيه أن الترتيب بين الفوائت وفرض الوقت عندنا مستحق وعند الشافعي رحمه الله مستحب، لأن كل فرض أصل بنفسه فلا يكون شرطا لغيره” Bkz. Mergînânî, Ebü’l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr, *el-Hidâye*, (Leknevî şerhi ile birlikte), I-VIII, Karaçi: İdaretü’l-Kur‘ân ve’l-Ulumi’l-İslâmiyye, 1417/1996, II, 60-61. Ayrıca bkz. Zeylaî, *Tebyînu’l-hakâ‘ik*, I, 186; Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd, *el-İnâye*, I-X, Beyrut : Dârü’l-Fikr, ts, I, 485.

3.14.2. Mürted olan kişinin müslüman olduktan sonra namazını iade etmesi

“Hanefiler’e göre, farz namazın peşine mürted olan kişi vakit içerisinde Müslüman olduğu takdirde, namazını iade eder. Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir.”⁶³⁷

Şeyhîzâde bu cümlede, Hanefiler’e göre farz namazı kıldıktan sonra dinden çıkan kişinin kılmış olduğu namazını vakit içerisinde iade etmesi gerektiğini, bu konuda Şâfiî’nin ise Hanefiler’den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Kişinin mürted olmadan önce kılmış olduğu namazı ve tutmuş olduğu orucu kazâ etmesi gerekmez. Çünkü onları Müslümanken edâ etmiştir.”⁶³⁸

3.14.3. İrtidad halindeki namazların müslüman olduktan sonra kaza edilmesi

“Kişinin irtidad halindeyken kılmadığı namazları Müslüman olduğunda kazâ etmesi gerekmez. Ancak Şâfiî’ye göre bu namazları kazâ etmesi vâciptir.”⁶³⁹

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Bir kimse dinden çıkıp tekrar Müslüman olduğunda, irtidad döneminde terk ettiği namazları kazâ etmesi ve bu dönemde üzerine vâcip olan zekât yükümlüğünü yerine getirmesi vâciptir.”⁶⁴⁰

3.15. Sehv Secdesi

Bu başlık altında Şeyhîzâde, Şâfiî’ye sadece bir görüş nispet etmiştir. Zikredilen bu isnat sehv secdesinin yapılışıyla ilgili olup şöyle aktarılmıştır: “Namazda bir şeyi ilave veya noksan etmek sebebiyle yanılan bir kimse, her iki tarafa selam verdikten sonra iki secde yapar. Şâfiî’ye göre ise, namazda yanılan kimse selamdan önce secde yapar.”⁶⁴¹

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi ’l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: Kişi sehv secdesini teşehhüdden sonra ve selamdan önce yapar.”⁶⁴²

3.16. Hasta Olan Kişinin Namazı

3.16.1. Oturarak namaz kılması mümkün olmayan kişinin namazı

“Kendisine oturarak namaz kılmak mümkün olmayan kişi, ayakları kible tarafına doğru olduğu halde sırtı üzerine yatarak veya yanı üzerine yatıp yüzünü kibleye, ayaklarını

⁶³⁷ Şeyhîzâde, *Mecma ’u’l-enhur*, I, 147.

⁶³⁸ Şâfiî, *el-Üm*, II, 155. Ayrıca bkz. Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 5; Demîrî, *en-Necmü ’l-vehhâc*, II, 35.

⁶³⁹ Şeyhîzâde, *Mecma ’u’l-enhur*, I, 147.

⁶⁴⁰ Şâfiî, *el-Üm*, II, 154. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 99; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 30; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 26; İmrânî, *el-Beyân*, II, 11; Nevevî, *Ravzatü ’t-tâlibîn*, I, 190; Hısnî, *Kifâyetü ’l-aşyâr*, s. 86; İbn Hacer, *el-Minhâcü ’l-kavîm*, I, 86; *Tuhfetü ’l-muhtâc*, I, 445; Şîrbînî, *Muğni ’l-muhtâc*, I, 312.

⁶⁴¹ Şeyhîzâde, *Mecma ’u’l-enhur*, I, 147.

⁶⁴² Mâverdî, *el-Hâvi ’l-kebîr*, II, 214. Ayrıca bkz. İbnü’l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 152-153; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 171-173; Cüveynî, *Nihâyetü ’l-ma’lâb*, II, 238-239; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 198-199; Şâfiî, *Hilyetü ’l-ulemâ’*, II, 150-151; Begavî, *et-Tehzîb*, I, 70; İmrânî, *el-Beyân*, II, 347-348; Nevevî, *el-Mecmû’*, IV, 153-154; İbnü’n-Nakîb, *’Umdetü ’s-sâlik ve ’uddetü ’n-nâsik*, s. 64.

kıblenin sağına veya soluna çevirerek îmâ ile namaz kılar. Fakat birincisi -Şâfiî'nin hilâfına-daha evlâdır.”⁶⁴³

Bu başlık altında Şeyhîzâde, Şâfiî'ye göre oturmaya güç yetiremeyen bir kimsenin yanı üzerine yatarak namaz kılmasının daha evlâ olduğunu belirtmiştir. Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşün eş-Şâfiî'nin *Hilyetü'l-ülemâ* isimli eserinde “oturmaktan âciz olan kimsenin kibleye dönük olduğu halde sağı üzerine yatarak, eğer buna da güç yetiremezse, ayakları kibleye doğru olduğu halde sırtı üzerine yatarak namaz kılması gerektiğini Şâfiî tayin etmiştir” şeklinde yer aldığı tespit edilmiştir.⁶⁴⁴ Şu hususu belirtmek gerekir ki, her ne kadar İmam Şâfiî ilgili açıklamasında “evleviyet” kaydını sarâhaten zikretmese de, bu kaydı zımnen ifade ettiğini söylemek mümkündür. Çünkü İmam Şâfiî, Hanefîler'in aksine, oturmaya güç yetiremeyen kimsenin ilk olarak sağ tarafına yatarak namaz kılacağını, buna güç yetirememesi halinde sırtı üzerine yatarak namaz kılacağını ifade etmiştir. Nitekim Nevevî'de *el-Mecmû* isimli eserinde “bu konuda sahih olan, oturmaya güç yetiremeyen kimsenin, yüzü kibleye dönük olduğu halde sağı üzerine yatarak namaz kılmasıdır” diye açıklamada bulunmuştur.⁶⁴⁵

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşün tam olarak tespit edilebilmesi için bahse konu olan mesele diğer Hanefî kaynaklarından da araştırılmış ve Şeyhîzâde'nin ifadesinde yer alan “evleviyet” kaydının *el-Hidâye* isimli eserde zikredildiği müşahede edilmiştir.⁶⁴⁶

3.16.2. Rükû ve secde yapamayan kişinin namazı

“Secde mahalline yakın olması sebebiyle oturarak îmâ etmek, ayakta îmâ etmekten daha faziletlidir. Ancak *Tebyîn* isimli eserde geçtiği üzere Züfer ve Şâfiî, ayakta olmaya güç yetirip rükû ve secde yapamayan bir kimsenin, ayakta îmâ ederek namazını kılacağını söylemişlerdir.”⁶⁴⁷

Yukarıdaki satırlarda Şeyhîzâde, Zeylaî'nin *Tebyînü'l-hakâ'ik* isimli eseri üzerinden Şâfiî'ye atıfta bulunmuş ve Şâfiî'nin, rükû ve secde yapamayan kimsenin ayakta îmâ ederek namaz kılacağını söylediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüş ilk olarak *Tebyînü'l-hakâ'ik* isimli eserde araştırılmış ve Zeylaî'nin bu meseleyi şöyle zikrettiği tespit edilmiştir: “Rükû ve secdeyi yapamayan bir kimse ayakta değil, oturarak îmâ eder. Ancak Şâfiî ve Züfer, bu kimsenin ayakta îmâ ile namaz kılacağını söylemişlerdir. Çünkü kıyam bir rükündür. Başka bir rükû eda etmekten âciz olmakla düşmez.”⁶⁴⁸

⁶⁴³ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 154.

⁶⁴⁴ Şâfiî, *Hilyetü'l-ülemâ*, II, 189.

⁶⁴⁵ Nevevî, *el-Mecmû*, IV, 316. Ayrıca bkz. Şâfiî, *el-Üm*, II, 177; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 197; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 191-192; Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, II, 125; İmrânî, *el-Beyân*, II, 446; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 236; İsnevî, *el-Mühimmât*, III, 38; Demîrî, *en-Necmü'l-vehhâc*, II, 102; Hısnî, *Kifâyetü'l-aşyâr*, s. 122-123; Şîrbînî, *el-İknâ*, I, 131; Melîbârî, *Fethü'l-mu'in bi-şerhi Kurreti'l-ayn*, I, 97-98.

⁶⁴⁶ Mergînânî, *el-Hidâye*, II, 84-85. Ayrıca bkz. Aynî, Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed, *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye*, (thk. Emin Salih Şaban), I-XIII, Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye, 1999, II, 639-640.

⁶⁴⁷ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 155.

⁶⁴⁸ Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, I, 202.

Bahse konu olan meselenin Şâfiî kaynaklarından araştırılması neticesinde ise, söz konusu isnattaki görüşün İmam Şâfiî'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Zira İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde, ayakta durmayı etkilemeyip, rükû yapmaya mâni bir hastalığı olan kimseye kıyam etmenin gerekli olduğunu ifade ederek, rükû ve secdeyi yapmaya güç yetiremeyen bir kimsenin îmâ ile namaz kılacağını belirtmiştir.⁶⁴⁹ Aynı konuda Cüveynî ise *Nihâyetü'l-maṭlab* isimli eserinde, kıyâmın maksut bir rükûn olduğunu, ayakta durmaya güç yetirip, rükû ve secdeyi yapmaktan âciz olan kimsenin, namazını ayakta îmâ ile kılacağını açıkça beyan etmiştir.⁶⁵⁰

3.16.3. Baygınlık veya cinnet hali geçiren kimselerin namazlarının kazâsı

“Bir gün ve bir geceyi baygın veya cinnet halinde geçiren bir kimse, kılamadığı namazlarını istihsânen kazâ eder. Şâfiî, bu kişiye kazânın lazım olmaması görüşüyle amel etmiştir.”⁶⁵¹

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Mevcut halleri devam ettiği sürece ma'tûh, mecnun ve baygın olan kimseden farzlar kaldırılmıştır.”⁶⁵² Ayrıca İmam Şâfiî mezkûr eserinde “gündüz tekbîr alacak kadar bir sürede sıhhat bulan baygın kişi, öğle namazını iade eder. Fakat öncesini iade etmez” şeklinde açıklamada bulunarak, kişinin namazını kazâ etmemesi için baygınlık halinin kâmil bir vakit sürmesi gerektiğine, bir gün bir gece baygın bir halde kalmaya gerek olmadığına da işaret etmiştir.⁶⁵³

3.17. Tilâvet Secdesi

3.17.1. Tilâvet secdesinin hükmü

“Tilâvet secdesi Hanefîler'e göre vâciptir. Ancak Şâfiî, tilâvet secdesinin sünnet olduğunu söylemiştir. Çünkü Şâfiî'ye göre Peygamber (s.a.v.), secde âyetini okuduğunda secde yapmamıştır.”⁶⁵⁴

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Şu kadar var ki, ilgili meseleyi İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde “tilâvet secdesi yapmak vâcip değildir. Fakat biz yapılmamasını hoş karşılamayız. Çünkü Zeyd b. Sâbit, Peygamber (s.a.v.)'in yanında Necm sûresini okumuş ve Peygamber secde yapmamıştır” şeklinde açıklamış, mezkûr hadisi,⁶⁵⁵ Hz. Peygamber'in bizâtihi kendisinin secde âyetini okuyup tilâvet secdesini yapmaması şeklinde değil, Zeyd. b.

⁶⁴⁹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 177.

⁶⁵⁰ Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 213-214. Ayrıca bkz. Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, II, 101; İbnü'r- Rif'a, *Kifâyetü'n-nebîh*, IV, 98.

⁶⁵¹ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, I, 155.

⁶⁵² Şâfiî, *el-Üm*, II, 131.

⁶⁵³ Şâfiî, *el-Üm*, II, 153; *el-Müsneḍ*, s. 156. Ayrıca bkz. Mâverîdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, II, 33; Rûyânî, *Baḥrû'l-meṣṣeb*, I, 397; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 24; İmrânî, *el-Beyân*, II, 13; Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 6-7; Ravzatü't-tâlibîn, I, 190; İbn Hacer, *el-Minhâcû'l-kavîm*, I, 69.

⁶⁵⁴ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, I, 156.

⁶⁵⁵ Şâfiî, *el-Müsneḍ*, s. 155- 156; İbn Mâce, “Salât”, 327; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 2: 444 (3703).

Sâbit'in Hz. Peygamber'in huzurunda Necm sûresini okuması ve Hz. Peygamber'in tilâvet secdesini yapmaması şeklinde nakletmiştir.⁶⁵⁶

3.17.2. Hac sûresindeki secdenin adedi

“Secde âyetleri, A'râf sûresinin sonunda olduğu gibi Ra'd, Nahl, İsrâ, Meryem ve kendisinde secde âyetinin ilk olarak zikredildiği Hac sûresinde bulunmaktadır. Ancak Şâfiî, Hac sûresinde iki secdenin olduğunu söylemiştir.”⁶⁵⁷

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Hac sûresinde iki secde vardır.”⁶⁵⁸

3.17.3. Sâd sûresinde tilâvet secdesinin varlığı/yokluğu

“Kendisinde secde âyetinin bulunduğu sûrelerden bir tanesi de Sâd sûresidir. Ancak Şâfiî, Sâd sûresinde tilâvet secdesinin olmadığını söylemiştir.”⁶⁵⁹

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi'l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: Sâd sûresindeki secdenin dışında Kur'an'da bulunan secde âyetleri, on dört tanedir. Sâd sûresindeki secde âyeti ise, şükür secdesidir.”⁶⁶⁰

3.17.4. Fussilet sûresindeki secde mahalli

“Fussilet sûresindeki secdenin mahalli konusunda ihtilâf edilmiştir. Hz. Ali'ye göre bu mahal, ‘ان كنتم اياه تعبدون’⁶⁶¹ âyetinin bulunduğu yer iken, Hz. Ömer ve İbn Mes'ûd'a göre ‘يسأمون’⁶⁶² âyetinin geçtiği yerdir. Zikredilenlerden ilki ile Şâfiî, ikincisi ile de Hanefîler amel etmiştir.”⁶⁶³

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî'ye aidiyetinin problemli olduğu tespit edilmiştir. Zira bahse konu olan meseleye dair Merverrûzî (Kadı Hüseyin) *et-Ta'lîka (et-Ta'lîku'l-kebîr)* isimli eserinde şu açıklamada bulunmuştur: “Şâfiî, Fussilet sûresî haricindeki bütün secde mahallerini beyan etmiştir. Fussilet sûresindeki secde mahallinde ise fakihler ihtilaf etmişlerdir.”⁶⁶⁴

⁶⁵⁶ Şâfiî, *el-Üm*, (Dârü'l-Ma'rife baskısı), I, 135-136;. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 201-202; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 162; Cüveynî, *Nihâyetü'l-ma'âlab*, II, 228; Rûyânî, *Bahrü'l-me'zeb*, II, 134; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 202; Şâfiî, *Hilyetü'l-ulemâ*, II, 122-123; İmrânî, *el-Beyân*, II, 289; Nevevî, *el-Mecmû*, IV, 58-59.

⁶⁵⁷ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 156.

⁶⁵⁸ Şâfiî, *el-Üm*, (Dârü'l-Ma'rife baskısı), I, 137. Ayrıca bkz. Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 28; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 201; İmrânî, *el-Beyân*, II, 293; Nevevî, *el-Mecmû*, IV, 62; İbn Hacer, *el-Minhâcü'l-kavîm*, I, 133. Hac sûresindeki secde âyetlerinin ilki 17, diğeri ise 77. âyettir. Bkz. Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 162.

⁶⁵⁹ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 156.

⁶⁶⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 201. Ayrıca bkz. Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 28; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 162; İmrânî, *el-Beyân*, II, 294; Nevevî, *el-Mecmû*, IV, 60; Ravzatü'l-tâlibîn, I, 318; İbn Hacer, *Tuhfetü'l-muhtâc*, II, 205; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, II, 93.

⁶⁶¹ “وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ” Bkz. Fussilet, 41/37.

⁶⁶² “فَإِنْ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ” Bkz. Fussilet, 41/38.

⁶⁶³ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 156.

⁶⁶⁴ Merverrûzî (Kadı Hüseyin), *et-Ta'lîka*, II, 861.

Merverrûzî'nin zikretmiş olduğu bu ifadenin tezahürünü ilgili Şâfiî kaynaklarında görmek mümkündür. Nitekim Mâverdî *el-Hâvi'l-kebîr* isimli eserinde “Fussilet sûresindeki secde yerinin ‘ان كنتم اياه تعبدون’ âyeti⁶⁶⁵ olduğunu belirtirken”⁶⁶⁶ başta Şîrâzî'nin *el-Mühezzeb* isimli eseri olmak üzere pek çok kaynakta “Fussilet sûresindeki secde mahallinin ‘لا يسأمون’ âyeti⁶⁶⁷ olduğu açıkça ifade edilmiştir.”⁶⁶⁸ Hatta Nevevî bu son görüşü “en sahih olan görüş” şeklinde ifade etmiştir.⁶⁶⁹

3.17.5. Tilâvet secdesinin keyfiyeti

“Tilâvet secdesinin keyfiyeti, namaz şartlarıyla, iki tekbir arasında eller kaldırılmadan secde etmekten ibarettir. Ancak Şâfiî'nin burada muhalefeti vardır. Zira ona göre, tilâvet secdesinde eller kaldırılır.”⁶⁷⁰

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Müzenî *el-Muhtasar* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: Şükür secdesi yapmayı hoş karşılarım. Binek üzerindeki îmâ ile, yürüyen kişi ise yerde secde eder. Tekbir aldığı anda omuzlarına kadar ellerini kaldırır. Secdeyi ancak abdestli olarak yapar.”⁶⁷¹ Aynı konuya Nevevî'de *el-Mecmû'* isimli eserinde şöyle değinmiştir: “Müzenî'nin rivayet ettiği üzere İmam Şâfiî, tilâvet secdesinin -tıpkı diğer namazlarda olduğu gibi- iftitah tekbiri ve selâma ihtiyaç duyacağını söylemiştir.”⁶⁷² Benzer ifadelerle meseleye değinen Rûyânî ise *Bahrü'l-mezheb* isimli eserinde “Şâfiî, tilâvet secdesini namazın dışında yapan kimsenin ellerini kaldıracağını söylemiştir” diyerek, bahse konu olan meselenin İmam Şâfiî nezdindeki keyfiyetini açıkça beyan etmiştir.⁶⁷³

3.17.6. Secde âyetini yerde okuyanın binek üzerinde secde etmesi

“Secde âyetini yerde okuyan bir kimsenin binek üzerinde secde etmesi câiz değildir. Ancak Şâfiî'ye göre, secde âyetini yerde okuyan bir kimsenin binek üzerinde secde etmesi câizdir.”⁶⁷⁴

⁶⁶⁵ “وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ” Bkz. Fussilet, 41/37.

⁶⁶⁶ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 202.

⁶⁶⁷ “فَإِنْ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ” Bkz. Fussilet, 41/38.

⁶⁶⁸ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 162; Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, II, 135; Şâfiî, *Hilyetü'l-ulemâ'*, II, 123; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 179; İmrânî, *el-Beyân*, II, 291-293; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 319; İbnü'r-Rif'a, *Kifâyetü'n-nebih*, III, 369; Demîrî, *en-Necmü'l-vehhâc*, II, 271; Şîrbînî, *Mugni'l-muhtâc*, I, 442.

⁶⁶⁹ Nevevî, *el-Mecmû'*, IV, 60.

⁶⁷⁰ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhür*, I, 159.

⁶⁷¹ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 30. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 231. Namaz dışındaki tilâvet secdesi şart ve keyfiyet bakımından şükür secdesiyle aynıdır. Bkz. Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 283; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 325; Ensârî, *Esne'l-meṭâlib*, I, 199; İbn Hacer, *Tuhfetü'l-muhtâc*, II, 218.

⁶⁷² Nevevî, *el-Mecmû'*, IV, 64.

⁶⁷³ Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, II, 140. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 163-164; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 231-233; Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, II, 139-140; Şâfiî, *Hilyetü'l-ulemâ'*, II, 124; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 198-199; İmrânî, *el-Beyân*, II, 295-296; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 321-322; İbnü'r-Rif'a, *Kifâyetü'n-nebih*, III, 374.

⁶⁷⁴ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhür*, I, 160.

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşün mevcut haliyle mezhebin görüşü olduğu tespit edilmiştir. Zira ilgili kaynaklarda şükür secdesi ve namaz dışındaki tilâvet secdesinin şartları ve keyfiyeti cihetiyle aynı olduğu⁶⁷⁵ İmam Şâfiî'nin de şükür secdesiyle ilgili olarak “وأحب سجود الشكر، ويسجد الراكب إيماء والمشي على الأرض” şeklinde açıklamada bulunduğu tespit edilmekle birlikte⁶⁷⁶ İmam Şâfiî'nin, secde âyetini yerde okuyan bir kimsenin binek üzerinde secde edeceğini beyan eden bir açıklamasına rastlanılmamıştır. Fakat ilgili kaynaklarda, mezkûr nispetteki bu görüşün “secde âyetini yerde okuyan bir kimsenin binek üzerinde secde etmesi her ne kadar câiz olsa da, en meşhur ve sahih olan görüş, bu kişinin tilâvet secdesini yerde yapmasıdır” şeklinde yer aldığı tespit edilmiştir.⁶⁷⁷

3.18. Misafirin Namazı

3.18.1. Sefer müddeti

“Normal yürüyüşle üç günlük mesafeyi kast ederek bulunduğu şehrin evlerini yola çıktığı taraftan geçen bir kimse, dört rek‘atlı farz namazları iki rek‘at olarak kısaltır. Ebû Yûsuf, yolculuk müddetini iki gün ve üçüncü günün ekseriyle takdir ederken Şâfiî, iki gün olarak takdir etmiştir. Ancak Şâfiî'nin bir kavline göre yolculuk müddeti, bir gün ve bir geceden ibarettir.”⁶⁷⁸

Şeyhîzâde bu cümlede, yolculuk süresiyle ilgili olarak Şâfiî'ye iki farklı görüş isnat etmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde söz konusu nispetteki her iki görüşünde İmam Şâfiî'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Nitekim bu hususta Mâverdî *el-Hâvi'l-kebîr* isimli eserinde, sefer müddetiyle ilgili olarak Şâfiî'den gelen farklı nakillerin olduğunu, Şâfiî'nin bu meseleyi farklı yerlerde farklı lafızlarla zikrettiğini, *el-İmlâ* isimli eserinde, “sefer müddetini geceler haricinde iki gün” olarak zikrettiğini ifade etmiştir.⁶⁷⁹ Benzer açıklamaları Nevevî'nin *el-Mecmû'* isimli eserinde de görmek mümkündür. Zira Nevevî mezkûr eserinde, sefer müddetiyle ilgili olarak Şâfiî'ye ait yedi kavil olduğunu, bu kaviller arasında yer alan görüşlerden birisinin, “sefer müddetinin bir gün ve bir gece” şeklinde olduğunu belirtmiştir.⁶⁸⁰ Ayrıca Nevevî ilgili eserinde “iki günlük yürüyüş mesafesinin dışında namazları kısaltmak câiz değildir” diyerek, bahse konu olan meselenin mezhepteki hükmünü açıkça beyan etmiştir.⁶⁸¹

⁶⁷⁵ Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 283; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 325; Ensârî, *Esne'l-meṭâlib*, I, 199; İbn Hacer, *Tuhfetü'l-muḥtâc*, II, 218.

⁶⁷⁶ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 30; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 231.

⁶⁷⁷ Merverrûzî (Kadı Hüseyin), *et-Ta'likâ*, II, 901; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 283-284; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 207-208; Nevevî, *el-Mecmû'*, IV, 62; *Ravzatü't-tâlibîn*, I, 325; Demîrî, *en-Necmü'l-vehhâc*, II, 283; İbnü'l-Mülakkın, *Ucâletü'l-muḥtâc*, I, 270-271; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü'l-muḥtâc*, I, 305-307; Şirbînî, *Muḡnî'l-muḥtâc*, I, 448; Remlî, *Nihâyetü'l-muḥtâc*, II, 104.

⁶⁷⁸ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, I, 161.

⁶⁷⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 360.

⁶⁸⁰ Nevevî, *el-Mecmû'*, IV, 321-322.

⁶⁸¹ Nevevî, *el-Mecmû'*, IV, 322. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Mühezzeḥ*, I, 192; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 423-424; Şâfiî, *Hilyetü'l-ulemâ'*, II, 192-193; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 295-296; İmrânî, *el-Beyân*, II, 458.

3.18.2. Seferde namazı kısaltmanın hükmü

“Normal yürüyüşle üç günlük mesafeyi kast ederek, bulunduğu şehrin evlerini yola çıktığı taraftan geçen bir kimse, dört rek‘atlı farz namazları iki rek‘at olarak kısaltır. Şâfiî, misafirin farz namazının dört rek‘at olduğunu, namazı kısaltmanın ise ruhsat olduğunu söylemiştir.”⁶⁸²

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Korku ve sefer halinde namazların kısaltılması, Kitap ve Sünnet’le sabittir. Korku olmadığı halde seferde namazların kısaltılması sünnettir. Kitap, korku olmadığı halde seferde namazların kısaltılmasının ruhsat olduğuna delalet eder.”⁶⁸³ Ayrıca Müzenî’nin *el-Muhtasar* isimli eserinde belirttiğine göre İmam Şâfiî “misafirin farz namazının iki rek‘at değil, dört rek‘at olduğunu” da belirtmiştir.⁶⁸⁴ Benzer ifadelerle meseleye değinen Cüveynî “Şâfiî’ye göre namazı kısaltmanın ruhsat olduğunu” belirterek İmam Şâfiî’nin şu sözünü nakletmiştir: “Sünnetten yüz çevirme maksadıyla yapıldığı takdirde, kasrın terk edilmesini hoş karşılamam.”⁶⁸⁵ Aynı konuda Mâverdî ise *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde “seferde namazı kısaltmanın Peygamber (s.a.v.)’in sünnetine uymak ve bu konudaki ihtilaftan kurtulmak bakımından daha faziletli olduğunu” ifade etmiştir.⁶⁸⁶

3.18.3. İkamet müddeti

“İkamet müddeti on beş gün veya daha fazlasıdır. Çünkü İbn Ömer ve İbn Abbas’dan rivayet edildiğine göre onlar, ikamet müddetinin en az on beş gün olduğunu söylemişlerdir. Bu görüş Şâfiî’nin aleyhine delildir. Zira Şâfiî, ikamet müddetinin dört gün olduğunu söylemiştir.”⁶⁸⁷

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Nevevî *Ravzatü’l-tâlibîn* isimli eserinde “Şâfiî ve ashabın çoğu, bir yerde dört gün ikamet etmeye niyet eden bir kimsenin mukim olacağını söylemişlerdir” şeklinde açıklayarak, ilgili meselenin İmam Şâfiî nezdindeki hükmünü açıkça ifade etmiştir.⁶⁸⁸

3.18.4. Âsi olan kimselere sefer hükümlerinin uygulanması

“Sefer hükümlerinin uygulanmasında âsi olan ile olmayan arasında bir fark yoktur. Ancak diğer üç imama göre, âsi olan yolcular belirli ruhsatlardan yararlanamazlar. Dolayısıyla namazın kısaltılması onlar için câiz değildir.”⁶⁸⁹

⁶⁸² Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 161.

⁶⁸³ Şâfiî, *el-Üm*, II, 356.

⁶⁸⁴ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 40.

⁶⁸⁵ Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma’lâb*, II, 423.

⁶⁸⁶ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 366.

⁶⁸⁷ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 162.

⁶⁸⁸ Nevevî, *Ravzatü’l-tâlibîn*, I, 384, II, 371-372. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 195; Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma’lâb*, II, 431; Rûyânî, *Bahrü’l-me’zheb*, II, 324; Şâfiî, *Hilyetü’l-ulemâ*, II, 199-200; İmrânî, *el-Beyân*, II, 475-476; İbnü’s-Salâh, *Şerhu müşkili’l-Vasât*, II, 257; Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 359-360; İbnü’r-Rif’a, *Kifâyetü’n-nebîh*, IV, 156-157; Şîrbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 519-520.

⁶⁸⁹ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 164.

Şeyhîzâde bu cümlede, âsi olan kimselere sefer hükümlerinin uygulanması hususunda üç mezhep imamının Hanefiler'den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Mâsiyet için olmayan seferdeki namazın kısaltılması hususunda hasta-sağlıklı, köle-hür, kadın ve erkek arasında bir fark yoktur. Ancak, Müslümanlara zulmetmek ve yol kesmek gibi haram maksatlı yolculuğa çıkan bir kimse, namazlarını kısaltamaz. Şayet namazları kısaltarak kılsa, bu namazları iade etmesi gerekir.”⁶⁹⁰ Mezkûr konuya ilgili diğer Şâfiî kaynaklarında da temas edilmiş ve bu kaynaklarda, haram maksatlı yolculuğa çıkan kişinin namazlarını kısaltamayacağı, ruhsatların, âsi olmayan kimseler için geçerli olduğu, seferde sağlanan kolaylıkların mâsiyet için olmayan yolculukları ihtiva ettiği açıkça beyan edilmiştir.⁶⁹¹

3.19. Cuma Namazı

3.19.1. Cuma namazının köyde kılınması

“Cuma namazının edasının şartları altıdır. Onlardan birincisi, cuma namazı kılınan yerin şehir veya şehrin kenarı olmasıdır. Ancak Şâfiî'ye göre, balığ olan kırk hür erkeğin vatan edindiği köyde cuma namazı kılmak sahihtir.”⁶⁹²

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Cuma namazının vâcip olmasıyla ilgili olarak ashabımızdan duyduğumuz, köy sakinlerinden mukim olan kırk erkeğe cuma namazının vâcip olmasıdır. Bizde bu şekilde hüküm veriyoruz.”⁶⁹³

3.19.2. Cuma namazında izn-i âmmın gerekliliği

“Cuma namazını devlet başkanı veya onun vekilinin kıldırması gerekmektedir. Çünkü büyük bir kalabalık ile kılınan bu namazda imam tayini ve benzeri çekişmelerin önüne ancak bu sayede geçilebilir. Şâfiî, diğer namazlara itibarla cuma namazı için izn-i âmmın şart olmadığını söylemiştir.”⁶⁹⁴

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Nevevî *el-Mecmû'* isimli eserinde “Şâfiî, tıpkı sair namazlarda olduğu gibi, vazifeli olan veya olmayan herkesin arkasında cuma namazı kılmanın câiz olduğunu söylemiştir”⁶⁹⁵ şeklinde açıklayarak, cuma namazı için izn-i âmmın şart olmadığına işaret etmiştir. Aynı konuda Mâverdî ise *el-Hâvi'l-kebîr* isimli eserinde şu ifadelerle yer vermiştir: “Cuma namazı için sultanın hazır bulunması gerekmez.

⁶⁹⁰ Şâfiî, *el-Üm*, II, 364.

⁶⁹¹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 365. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, I, 267; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, I, 223; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, II, 251; İmrânî, *el-Beyân*, II, 451-452; Nevevî, *el-Mecmû'*, IV, 344; *Ravzatü'l-ṭṭâlibîn*, I, 388; Hisnî, *Kifâyetü'l-aḥyâr*, s. 137; Remlî, *Nihâyetü'l-muḥtâc*, II, 263.

⁶⁹² Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, I, 165.

⁶⁹³ Şâfiî, *el-Üm*, II, 378. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 404; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 207; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 478; Rûyânî, *Baḥrî'l-meṣṣeb*, II, 458; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, II, 287; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 324; İmrânî, *el-Beyân*, II, 547; Nevevî, *el-Mecmû'*, IV, 487; Şîrbînî, *Muḡni'l-muḥtâc*, I, 538-539.

⁶⁹⁴ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, I, 166.

⁶⁹⁵ Nevevî, *el-Mecmû'*, IV, 584.

Namaz için gerekli şartların tahakkuk etmesi halinde, namazı edâ etme salahiyetine elverişli olan her Müslüman cuma namazını kıldırabilir.”⁶⁹⁶

3.19.3. Cuma hutbesinin farzı

“Cuma hutbesinin farzı, tesbih veya hutbe kastıyla tehlîl, tahmîd ve tekbir gibi şeyleri söylemektir. Ebû Yûsuf ve Muhammed’e göre cuma hutbesindeki bu farz, örfen kendisine hutbe ismi verilebilecek zikirden ibarettir. Diğer üç imama göre ise, hutbede tahmîd, salavat, bir âyet Kur’an kıraati ve vaaz gereklidir. Zira onlara göre, bu sayılanlardan herhangi bir tanesi yapılmadığı takdirde, hutbe tamamlanmış sayılmaz.”⁶⁹⁷

Şeyhîzâde bu cümlede, Hanefîler’e göre hutbenin farzının nelerden ibaret olduğunu zikretmiş ve ilgili meseleye dair diğer mezhep imamlarının hangi görüşte olduklarını beyan etmiştir. Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Kendisine hutbe denilebilmesinin mümkün olacağı en az şey, Allah’a hamd, Peygamber’e salât, takvayı tavsiye ve hutbelerin birinde bir âyet okumaktır.”⁶⁹⁸

3.19.4. Cuma namazını kılanların sayısı

“Cuma namazını kılan cemaatin sayısı, imam haricinde en az üçtür. Ebû Yûsuf’tan nakledilen bir rivayete göre bu sayı, imam hariç ikidir. Ancak Şâfiî, cuma namazı kılan cemaatin, imam haricinde hür ve mukim olan kırk erkek olması gerektiğini söylemiştir.”⁶⁹⁹

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşün -mezhep içerisindeki bazı âlimlere ait olmakla birlikte- İmam Şâfiî’ye aidiyetinin problemli olduğu tespit edilmiştir. Zira bu hususta İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şu açıklamada bulunmuştur: “Cuma namazının vâcip olmasıyla ilgili olarak ashabımızdan duyduğumuz, köy sakinlerinden mukim olan kırk erkeğe cuma namazının vâcip olmasıdır. Bizde bu şekilde hüküm veriyoruz. Bazıları bu sayının altında olan kişilere cuma namazının vâcip olacağını söylüyorlar. Bu hüküm bana göre câiz değildir.”⁷⁰⁰ Her ne kadar İmam Şâfiî’nin zikri geçen ifadesinden cuma namazı için şart koşulan kırk sayısının imamla birlikte mi, yoksa imam haricinde mi olacağı tam olarak anlaşılamasa da, Rûyânî *Bahrü’l-mezheb* isimli eserinde “bazı âlimler, cuma namazını kılacak olan kimselerin imam haricinde kırk kişi olması gerektiğini ifade etse de bu konuda mansûs olan, bu sayının imamla birlikte kırk kişi olmasıdır” diyerek, söz konusu kapalılığı tam olarak gidermiştir.⁷⁰¹

⁶⁹⁶ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 447. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 220-221; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 407-408; Gazzâlî, *el-Vasît*, II, 268-269; İmrânî, *el-Beyân*, II, 618; Nevevî, *Ravzatü’l-tâlibîn*, II, 10; Demîrî, *en-Necmü’l-vehhâc*, II, 461; Dimyâtî, *İlânetü’t-tâlibîn*, II, 69.

⁶⁹⁷ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhûr*, I, 168.

⁶⁹⁸ Şâfiî, *el-Üm*, II, 410. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 442; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 210; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 397; Nevevî, *el-Mecmû’*, IV, 519-520; *Ravzatü’l-tâlibîn*, II, 25; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 144; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü’l-muhtâc*, I, 382-383.

⁶⁹⁹ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhûr*, I, 168.

⁷⁰⁰ Şâfiî, *el-Üm*, II, 378. Ayrıca bkz. Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 42.

⁷⁰¹ Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 358-359. Ayrıca bkz. İbnü’l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 121; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 240; Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭṭab*, II, 524-525; Nevevî, *Ravzatü’l-tâlibîn*, II, 7; İbnü’r-Rif’a, *Kifâyetü’n-nebîh*, IV, 305; Demîrî, *en-Necmü’l-vehhâc*, II, 463; Şîrbînî, *Muḡni’l-muhtâc*, I, 546-548; Büceyremî, *Tuhfetü’l-habîb*, II, 201.

3.19.5. Gözleri görmeyen kişiye cuma namazının vâcip olma(ma)sı

“Gözleri görmeyen bir kimseye -kendisine yardım edecek bir kimse bulsa da-cuma namazı vâcip değildir. Ancak Ebû Yûsuf ve Muhammed bu görüşe muhalefet etmişlerdir. Zira onlara göre, yardım edecek bir kimse olduğu takdirde, gözleri görmeyen kişiye cuma namazı kılmak vâciptir. Diğer üç imama göre de hüküm bu şekildedir.”⁷⁰²

Yukarıdaki satırlarda Şeyhîzâde, Ebu Hanîfe’ye göre kendisine yardım edecek birini bulsa dahi gözleri görmeyen kimseye cuma namazının vâcip olmadığını, bu konuda Ebû Yûsuf, Muhammed ve diğer üç mezhep imamlarının ise farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Mezkûr nispetteki görüşü İmrânî *el-Beyân* isimli eserinde “kendisini götürecek birini bulamadığında a’mâya cuma namazı vâcip değildir” şeklinde açıklamış ve ilgili meselenin Şâfiî nezdindeki hükmünü beyan etmiştir.⁷⁰³ Aynı konuda Nevevî ise *el-Mecmû’* isimli eserinde “Şâfiî mezhebine göre, ücretsiz veya emsal ücret karşılığında kendisini götürecek birini bulan a’mâ ya cuma namazın vâcip olduğunu belirterek, bu meselede Mâlik, Ahmed b. Hanbel, Ebû Yûsuf, Muhammed ve Dâvûd ez-Zâhirî’nin aynı görüşte olduğunu” ifade etmiştir.⁷⁰⁴

3.19.6. Yolcu, köle ve hasta olan kimselerin cuma namazı kılması

“Yolcu, köle ve hasta olan kimselerin oluşturduğu bir cemaatle cuma namazı geçerli olur. Ancak Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir.”⁷⁰⁵

Şeyhîzâde bu cümlede, Hanefiler’e göre yolcu, köle ve hasta olan kimselerden oluşan cemaatle cuma namazının geçerli olacağını, Şâfiî’nin ise bu konuda Hanefiler’den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Mezkûr nispetteki bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Cuma namazı, özürlü olmayan mukim, hür ve baliğ olan erkeklere vaciptir.”⁷⁰⁶ Aynı konuda Nevevî ise *el-Mecmû’* isimli eserinde misafir ve kölelerle cuma namazının geçerli olmayacağını, hasta olan kimselerle ise cuma namazının geçerli olacağını belirterek, hasta olan kimselerle cuma namazının geçerli olmayacağına dair görüşün, Râfiî’nin naklettiği şaz bir görüş olduğunu belirtmiştir.⁷⁰⁷

Hasta olan kimselerle cuma namazının geçerliliği hakkında İmam Şâfiî’nin *el-Üm* isimli eserindeki “kırk veya daha fazla kişinin ikamet ettiği bir belde halkının çoğu hasta olup, aralarından hür ve bâliğ olan kırk kişinin cuma namazına iştirak edememeleri halinde bu kimseler, öğle namazını kılarlar”⁷⁰⁸ şeklindeki ifadesi ve Nevevî’nin yukarıdaki açıklamasından hareketle, Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği görüşün yolcu ve kölelerle

⁷⁰² Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 169.

⁷⁰³ İmrânî, *el-Beyân*, II, 545.

⁷⁰⁴ Nevevî, *el-Mecmû’*, IV, 485-486. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 205; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 375; Şâfiî, *Hilyetü’l-ulemâ’*, II, 223; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 334; Nevevî, *Ravzatü’l-tâlibîn*, II, 36; Ensârî, *Esne’l-mejâlib*, I, 262; Fethu’l-vehhâb, I, 86; Remlî, *Fethu’r-rahmân*, I, 382; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muhtâc*, II, 412-414; Şîrbînî, *el-İknâ’*, I, 177-178; Muğni’l-muhtâc, I, 538.

⁷⁰⁵ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 170.

⁷⁰⁶ Şâfiî, *el-Üm*, II, 378-380. Ayrıca bkz. İbnü’l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 121-122; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 400-402; Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma’lâb*, II, 477-478; Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr*, s. 141-142; Şîrbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 536-539.

⁷⁰⁷ Nevevî, *el-Mecmû’*, IV, 502-503.

⁷⁰⁸ Şâfiî, *el-Üm*, II, 380.

ilgili olan kısmının doğru, hasta olan kimselerle ilgili olan kısmının ise problemli olduğunu söylemek mümkündür.

3.20. Bayram Namazları

3.20.1. Bayram namazının kılınışı

“Bayram namazının kılınışı şu şekildedir: İki rek‘at kılınan bu namaza imam ilk olarak iftitah tekbiri ile başlar. Sübhâneke duasını okuduktan sonra üç zâit tekbir getirir. Daha sonra Fâtiha ve ona ilave bir sûre okuyarak rükû ve secde yapar. İmam ikinci rek‘ata kıraat ile başladıktan sonra üç zâit tekbir ile rükû tekbiri getirir. Ancak Şâfi‘î’ye göre, bayram namazını kılan kişi, iftitah tekbirinin dışında ve kıraatten önce birinci rek‘atta yedi, ikinci rek‘atta beş tekbir getirir. Ayrıca bu kimse tekbirler arasında Allah’ı zikreder.”⁷⁰⁹

Şeyhîzâde’nin Şâfi‘î’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfi‘î *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “İmam, bayram namazlarına başlayacağı zaman namaza giriş tekbiri getirir. Sonra, tıpkı diğer farz namazlarda olduğu gibi “وجهت وجهي” ve sonrasını okur. Daha sonra iftitah tekbirinin dışında yedi tekbir getirir, kıraat, rükû ve secde yapar. İkinci rek‘ata kıyam tekbiri ile kalkar ve ardından kıyam tekbirinin dışında beş tekbir getirir. Daha sonra kıraat, rükû ve secde yapar.”⁷¹⁰ Bahse konu olan meseleyle ilgili olarak İmam Şâfi‘î ayrıca “bayram namazının tekbirleri arasında uzun ve kısa olmayan bir âyet miktarı kadar bekleneneğini, tekbir, tehlîl ve tahmîd getirileceğini” de ifade etmiştir.⁷¹¹

3.20.2. Bayram namazlarının kazâsı

“Bayram namazı imamla beraber kılınmadığı takdirde, kazâ edilemez. Ancak diğer üç imama göre, imamla beraber kılınamayan bayram namazı kazâ edilebilir.”⁷¹²

Şeyhîzâde bu cümlede, Hanefîler’e göre imamla birlikte kılınamayan bayram namazının kazâ edilmeyeceğini, diğer üç mezhep imamına göre ise, imamla birlikte kılınamayan bayram namazının kazâ edilebileceğini ifade etmiştir. Mezkûr nispetteki görüşü İmam Şâfi‘î *el-Üm* isimli eserinde “bayram namazını imamla birlikte kılınamayan kişi bu namazı mescitte veya evinde, imamın insanlara kıldıracağı şekliyle kılar. İmamla birlikte bayram namazını kılınamayan kimsenin bu namazı kılmayı terk etmesini hoş karşılamam” şeklinde açıklamış ve imamla birlikte kılınamayan bayram namazının kazâ edilebileceğini açıkça ifade etmiştir.⁷¹³

⁷⁰⁹ Şeyhîzâde, *Mecma‘u’l-enhur*, I, 174.

⁷¹⁰ Şâfi‘î, *el-Üm*, II, 507. Ayrıca bkz. İbnü’l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 131; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 490; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 225; Nevevî, *el-Mecmû‘*, V, 15-16; *Ravzatü’l-tâlibîn*, II, 71; Demîrî, *en-Necmü’l-vehhâc*, II, 538-540; Hısnî, *Kifâyetü’l-ağyâr*, s. 148-149; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muhtâc*, III, 41-46; Şîrbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 588; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, II, 387-390.

⁷¹¹ Şâfi‘î, *el-Üm*, II, 507. Ayrıca bkz. Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 49; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 491; Rûyânî, *Bahrü’l-mezzeh*, II, 462; İmrânî, *el-Beyân*, II, 638; Nevevî, *el-Mecmû‘*, V, 17; *Ravzatü’l-tâlibîn*, II, 71; İbnü’r-Rif‘a, *Kifâyetü’n-nebîh*, IV, 459; İbnü’l-Mülakkın, *Ucâletü’l-muhtâc*, I, 389; Hısnî, *Kifâyetü’l-ağyâr*, s. 150; Ensârî, *Menhecü’l-tullâb*, I, 26; Remlî, *Fethu’r-raḥmân*, I, 396.

⁷¹² Şeyhîzâde, *Mecma‘u’l-enhur*, I, 174.

⁷¹³ Şâfi‘î, *el-Üm*, II, 518. Ayrıca bkz. İbnü’l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 149; Şîrâzî, *et-Tenbîh*, s. 45; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 330; Şâşî, *Hilyetü’l-ulemâ‘*, II, 300; Râfî, *Fethu’l-‘azîz*, IV, 277; Nevevî, *el-Mecmû‘*, V, 4.

3.20.3. Teşrik tekbirlerinin başlangıç ve bitiş vakti

“Ebû Yûsuf ve Muhammed’e göre teşrîk tekbirleri, arefe günü sabah namazından teşrîk günlerinin sonunun ikindi namazına kadardır. Böylece bu tekbirler, yirmi üç farz namazın akabinde icra edilmiş olur. Bu görüş Hz. Ali’nin kavli olmakla birlikte, Ebû Hanîfe’den aktarılan bir rivayettir. Şâfiî’de bu görüşü benimsemiştir.”⁷¹⁴

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşün ilgili meselede İmam Şâfiî’ye isnat edilen görüşlerden biri olsa da Nevevî’nin ifadesiyle en sahihi olmadığı tespit edilmiştir. Zira İmam Şâfiî’nin *el-Üm* isimli eserinde zikrettiği ve Nevevî’nin de *el-Mecmû’* isimli eserinde en sahih olarak nitelendirdiği görüş şu şekildedir: “Hacılar bayram günü öğlen namazının peşinden teşrik günlerinin sonunun sabah namazına kadar tekbir getirirler. Mukim veya misafir diğer insanlarda hacılar gibi tekbir getirir.”⁷¹⁵

3.20.4. Teşrik tekbirlerinin keyfiyeti

“Teşrik tekbiri ‘الله أكبر ، لا إله إلا الله هو الله أكبر ، الله أكبر ، و الله الحمد’ demekten ibarettir. Ancak Şâfiî’ye göre teşrik tekbiri, ‘الله أكبر’ sözünü bitişik, tehlîl ve tahmîd getirmeksizin üç, beş, yedi veya dokuz defa söylemektir.”⁷¹⁶

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî’ye aidiyetinin problemlili olduğu tespit edilmiştir. Zira ilgili kaynaklarda “teşrik tekbirinin peş peşe üç defa ‘الله أكبر’ demek olduğu ve İmam Şâfiî’nin buna, ‘الله أكبر كبيراً ، والحمد لله كثيراً ، وسبحان الله بكرة وأصيلاً ، لا إله إلا الله ، ولا نعبد إلا إياه مخلصين له الدين ولو كره الكافرون. لا إله إلا الله وحده ، صدق وعده ، ونصر عبده ، وهزم الأحزاب وحده ، لا إله إلا الله والله أكبر’ diyerek ilave yapmanın güzel olduğunu söylediği” belirtilmiştir.⁷¹⁷

Konuyla ilgili olarak Nevevî ise *el-Mecmû’* isimli eserinde, “*et-Tetimme* isimli eserin sahibi ve diğer kimseler, Şâfiî’nin kavli-i kadîmine göre teşrik tekbirinin ‘الله أكبر ، الله أكبر’ diyerek iki defa tekbir getirmekten ibaret olduğunu söylemişlerdir” şeklinde açıklamada bulunmuş ve “teşrik tekbirinde doğru ve sünnet olan uygulamanın ‘الله أكبر’ sözünün üç defa tekrarlanmasından ibaret olduğunu” açıkça ifade etmiştir.⁷¹⁸

⁷¹⁴ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 176.

⁷¹⁵ Şâfiî, *el-Üm*, II, 519; Nevevî, *el-Mecmû’*, V, 33-34. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvî’l-kebîr*, II, 498; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 228; Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma’lâb*, II, 623; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 477-479; Şâsî, *Hilyetü’l-ulemâ’*, II, 263-264; İmrânî, *el-Beyân*, I, 132; Nevevî, *Ravzatü’l-âlibîn*, II, 80; İbnü’l-Mülâkkın, *Ucâletü’l-muhtâc*, I, 396; *et-Tezkire*, s. 39; Hısnî, *Kifâyetü’l-aşyâr*, s. 150; Remlî, *Fethu’r-raḥmân*, I, 399; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muhtâc*, III, 53.

⁷¹⁶ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enhur*, I, 176.

⁷¹⁷ Şâfiî, *el-Üm*, II, 520; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 227; İmrânî, *el-Beyân*, II, 659; Nevevî, *el-Mecmû’*, V, 39-40. Ayrıca bkz. Cüveynî, *Nihâyetü’l-ma’lâb*, II, 624; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 477; İbnü’s-Salâh, *Şerhu müşkili’l-Vasîl*, II, 351; İbnü’r-Rif’a, *Kifâyetü’n-nebîh*, IV, 472; Ensârî, *Esne’l-me’âlib*, I, 284; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muhtâc*, III, 54; Şîrbînî, *el-İknâ’*, I, 188; Muğni’l-muhtâc, I, 594.

⁷¹⁸ Nevevî, *el-Mecmû’*, V, 39.

Şeyhîzâde'nin zikretmiş olduğu nispetin tam olarak tespit edilebilmesi açısından ilgili isnat diğer Hanefî kaynaklarından da araştırılmış ve “Şâfiî'ye göre teşrîk tekberi ‘الله أكبر’ sözünü bitişik, tehlîl ve tahmîd getirmeksizin üç, beş, yedi veya dokuz defa söylemektir” ifadesinin *el-Muhîtü 'l-Burhânî fi 'l-fikhi 'n-Nu 'mânî* isimli eserde “وقال الشافعي رحمه الله: التكبير أن يقول: الله” şeklinde yer aldığı tespit edilmiştir.⁷¹⁹

Netice olarak, Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye atfetmiş olduğu görüşün problemli olduğunu söylemek mümkün olduğu gibi, mezkûr nispetin bazı Hanefî kaynakları üzerinden nakledildiğini söylemekte mümkündür.

3.21. Korku Namazı

Bu başlık altında Şeyhîzâde, Şâfiî'ye sadece bir görüş nispet etmiştir. Zikredilen bu isnat korku namazının iadesiyle ilgili olup şöyle aktarılmıştır: “Düşmanın huzurda bulunmaması durumunda korku namazını kılmak câiz değildir. Hatta bir karartıyı düşman zannedip korku namazı kılsalar ve daha sonradan o karartının düşman olmadığı zahir olsa, namazın iadesi vâcib olur. Ancak Şâfiî'nin bir kavline göre namazın iadesi vâcib olmaz.”⁷²⁰

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi 'l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: Bir deveyi, topluluğu veya siyahlığı görüp onu düşman zannedenler şiddetli korkudan dolayı îma ile namaz kılsalar ve daha sonra görmüş oldukları şeyin düşman olmadığı zahir olsa, kılmış oldukları namazı iade ederler.”⁷²¹ Ayrıca Mâverdî “Şâfiî'nin *el-İmlâ* isimli eserinde, bu kişiler kılmış oldukları namazı iade etmezler. Çünkü o namazı kılmışlardır” dediğini de nakletmiştir.⁷²²

3.22. Cenaze Namazı

3.22.1. Telkin

“Ölmek üzere olan bir kimseye şehadet telkin edilir. Ancak ölünün kabre konulduğunda şehadetin telkin edilmesi ihtilaflıdır. Bir görüşe göre, cenaze kabre konulduktan sonra telkin getirilir. Şâfiî'de bu görüşle hüküm vermiştir.”⁷²³

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşün bazı Şâfiî âlimlere ait olduğu tespit edilmiştir. Zira konuyla ilgili olarak Nevevî *el-Mecmû'* isimli eserinde “meyyit kabre konulduktan sonra bir müddet bekleyip meyyit için dua ve istiğfarda bulunulmasının Şâfiî'ye göre müstehap olduğunu”⁷²⁴ ifade etmiş ve aynı eserinde “ashabımızdan bir cemaat, cenazeyi defnettikten sonra ölüye ‘يا فلان ابن فلان ويا عبد الله ابن امة’

⁷¹⁹ Buhârî, *Burhânüddîn (Burhânüşşerîa)* Mahmûd b. Ahmed, *el-Muhîtü 'l-Burhânî fi 'l-fikhi 'n-Nu 'mânî*, (thk. Abdulkerim Sami el-Cündî), I-IX, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 2004, II, 118. Ayrıca bkz. Aynî, *el-Binâye*, III, 29.

⁷²⁰ Şeyhîzâde, *Mecma 'u'l-enhur*, I, 178.

⁷²¹ Mâverdî, *el-Hâvi 'l-kebîr*, II, 472.

⁷²² Mâverdî, *el-Hâvi 'l-kebîr*, II, 472. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 202; *et-Tenbîh*, s. 42-43; Rûyânî, *Bahrü 'l-mezheb*, II, 262; Şâfi, *Hilyetü 'l-'ulemâ'*, II, 218; İmrânî, *el-Beyân*, II, 530-531; Nevevî, *el-Mecmû'*, IV, 431-432.

⁷²³ Şeyhîzâde, *Mecma 'u'l-enhur*, I, 179.

⁷²⁴ Nevevî, *el-Mecmû'*, V, 294.

الله اذكر العهد الذي خرجت عليه من الدنيا شهادة أن لا اله وحده لا شريك له وأن محمدا عبده ورسوله وأن الجنة حق وأن النار حق وأن البعث حق وأن الساعة آتية لا ريب فيها وأن الله يبعث من في القبور وأنت رضىت بالله ربا وبالإسلام ديناً وبمحمد نبيا وعلى الله عليه وسلم نبيا وبالقرآن إماما وبالكعبة قبلة وبالمؤمنين إخوانا

diyerek telkinde bulunmanın müstehap olduğunu söylemişlerdir” şeklinde açıklamada bulunmuştur.⁷²⁵

3.22.2. Meyyitin yıkanması

“Ebû Yûsuf ve Muhammed, meyyit yıkanırken diz ve göbek arasının örtülmesi gerektiğini söylemişlerdir. Ancak Şâfiî, meyyitin gömleği, yıkayan kimsenin elinin girebileceği genişlikte ise meyyitin gömleğinde yıkanacağını, şayet dar ise, gömleğinin çıkartılarak yıkanacağını söylemiştir.”⁷²⁶

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Meyyit, kamîs/gömlek içerisinde yıkanır. Şayet gömleğinin yeni dar ise, gömleği çıkartılır ve avretine bir bez parçası örtülerek yıkanır.”⁷²⁷ Şu kadar var ki, Şeyhîzâde’nin “meyyitin gömleği, yıkayan kimsenin elinin girebileceği genişlikte ise...” şeklinde aktarmış olduğu ifade Şâfiî kaynaklarında tespit edilememiş, fakat bu ibarenin *et-Tecrîd*⁷²⁸, *el-Muhîtü’l-Burhânî*⁷²⁹ ve *el-İnâye*⁷³⁰ isimli eserlerde yer aldığı müşahede edilmiştir.

3.22.3. Meyyite mazmaza ve istinşâk yaptırmak

“Meyyite, ağız ve burnuna su vermeksizin abdest aldırılır. Çünkü mazmaza ve istinşâk, suyun çıkmasının zorluğundan dolayı terk edilmiştir. Ancak Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir.”⁷³¹

Şeyhîzâde bu cümlede, Hanefîler’e göre meyyite mazmaza ve istinşâk yaptırmadan abdest aldırılacağını, Şâfiî’nin ise bu konuda Hanefîler’den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî, meyyite namaz abdesti gibi abdest aldırılacağını söylemiştir.”⁷³²

⁷²⁵ Nevevî, *el-Mecmû’*, V, 303-304. Ayrıca bkz. Rûyânî, *Baḥrû’l-mezheb*, II, 552-553; İbnü’s-Salâh, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn, *Fetâvâ ve mesâ’ilü İbni’s-Şalâh fi’t-tefsîr ve’l-ḥadîs ve’l-uşûl ve’l-fıkḥ*, (thk. Abdülmü’tî Emîn Kal’acî), I-II, Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1986, I, 261; Nevevî, *Ravzatü’t-tâlibîn*, II, 138; İbnü’r-Rif’a, *Kifâyetü’n-nebih*, V, 148-149; İbnü’l-Mülakkın, *Ucâletü’l-muhtâc*, I, 461; İbn Kādî Şühbe, *Bidâyetü’l-muhtâc*, I, 476.

⁷²⁶ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḥur*, I, 179.

⁷²⁷ Şâfiî, *el-Üm*, II, 588-589; İmrânî, *el-Beyân*, III, 26-27. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, III, 7-9; Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, III, 7; Rûyânî, *Baḥrû’l-mezheb*, II, 523-525; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, II, 363; Remlî, *Fethu’r-raḥmân*, I, 414-415; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, II, 444.

⁷²⁸ Kudûrî, Ebû’l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr, *et-Tecrîd*, (thk. Muhammed Ali Sirâc- Ali Cum’a Muhammed), I-XII, Kahire: Dâru’s-Selâm, 2006, III, 43.

⁷²⁹ Buhârî, *el-Muhîtü’l-Burhânî*, II, 154.

⁷³⁰ Bâbertî, *İnâye*, II, 107.

⁷³¹ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḥur*, I, 180.

⁷³² Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, III, 10.

Mâverdi'nin naklettiği bu açıklamayla ilgili olarak Rûyânî ise *Bahrü'l-mezheb* isimli eserinde şu ifadelerle yer vermiştir: “Şâfiî'nin bu sözü, meyyite abdest aldırılırken mazmaza ve istinşâk yaptırılmasına delalet eder.”⁷³³

3.22.4. Cenazeyi soğuk suyla yıkamak

“Cenaze -şayet bulunursa-sidr ve çöven otu ile kaynatılmış suyla yıkanır. Eğer bulunmazsa, ısıtılmış saf suyla yıkanır. Ancak Şâfiî'ye göre en faziletli olan, cenazeyi soğuk suyla yıkamaktır.”⁷³⁴

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Müzenî *el-Muhtasar* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: Havanın soğuk olması ve sıcak suya ihtiyaç duyulmasının dışındaki durumlarda meyyiti ısıtılmamış suyla yıkamak bana daha uygun gelir.”⁷³⁵

Aynı konuda Nevevî ise *el-Mecmû'* isimli eserinde “ısıtılmış suya olan ihtiyacın dışında ahabımız meyyiti soğuk suyla yıkamanın en faziletli olduğunu söylemişlerdir”⁷³⁶ diyerek, ilgili meselenin hükmümü açıkça beyan etmiştir.

3.22.5. Meyyitin abdestinin iade edilmesi

“Meyyit yıkandıktan sonra kendisinden herhangi bir şey çıkarsa, sadece pisliğin çıktığı yer yıkanır. Fakat yıkanması ve abdesti iade edilmez. Ancak Şâfiî'ye göre bu durumda meyyitin abdestinin iade edilmesi gerekmektedir.”⁷³⁷

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî'ye aidiyetinin problemlili olduğu tespit edilmiştir. Zira bahse konu olan meseleye dair İmam Şâfiî “فإن خرج منه شيء أنفاه بالخرقة كما وصفت وأعاد عليه غسله” şeklinde açıklamada bulunmuş, kullandığı ifadeye yer alan “وأعاد عليه غسله” ibaresindeki “غ” harfinin mezhep âlimleri tarafından zammeli ve fethalı olarak okunması neticesinde üç görüş ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi, meyyitin tekrardan yıkanmasıdır. İkincisi, pisliğin yıkanıp meyyite abdest aldırmasıdır. Üçüncüsü ise, sadece necâsetin çıktığı yeri yıkamaktır.⁷³⁸

İlgili meseleyi kısaca özetlemek gerekirse, eş-Şâfiî *Hilyetü'l-'ulemâ'* isimli eserinde “meyyitin tekrardan yıkanmasının vâcip olduğunu belirterek bu hükmün, Şâfiî'nin kelamının zahiri olduğunu” ifade etmiştir.⁷³⁹ Benzer açıklamaları Mâverdi'nin, *el-Hâvi'l-kebîr* isimli eserinde de görmek mümkündür.⁷⁴⁰

⁷³³ Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, II, 527. Ayrıca bkz. Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, III, 8-9; Nevevî, *el-Mecmû'*, V, 172; İbnü'r-Rif'a, *Kifâyetü'n-nebîh*, V, 29; Ensârî, *Esne'l-meṭâlib*, I, 69-70; Şirbînî, *Muḡni'l-muḥtâc*, II, 9.

⁷³⁴ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, I, 180.

⁷³⁵ Müzenî, *el-Muhtasar*, s. 54. Ayrıca bkz. Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, III, 9.

⁷³⁶ Nevevî, *el-Mecmû'*, V, 163. Ayrıca bkz. Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, II, 524-525; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 409; İmrânî, *el-Beyân*, III, 28; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, II, 99; İbnü'n-Nakîb, *'Umdetü's-sâlik ve 'uddetü'n-nâsik*, s. 90; Şirbînî, *Muḡni'l-muḥtâc*, II, 8-10; Remlî, *Nihâyetü'l-muḥtâc*, II, 444.

⁷³⁷ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, I, 180.

⁷³⁸ Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, III, 11-12.

⁷³⁹ Şâfiî, *Hilyetü'l-'ulemâ'*, II, 284.

⁷⁴⁰ Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, III, 11-12.

Konuyla ilgili olarak Nevevî ise *el-Mecmû'* isimli eserinde şu açıklamada bulunmuştur: “Yıkandıktan sonra ve fakat kefenlenmeden önce şayet ölünün iki avretinin herhangi birinden necâset çıkarsa, bu necâsetin yıkanması vâciptir. Tahâretinin iadesine gelince, en sahih olan görüşe göre bu kişinin tahâretinin iadesi vâcip değildir.”⁷⁴¹

Netice olarak, mezkûr nispetteki görüşün mezhep içerisindeki bazı âlimlere ait olduğunu söylemek mümkün olduğu gibi, İmam Şâfiî'ye olan nispetinde problem olduğunu söylemekte mümkündür.

3.22.6. Meyyitin saçlarının taranması ve tırnaklarının kesilmesi

“Ölünün saç ve sakalı taranmadığı gibi, saç ve tırnakları da kesilmez. Ancak Şâfiî, ölünün geniş bir tarak ile saçının taranacağını, tırnak ve saçlarının kesileceğini söylemiştir.”⁷⁴²

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşün bir bölümünün isabetli, diğer bölümünün ise İmam Şâfiî'ye aidiyetinin problemlili olduğu tespit edilmiştir. Zira ölünün saçlarının taranmasıyla ilgili olarak “meyyitin saçlarının dişleri geniş bir tarakla taranmasında bir beis yoktur”⁷⁴³ şeklinde açıklamada bulunan İmam Şâfiî, meyyitin saçlarının kesilmesine dair şu ifadeleri kullanmıştır: “Meyyitin saçından ve sakalından hiçbir şey alınmaz/kesilmez. Zira saç kesimi, nüsük veya süslenme maksadıyla yapılır. Meyyit için her iki durumda söz konusu değildir.”⁷⁴⁴

Ölünün tırnaklarının kesilmesine gelince, ilgili Şâfiî kaynaklarında bu mesele “Şâfiî'nin mezheb-i cedîdine göre meyyitin tırnaklarının kesilmesinde bir beis yoktur. Mezheb-i kadîmine göre ise, ölünün tırnaklarının kesilmesi mekruhtur” şeklinde zikredilmiştir.⁷⁴⁵

3.22.7. Erkekte sünnet olan kefen

“Erkeğin sünnet olan kefeni üç elbisedir. Birincisi, omuzdan ayağa kadar olan gömlek, ikinci ve üçüncüsü ise, baş kısmından ayak kısmına kadar olan izâr ve lifâfedir. Şâfiî'ye göre erkekte sünnet olan kefen, izâr ve iki lifâfeden ibarettir.”⁷⁴⁶

⁷⁴¹ Nevevî, *el-Mecmû'*, V, 175-177. Ayrıca bkz. Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, III, 11; Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, II, 102-103; Demîrî, *en-Necmü'l-vehhâc*, III, 22-23; Ensârî, *Esne'l-meṭâlib*, I, 301-306.

⁷⁴² Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, I, 181.

⁷⁴³ Şâfiî, *el-Üm*, II, 589. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, III, 10; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, III, 9; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 410; İmrânî, *el-Beyân*, III, 30-31; Nevevî, *el-Mecmû'*, V, 172; İbn Hacer, *Tuhfetü'l-muḥtâc*, III, 103; Şîrbînî, *Muḡni'l-muḥtâc*, II, 10-11; Remlî, *Nihâyetü'l-muḥtâc*, II, 445.

⁷⁴⁴ Şâfiî, *el-Üm*, II, 640. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 241; Rûyânî, *Baḥrû'l-mezheb*, II, 531; Şâşî, *Hilyetü'l-ulemâ'*, II, 284; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 412; İmrânî, *el-Beyân*, III, 35; Nevevî, *el-Mecmû'*, V, 178; *Ravzatü't-tâlibîn*, II, 108.

⁷⁴⁵ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, III, 12; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 241; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, III, 16; Rûyânî, *Baḥrû'l-mezheb*, II, 530; İmrânî, *el-Beyân*, III, 35; Nevevî, *el-Mecmû'*, V, 178-179; İbnü'r-Rif'a, *Kifâyetü'n-nebîh*, V, 35.

⁷⁴⁶ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, I, 181.

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Nevevî *el-Mecmû'* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: Erkeğin üç elbisede kefenlenmesi müstehaptır. Bunlar, izâr ve iki lifâfedir.”⁷⁴⁷

3.22.8. Kadınların kefenlenmesi

“Kadın kefenlenirken ilk önce gömlek giydirilir. Daha sonra saçları iki örgü şeklinde yapılarak gömlek üzerinden göğsüne konur. Şâfiî, kadının saçlarının üç örgü şeklinde yapıp sırtına atılacağını söylemiştir.”⁷⁴⁸

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî şöyle açıklamıştır: “Kadının yıkanması tıpkı erkeğin yıkanması gibidir. Ancak erkeğe itibarla kadına -saçlarını üç boğum örüp arkasına atmak gibi- daha fazla özen gösterilir. Nitekim Peygamber (s.a.v.), kızını yıkaması için görevlendirdiği Ümmü Atıyye'ye bu şekilde yapmasını emretmiştir.”⁷⁴⁹

3.22.9. Cenaze namazını kıldirmaya takdim edilecek kişi

“Mecliste hazır bulunduğu takdirde, cenaze namazını kıldirmak için takdim edilmeye en layık olan kişi, sultandır. Ebû Yûsuf'tan aktarılan bir rivayete göre bu kişi, ölenin velisidir. Şâfiî'de bu görüşü benimsemiştir.”⁷⁵⁰

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Şîrâzî *el-Mühezzebe* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Sultan ve ölenin velisi cenazede hazır bulunduklarında, Şâfiî'nin kavli-kadîmine göre cenaze namazını kıldirmak için sultanın takdimi evlâ iken, kavli-cedîdine göre velinin takdimi evlâdır.”⁷⁵¹

3.22.10. Cenaze namazının tekrarı

“Cenaze namazını meyyitin velisi kıldirdığı takdirde, farz olan namaz evleviyetle yerine geldiğinden dolayı, meyyitin velisi olmayan kimselerin namazı tekrardan kılınmaları câiz değildir. Çünkü farz olan namaz, velinin kıldirması ile icra edilmiştir. Sonradan kılınacak namaz ancak nâfile olur. Cenaze namazının nâfile olarak kılınması da meşrû değildir. Ancak Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir.”⁷⁵²

Yukarıdaki satırlarda Şeyhîzâde, Hanefîler'e göre meyyitin velisi tarafından kıldırılan cenaze namazının meyyitin velisi olmayan kimselerce tekrardan kılınamayacağını, Şâfiî'nin ise bu konuda Hanefîler'den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde “cenazeye

⁷⁴⁷ Nevevî, *el-Mecmû'*, V, 194. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 242; *et-Tenbîh*, s. 50; Şâfiî, *Hilyetü'l-ulemâ'*, II, 286; Hısnî, *Kifâyetü'l-aşyâr*, s. 162.

⁷⁴⁸ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 182.

⁷⁴⁹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 590; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, III, 28; İmrânî, *el-Beyân*, III, 31. Ayrıca bkz. Nevevî, *el-Mecmû'*, V, 184; İbnü'r-Rif'a, *Kifâyetü'n-nebîh*, V, 35; Ensârî, *Esne'l-meâlîb*, I, 300; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, II, 11.

⁷⁵⁰ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 182.

⁷⁵¹ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 246. Ayrıca bkz. Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, II, 282; Şâfiî, *Hilyetü'l-ulemâ'*, II, 291; İmrânî, *el-Beyân*, III, 56; Nevevî, *el-Mecmû'*, V, 217; *Ravzatü't-tâlibîn*, II, 121; İbnü'r-Rif'a, *Kifâyetü'n-nebîh*, V, 68.

⁷⁵² Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 183.

yetişemeyen kimselerin meyyit defnedildikten sonra cenaze namazını kılmalarında bir beis yoktur” diyerek açıklamıştır.⁷⁵³ Konuyla ilgili olarak Mâverdî ise *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde şu ifadelere yer vermiştir: “Cenaze namazını kılan kişinin ikinci defa namazı kılması câiz değildir. Ancak veli olsun veya olmasın cenaze namazını kılmayan kimseler, kılınmış olan cenaze namazını definden önce veya sonra tekrardan kılabilirler. Fakat Şâfiî, bu kimselerin definden sonra cenaze namazını kılmalarını daha uygun bulur.”⁷⁵⁴

3.22.11. Cenaze namazında kıraat

“Cenaze namazında kıraat yoktur. Ancak Şâfiî’ye göre cenaze namazını kılan kimse Fâtiha sûresini okur.”⁷⁵⁵

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiğı bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Cenaze namazında kişi dört tekbir alır ve bunların ilkinde Ümmü’l Kur’ân-ı okur...”⁷⁵⁶

3.22.12. Mescidde cenaze namazı kılmak

“Meyyit mescit içerisinde iken cenaze namazının kılınması mekruhtur. Ancak Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir.”⁷⁵⁷

Şeyhîzâde burada, meyyitin mescit içerisinde olduğı halde cenaze namazının kılınmasının Hanefîler’e göre mekruh olduğunu, Şâfiî’nin ise bu konuda Hanefîler’den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiğı bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde “Şâfiî’ye göre mescitte cenaze namazının kılınması mekruh değil, müstehaptır. Çünkü Sa’d b. Ebî Vakkâs vefat ettiğinde cenaze namazının kılınması için mescidin içine taşındığı rivayet edilmiştir” şeklinde açıklayarak, söz konusu meselenin İmam Şâfiî nezdindeki hükmünü açıkça beyan etmiştir.⁷⁵⁸

3.22.13. Meyyitin uzvu üzerine cenaze namazı kılmak

“Hangi uzvu olursa olsun, ölünün bir organı üzerine cenaze namazı kılınmaz. Ancak Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir.”⁷⁵⁹

Şeyhîzâde bu cümlede, Hanefî mezhebine göre meyyitin herhangi bir uzvu üzerine cenaze namazının kılınmayacağını, Şâfiî’nin ise bu meselede Hanefîler’den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiğı bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Yırtıcı hayvanın parçaladığı, asi veya hırsızların

⁷⁵³ Şâfiî, *el-Üm*, II, 609-610. Ayrıca bkz. Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 249; Cüveynî, *Nihâyetü’l-maḡlab*, III, 63-64; Rûyânî, *Bahrü’l-meḡzeb*, II, 591; Şâşî, *Hilyetü’l-‘ulemâ’*, II, 297; Ensârî, *Fethu’l-vehhâb*, I, 113; İbn Hacer, *Tuhfetü’l-muḡtâc*, III, 149-152; Remlî, *Nihâyetü’l-muḡtâc*, II 470-472.

⁷⁵⁴ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, III, 59.

⁷⁵⁵ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḡur*, I, 184.

⁷⁵⁶ Şâfiî, *el-Üm*, II, 606. Ayrıca bkz. İbnü’l-Mehâmilî, *el-Lübâb*, I, 129; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, III, 55; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 247; Cüveynî, *Nihâyetü’l-maḡlab*, III, 56; Nevevî, *el-Mecmû’*, V, 232; Ensârî, *Fethu’l-vehhâb*, I, 112.

⁷⁵⁷ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḡur*, I, 184.

⁷⁵⁸ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, III, 50. Ayrıca bkz. İmrânî, *el-Beyân*, III, 58; Nevevî, *el-Mecmû’*, V, 213; Ravḡatü’l-ḡâlibîn, II, 131; İbnü’r-Rif’a, *Kifâyetü’n-nebîḡ*, V, 64; Şîrbînî, *Muḡni’l-muḡtâc*, II, 50.

⁷⁵⁹ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḡur*, I, 185.

öldürdüğü ve katili bilinmeyen kişi yıkanır, cenaze namazı kılınır. Şayet bedeninin bir uzvu bulunursa, yıkanır ve cenaze namazı kılınır.”⁷⁶⁰

3.22.14. Gâib olan kişinin cenaze namazı

“Başka bir yerde bulunan kimsenin cenaze namazı kılınmaz. Şâfiî bu görüşe muhalefet etmiştir.”⁷⁶¹

Bu başlık altında Şeyhîzâde, Hanefî mezhebine göre, gâip olan kişinin cenaze namazının kılınmayacağını, Şâfiî’nin ise bu meselede Hanefîler’den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Cüveynî *Nihâyetü’l-maṭlab* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî’ye göre, gâip olan kişinin cenaze namazının kılınması meşrûdur.”⁷⁶²

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Nevevî ise *el-Mecmû’* isimli eserinde “aynı belde de olan gâip kişinin değil, başka bir belde de olan gâip kişinin cenaze namazının kılınmasının câiz olduğunu” belirterek açıklamıştır.⁷⁶³

3.22.15. Cenazenin önünde veya arkasında yürümenin fazileti

“Cenazenin arkasında yürümek, önünde yürümekten daha faziletlidir. Ancak izdihamı önlemek amacıyla cenazenin önünde yürümekte bir beis yoktur. Şâfiî, cenazenin önünde yürümenin arkasında yürümekten daha faziletli olduğunu söylemiştir.”⁷⁶⁴

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü Mâverdî *el-Hâvi’l-kebîr* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: Cenazenin önünde yürümek arkasında yürümekten daha faziletlidir. Çünkü Peygamber (s.a.v.), Ebû Bekir, Ömer ve Osman cenazenin önünde yürürlerdi.”⁷⁶⁵

3.22.16. Mezarın üzerinin örtülmesi

“Kadınların kabri elbise ile örtülür. Erkeklerin kabri ise örtülmez. Ancak Şâfiî, erkeklerin kabrinin de tıpkı kadınlar gibi örtüleceğini söylemiştir.”⁷⁶⁶

Şeyhîzâde’nin Şâfiî’ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Ölünün kabri tesviye edilinceye kadar temiz bir elbiseyle örtülür. Kadının örtüsü -mezara konulduğunda- erkeğin örtüsünden daha korunaklı yapılıdır.”⁷⁶⁷

⁷⁶⁰ Şâfiî, *el-Üm*, II, 601. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, III, 32; Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 568; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 375; Nevevî, *el-Mecmû’*, V, 256.

⁷⁶¹ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḥur*, I, 185.

⁷⁶² Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, III, 52.

⁷⁶³ Nevevî, *el-Mecmû’*, V, 250. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, III, 51; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 249; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 375; Şâşî, *Hilyetü’l-ulemâ’*, II, 298; İmrânî, *el-Beyân*, III, 75; Hısnî, *Kifâyetü’l-aḥyâr*, s. 163.

⁷⁶⁴ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḥur*, I, 186.

⁷⁶⁵ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, III, 41. Ayrıca bkz. Şâfiî, *el-Üm*, II, 613; Cüveynî, *Nihâyetü’l-maṭlab*, III, 44; Gazzâlî, *el-Vasîf*, II, 374; Şâşî, *Hilyetü’l-ulemâ’*, II, 306; İmrânî, *el-Beyân*, III, 91; Nevevî, *el-Mecmû’*, V, 279; Ravzatü’l-tâlibîn, II, 115.

⁷⁶⁶ Şeyhîzâde, *Mecma’u’l-enḥur*, I, 186.

⁷⁶⁷ Şâfiî, *el-Üm*, II, 628. Ayrıca bkz. Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb*, II, 594; Nevevî, *el-Mecmû’*, V, 288; Ravzatü’l-tâlibîn, II, 134; Ensârî, *Fethu’l-vehhâb*, I, 116; Remlî, *Nihâyetü’l-muḥtâc*, III, 30.

3.22.17. Mezarın dört köşeli yapılması

“Kabir, kerpiç ve kullanılmamış kamış ile tesviye edilir. Fakat tuğla ve ağaç ile örtülmesi mekruhtur. Kabrin üzerine toprak dökülerek bir karış miktarı yükseltilir. Kabir, -Şâfiî'nin hilâfına-dört köşeli yapılmaz.”⁷⁶⁸

Şeyhîzâde bu cümlede, Hanefîler'e göre kabrin dört köşeli yapılmayacağını, Şâfiî'nin ise bu konuda Hanefîler'den farklı bir görüş benimsediğini ifade etmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde mezkûr nispetteki görüşün İmam Şâfiî'ye aidiyetinin problemli olduğu tespit edilmiştir. Zira gerek İmam Şâfiî'nin *el-Üm* isimli eserindeki açıklamasında, gerekse diğer Şâfiî kaynaklarının ilgili bölümlerinde, kabrin dört köşeli yapılacağına dair herhangi bir ifadeye rastlanılmamıştır. Nitekim mezkûr meseleyi İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Kabir düzlenir. Zira Peygamber'den bize böyle ulaşmıştır. Çünkü o (s.a.v.), oğlu İbrahim vefat ettiğinde kabrini düzlemiş, üzerine bahçenin taşlarından koymuştur.”⁷⁶⁹

İlgili nispetin tam olarak tespit edilebilmesi açısından bahse konu olan mesele diğer Hanefî kaynaklarından da araştırılmış ve bazı eserlerde “Hz. Peygamber'in, oğlu İbrahim vefat ettiğinde kabrini düzlediğinden dolayı Şâfiî kabrin düzenleneceğini ve dört köşe yapılacağını söylemiştir” şeklindeki açıklamaya rastlanılmıştır.⁷⁷⁰

Netice olarak, Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye atfetmiş olduğu görüşün problemli olduğunu söylemek mümkün olduğu gibi, söz konusu isnadın bazı Hanefî kaynakları üzerinden nakledildiğini söylemekte mümkündür.

3.23. Şehid

3.23.1. Şehidin cenaze namazı

“Şehit kefenlenir ve cenaze namazı kılınır. Ancak Şâfiî, şehidin cenaze namazının kılınmayacağını söylemiştir.”⁷⁷¹

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü Demîrî *en-Necmü'l-vehhâc* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Şâfiî der ki: Şehidin cenaze namazı kılınmaz. Çünkü savaş onu pak kılmıştır.”⁷⁷²

3.23.2. Şehidin defni

“Şehid yıkanmayıp kanı ve elbiseleriyle beraber defnedilir. Ancak silah, kürk ve pabuç gibi kefen cinsinden olmayan şeyler çıkartılır. Şâfiî, şehidden hiçbir şeyin çıkartılmayacağını söylemiştir.”⁷⁷³

⁷⁶⁸ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 186.

⁷⁶⁹ Şâfiî, *el-Üm*, II, 619. Ayrıca bkz. Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, III, 25; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 226; Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, II, 554-555; İmrânî, *el-Beyân*, III, 109; Nevevî, *el-Mecmû'*, V, 295-298; İbnü'r-Rif'a, *Kifâyetü'n-nebîh*, V, 144-145; İbnü'l-Mülakkın, *et-Tezkire*, I, 43; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, III, 9-10.

⁷⁷⁰ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'i*, I, 358-359; Buhârî, *el-Muhîtü'l-Burhânî*, II, 192.

⁷⁷¹ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 188.

⁷⁷² Demîrî, *en-Necmü'l-vehhâc*, III, 69. Ayrıca bkz. Şâfiî, *el-Üm*, II, 597; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, III, 33; Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, II, 561; Nevevî, *el-Mecmû'*, V, 265.

⁷⁷³ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 189.

Yapılan araştırmalar neticesinde Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşün İmam Şâfiî'ye aidiyetinin problemli olduğu tespit edilmiştir. Zira bahse konu olan meseleyi İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde “savaş alanında şehid edilen kişi elbisesiyle beraber defnedilebileceği gibi, şayet velisi isterse elbisesini çıkartıp başka bir şeyle de kefenleyip defnedebilir” şeklinde açıklayarak, velinin istemesi halinde şehidin elbisesini çıkartabileceğini açıkça ifade etmiştir.⁷⁷⁴ Bahse konu olan meseleye dair Mâverîdî ise *el-Hâvi 'l-kebîr* isimli eserinde, kişinin şehid olduğu elbisesinde velisinin hak sahibi olduğunu, dilerse şehidi o elbiseyle, dilerse elbisesini çıkartıp başka bir şeyle kefenleyebileceğini söylemiştir.⁷⁷⁵

3.24. Kâbe İçerisinde Namaz Kılmak

3.24.1. Kâbe içerisinde farz ve nâfile namaz kılmanın hükmü ve keyfiyeti

“Kâbe içerisinde farz ve nâfile namaz kılmak geçerlidir. Çünkü Hz. Peygamber fetih günü Kâbe içerisinde namaz kılmıştır. Ancak Şâfiî, Kâbe içerisinde farz ve nâfile namaz kılınabileceği görüşüne muhalefet etmiştir. Fakat Şâfiî mezhebine göre sahih olan, Kâbe içerisinde hem farz hem de nâfile namaz kılınabileceğidir. Şu kadar var ki Şâfiî'nin cevaz vermediği durum, Kâbe kapısı açık, eşığının ise bineğin sırtlığı yüksekliğinde olmadığı durumda⁷⁷⁶ kişinin, Kâbe kapısına doğru yönelerek namaz kılmasıdır.”⁷⁷⁷

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî *el-Üm* isimli eserinde şöyle açıklamıştır: “Kâbe içerisinde farz ve nâfile namaz kılınabilir. Fakat Kâbe yapısından bir sütre olmadan kapısına yönelerek namaz kılınması câiz değildir.”⁷⁷⁸ Konuyla ilgili olarak Rûyânî ise *Bahrü'l-mezheb* isimli eserinde, İmam Şâfiî'nin sütrede “مؤخرة الرجل” miktarını ölçü alma nedeninin ilgili hadis⁷⁷⁹ olduğunu belirtmiştir.⁷⁸⁰

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşe diğer Şâfiî kaynaklarında da temas edilmiş ve bu kaynaklarda Kâbe kapısı açık, eşığı de binek sırtlığı yüksekliğinde olmaması

⁷⁷⁴ Şâfiî, *el-Üm*, II, 596.

⁷⁷⁵ Mâverîdî, *el-Hâvi 'l-kebîr*, III, 35. Ayrıca bkz. Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, II, 562-567; Şâfiî, *Hilyetü'l-ulemâ*, II, 303-304; İmrânî, *el-Beyân*, III, 80-81; Nevevî, *el-Mecmû*, V, 263-264; *Ravzatü't-tâlibîn*, II, 120; İbnü'r-Rif'a, *Kifâyetü'n-nebîh*, V, 106-107; İbnü'n-Nakîb, *Umdetü's-sâlik ve 'uddetü'n-nâsik*, s. 94; Demîrî, *en-Necmü'l-vehhâc*, III, 74-75; Ensârî, *Esne'l-me'tâlib*, I, 315-316; *Fethu'l-vehhâb*, I, 115; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, II, 36.

⁷⁷⁶ Bu ifadenin kitaptaki aktarımı şu şekildedir: “وليس العتبة مرتفعة قدر مؤخرة الرجل” Fakat ibarenin müellif nüshası ile karşılaştırılması neticesinde bu ibarenin yanlış olduğu, doğrusunun ise “وليس العتبة مرتفعة قدر مؤخرة الرجل” şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Bkz. Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, Süleymaniye Kütüphanesi, Kılıç Ali Paşa, 00403, 61/a. Ayrıca krş. Bâbertî, *Înâye*, II, 151-152; Aynî, *el-Binâye*, III, 282; İbn'ül-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid, *Fethu'l-kadîr*, (Netâ'icü'l-efkâr ile birlikte), I-X, Dımaşk:Dârü'l-Fikr, ts, I, 407; Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmuraz, *Dürerü'l-hükkâm fî şerhi Gururi'l-aşkâm*, I-II, Kahire : Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts, I, 105; İbn Nuceym, Sirâcuddîn Ömer b. İbrâhîm, *en-Nehrü'l-fâ'ik*, (thk. Ahmed İzzü İnâye ed-Dımaşkî), I-II, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2002, I, 249.

⁷⁷⁷ Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enhur*, I, 191.

⁷⁷⁸ Şâfiî, *el-Üm*, II, 223.

⁷⁷⁹ "إذا وضع أحدكم بين يديه مثل مؤخرة الرجل، فليصل ولا يبالي ما وراء ذلك". Bkz. Müslim, “Salât”, 241.

⁷⁸⁰ Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, II, 133.

durumunda Kâbe kapısına yönelerek namaz kılınmasının câiz olmadığı açıkça beyan edilmiştir.⁷⁸¹

3.24.2. Kâbe'nin üzerinde namaz kılmak

“Kâbe'nin üzerinde namaz kılmak câizdir. Ancak Şâfiî'ye göre Kâbe üzerinde sütire olmadan namaz kılmaz câiz değildir. Çünkü Şâfiî, Kâbe'ye yönelmede binayı esas almıştır.”⁷⁸²

Şeyhîzâde'nin Şâfiî'ye nispet ettiği bu görüşü İmam Şâfiî şöyle açıklamıştır: “Kâbe üzerinde Kâbe binasından sütire olmadan namaz kılmak câiz değildir.”⁷⁸³ Aynı konuda Mâverîdî ise “önünde Kâbe'nin binasından sütire olmadan namaz kılan kişinin namazı batıldır. Çünkü bu kimse kibleye yönelmekten yoksundur” diyerek, Kâbe'ye yönelmede itibara alınan şeyin, Kâbe'nin yapısı olduğunu açıkça ifade etmiştir.⁷⁸⁴

⁷⁸¹ Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 90; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, II, 71; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 65. Kâbe içerisinde namaz kılmakla ilgili olarak ayrıca bkz. Merverrûzî (Kadı Hüseyin), *et-Ta'likâ*, II, 864-865; Şâṣî, *Hilyetü'l-'ulemâ*, II, 59-60; Râfiî, *Fethu'l-'azîz*, III, 220; Nevevî, *Ravzatü't-ṭâlibîn*, I, 214; Şirbînî, *Muḡni'l-muḥtâc*, I, 335-336.

⁷⁸² Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-enḥur*, I, 191.

⁷⁸³ Şâfiî, *el-Üm*, II, 224.

⁷⁸⁴ Mâverîdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 207. Ayrıca bkz. Şirâzî, *el-Mühezzeb*, I, 129; Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab*, II, 88-90; Rûyânî, *Baḥrû'l-mezheb*, II, 144; Gazzâlî, *el-Vasîṭ*, II, 72; Şâṣî, *Hilyetü'l-'ulemâ*, II, 60; İmrânî, *el-Beyân*, II, 137; Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 197; *Ravzatü't-ṭâlibîn*, I, 215; İbnü'l-İrâkî, Ebû Zûr'a Velîyyüddîn Ahmed b. Abdîrrahîm, *Taḥrîrû'l-fetâvî 'ale't-Tenbîh ve'l-Minhâc ve'l-Hâvî*, (thk. Abdurrahman Fehmi Muhammed ez-Zevâvî), I-III, Cidde: Dârü'l-Minhâc, 2011, I, 230; İbn Kâdî Şühbe, *Bidâyetü'l-muḥtâc*, I, 223.

SONUÇ

Şeyhîzâde Abdurrahman Efendi'nin *Mecma'u'l-enhur* isimli eserinin tahâret ve salât bahislerinde Şâfiî'ye 180 görüşün nispet edildiği tespit edilmiştir. Bu görüşlerden 54 tanesi tahâret, 126 tanesi ise salât bölümünde yer almaktadır.

Tahâret bahsine ait 54 nispetin 50'sinde isabet eden Şeyhîzâde'nin 2 nispette hata ettiği, 2 nispetin ise İmam Şâfiî'nin kavl-i kadîmi itibariyle doğru olmakla birlikte, kavl-i cedîdi itibariyle problemli olduğu tespit edilmiştir. İmam Şâfiî'ye nispetinde problemli olan görüşleri belirtmek gerekirse, bunların iki başlık altında toplanması mümkündür:

A) Şâfiî'ye Nispetin Hatalı Olduğu Yerler:

- 1) Âdet Halinde İken Kadına Yaklaşmak.
- 2) Hakiki Pisliğin Azının Affedilmesi.

B) Kavl-Kadîm İtibariyle Doğru Olup Kavl-i Cedîd İtibariyle Hatalı Olan Yerler:

- 1) Çeşitli Canlıların Suda Ölmeleriyle Suyun Alacağı Hüküm.
- 2) Mesh Müddetinin Sona Ermesiyle Abdest Almak /Abdestte Muvâlât.

Salât bahsinde ise Şeyhîzade'nin Şâfiî'ye isnat etmiş olduğu 126 görüşün 109'unda isabet ettiği, 2 görüşte Şâfiî'yi zikretmesine rağmen mezhebin görüşünü aktardığı, 4 görüşün kısmen doğru ve fakat hatalı taraflarının olduğu, 11 nispette ise isabet edemediği tespit edilmiştir. İmam Şâfiî'ye nispetinde problemli olan görüşleri belirtmek gerekirse, bunların da üç başlık altında toplanması mümkündür:

A) Şâfiî'ye Nispetin Hatalı Olduğu Yerler:

- 1) Erkeğin Örtmesi Gereken Yerler.
- 2) Pis Olan Elbiseyle Namaz Kılmak.
- 3) Vitir Namazındaki Kunut.
- 4) Secdenin Yapılışı.
- 5) Farz Namazlara Yetişmek Başlığı Altında Yer Alan Müdrik Sayılmanın Keyfiyeti.
- 6) Fussilet Sûresindeki Secde Mahalli.
- 7) Cuma Namazını Kılanların Sayısı.
- 8) Teşrik Tekbirlerinin Keyfiyeti.
- 9) Meyyitin Abdestinin İade Edilmesi.
- 10) Mezarın Dört Köşeli Yapılması.
- 11) Şehidin Defni.

B) Şâfiî'ye Nispetin Kısmen Hatalı Olduğu Yerler:

- 1) Üç ve Dört Rek'atlı Namazlardaki İlk Oturuşun Hükümü.
- 2) Elbisesi Olmayan ve İmâ ile Namaz Kılanın İmamet.
- 3) Yolcu, Köle ve Hasta Olan Kimselerin Cuma Namazı Kılması.
- 4) Meyyitin Saçlarının Taranması ve Tırnaklarının Kesilmesi.

C) Mezhebin Genel Görüşü Olan Yerler:

- 1) Şehadet Anında Parmakların Şekli.
- 2) Secde Âyetini Yerde Okuyanın Binek Üzerinde Secde Etmesi.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm (ö.211/826-27), *el-Musannef*, (nşr. Habîburrahman el-A‘zamî), I-XI, Beyrut: Mektebetü’l-İslâmî, 1983.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed (ö.241/855), *el-Müsned*, (nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr.), I-XLV, Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2001.
- Aydın, Mehmet Âkif, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2013.
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebû’s-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed (ö.855/1451), *el-Binâye fî şerhi’l-Hidâye*, (Emin Salih Şaban), I-XIII, Beyrut: Dârü’l-kütübî’l-ilmiyye, 1999.
- Bâ Mahreme, Ebû Muhammed Abdullâh et-Tayyib b. Abdillâh (ö.947/1540), *Kılâdetü’n-nahr fî vefeyâtı a’yânî’d-dehr*, (nşr. Bû Cum‘a Mükri-Hâlid Zevârî), I-VI, Cidde: Dârü’l-Minhâc, 2008.
- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd (ö.786/1384), *el-İnâye*, I-X, Beyrut: Dârü’l-Fikr, ts.
- Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî (ö.463/1071), *Târîhu Bağdâd*, (thk. Mustafa Abdulkadir Ata), I-XXIV, Beyrut: Dârü’l-kütübî’l-ilmiyye, 1417/1996.
- Bağdâdî, İsmail Paşa (ö.1839-1920), *Hedyyetü’l-ârifîn*, I-II, Tahran: y.y, 1955.
- Bardakoğlu, Ali, “Hanefî Mezhebî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XVI, 1-21.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes‘ûd (ö.516/1122), *et-Tehzîb fî fıkhi’l İmâm eş-Şâfi’î*, (thk. Ali M. Muavvaz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd), I-VIII, Beyrut: Dârü’l-kütübî’l-ilmiyye, 1997.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî (ö.458/1066), *es-Sünenü’l-kübrâ*, (thk. Muhammed Abdülkadir Atâ), I-X, Beyrut: Dârü’l-kütübî’l-ilmiyye, 2003.
- Boynukalın, Mehmet, *Fıkıh Usulü Alimleri ve Eserleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017.
- Buhârî, Burhânüddîn (Burhânüşşerîa) Mahmûd b. Ahmed (ö.616/1219), *el-Muhîtü’l-Burhânî fî’l-fıkhi’n-Nu‘mânî*, (thk. Abdulkerim Sami el-Cündî), I-IX, Beyrut: Dârü’l-kütübî’l-ilmiyye, 2004.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (ö.256/870), *es-Sahîh*, (thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır), I-IX, Beyrut: Dâru tavki’n-necât, 1422.
- Bulkînî, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Reslân (ö. 805/1403), *et-Tedrib fî’l-fürû’*, (thk. Ebû Ya’kub Neş’et b. Kemal), I-IV, Riyad: Dârü’l-Kibleteyn, 2012.
- Bursalı, M. Tâhir (ö.1925), *Osmanlı Müellifleri*, (haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen), I-III, İstanbul: Meral Yayınevi, 1972.
- Büceyremî, Süleyman b. Muhammed (ö.1221/1086), *Tuhfetü’l-habîb alâ Şerhi’l-Hatîb*, I-IV, Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1995.
- Büveytî, Ebû Ya’kûb Yûsuf b. Yahyâ (ö.231/846), *el-Muhtaşar*, Süleymaniye Kütüphanesi, Murad Molla, 1189.
- Cezerî, Ebû’l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed (ö. 833/1429), *Gâyetü’n-Nihâye fî tabakâti’l-kurrâ’*, (nşr. Gotthelf Bergstraesser), I-III, Kahire: y.y, 1351/1932.
- Cürcânî, Ebû’l-Hasen Alî b. Muhammed (ö.816/1413), *et-Ta’rifât*, Beyrut: Dârü’l-kütübî’l-ilmiyye, 1983.
- Cüveynî, Ebû’l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh (ö.478/1085), *Nihâyetü’l-maṭlab fî dirâyeti’l-mezheb*, (thk. Abdülazîm Mahmud ed-Dîb), I-XX, Beyrut: Dârü’l-Minhâc, 2007.

- Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer (ö.385/995), *es-Sünen*, (thk. Şuayb Arnaût, Hasan Abdülmün'im Şelebi, Abdüllatif Hırzullah, Ahmed Berhûm), I-V, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2004.
- Dâvûdî, Şemsüddîn Muhammed b. Alî (ö. 945/1539 [?]), *Tabaḳātü'l- müfessirîn*, I-II, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, ts.
- Debûsî, Ebû Zeyd Abdullâh (Ubeydullâh) b. Muhammed (ö.430/1039), *Takvîmü'l-edille fi'l-usûl*, (thk. Halil Muhyiddin el-Meys), Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2001.
- Demîrî, Ebü'l-Bekâ Kemâluddîn Muhammed b. Mûsâ (ö.808/1405), *en-Necmü'l-vehhâc fî şerhi'l-Minhâc*, I-X, Cidde: Dârü'l-Minhâc, 2004.
- Dimyâtî, Ebû Bekr Osman b. Muhammed (ö.1310/1895), *Îânetu't-tâlibin*, I-IV, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1997.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî (ö.275/889), *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût-Muhammed Kâmil Karabelli), I-VII, Dimaşk: Darü'r-Risaleti'l-Alemiyye, 2009.
- Ebû Hâbib, Sa'dî, *el-Kâmûs'ul-Fıkhiyyu Luḡaten ve'Istilâhen*, Dimaşk: Dârü'l-Fikr, 1988.
- Ebu'l-Ula el-Mardin (ö.1957), *Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*, Ankara: T.D.V. 2009.
- Ednevî, Ahmed b. Muhammed, *Tabaḳātü'l-müfessirîn* (h. XI. asır), (thk. Süleyman b. Sâlih Hazzî), Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1997.
- el-Bugâ, Mustafa Dîb, *et-Tezhîb fî edilleti metni'l-Ġâye ve't-Taḳrîb*, Dimaşk: Dârü İbn Kesîr, 1989.
- Enbârî, Ebü'l-Berekât Kemâluddîn Abdurrahmân b. Muhammed (ö.577/1181), *Nüzhetü'l-elibbâ' fî tabaḳāti'l-üdebâ'*, (thk. İbrahim es-Sâmîrî), Beyrut: Mektebetü'l-Menâr, 1985.
- Ensârî, Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekerîyyâ b. Muhammed (ö.926/1520), *Esne'l-meṭâlib şerhu Ravzi't-tâlib*, I-IV, Kahire: Dârü'l-kütübü'l-İslâmî, ts.
- , *Fethu'l-vehhâb bi-şerhi Menheci't-tullâb*, I-II, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1994.
- , *el-Ġurerü'l-behiyye fî şerhi'l-Behcetü'l-Verdiyye*, (thc. Muhammed Abdülkadir Atâ), I-XI, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, ts.
- , *Menhecü't-tullâb*, (thk. Salâh b. Muhammed b. Uveyda), Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1997.
- Erdebîlî, Cemâluddîn (İzzüddîn) Yûsuf b. İbrâhîm (ö.779/1377 [?]), *el-Envâr li-a'mâlî'l-ebrâr*, I-II, Mısır: Matbaatu Mustafa Muhammed, ts.
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- es-Sâ'î, Ali b. Enceb (ö.674/1276), *ed-Durru's-semîn fî esmâi'l-musannıfîn*, (thk. Ahmed Şevkî Binebîn, Muhammed Sa'îd Haneşî), Tunus: Dârü'l-Ġarbi'l-İslâmî, 2009.
- Fâsî, Ebü't-Tayyib Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed (ö.832/1429), *el-İkdü's-semîn fî târîhi'l-beledi'l-emîn*, (thk. Muhammed Abdülkadir Atâ), I-VII, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1998.
- Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb (ö.817/1415), *el-Bulḡa fî terâcimi e'immeti'n-naḥv ve'l-luḡa*, (thk. Muhammed el-Mısırî), Dimaşk: Dârü's-Sa'duddîn, 2000.
- Gaznevî, Ebû Hafs Sirâcuddîn Ömer b. İshâk (ö.773/1372), *el-Ġurretü'l-münîfe fî taḥkîki ba'zî mesâ'ili'l-İmâm Ebî Hanîfe*, Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, 1986.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (ö.505/1111), *el-Vasîṭ fî'l-mezheb*, (thk. Ahmed Mahmûd İbrâhîm-Muhammed Muhammed Tâmir), I-VII, Kahire: Dârü's-Selâm, 1417/1997.

- , *el-Müstaşfâ min 'ilmi'l-uşûl*, (thk. Muhammed Abdüsselam), Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1993.
- Gazzî, Necmüddîn Muhammed b. Muhammed (ö.1061/1651), *el-Kevâkibü's-sâ'ire bi-menâkıbia 'yâni'l-mi'eti'l-âşire*, (thk. Halil el-Mansûr), I-III, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1997.
- Has, Şükrü Selim, "Mülteka'l-Ebhur", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXI, 549-552.
- Heyet, (Mustafa el- Hinn, Mustafa el- Buğa, Ali eş-Şerbecî), *el-Fıkhu'l-menhecî alâ mezhebi'l-İmâmî's- Şâfi'î*, I-VIII, Dimaşk: Dârü'l-Kalem, 1992.
- Hısnî, Takıyyüddîn Ebû Bekr b. Muhammed (ö. 829/1426), *Kifâyetü'l-ahyâr fî halli Gâyeti'l-ihtişâr*, (thk. Ali Abdülhamid Baltacî- Muhammed Vehbi Süleyman), Dimaşk: Dârü'l-Hayr, 1994.
- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî (ö.365/976), *el-Kâmil fî du'afâ'i'r-ricâl*, (thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavvez), I-IX, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1997.
- İbn Akîl, Ebû'l-Vefâ Alî b. Akîl (ö.513/1119), *el-Vâzih fî uşûli'l-fıkıh*, (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), I-V, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1999.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hasen (ö.571/1176), *Târîhu Dimaşk*, (thk. Amr b. Garâme el-Amrâvî), I-XLIV, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1995.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris (ö. 395/1004), *Hilyetü'l-fukahâ'*, (thk. Abdulmuhsin et-Türkî), Beyrut: y.y. 1983.
- İbn Ferah, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ferah (ö.699/1300), *Muhtaşaru Hilâfiyyâtü'l-Beyhâkî*, (thk. Ziyâb Abdülkerim Ziyâb Akl), I-V, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1997.
- İbn Ğâzzî, Ebû'l-Meâlî Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman, *Dîvânü'l-İslâm*, (thk. Seyyid Kevserî Hasan), I-IV, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1990.
- İbn Hacer, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî (ö. 974/1567), *Tuhfetü'l-muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc*, (Şîrvânî ve Abbâdî haşiyesiyle), I-X, Mısır: Matbaatü Mustafa Muhammed, 1983.
- , *el-Minhâcü'l-kavîm*, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 2000.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî (ö.852/1449), *ed-Dürerü'l-kâmine fî a'yâni'l-mi'eti's-sâmine*, (thk. Muhammed Abdulmuîd Dân), I-VI, Haydarabad, 1392/1972.
- , *Lisânü'l-Mîzân*, (thk. Abdülfettâh Ebû Gudde), I-X, Beyrut: Mektebetü'l-Matbuati'l-İslamiyye, 2002.
- , *Nüzhetü'l-elbâb fî'l-elkâb*, (thk. Abdülazîz b. Muhammed es-Sedîdî), I-II, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1989.
- , *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XII, Hindistan: Matbaatu Meclis-i Dâireti'l-Maarifî'n-Nizamiyye, 1326/1908.
- İbn Hallikân, Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed (ö.681/1282), *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân mimma şebete bi'n-naql evi's-semâ' ev eşbetehü'l-ayân*, (thk. İhsan Abbas), I-VII, Beyrut: Dârü Sâdır, 1978.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân (ö.354/965), *el-Müsnedü's-şahîh*, (thk. Şuayb el-Arnaût), I-XVIII, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.
- , *Meşâhîru 'ulemâ'i'l-emşâr ve a'lâmü 'ulemâ'i'l-aqtâr*, (thk. Merzûk Ali İbrâhim), Mansure: Dârü'l-Vefa, 1991.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk (ö. 311/924), *Şahîhu İbn Huzeyme*, (thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî), I-IV, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1975.

- İbn Kādî Şühbe, Ebü'l-Fazl Bedrüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Ahmed (ö.874/1470), *Bidâyetü'l-muhtâc fî şerhi'l-Minhâc*, I-IV, Cidde: Dârü'l-Minhâc, 2011.
- İbn Kudâme, Ebü Muhammed Muvaftakuddîn Abdullâh b. Ahmed (ö. 620/1223), *Ravzatü'n-nâzır*, I-II, Beyrut: Müessesetü'r-Rayyân, 2002.
- İbn Kutluboğa, Ebü'l-Adl Zeynüddîn (Şerefüddîn) Kâsım (ö.879/1474), *Tâcü't-Terâcim*, (thk. Muhammed Hayr-Ramazan Yûsuf), Dimaşk: Dârü'l-Kalem, 1992.
- İbn Mâce, Ebü Abdillâh Muhammed b. Yezîd (ö.273/887), *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût, v.dğr), I-V, Dimaşk: Darü'r-Risaleti'l-Alemiyye, 2009.
- İbn Nâsiruddin, Ebü Bekr Şemsüddîn Muhammed b. Abdillâh (ö.842/1438), *Tavzîhu'l-Müştebih fî zabtı esmâ'i'r- ruvât ve ensâbihim ve elkâbihim ve künâhüm*, (thk. Muhammed Naîm el-Araksûsî), I-X, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.
- İbn Nuceym, Sirâcüddîn Ömer b. İbrâhîm (ö.1005/1596), *en-Nehrü'l-fâ'ik*, (thk. Ahmed İzzü İnâye ed-Dimaşkî), I-II, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2002.
- İbn Râfi', Ebü'l-Meâlî Takıyyüddîn Muhammed b. Râfi' (ö.774/1372), *el-Vefeyât*, (thk. Sâlih Mehdi Abbas, Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-II, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1402/1982.
- İbn Tağrîberdî, Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf (ö.874/1470), *el-Menhelü's-şâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-Vâfi*, (thk. Muhammed Muhammed Emin), I- VII, Kahire: el-Hey'etü'l-Misriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1984.
- İbn Tolun, Şemsüddîn Muhammed b. Alî (ö.953/1546), *İnbu'l-Ümerâ bi Enbâi'l-Vüzerâ*, (thk. Mühennâ Hamd el-Mühennâ), Beyrut: Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1998.
- İbn'ül-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid (ö.861/1457), *Fethu'l-kadîr*, (Netâ'icü'l-efkâr ile birlikte), I-X, Dimaşk: Dârü'l-Fikr, ts.
- İbnü'l-Adîm, Ebü'l-Kâsım Kemâlüddîn Ömer b. Ahmed (ö.660/1262), *Buğyetü't-taleb fî târîhi Haleb*, (thk. Süleyh Zekkâr), I-XII, Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.
- İbnü'l-Ferrâ, Ebü Ya'lâ Muhammed b. el-Hüseyn (ö.458/1066), *el-'Udde fî uşûli'l-fikh*, (thk. Ahmed b. Ali Seyr Mübârekî), I-V, Riyad: y.y. 1990.
- İbnü'l-İrâkî, Ebü Zür'a Velıyyüddîn Ahmed b. Abdırrahîm (ö.826/1423), *Tahrîrü'l-fetâvî 'ale't-Tenbîh ve'l-Minhâc ve'l-Hâvî*, (thk. Abdurrahman Fehmi Muhammed ez-Zevâvî), I-III, Cidde: Dârü'l-Minhâc, 2011.
- İbnü'l-Kâdî, Ebü'l-Abbâs Şehâbeddîn Ahmed b. Muhammed (ö.1025/1616), *Dürretü'l-hicâl fî esmai'r-ricâl*, (thk. Muhammed el-Ahmedî Ebü'n-Nûr), I-III, Kahire: Dârü't-Tûras, 1971.
- İbnü'l-Kıftî, Ebü'l-Hasen Cemâlüddîn Alî b. Yûsuf (ö.646/1248), *İnbâhü'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nühât*, (thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm), I-IV, Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabi, 1982.
- İbnü'l-Mehâmîlî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Muhammed (ö.415/1024), *el-Lübâb fî'l-fikh*, (thk. Abdülkerîm b. Suneytân el-Amrî), Medine: Dârü'l-Buhârâ, 1416/1995.
- İbnü'l-Mülakkın, Ebü Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî (ö.804/1401), *et-Tezkire fî'l-fikhi's-Şâfi'i*, (thk. Muhammed Hasan İsmail), Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2006.
- , *'Ucâletü'l-muhtâc ilâ tevcîhi'l-Minhâc*, I-IV, Ürdün: Dârü'l-kitâb, 2001.
- İbnü'n-Nakîb, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Lü'lü' (ö.769/1368), *'Umdetü's-sâlik ve 'uddetü'n-nâsik*, Katar: eş-Şuun ed-Diniyye, 1982.
- İbnü'r-Rif'a, Ebü'l-Abbâs Necmüddîn Ahmed b. Muhammed (ö.710/1310), *Kifâyetü'n-nebîh fî şerhi't-Tenbîh*, (thk. Mecdî Muhammed Baslûm), I-XXI, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2009.
- İbnü's-Salâh, Ebu Amr Takıyyüddîn Osman b. Salâhiddîn (ö.643/1245), *Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyye*, (thk. Muhyiddin Ali Necîb), I-II, Beyrut: Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1992.

- , *Şerhu müşkili'l-Vasît*, (thk. Abdülmün'im Halîfe Ahmed Bilâl), I-IV, Riyad: Dâru Künûzi İşbîliyyâ, 2011.
- , *Fetâvâ ve mesâ'ilü İbni's-Salâh fî't-tefsîr ve'l-hadîs ve'l-uşûl ve'l-fıkḥ*, (thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî), I-II, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1986.
- İmrânî, Ebü'l-Hüseyn Yahyâ b. Ebî'l-Hayr (ö.558/1163), *el-Beyân fî mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'î*, (thk. Kâsım Muhammed en-Nûrî), I-XIII, Cidde: Dârü'l-Minhâc, 2000.
- İsnevî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdürrahîm b. el-Hasen (ö.772/1370), *el-Mühimmât fî şerhi'r-Râfi'î ve'r-Ravza*, (nşr. Ebü'l-Fazl ed-Dimyâtî), I-X, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2009.
- Kal'acî, Muhammed Revvâs- Kuneybî, Hâmid Sâdık, *Mu'cemu luğati'l-fukahâ*, Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 1985.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd (ö.587/1191), *Bedâ'î'u's-şanâ'î fî tertîbi's-şerâ'î*, (Adil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavvez), I-X, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, 2003.
- Kâsım Ali Sa'd, *Cemheretü terâcimi'l-fukahâ'l-Mâlikiyye*, I-III, Dübey: Dârü'l-Buhus li'd-Dirasatî'l-İslâmiyye ve İhyai't-Türas, 2002.
- Kâtip Çelebi, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah (ö.1067/1657), *Keşfü'z-zunûn*, (haz. Şereffetin Yaltıkaya, Rifat Bilge) I-II, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- , *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, (thk. Mahmud Abdulkâdir el-Arnaut), I-V, İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 2010.
- Kavakçı, Yusuf Ziya, *XI ve XII. Asırlarda Karahanlılar Devrinde Mâvârâ' al-Nahr İslâm Hukukçuları*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1976.
- Kaya, E. S. *Mezheplerin Teşekkülünden Sonra Fıkḥî İstidlâl*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul, 2001.
- Kehhâle, Ömer Rıza (ö.1987), *Mu'cemü'l-müellifin*, I- XV, Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, ts,
- Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebîr (ö.1962), *Fihrisü'l-fehâris*, (thk. İhsan Abbas), I-II, Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1982.
- Konevî, Kâsım b. Abdullah (ö.978/1570), *Enîsü'l-fukahâ fî ta'rîfati'l-elfâzi'l-mütedâvile beyne'l-fukahâ*, (thk. Yahya Hasan Murad), Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, 2004.
- Kudûrî, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr (ö.428/1037), *et-Tecrîd*, (thk. Muhammed Ali Sirâc-Ali Cum'a Muhammed), I-XII, Kahire: Dârü's-Selâm, 2006.
- Kureşî, Ebû Muhammed Muhyiddîn Abdülkâdir b. Muhammed (ö.775/1373), *el-Cevâhirü'l-muḍiyye fî tabakâti'l-Ḥanefiyye*, I-II, Karaçi: Mir Muhammed Kütüphanesi, ts.
- Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed (ö.1304/1886), *el-Fevâ'idü'l-behiyye fî terâcimi'l- Ḥanefiyye*, (tsh. Muhammed Bedreddin Ebû Firas en-Na'sani), Mısır: Darüssaâde, 1324.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed (ö.450/1058), *el-Hâvi'l-kebîr*, (thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Muhammed Muavviz), I-IX, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, 1999.
- , *el-İknâ*, (thk. Hıdır Muhammed Hıdır), Tahran: Dâru İhsân, 1420/1999.
- Mehmed Süreyya (ö.1909), *Sicill-i Osmanî*, I-IV, İstanbul: Matba'a-i Âmire, 1308-1315.
- Melîbârî, Zeynüddîn b. Abdilazîz (ö.991/1583), *Fethu'l-mu'în bi-şerhi Kurreti'l-ayn*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, ts.
- Mergînânî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr (ö.593/1197), *el-Hidâye*, (Leknevî şerhi ile birlikte), I-VIII, Karaçi: İdaretü'l-Kur'ân ve'l-Ulumi'l-İslâmiyye, 1417/1996.

- Merverrûzî (Kadı Hüseyin), Ebû Alî el-Hüseyin b. Muhammed (ö.462/1069), *et-Ta'likâ*, (thk. Ali M. Muavvaz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd), I-II, Mekke: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, ts.
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmurz (ö. 885/1480), *Dürerü'l-hükkâm fî şerhi Ğureri'l-aḥkâm*, I-II, Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübî'l-Arabiyye, ts.
- Muhibbî, Muhammed el-Emîn b. Fazlillâh (ö.1111/1699), *Hulâsatü'l-eşer fî a'yâni'l-ḳarni'l-hâdî 'aşer*, I-IV, Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc (ö.261/875), *es-Sahîh*, (thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî), I-V, Beyrut: Dâru İhyâi't-turâsi'l-Arabî, 1956.
- Müzenî, Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ (ö. 264/878), *el-Muhtasar*, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1998.
- Nehrâvî, Ahmed Abdusselam, *el-İmâmu's-Şâfiî, fî mezhebeyhi'l-kadîmi ve'l-cedîdi*, I-II, Kahire: Mektebetu's-Şebâb, 1988.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb (ö.303/915), *es-Sünen*, (thk. Abdülfettâh Ebû Gudde), I-IX, Haleb: Mektebü'l-Matbu'âtî'l-İslâmiyye, 1986.
- Nesefî, Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed (ö.537/1142), *Ṭilbetü't-talebe*, (nşr. Halit Abdurrahman el-Ak), Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2015.
- Nevevî, Ebû Abdilmu'tî Muhammed b. Ömer (ö.1316/1898), *Nihâyetü'z-zeyn fî irşâdi'l-mübtedi'in*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref (ö.676/1277), *Ravzatü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müttaḳîn*, (thk. Züheyr eş-Şâvîş), I-XII, Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1991.
- , *el-Mecmû'*, I-XX, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- , *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*, I-IV, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, ts.
- Nüveyhiz, Âdil, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, I-II, Beyrut: Müessesetü Nüveyhizi's-Sekâfiyye, 1988.
- Özcan, Tahsin, “Şeyhîzâde”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIX, 86.
- Özel, Ahmet, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, Ankara: T. D. V. 2013.
- Râfîî, Ebû'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed (ö.623/1226), *Fethu'l-'azîz fî Şerhi'l-Vecîz*, I-XII, Kahire: Dâru'l-Fikr, ts.
- Remlî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed (ö.1004/1596), *Nihâyetü'l-muḥtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, I-VIII, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984.
- Remlî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ahmed (ö.957/1550), *Fethu'r-raḥmân bi-şerhi Zübedi İbn Reslân*, Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2009.
- Rûyânî, Ebû'l-Mehâsin Fahrülsîlâm Abdülvâhid b. İsmâîl (ö.502/1108), *Bahrü'l-mezheb fî fîrû'ı mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'î*, (thk. Târik Fethi es-Seyyid), I-XIV, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 2009.
- Safedî, Ebû's-Safâ Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn (ö.764/1363), *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, (thk. Ahmed el-Arnâvud-Türkî Mustafa), I-XXIX, Beyrut: Daru İhyai't-Türas, 2000.
- Saymerî, Ebû Abdillâh el-Hüseyin b. Alî (ö.436/1045), *Aḥbâru Ebî Ḥanîfe ve aşḥâbih*, (thk. Ebû'l-Vefâ el-Afgânî), Beyrut: Alimü'l-Kûtub, 1985.
- Sehâvî, Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân (ö.902/1497), *eḍ-Ḍav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-ḳarni't-tâsi'*, I-XII, Beyrut: Daru Mektebeti'l-Hayat, ts.
- Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed (ö.562/1166), *et-Taḥbîr fî'l-Mu'cemi'l-kebîr*, (thk. Münîre Nâcî Sâlim), I-II, Bağdat: Riâsetu Dîvani'l-Evkâf, 1975.
- Sem'ânî, Mansûr b. Muhammed (ö.489/1096), *el-İştîlâm fî'l-ḥilâf beyne'l-imâmeyn eş-Şâfi'î ve Ebî Ḥanîfe*, (thk. Nâyif b. Nâfi' el-Ömerî), I-II, Kahire: Dâru'l-Menâr, 1992.

- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl (ö.483/1090 [?]), *el-Mebsût*, I-XXX, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1993.
- Serkîs, Yûsuf b. İlyân (ö.1932), *Mu'cemü'l-ma'tbû'âtî'l-'Arabiyye ve'l-'mu'arreb*, I-II, Kahire: Matbaatu Serkîs, 1928.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr (ö.911/1505), *Buğyetü'l-vu'ât fî tabakâtî'l-luğaviyyîn ve'n-nühât*, (thk. Muhammed Ebü'l Fazl İbrahim), I-II, Lübnan: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- , *Tabakâtü'l-huffâz*, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, 1982.
- , *Nazmü'l-'ikyân fî a'yânî'l-a'yân*, (thk. Philip Khuri Hitti), Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, ts.
- , *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fî kavâ'id ve'fürû'î'fikhî's-Şâfi'îyye*, (thk. Muhammed Hasan İsmail), Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, 2010.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs (ö.204/820), *el-Müsned*, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, 1980.
- , *el-Üm*, (thk. Muhammed Zührî en-Neccâr), I-VIII, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1990.
- , *el-Üm*, (thk. Rıfat Fevzi Abdulmuttalib), I-XI, Mensûra: Dârü'l-Vefâ, 2001.
- Şâşî, Ebû Bekr Fahrü'l-islâm Muhammed b. Ahmed (ö.507/1114), *Hilyetü'l-'ulemâ' fî ma'rifeti mezâhibi'l-fukahâ'*, (thk. Yâsîn Ahmed İbrâhîm Derârdike), I-III, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980.
- Şerîşî, Ebü'l-Abbâs Kemâlüddîn Ahmed b. Abdilmü'min (ö.619/1222), *Şerhu Ma'âmâtî'l-Harîrî*, I-III, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, 2006.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî (ö.1250/1834), *Bedrü't-tâli' bi-me'hâsini men ba'de'l-karnî's-sâbi'*, I-II, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts.
- Şeyhî Mehmed Efendi (ö.1144/1731), *Vekâyü'l-fuzalâ*, (haz. Ramazan Ekinci), I-IV, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018.
- Şeyhîzâde, Abdurrahmân b. Muhammed b. Süleyman (ö.1078/1667), *Mecma'u'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, (nşr. Ahmed Hulûsî), I-II, İstanbul: Şirket-i Sahafiye-i Osmaniyye, 1309.
- , *Mecma'u'l-enhur*, Süleymaniye Kütüphanesi, Kılıç Ali Paşa, 00403.
- Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf (ö.476/1083), *el-Muhezzeb fî fikhî'l-İmâm eş-Şâfi'î*, I-III, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, ts.
- , *et-Tenbîh fî fûrû'î'l-fikhî's-Şâfi'î*, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1983.
- , *Tabakâtü'l-fukahâ'*, (thk. İhsan Abbas), Beyrut: Dârü'r-Râidi'l-Arabi, 1970.
- Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed (ö.977/1570), *el-İknâ' fî halli elfâzi Ebî Şücâ'*, I-II, Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.
- , *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, I-VI, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, 1994.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed (ö.360/971), *el-Mu'cemü'l-kebîr*, (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî), I-XXV, Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed (ö.321/933), *Şerhu müşkili'l-âsâr*, (thk. Şuayb el-Arnaût), I-XV, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994.
- Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Alî (ö.1158/1745'ten sonra), *Keşşâfû ıstılâhâtî'l-fünûn ve'l-'ulûm*, (thk. Ali Dehruç), I-II, Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996.
- Tirmizî, Ebû İshâ Muhammed b. İshâ (ö.279/892), *el-Câmi'u'l-kebîr*, (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-VI, Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.

- Uşşâkîzâde İbrâhim (ö.1136/1724), *Zeyl-i Şekâik*, (nşr. H. J. Kissling), Wiesbaden, 1965.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (ö.1977), *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.
- Vâdi'i, Mukbil b. Hâdî (ö.2001), *Terâcimu Ricâli'd-Dârekutnî fî Sünenihi*, San'â:Dâru'l-Âsâr, 1999.
- Yıldız, Kemal- Nacar, Tayyip, "Mir'ât-ı Mecelle'de Belirtilen Mecelle Kaynakları" İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 20, 2012, s. 98.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed (ö.748/1348), *Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, (thk. Ali Muhammed el-Bicâvî), I-IV, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1963.
- , *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâye fî'l-Kütübi's-sitte*, (thk. Ahmed Muhammed Nemir el-Hatîb, Muhammed Avvâme), I-II, Cidde: Dâru'l-Kible li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1992.
- , *Siyeru a'lâmi'n- nûbelâ'*, (thk. Şuayb el-Arnâûd), I-XXV, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1985.
- Zencânî, Ebû'l-Menâkıb Şihâbüddîn Mahmûd b. Ahmed (ö.656/1258), *Tahrîcü'l-fürû' ale'l-uşûl*, (thk. Muhammed Edib Sâlih), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1982.
- Zerkâ, Ahmed b. Muhammed (ö.1938), *Şerhu'l-kavâ'idî'l-fıkhiyye*, (nşr. Abdüsettâr Ebû Gudde), Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 2009.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır (ö.794/1392), *Habâya'z-zevâyâ*, (nşr. Abdülkâdir Abdullah el-Ânî), Kuveyt: y.y, 1982.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Alî (ö.762/1360), *Tebyînü'l-hakâ'ik*, (Şelebî hâşiyesiyle birlikte), I-VI, Bulak: el-Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1313.
- Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd (ö.1976), *el-A'lâm*, I-VIII, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002.
- Zuhaylî, Muhammed, *el-Mu'temed fî'l-fıkhi's-Şâfiî*, I-V, Beyrut: Dâru'l-Kalem, 2010.
- Zübeydî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen (ö.379/989), *Tabakâtü'n-naḥviyyîn ve'l-luḡaviyyîn*, (thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim), Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.

ÖZGEÇMİŞ

Muharrem BAYRAM

1983 yılında İstanbul’da doğdu. İlk ve ortaokul öğreniminden sonra hafızlık eğitimini tamamladı. Ardından 13 sene boyunca Arapça sarf, nahiv, mantık ve belâgat ilimlerinin yanı sıra fıkıh, fıkıh usulü ve hadis usulü dersleri aldı. 2014 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2017 yılında Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Bölümünde yüksek lisansa başladı. Halen Arap dili ve belâgati ile fıkıh alanında eğitim ve öğretime devam etmektedir. Evli ve üç çocuk babasıdır.

